شەرحی

تەصریفی ملا عەلی

مامۆستا ملا محمد ملا معروف وەرتی

وەریگێڕاوەتە سەر کوردی

لەبڵاوکراوەکانی کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی

کوردستان - هەولێر

شەرحی

تەصریفی ملاعلی

مامۆستا ملا محمد ملا معروف وەرتی

وەرگێڕاوەتە سەر کوردی

چاپی یەکەم

کوردستان   هەولێر ۲۰۰

مع نسخ بعض عباراته آتيا بخير منها وتبديل قواصر كلماته شاغلا باشمل عنها مستعينا بخير من يستعان ومستفيضا من الحكيم المنان فانه الولي للافضال والاحسان([1]).

---

(١)له بۆ ئەو دەستوورانە کە قوتابی پێویستیەتی لەو علمە (ارت) ویستم (ان اضم الیهم) کە وەگەڵ بێخم (ما یتم فوائده) ئەو شتانە کە سوود بەخشەکان تەواو بکات (وان ازید علیه)وەزیدەش بکەم لەسەری (مایعم فرائده) ئەشتی وا کە هەموو شتەجوانەکانی بگرێتەوە (مع نسخ بعض عباراته) لەگەڵ فرەدانی هەندەك دانانەکەی وی (آتیا بخیر منها) ئیباشتر بینم (وتبدیل قواصر کلماته)وە بگۆرم ووشە کوردتەکانی (شاغلاً باشمل عنها) بە جێگیرەکی وا کەباشتر لە ووشەکانی ئەوبن لەمانا و گۆتن (مستعیناً بخیر من یستعان) یارمەتیم لەو کەسبی کەلەهەموو کەس باشتر ئەدا (ومستفیضاً من الحکیم المنان) بەرژی لەلای خوایەکی هەموو کارەکانی پڕ حیکمەتن زۆر نعمەت ئەدات (فانه الولي للافضال والاحسان) کە داوا ئەکەم چونکە هەر ئەوە بەخێوکەرو روزی و چاکەدەرو لە هەموو کەس باشتر.

(واعلم ان التصریف) ئەتو بزانە دەستکاری (في اللغة التغیر) لە زاراوەیی عەرەب بەمانا گورانە (وفي اصطلاح اهل هذه الصناعة) بەڵام تەسریف کەدەستێدانە لەکن زانایی ئەو علمە (لا اسمالها) ناونیە لەبۆ ئەو علمە بەتەنها (تحویل مصدر المجرد في المشتقات) وەرگیرانی بنەچەومەز'دە ری روتە لەزێدەی لەو فێعلانەی کەشەق ئەکرین (الی امثلة) لۆلای چەندوێنە (بلا واسطة) بەبێ واسیتە وەك لەموجەرەداتان رو ئەدا (کما في الماضي) وەك لەماڵێ موجەرد (اوبها کما في غیره) یان بە واسیتەی غەیری خویوەك لە مولایع کەلە مەزدەری وەرئەگرێ بەواسیتەی ماڵی یالو لیٚ زێدە کراوەکان وەرئەگرێ (مختلفة هیناتها) کە شیوە کان و هەیئەتیان جودایە وەك (کضرب واکرم واستفعال) شێوەی هەریك بەنەوعێك ئەگۆرێن (لتحصیل معان مقصودة) لاتحصل الا بها)تا ئەو معنایی کەمەبەستن پەیدابن 'ۆ نمونە کە بلین (فرح) مانا دڵخۆشبوو (فرّح) لەبابی تفعیل کەعەینول فیعلی دووبارەئەکریتەوە لەوی مانا زید عمری دڵخۆشکرد ئەبەو نەعەکە بتەوی معنای جیاواز گۆران کاری دەهینیەسەر وێنەکان (فاذا صار علم هذا

اعلم ان التصريف في اللغة التغيير وفي اصطلاح اهل هذه الصناعة لا اسما لها (تحويل مصدر) المجرد في المشتقات الى امثلة بلا واسطة كما في المال او بها كما في غيره (مختلفة) هيئاتها (لتحصيل معان مقصودة لا تحصل الا بها) فاذا صار علم هذا التحويل ضروريا[1].

التحويل ضروريا) مادام به گۆران كاری جیاواز ماناى جیاواز پەیدا بێ زانینــی ئــەو وەرگێرانە و گۆرانكاریە زۆر پێویستە (ثم اعلم) لە دوای ئەوەی رابرا بزانــە (ان اصول الاسم)

(١) بنچینەكانی ئیسمی (تكون ثلاثة) سێ پیتی ئەسلی ئەبێ (لا اقــــل) **كـەم ترنیـە** (واربعة و خمسة) چوارو پینج ش ئەبن (لاازید) زیاتر نابێ (والفعل تكون ثلاثة) **فیعلیش** بن چینەكەی سێی ئەبێ (لااقل) كەمتر نـابێ (لضعف البینـة) چونكـە **فیعـل گـۆران** كاری بەسەردادی لەسییان كەمتربێ بن چینەی لاواز ئەبێ (واربعة لا ازید) چوار ئــەبێ زیاتر نابێ (لثقل معناه) چونكە دەلالەت ئــەكا لەســەر رووداو مانــای گرانــە (ولان الاسم اصل والفعل فرع) هەم لەبەر ئەوەش چونكە فیعــل لــە ئیســمی وەر ئــەگیرێ ئیسم ئەسلە فیعلەش فەرعە بانەگاتە مەرتەبێ ئیسمی (وكل واحد منها) هەریك لــە ئیسمو فیعلان (اما مجرد) یان روتە لەزیدەی (اومزید فیه) یان پیتی زیدەی تیدایە (وكل واحد منها) هەریك لەومومجەڕدان ولیزیدەكراوان (اما سالم) یا پیتەكانیان ئەســلامەتن (اوغیر سالم) یان سەلامەت نین (ونعني بالسالم) ئیمە مەبەستمان بە ســالمی (ما سلمت حروفه الاصلیة) شتیكە كە پتیتەكانی ئەسلی بن (التی تثبت في جمیـع تصاریف الكلمـة) ئەو پیتانە كەلەهەمو دەستكاریەكی وشەی بمیننەوە لانــەدرێن (لفظاً او تقدیراً) وەك ووشەی(ضرب) وەیان عەینول فیعلیی وەك وشەی (بعت) (وتقـابل بالفـاء والعـین والـلام مكرڑا بحسب زیادة الاصول علی الثلاثة) دێــت لــەزیاتی ئــەو پیتانــە كــەزێدە ودوبـارە ئەكرێن بەگوێرەی زێدەی لەسەر سێ پیتان مانا ئەگەر لەسێپتی زیاتـر یــك بـووەك

ثم اعلم ان اصول الاسم تكون ثلاثة لا اقل واربعة وخمسة لا ازيد والفعل تكون ثلاثة لا اقل عف البنية واربعة لا ازيد لثقل معناه ولان الاسم اصل والفعل فرع وكل واحد منهما اما مجرد مزيد فيه وكل واحد منها اما سالم او غير سالم ونعني باسالم ما سلمت حروفه الاصلية التي بت في جميع تصارف الكلمة لفظا او تقديرا[1].

حرج) بەرانبەر بەدالی فائول فیعوله وه بەرانبەر بەحیی عەینول فیعلــه وه بــەران ر بەرێیَ وجیمیَ لامول فێعلیَ دەڵێن (فعلل) یان دوو پیت زیـــاتر بــون وەك (سفر ل) سین. فائول فێعل فێی لەزایاتی عەینول فیعل ڕی و جیم و لام لەزیاتی ئــەوان یَ لامان دائەنیَ دەلی (فَعْلَلْ) جا ئەفەرموی ئەو پیتانە لە چ ئەسەلامەت بن (من روف العلة) لە پیتە نەخۆشەكان (واو - یاء - الف) (والهمزة) له هەمزی لە ئای بـزواو ەلامەتبن (والتضعیف) لە پیتیَ دوبارە ســەلامەتبی بــەوەدەڵێن (ســالم) بــێ ەست تێدان ئەبن وه ئەگەر هێـــك پیتـــە ئەسـلی لەوانـــە نـــەبوون (ویعبر) تــەعبیر ەدریتەوه لە زیاتی پیتی زێدە (عن الزائد بلفظه) بەعەینی پیتــە زێدەكــە بــە فــاو. عین. لام تەعبیر نادریتەوه وەك (فاعل ومفعول) لەزیاتی ئەو ئایەی لە (فاعیل) زیاد كرایە وه واوی لە (مفعول) زیاد كرایە بە وینەی خویان دیتەوە تــەعبیر ئەدرتــەوە لە میزانە تەرازوەكە دەلی (فاعل قاتل مفعول مقتول (الا المبدل من تاء الافتعال ونحـوه فانه بالمبدل منه) ئیلا ئەوەی لە زیاتی تیی بابی (ئیفتعال) ئەوانە لە زیاتی چ هاتین بە ئەو تعبیر ئەدرینەوه وەك (اخصم) ئەسلی خوی(اِخْتَصَمَ) ە بۆ دروستە ئەو تێیــە بگــۆڕیَ بەسادو لەسادێشی دابزر بكەی ئەبیتە (اخصم جــا تەرازوەكــەی (افتعــل) یــە نــەك (افصعل) جا ئەو بابانیدیش بزانە ومنیش لــە (بــاغی هــەنار) باسـم ڕۆنكردیتــەوە كەتیەە چاویك بدەی (الا المكرر للالحاق) وه ئەو پیتانەی كە دوبارە ئەكرینـــەوە لــو ئەوە بدرینە گەل بابەكی وەك (قردد)ە دالەك دوبارە كرایەتەوە تــا بچیتــە بــەر وەز نوكێشەی (جعفر)ە.

(وتقابل بالفاء والعين واللام) مكررا بحسب زيادة الاصول على الثلاثة (من حروف العلة والهمزة والتضعيف) ويعبر عن الزوائد بلفظه الا المبدل من تاء الافتعال ونحوه فانه بالمبدل منه والا المكرر للالحاق او غيره فانه بما تقدمه الا اذا عدم ذلك الوزن او ندركسحنون بفتح السين فانه فعلون لندور فعلول وهو صعفوق وخرنوب ويتبع الميزان الموزون في قلب المكان وفي الحذف الا ان يقصد به بيان الاصل فيهما (اما الثلاثي المجرد)(١).

يا دوباره كرايەتەوە لەبەر هەلدانە گەڵ بابەكيدى (او غيره فانه بما تقدمه) لە ميزان و پێكێ شەكە بەپيتى پيشە خوى لێدەدرێتەوە كە زێدەييە،كە لۆ هەڵ دانەگەڵ بابەكى ديكەش نەبى بەڵكو لۆزيدەى بابى بى وەك (فررح) دەڵێ (فععل)ە (الا اذا عدم) مەگەر نەبى (ذالك الوزن) ئەو كيشەيە (كبطنان) چونكە كيشەى ئەونييە بڵێ (فعلال) نەهاتيە (او ندر) يانە كيشەكە هەبى بەلام كەمبى زۆر ديار نەبى لەناو زانايان وەك (كسحنون) بفتح السين فانه فعلون)پى كيشەكەى (فعلون) ە (لندور فعلول) ئەو كيشە زور كەمە (وهو صعفوق وخرنوب) كيشەكە وەزنەكەى (صعفوق وخرنوب) با(سنحون) لەبو ئەولى باران بارانێيە (صعفوق) ناوە لو جيگايەكى لەلايى يمەنى (خرنوب) ناوە لوگيايەكى كە خرنوكە (ويتبع الميزان الموزون) كيشەكە لەسەر كيشەى پى كيشرا وەكە ديت (فى قلب المكان) لە جيگۆڕينەوە وەك (أيس) ئەسلى خۆى يئس بووە (والحذف) لە لادانيش (كقاض) لامول فيعلەكەمان لادايە (كيشەى ئيس عفل) ە يە . ئەوەيديش (فاع) (الا ان (١) يقصد به بيان) مەگەر بتەوى بەيانى (الاصل فيهما) وەك بلى ئەسلى (قاض) چونه ئەتو بلى (قاضى) بوە ئەوە ميزانەكەى پيكيشەى بلى (فاعل) بووە(اما الثلاثي المجرد) جا سيى پيتى روت لە زيدەى (فابنية ماضيه) بن چينەى فيعلى كاتى

١) فابنية ماضية فعَل وفعُل وفعِل وابنية مصادره نحو قتل وفسق وشغل ورحمة ونشدة كدرة ودعوى وذكرى وبشرى وليان وحرمان وغفران ونزوان و طلب وخنق وصغر هدى وغلبة وسرقة وذهاب وصراف وسؤال وذهادة ودراية ودخول وقبول ووجيف صهوبة ومدخل ومرجع ومسعاة ومحمدة وبغاية وكراهية . والكل سماعي[1].

عەینول فیعلی

بردو (فعَل) بەلەسەری عەینول فیعلی (فعِل) بەلەژێری (فعل) بەدەربەری عەینول
بعلی (وابنیة مصارده) بن چینەی کە فیعلی . لی وەرئەگیری (نحو قتل)لە بابی
ل وفسق وشغل)لە بابی شەشە) با ئەوە بزانین ئەو مەزدەرانە. یان ناوەراستیان
ننەداره یا بزواوه ئەگەر زەنەداره یاپێتی لێزێدە ئەکری یا زێدە ناکری ئەگەر
ننەداری لێزێدەنەکراوه فائول فیعلەکەی یان ژێرداره یا سەرداره یا بەرداره وەك
مان بارد (ونشدة) گەران لە دوای بزر بوو.تێیەك لە ئاخیری لێزێدەیە (وکدرة)
یلو (ورحمة) بەزەیی ئەوا نەتێی ژنایەتی لی زیاد کرایە(ودعوی وذکری وبشری)
، ئاخیری ئەوانەش ئای ژنایەتی زیادکرایە(ولیان) قەرز نەدەر(وحرمان)بی بەشی
، بابی چوار یاشەشە(وغفران) لەبابی دووهەمە.ئەو سێیانەش کە عەینول فێعلیان لە
واوەو لە ئاخیریشیان ئەلیف و نون لێ زێدەکرایە(ونزوان) لەبابی ئەوەلە بەمانا
ر لە مێیە هاتنە (وطلب وخنق) لەبابی ئەوەلن بەمانا داواکردن
وه بەمانا خنکاندنە (وصغر) لەشەشەمو چوارەم دیت (وهدی) لەبابی دووهەم
وغلبة) لەبابی دووهەمە (وسرقة) لەبابی دووهەم(وذهادة) لەبابی سیهەمە
ازهینان لە دونیا(وذهاب) لەسیهەمە(وصراف) لەدووهەمە بەمانا گورینەوە
وسوال) لەبابی سیهەمە(ودرایة)لەبابی سیهەمەو بە مەعنا زانینە
ودخول)لەبابی ئەوەلە (وقبول)لە چوارەمە(ووجیف) نەوعە رویشتنەکی حوشترە
ەبابی دووهەم(وصهوبة) لەبابی شەشەم یا پینجەم،سۆرانی مووەکانی سەرین
ومدخل) لەبابی یکەم (ومرجع) لەبابی دووهەمە (ومسعاة) لەبابی سیهەم بەمانا

الاماكان على مفعل فانه قياسي من جميع الابنية (فان كان ماضيه على وزن فعل مفتوح العين فمضارعه يفعُل بضم العين او كسرها نحو نصر ينصر وضرب يضرب) والغالب من مصدر فعَل اللازم نحو ركع على ركوع والمتعدي نحو ضرب على ضرب وفي الصنائع نحو كتب على كتابة والاضطراب نحو خفق على خفقان والاصوات على الصراخ(ويجيئ مضارعه بفتح العين) في بعض ما كان عينه او لامه[1].

هەول و کوشیشە(ومحمدة) لەبابی چوارەمە بەمانا سوپاسە (وبغاية)لەبابی دووهەمە بەمانا داوایە(وكراهية) لەبابی چوارەم(والكل سماعي) ئەو مەزدەرانە هەموویان بەگوی لیبوونە،بیستن زاندراین دەستوریان نیە (الاّ ماكان على مفعل) مەگەر ئەوانە کەلەسەر ئەو کیشەبن کەبەسەری عەینول فیعلی بی(فانه قياسي) ئەوان لە هەموو بابەکی دین (من جميع الابنيه) لە سێی پیتی روت،سولاسی موجەرەد(ان كان ماضيه) ئەگەر ماڵی سێپیتی روت لەزێدەی(على وزن فعل)لەسەر شیوەی (فعَل)ە بو(مفتوح العين) عەینول فیعل سەرداربو(فمضارعه) یا مولاریعەکەی لەسەرکیشەی(يفعُل بضم العين) بەدەبەری عەینول فیعلی (او كسرها)یان بەلە ژیری عەینول فیعلی (نحو نصر ينصر) بابی ییکەم (وضرب يضرِب) بابی دووهەم.

(١) بزانە برا گیان لە باغی هەنار دەستکاریەکانم هەموو بو نوسییەوە بوی لیرە نانوسمەوە (والغالب) زور (من مصدر) لەمەزدەری(فعل)ەی(اللازم) کەلەفاعیلی تەجاوەز نەکا(نحو ركع) زید خوی داهیناوە،مەزدەرەکەی (على ركوع) لەسەر ئەو شیوەیە دیت(والمتعدى) ئەو فیعلە کەتەجاوەز ئەکا لۆ مەفعولی لەو بابە (نحو ضرب) مەزدەرەکەی (على ضَرْبٍ) لەسەر ئەو شیوەیەدیت(وفى الصنائع) لەو فیعلانەی پیشەی بن(نحوكتب) نوسی،مەزدەرەکەی(على كتابة) لەسەر ئەو شیوەیە دی(والاضطراب) لەو فیعلانەی کە لۆیی چارەی،بەکاردین(نحو خفق) دڵی لیدا(على خفقان)لەسەر ئەو شیوەیە دی.(والاصوات)ئەوانەی لەبو دەنگ بەکاربین(نحوصرخ)

(٣) حرف حلق اشترط هذا لان الاصل تغاير حركة عين الماضي والمضارع كمعناهما فلا يعدل عنه الا لمقتضى وهو ثقل الحرف الحلق ولايؤثر الفاء لسكونه في مضارع دائما (وهي الهمزة والهاء والعين والغين والخاء نحو سأل يسأل ومنع يمنع) وشذ ابى يابى وقيل نصبهما فيهما لمناسبة منع يمنع في المعنى وركن يركن من التداخل وقلى يقلى عامري وبقى يبقى لغة طي والفصيح كسر عين مضارع الأول وماضي الثاني[١].

لەسەر شیوەی (على صراخ) ئەوەدی مەزدەرەکەی (ويجئ مضارعه) وا ئەبی مولاریعی (فعَل)ی (بفتح العين) بەلەسەری ئەبی(فی بعض) لەهەندك(ماكان) جیگایانەی(عینه او لامه)کە عەینول فیعلی یا لامول فیعلی (حرف حلق) پیتەك بن لە پیتەکانی گەرو (اشترط هذا) دەبی لەو پیتانە بن ئەوە مەرجە (لان الاصل) چونکە ئەسل(تغاير حركة عين الماضي والمضارع) ئەوەیە بزواندنی عەینی مالّی و مۆلاریعان جیاواز بی (کمعناهما) وەك مانای مالّی و مۆلاریع جیاوازەمالّی رابردوو مۆلاریع ئیستاو داهاتووە(فلا يعدل عنه) لانادا لەو

(١)جیاوازیە(الالمقتضى)مەگەر لەبەر پیویستی‌یەك(وهو ثقل حرف الحق) ئەو پیویستیەشگرانیی و بەسەنگی پیتەکانی گەرون جابۆی لەوبابەدا دەبی عەینی هەردوکیان سەر داربی هەتا روبەروی گرانی پیتەکان ببی تەوە(ولايؤثر الفاء)ئەگەر فائول فیعل) لەو پیتانە بو گرانیەکە رونادا (لسكونه في المضارع دائما)چونکە زەنەدارە لەمولاریعی هەمووکاتیك (وهي الهمزة) پیتەکانی گەرو ئای بزواو (والهاء والعين والحاء والخاء والغين) ئەوانەن کەشەشن(نحو سأل يسئل)وەك ئەوە کە عەینول فیعلی ئەو پیتە بی (ومنع يمنع) کەلامول فیعلی لەو پیتانە بی (وشذ ابى يأبى) دەلّی لە مالّی و مۆلاریعی عەینیان سەردارە وە لەو پیتانەش نینە ئەویش دەلّی شازە ئەویش دەستوری پی تیك ناچێ (وقيل) گوترایە(نصبهما فيهما) سەرداریەکەی لەهەردوکان(لمناسبة منع يمنع في المعنى) لەبەر ئەوە مونا‌سەبەی

وان كان ماضيه على فعِل بكسر العين فمضارعه على يفعَل بفتح العين نحو (علم يعلم) الا ما شذ من نحو (حسب يحسب) وكثر في المثال ويجئ الالوان والعيوب والحلي كلها من علِم يعلَم . ونحو فضِل يفضُل ونعِم ينعُم وماتْ يمُوت بكسر الماضي وضم المضارع من التدخل وجاز فيما ماضيه مكسور العين وكان عينه حرف حلق كشهد اربع لغات والا[1].

لەگەڵ(منع)ی هەیە کەمەعناکەیان ییکە(ورکن یرکن)لەبەر ئەوە (من التداخل)کە ماڵی لەبابی ئەوەڵـە و مولاریعەکەشـی لـەبابی چـوارەم وەرگیرایـە کەبەلەسـەری هەردوکان دەخویندریتەوە باعەینەکە و لامەکـەش لـەو پیتـە نـەبی زەرەری نیـەو دەستورەکەی پیـی هەلناوەشیتەوە(وقلی یقلی)ئـەوەش لۆغـەتـ و زاراوای عامریانە(عامرية) بابەلەسەری هەردوکان بخوێنیوەو هی چپێتێ لەو پیتانەش نەبن (١) زەرەری نیە (وبقی یبقی) دەڵی چدەکـەی لەوانـە بەلەسـەرین و هیکـیش لـەو پیتانـە نـین دەلی ئەوانـەش(لغـةطی) زاراوای بنـەماڵی تەیانـە ئـەویش چونکـە ئەفەسیح نینە زەرەری نیە (والفصیح) زاراوای باش(کسر عین المضارع الاول)بەژێری عەینی مولاریعی (یقلی)وماڵی الثانیوە ماڵی (بقی) بـەژێر بخوینیـەوە(وان کان ماضیه) ئەگەر ماڵیەکەی (علی فعِل بکسر العین) بەلەژێریعـەینول فیعلـی کـە پیتێ دووهـەم (فمضارعـه علـی یفعَـل بفتـح العـین)مولاریعەکـەی لەسەرشـیوەی (یفعَل)و ئەبی کە عەینول فیعلەکەی سـەردار ئـەبی (نحـو علـم یعلـم علماً عَلِمَ ئەسلی (عِلْماً) ژێری فائول فیعلی ئەگۆڕین بەسەر عـەینول فیعلـی ژێـردار ئەکـەین دووسەر نیشانەی مەزدەرە لای ئەدەین ئەگەر بە(عَلِمَ یعلم) ئەسلی (عَلِمَ)یە.

پیتی مولاریعەکەلە پێشەوەمان دانـا فـائول فیعلـە کـەمان زەننـە دارکـرد عـەینول فیعلیار سەردارکرد لاموال فیعلمان بەردارکرد گەرا بە (یعلـم) ئەمـە ، لەسـەر رای هـەندەك زانایـار

كعلم فثلاث وكد الاسم والغالب من مصدر فعل اللازم كفرح على فرح بفتح اولية ولا يجئ هذا البناء ، فما ماضيه مفتوح العين الا فيما عين المضارع فيه مضموم كطلب يطلُب طلبا غير الجلب وغلب فانهما من جلب يجلب وغلب يغلب يفتح الماضي وكسر المضارع فيهما والمتعدي نحو جهل على جهل ومن الالوان والعيوب والحلي على فعل بضم الفاء[1] وسكون العين كحمرة وادمة وسمرة وبلجة (وان كان

كەدەفەرمون فيعلى مالّى لەمەزدەرى وەرئەگيرى. جاله سەر بريارى ئەوانيش كە دەفەرمون مەزادەر لەمالّى وەرئەگيرى. دەفەرمون (علما) ئەسلى خوى (عَلِمَ) بووە فائول فيعلى ژيردار ئەكرێ عەينول فيعلى زەننە دار ئەكرى دوسەر كە نيشانەى مەزدەرن لە ئاخيرى دا ئەنيين ئەبێتە (عِلْماً) جادەستكارى ئەوشەش بابانە بەخۆ بگۆرە لەمەزدەرى. جا ئەو فەرموى (الا ما شذ)ماليەكەى ژيردار ئەبێ مولاريعەكەى سەردار ئەبى مەگەر لە دەستور لابدا وەك ئەفەرمووى (من حسب يحسب) لە هەردوكيان عەينولفيعل ژيرداره (وكثر في المثال) ئەو جێگايە فائولفيعلى پيتى ئەخۆش بى زۆر عەينول فيعلەكەى لە مالّى ومولاريعان ژيردار ئەبى (ويجئ الالوان والعيوب والحلي) ژيردارى لەمالّى دێت كە لە بۆ عەيب و نيشانەو رەنگ بى (كلها) لە هەرسێكان (من علم يعلم ونحو فضل يفضل ونعم ينعم ومات يموت) ئەوانە بكسر المال بە لەژێرى مالّى (وضم المضارع) بەلەبەرى مولاريع (من التداخل) مالى لەو بابەيە كە ماليان ژيرداره وە مولاريعەكەشى لەو بابەيە كە مولاريعەكەى ژيرداره ماناى هەريەك لە بابەگى هاتينە لێكيان داينە (وجاز فيما ماليه مكسور العين) دروستە لەو بابەى ماليێەكە ژيرداره (وكان عينه حرف حق).

(١) (وكان عينه) وەعەينول فعلەكەى (حرف حلق) پيتەكى گەوربى (كشهد اربع لغات) چوار شێوە دەخويندريتەوە (والا) ئەگەر پيتى گەرونە بو (كعلم فثلاث)سێىدروستن (وكذالاسم)مەزردەرەكانيشيان. لە چوارەكانى بە لەسەرى ئەوەلى و ژيرى دوهەم وژێرى يكەم وزەننى دوهەم. وەسەرى يكەم زەننى دوهەم. بە ژيرى هەر دوكان. ئەوە چوار سييەكەشى سەرى ئەولى ژيرى دوهەم. ژيرى يكەم سەرى دوهەم. ياژيرى هەردوكيان وەك (علم والغالب من مصدر فعل اللازم) بەزۆرى لە مەزدەرى(فعلە)ى كەتەجاوەزنەكالە فاعيل ى لومە فعول (على فَعَل بفتح اوليه) بەلەسەرى هەردو پيتى پێشى كەفائول فعل وعەينول فيعل ن (ولايجيء هذا البناء) ئەو نەوعە مەزدەرە(مما ماضيه مفتوح العين) كە عەينەكەى لە مالّى سەردار بى (الا فيما عين المضارع فيه مضموما كطلب يطلب) لەوەى دێت ئەو نەوعە مەزدەرە (غير الجلب والغلب) فەر موى دەبى مولاريعەكە بەرى هەبى ئەو جارمەزدەرەكەى لەسەر شێوەى (فَعَل)ى دێ بەلام (جلب وغلب) نا (فانهما من جلب يجلب وغلب يغلب بفتح الماضي وكسر المضارع فيهما) ئەوانە لەمالّى سەردارن وە لە مولاريعى ژيردارن.

مەزدەرەکەش لەسەر (فَعَلٍ) هاتیە (المتعدي) مەزدەری فعلی تەجاوەز بکـا لـو مفعـول (نحـو جَهِل) کەمالّی ژیردار بی (علی جَهْل) بە سەری ئەوەلی زەننی دوهەم (ومن الالـوان والعیـوب والحلي) لەوەی بەمەعنا ئەوانە بۆ (علی فُعْلَةٍ بضم الفاء) بەلەبەری فائول فیعلـی (وسـکون العین) بەزەننی عەینول فعلی (کحُمْرَةٍ) لەرەنگی (وادمة) هەر لو رەنگـە کەسپیایەتی زیـاترە لەرەشایەتی(وسُمْرة) بەئەسمەر دەلّێن ئەوانە هەر لەرەنگن لەبوعەیب دەلّـی (عُجْفَةٍ) بـەمانا زەعیف بونە (وبُلْجَةٍ) لە بۆ حیلایە بە ماناسپیایەتی بەینیهەردوبرۆیە (وان کان ماضیه) کە مالیەکەی (علی فعل بضم العین) بەلەبەرەی عەینی) (فمضارعه)مۆلاریعەکەی (علـی یَفْعُـلُ بضمه) بەلەبەری عەینیە (کحسن یحسن ویکون للطبایع) ئەوبابە لـەبو ئـەو سیفەتانە ئـەبیٚ کەلە ئینسانی جیانەبنەوە (التي لا تفارق الفاعل کالحسن) وەك جوانی (والفتح) وەك نەشیرنی (ونحو هما) ئیوەك ئەودوانە (کالصغر والکبر) کە زۆر بەدرەنگ گچکایەتی یان گەوراتی بـروا (والغالب من مصدره) زۆربەی مەزدەری ئەو بابە (علی فعالة) لەسەر ئـەو شیّوە دیّـت (نحـو کرامة) یان (وعلی صِغَر وکِرَم کثیرا)کە فائەکـەی ژیری هەبیعەینەکـەش سـەری هـەبی یـان هەردوك سەرداربن (واما الرباعي المجرد) بەلام ئـەو چـوار پیتـەی بیّـی زیدەیـە (فـهو) ئـەوە (فعلل) لەسەرکیشەی سەری ئەوەلی وەزەننی دوهەم وە دولامول فعلیـی هـەبی(نحـو دحـرج) دەورەی دا (یدرحرج) دەورەنـەدا دوومـەزدەری هـەن (دحرجة) کـە پیتـی تـی پیـوەیە لـە دوای(ودِحراجا وهما قیاسیان) بە لەژیری دال وە زەننی دوهەمە سەری سیهەم و ئەلفـەکی لـە نیوان هەردوو لامول فیعلان دانی ئەوانە دەستورن (وانحصر في هذا) چوار پیتی ئەسـلی هـەر ئەو کیشەی هەیە (لان اول الماضي واخره) چونکە ئەوەلی فیعلی مالی.

وە ئاخیری (لایکونان الا مفتوحین) دەبی هەرسەردار بن (ولو اسـکن الـلام الاولی) کـە لام یکەم زەننەدار بکەی (یلزم التقاء السکنین) دوو زەننە داری روونەدا (اذا اتصل الضمائر) کـە راناوی (المتحرکة) بزواوی پێوە بنی(بالفعل) بـە فیعلـی (فسـکن العـین) عەینەکـە زەننـەدار نەکەبو (لئلا یلزم توالي اربـع حرکـات) هـەتا چـوار بـزواوالادویـك نـەبن. ئـەدی چدەکـەی لە(وعَلَبِطَ) کەچوار بزواو لە دوویکن(لقطیع الغنم) لە بو پارچە مەرەك دەلّێن(وجَنَدِلَ) ئەویش چوار بزراوی لادوویك هەیە(لارض ذات حجارة) لـە بـو زەوی بەبەردبـەکاردیّ(فـالاصل جنـادل وعلابط) ئەلفەکی کەوتیتە ناو (فحذف الالف) ئەلفەکەمان لادا(وتر کـاعلی حالهمـا) لەسـەر

ماضيه على فعُل بضم العين فمضارعه على يفعل بضمه كحسن يحسن ويكون للطبايع التي لا تفارق الفاعل كالحسن والقبح ونحوهما كالصغروالكبر والغالب من مصدره على فعالة نحو كرامة وعلى صغر وكرم كثيرًا (واما الرباعي المجرد فهو فعلل نحود حرج يدحرج دحرجة ودحرجا) وهما قياسيان وانحصر في هذا لان اول الماضي واخره لايكونان الا مفتوحين ولو اسكن اللام الاولى يلزم التقاء الساكنين اذا اتصلت

شێوەی خۆیان هێشترانەوە (فليس التوالي اصلا) چوار بزراو لەدوويك نيە لە بنەرەتەوە(ويلحق بە) هەل درايەتە گەل چوار پيتى ئەسلى (نحو جورب) گۆرى دەپى كرد (وجلبب) كراسى دەبەركرد (وبيقر) سەگ چاوى بە مانگا كەوت هيدمى گرت(وهرول) گورگە لوقەى كرد (شريف) ئەو شينايە پەلكى زور هاتيە كەوەختە لە ناوبچى(ومندل) مەنديلى بەست . ئەوانە سىٚ پيتن لە ئەوەل واو زيادە . لە دوهەم ييەك زيادە . سێهەم بيەكە زياد كرايە . چوارەم واو زياد كرايە . پێنجەم بيەكە زيادە. شەشەم نون زيادە (ودليله) بەلگە لەسەرئەوانە كە هەلدراينە گەلٚ چوار پيتى ئەسل(اتحاد المصدرين) كە كيشەى مەزدەرى هەردووكيان يكە(وكونها على زينته) ئەوان لەسەر كيشەى چوار پيتى ئەسلين كە يك زەننە لەبەينى دوو سەرانە(مع زيادە) لەگەل زيدەييەكى(لافائدەلها) هيچ سودى نية(غير جعلها على مثاله) ئيلا ئەوەندە نەبى كەوەكى وى لێكردييە(ولم يدغم) پيتەكان لێك نەدران بزر نەكران(في جلبب ولم يقلب) واو نەگۆرا (في هرول وشريف) لەوانەدا(مع موجبهما) لەگەل هەندى پێويستى هاتيتە جى(لئلايخرجا) تادەرنەچن (عن زينة الحق بە) لە كيشەى وە پال دراوە كە كەمول حەق و بى هييە.

﴿ وأما الثلاثي المزيد فيه ﴾ بەلام ئەو سيپيتى ئەسلى كە لى زيادە بكرى(فهو على ثلاثة اقسام) ئەوە سێبەشى هەيە.(واعلم او لا أن الزيادە) بزانە زيدەى(لاتكون) نابن(الا من حروف) مەگەر لەو پيتانەى(سألتموتيها) ليتان پرسيم لەوان ئەو پيتانە چن(س.ء.ل.ت.م.و.ن. ـە.ا.ى)ئەوانەزياد نەكرين(الا في التضعيف) مەگەر پيتى دووبارە لە بو هەلٚ دانەگەل بابەكيدى(للالحاق)(كجلبب وشملل) بيەك و لامەكە دوبارەيە لە بوچونە گەلٚ(دحرج) يە.

بها الضمائر المتحركة بالفعل فسكن العين لئلا يلزم توالي اربع حركات . وأما جندل لارض ذات حجارة وعلبط لقطيع من الغنم فالاصل جنادل وعلابط فحذف الالف وتركا على حالهما فليس توالي فيهما اصلا . ويلحق به نحو جورب وجلبب وبيقروهرول وشريف ومندل. ودليله اتحاد المصدرين وكونها على[4] زينته مع زيادة لافائدة لها غير جعلها على مثاله ولم يدغم في جلبب ولم يقلب في هرول وشريف مع موجبها لئلا يخرجا عن زينة الملحق به(واما لثلاثي المزيد فيه فهو على ثلاثة أقسام) واعلم ان الزيادة لا تكون الا من حروف سالتمونيها الا في التضعيف للالحاق اوغيره (فالاول ماكان ماضيه على اربعة احرف بزيادة واحدة (كافعل نحو اكرم يكرم اكراما) وهو قياسي. ويجوز ان يراد بين الهمزة والفاء سين اوهاء على خلاف القياس نحو اسطاع يسطيع اسطاعا واهراف يهرف اهراقا وهو للتعدية غالبا نحو أكرمته (وفعل نحو فرح يفرح نفريحا وهو الاكثر وتَفْعِلَةً. وعن ناس فِعّال وهي قياسية ويكون

---

(١) بەس (اوغیره) وەك (فَرَّحَ) كەهەندەك جار لەو پیتانە نابێ كە دوبارە ئەكرێن (فالاول ماكان ماضیه) یان پیشەی ئەوان ئەوەتە مالّیەكەی (علی اربعه احرف) لەسەر چوار پیت بسی (بزیادة واحدة) بەزیادە كردنی یك پیت ببی بە چوار(كافعل) كیشەی (اكرم) بەزیدەی ئەلفی لە پیشەوە وە (یكرم) ئەسلی (كرم) بۆ ئەلفەكمان بەلەسەری لەپیشەوە دانا و كافەكەمان زەنئەداركرد و عەینولفیعلی لەگەلّ می سەردار كرد گەرا بە (اكرم) لە مۆلاّریعیدا یەكی لە پیشەوە دائەنیین بەلەبەری ئەلفەكە ئەروا چونكە لە مولاّریعی قسەكەران دو ئەلف كۆدەبنەوە وەك (ااكرم) ئەوەش لەلای زانایان جوان نیە ئەلفی بابی (ایفعال) لا ئەدەین لەهەموو (فیعله) مولاریعەك هەتا هەموویان یك رین جا بییەكە بەری هەیە كاف زەنئەدارە عەینكە ژێردار و لامەكە بەردار گەرا بە (یُكْرِمُ) ئەوە مولاّریعە لەبۆ یك پیاوی بزرە (اكراما) بەئەلفی پێشی و زەننی فائولفیعل و.سەری عەینول فیعلی و ئەلفی مەزدەری لە نیّوان عەینو لامان و دوسەر بگەری بە (اكراما) ئەوە مەزدەرە (وهو قیاسی) ئەو مەزدەرە بەدەستورە. (ویجوز ان یزاد بین الهمزة والفاء سین) دروستە لە نیوان ئەلفی و فائول فیعلی سیەنەك.

للتكثير في الفعل او الفاعل او المفعول ولاخرى وفاعل نحو[١] قاتل يقال مقاتلة وقتالا وهما كثيران وقال بعضهم قيتالاً والكل قياسى على الاختلاف وهو للمشاركة ولاخرى (والقسم الثاني ماكان ماضيه على خمسة احرف بزيادة حرفين)[٢]

---

(١) زيادبكرى (اوها) ياهێ (على خلاف القياس) بە پیچەوانەی دەستور (نحو اسطاع) ئەسلی (اطاع) بوسینەك زیاد کرایە ئەوە لەمالی (یسطاع) لەمولاریعی (اسطاعاً) لەمەزدەری (واهراق) ئەسلی (اراق)یە مانا رێشتی هیمان زیاد کردیە (یهرق) ئەوە مولاریعە (اهراقا) مەزدەر(وهو للتعدیة) ئەو بابە لەبۆتە جاوەزە لومەفعولی (غالبا) بەروری بەهوی ئەو ئەلفە ئەگەرێ بەموتەعەدی لەلازمی را (نحوا کرمتە) لە پێشاکە ئەلفی لێزێ دەنەکرابو مانا پیاو ئیکرامی گرت بەلام ئێستا مانا ئیکرامی یکیدیم گرت وك (نکاح وانکاح) نکحت مارەم کرد (انکحت) لەیکیدیم مارە کرد (وفعّل) ئەوەش بابی (تفعل) وێنەکەی (فرّح) ئەسلی (فرّح) بو بەزیدەکردنی عەینەکی دی کەرێیە وبەرزکردنی لەرێ دی ئەبیتە (فرّح) بەگرانی رێی (یفرّح) عەینەکەی هەر گرانە بەلام ژێردارە ئەوە مولاریعە داهاتو مەزدەرەکەی (تفریحا) ئەسلی (فرّح)بەگرانیی رێێ تییەکی بەلەسەری لەپێشەوە دائەنیین فێیە کە زەننەدار ئەکەین لێکدانەکە هەل ئەوەشێنیەوە دەبیتە (تفررح) رێیەکە ژێزدار ئەکەین جاریێ دوهەم ئەگۆرین بەیێ زەننەدار دوسەر نیشانەی مەزدەر لە ئاخیری داناگەرا بە (تفریحا).

(٢) (وهو الاکثر) ئەو شیوە مەزدەرە لەهەموان زۆرتر بەکاردی (وتَفعِلَةً) ئەو شیودشی هاتیە بەلادانیرییی لە ریارە کان تییەکی لە زیاتی لەدوای دابنی (وعن الناس) لەباوێکی عەرەبان بیسرایە (فعال) بەلە ژێری فائول فیعلی و گرانی عەینی زێدکردنی ئەلفەکی لە نیوان و عەینو لامانُ (وهي قیاسیة) ئەوە جیاوازی دەستورنییە (ویکون

(فاما اوله التاء مثل تَفعّل نحو تكسّر يتكسّرُ تكسرا) وهذا هو الكثير وقد جاء تفعال وهما قياسيان على الخلاف وهذا الباب لمطاوعة فعل نحو كسرته فتكسر وللتكلف اى يتكلف الفاعل ان يجدفيه الفعل نحو تعلم اى تكلف الحلم ولمعان اخر (وتفاعل نحو تباعد يتباعد تباعدا[1] وهذا للمشاركة بجعل المشاركين او الشركاء

للتكثير) ئەو بابە لە بو زۆر مەعنا هاتيەيك لە بو زۆری (في الفعل)لە ئيشەكەدا وەك (طوّفت) زۆرم دەورەی مالی خوا دا (اوفي الفاعل) يا زۆريەكە لە ئيشكەر دا ئەبی وەك (موت الابال) وشتر زورمردن (اوفي المفعول) يان زۆريەكەلە ئيش تێكراو دا ئەبی وەك (جلّدت البعير) لە بو دارنينە (وفسقته) مانا لەدوم بلاو كردەوە كە فاسقە.

(وفاعل) ئەوە مالّی بابی (مفاعلە)يە (نحو قاتل يقال) ئەسلی (قتل) يە ئەلفەكی لەدوای فائول فيعلی دا ئەنين ئەگەری بە (قاتل) (يقاتل) بەلەبەری پيتی مولاّريعی وە لە ژيری عەينی و بەری لامول فيعلی ئەگەری بە (يُقاتِلُ مُقاتَلَةً)بەمیمەكی بەردار و تيوتە نوينی مەزدەری ئەگەری بە (مقاتلة) (وقِتالاً) بە لە ژيری فائول فيعلی بەلادانی ئەلفی پاش فائول فيعلی و زيدەی ئەلفی مەزدەری و دوسەر ئەبيتە (قتالا) وهما كثيران)ئەو دو مەزدەرە زۆر بەكاردين (وقال بعضهم).

[1] هەندەك لە زانايان فەرموويانە (قيتالا) بە گيرانی تيی يانئەلفی زيدەبەيی (والكل قياسی) هەمويان بەدەستورن (على الخلاف) لەسەر كيشە لە نيوان زاناكان هەريەكيان پی بەدەستورە ئەويدینا. (وهو للمشاركه) ئەو بابە لە بۆ هاوبەشە لە نێوان زۆر و كەم (ولاخرى) لوّ زۆريش هاتيە وەك (ضاعفته) بەمانا زێدەم كرد(والقسم الثاني) بەشی دوهەم لەوسێ پيتبەی لێزێدەكراوە(ماكان ماضيە) ئەوە مالّيەكەی (على خمسة احرف) بەزيدەكردنی دوپيتان بگەری بە پێنج پيت (بزيادة حرفين) (فاما اولة التاء) بالە پيشەوەتێ ئەبی (مثل تَفَعَّلَ نحو تَكَسَّرَ)

فاعلامعا بخلاف مشاركة المفاعلة فانها بجعل احدهما او احدهم فاعلا والباقي مفعولا والعكس ضمني[1] وللتكلف باظهارالفاعل الفعل من نفسه ولايريد ايجاده

بەمانا شكاندنە بە زیدەی تییەكی سەردار لە پیشەوە زیدەكردنی پیتەكی لە وینەی عەینی كەسینە و بزركردنی لە سینی عەینول فیعل بگەری بە (تكسر یتكسر) بەپیتی مولایعی لە پیشەوە ئاخیرە كەشی بە ردارپی (تكسرا) بەلەبەری عەینی وە دوسەر لە ئاخیری بە نیشانەی مەزدەری (وهذا هو الكثیر) ئەو مەزدەرە زۆر بەكاردی (وقد جاء تفعالا) بە لەژیری تییو فائول فیعلی ئەلفی زیدە لە دوای عەینول فیعلی گران و تەنوین كەدوسەرن (وهما قیاسیان علی الخلاف) هەردوكیان بەدەستورن بەلام زانا كیشلایانە هەریەك یكەكیلا بەدەستورە(وهذا الباب) ئەوبابە (لمطاوعة فعل) لە بوژیر فەرمانی بابی (تفعیل) زانایان فەرمویانە فاعیلی ئەوبابەی قبولەكا ببیتە مەفعول لە بابی (تفعیل) (نحو كسرته) ئەمن شوشەم شكاند لیرە راناو مەفعولە و لە بوشوشەیە (فتكسر).

(1) ئەویش قبولی شكاندنی كرد لیرە راناوی شوشە بزرە لەناو (تكسر)ی دایە ئەو راناوە فاعیلیە بەلام لەوینەی پیشی مەفعول بۆ ئەوەیە موتاوە عە تەواو بو فەرمایشتەكە (وللتكف ای یتكلف الفاعل) لە بۆ توبزییە مانا فاعیل كە ئیش كەرە توبزی لە خوی ئەكا (ان یجد فیە الفعل) كە ئیشەكەی لی بیتەجی (نحو تحلم ای تكلف الحلم) مانا توبزی لە خۆكرد لەسەر خۆیی تورە نەبی (ولمعان اخر) لە بومانای دیش هاتیە وەك (گیرانی ئەشتەك لولای ئەشتەكی دی (نحو تسوت التراب)مانا ئەو گلەم كردە بالیف سەرم و یكردپیدەلین (اتخاز)و (تفاعل) ئەوەش بابی (تفاعل نحو تباعد)لیك وە دوركەوتن ئەسلی (بعد) تییەكی سەردار لە ئەوەلی و ئەلفەك لە دوای فائول فیعلی زیادمان كردن گەرا بە (تباعد) مالییە(یتباعد) مولاریعە بە تییەكی سەردارو بەری لامول فیعلی گرابە یتباعد (تباعدا) مەزدەرە ئەسلی تباعدە بۆ عەینولفیعلیا ژیرداركرد دورسەر لە ئاخیری گەرا بە (تباعدا) وهذا للمشاركة ئەو بابەش لەبو هاوبەشییە (بجعل المشاركین) بەگیرانی دوهاوبەش (اوشركاء)یان زور

فيه نحو تجاهل. ولمطاوعة فاعل نحو باعدتـه فتبـاعد وقـد جاء لمطاوعـة افعـل نحـو اسفقت الباب وازعجته[1]. فانسق وانزعج . ولا يبني الاما فيه علاج وتاثير و لـذا قيل انعدم خطأ واذا كان فاء انفعل حرفا من حروف يرملون قلبت النون بـه وادغـم فيه وفي ناتر اصله انوتـر قـدم الاعـلال علـى الادغـام (وانفعـل نحـو: اجتمـع يجتمـع

تيكراو (والعكس ضمني) پيچەوانيشى تييدارەچاو ئەكرى مانـا ئـەتوانى ئـەوانييد بكـە بـە فاعيل بە گوران.

(١) (وللتكلف باظها الفاعل الفعل) لەبوتويزى لە خۆكردنە. كە فاعيل ئيشـى (مـن نفسـه) لە خوى وەدەربيخى بەتويزى (ولا يريد) ناشيەوى (ايجاده فيه) ئەو ئيشە لەويدا بيتە جى (نحو تجاهل) خۆى بەنەزانين وەدەرخست (ولمطاوعة فاعل) بۆ ژير فەرمانى بابى (مفاعلة) هاتيەكـە لەپيى شان باسمانكرد دووبارەى ناوى (نحو باعدته) وەدورم خست (فتباعد)ئـەويش قبـول ئـەو شوينە وارەى كرد كەوە دورخستنەوەيە . ئەوەكە تيى لە پيشەوە زياد بكرى تەواو (واما اولـه الهمزة) يان ئەلفەكى لەپيشەوە زياد ئەكرى (مثل تفعل)لەسـەر ئەوشـيوە دەلى (نحـو انقطـع) ئەسلى (قطع) بەزيدەيى ئەلفەكى ژيردار نونەكى زەننەدار ديتـە بـەر كيشـەى (انفعـل)ى كـە بابى (انفعال)ى بى دەلين (ينقطع) پيتى مولاريعەتى لـە پيشـەوەمان دانـا ئەلفەكـەمان لادا عەينول فيعلمان ژيردار كـرد لامـول فيعلەكـەمان بـەردار كـرد گەرابـە (ينقطـع) (اقطاعـا) بەزيدەى ئەلفەكى نەبزاوەو لە بەينىعەينول فيعلو لامول فيعلان تەنوين لە ئاخـيرى گـەرا بـە (انقطاعـا)(وهـو) ئـەو بابـة (لمطاوعـة فعـل) لـەبو ژيـر فـەرمانى (فَعَـلَ)ى سـيبيتى رۆت مەفعولەكى بوى هاتيە (نحو كسرته) شكاندم . ئەسەرەكو شوينەوارەكى كەفاعيل ئەو بابـەى پەيدا كرديية لە مەفعوليكى كەراناوە دەبيتە فاعيل لە بانى (انفعال) دەفـەرموى (فانكسـر) ئەويش قبولى.

فيه وفي ناتر اصله انوتر قدم الاعلال على الادغام (وانفعل نحو: اجتمع يجتمع اجتماعاً وهو لمطاوعة فَعَلَ نحو جمعته[1] فاجتمع و بمعنى تفاعل للمشاركة نحو: اختصموا ولاخرى (واذا كان فاء افتعل من حروف اتثد ذ زشسص ضططوى) جاز الادغام بقلب التاء اليه لكنه خلاف القياس. وايضا اذا واقع بعد تاء افتعل وتفاعل من تلك الحروف يجوز الادغام بقلب التاء بما بعده على القياس وزيادة

---

(١) ئەو شكانەى كرديە ئەوە ماناى موتاوەعەيە لەو باب لو ئەو باب . (وقد جاء) هەندەك جاريش هاتيه(لمطاوعة افعل) لە بوژير فەرمانى بابى (افتعال) هاتيە (نحو اسفقت الباب وازعجعته) ئەو دركەم زۆرجار كردەوە و پيم وەداوە (وازعجته) زۆرم وەدورخست (فانسفق) قبولى هينانوبردنى كرد (وانزعج) هاتە ژير فەرمانى وە دورخستنەوە (ولا يبنى الاىما فيه علاج) ناهيت ئەو بابە مەگەر لەو فيعلانە كە چارەسەرى تيدابى (وتاثير) وە شونەوارەكى پەيدا بكات (ولذا قيل) لەبەر ئەوە كە دەبى فيعلى چارەسەرى و شوينەوارى تيدابى نەخونابى (انعدم) ئەو ووشە كەلەو بابە هاتيە هيچ ماناى رابردوشى تيدانيە (خطأ) غەلەتە مانانە بون لە پيشاكەس كارى تينە كرديە. (وان كان) هەر دەماى (فاء انفعل) فائول فيعلى بابى (انفعال) (حرفا من حروف يرملون) پيتەك بولە (ى . م. ل . و .ن قلبت) نەگورى (النون بە) نونى بابى (انفعال) بەو پيتە (وادغم) تيدا بزر نەكرى . پرسيار دەكرى ئەو دەستورەى تو ئەلّيى هەلّ نەوەشيتەوە بە وشەى (ناتر) فائولفيعلى پيتەكە لەو پيتانە بزريش نەكرايە بەلە سەرى عەينول فيعلى بە ماناى دوژمنايەتى‌يە. كە بەژيرشبى بەماناتاكە (اصله انوتر). ئيمەش دەلين (قدم الاعلال على ارغام) لە ناتەرەى دەستكارى بە گۆران و پيشمان خست لەسەر بزركردنى لە واوى فائول فيعلى دا. دەلين سەرى واويمان راگواستە سەرنون گەرا بە (اِنْوَتَرَ) واومان گۆرى بە ئەلفى .

الهمزة في الاخيرين[١] نحو اطهر واثاقل وحذف الهمــزة في الاول للاستغناء فيجوز في ماضيه فتح الفاء بنقل حكة التاء اليها وكسرها بتحريكها بالكسر لانه الاصل في تحريك الساكن . ويجوز الاثبات نظرا الى اصل السكون مع فتح الفاء وكسره نحو اخصم وفي مضارعه فتح الفاء وكسرها مع فتح حرف المضارعة وكسرها اتباعا لكسرة الفاء وفي المصدر ثبوت الهمزة وحذفها كما في الماضي واسم الفاعل كسر الميم اتباعاً للفاء [٢]وقيل لايجوز حذف الهمزة في ماضى الافتعا لئلا بلتبس بالتفعيل (

---

١ ئەبزاو گەرا بە (اناتر) تازە نیشمان بە ئەلفە بزاوەو پیشەوە ئەما چونکە نونەکە زەننە دار نیە ئەو ئەلفەمان لادا گەرا بە (ناتر) لوی دەغم نەکرا (وافتعل) ئەوە بابی (افتعال) نحو اجتمع) ئەسلی (جمع) بۆ سیپیتی بو بەئەلفی بزواو ژیردار زەننەداری فانول فیعلی وەزیدە کردنی تییەکی سەردار گەرا بە (اجتمع) یجمع) بە بیی مولاریعی ژیری عەینول فیعلی و بەری لامول فیعلی گەرا بە (یجتمع) (اجتماعا) مەزدەرە بەژیرداری تیی و ئەلفەکی لە نیوان لاموعەینول فیعل و دوسەر کەتەنوینە گەرا بە (اجتماعا)وهو لمطاوعة فعل) لەبو ژیرفەرمانی (فعل) ی بیزیاد نەبی (نحو جمعته) کۆم کردەوە (فاجتمع) ئەویش قبول ئەوکوبونەوەی کرد (و بمعنى تفاعل) بەمان بابی (تفاعل) هاتیە کە هاوبەشییە (للمشاركة نحو اختصموا و للاخرى كالاتخاذ) کیشەیان پیکەوە کرد نحو (اتخذ الخبز) نانی وەرگرت (وان كان فاء افتعل) هەردەمای فائول فیعلی بابی افتعال (من حروف) لەو پیتانەبو (اتثد ذز سشص ضططوى) ماناکەی (اتثد) ئتتو (زذ) برسی (سشص) روتی (ضظ) بژە (ظوى) چون ئەژی لەهەرجییەکی ئەژی (جازه الادغام) دروستە بزر کردنی فائول فیعلی لە ویپتەدا (بقلب التاء) بە گۆرانی تیی (اليه) بە ئەوپیتانە کە فائول فیعلە.

(٢) (لكنه خلاف قياس) بەلام لیرە بەپیچەوانەی دەستورە چونکە ئەبوا ئەوان بگۆرین بەدووهەم لیرە بەپیچەوانەیە (وايضا) دوبارە (اذا وقع بعد تاء) ئەگەر رویدا لەپاش تیی بابی (افتعل و تفاعل وافعل من تلك الحروف* یکەك لەو پیتانەی رامان باردن (يجوز الادغا)

دروسته بزرکردنی تیپی لەو پینه (بقلب التاء) بە گۆڕانی (بما بعده)بە پیتی دوای خۆی (علی القیاس) لەسەر دەستوری زاناکانی ئەو علمه.

(وزیادة الهمزة) وە زیدەیی ئەلفەکی بزواو (في الاخیرین) لەبابی (تفاعل تفعل) چونکە زەننەدار لە پیشەوە روئەدا ئەویش ناگوتری (نحو اطهر) لەبابی (تَفَعَّلَ) ئەسلی (طهر) تیپەکی لەپیشەوە دا ئەنین بەلەسەری ئەبیتە (تطهر) هییەکەش دوبارەئەکەینەوە دەبیتە (تطهہر) هێی پێشی لە هێیِّ دووهەم بزر ئەکەین لە پاش لاداتی سەری ئەوهییە ئەبیتە (تطهر) ئەو جارسەریتیی پیشی لائەدەین وە بزری ئەکەین لە تیی دوهەم ئەلفەکی ژیردار لە پیشەوەدا ئەنیین ئەگەری بە (اِطَّهَّرَ) (واِثّاقَلَ) لەبابی (تفاعل) ئەسلی (ثقل) روتە لەزیدەی تیپەکی بەلەسەری لە پیشەوە دائەنیین ئەلفەکی نەبزواو لە دوای فائول فیعلی دائەنیین ئەبیتە (تَثاقَلَ) قافەکەشی کە عەینول فعلە سەرداری ئەکەین . ئەمجا تییەکە ئەگۆڕین بەسی (وەلەسی فائول فیعلی دا بزر ئەکەین ئەلفەکی ژیردار لە پیشەوە دا ئەنین ئەگەرێ بە (اِثّاقَلَ) (وحذف همزة الاول) دروستە لاداتی ئەلفی بابی (افعال) (للاستغناء) چونکە پێویستمان پێ نامینی بە راگواستنی بزواندنی تیی لو فائولفیعلی (فیجوز في ماضه فتح الفاء) دروستە . ئەو کاتی لەمالّی ئەو دستورەی لیدیتە جی سەری فائولفیعلی (بنقل حركة التاء) بە راگواستنی بزواندنی تیی (الیها) لولای فائولفیعلی (بتحریكها بالكسر) بە بزواندنی فائولفیعلی بە لەژێر (لانه الاصل) چونکە ژیرداری بنەرەتە کە زەنەدار بزوینین (في تحريك الساكن) و يجوز الاثبات) دروستیشە لانەدرێ (نظرا الى أصل السكون) لەبەرئەوەی کە لە بنەڕەت.

زەنەدار (مع فتح الفاء و كسرها) فائولفیعلەکەش بەلەسەری یابەژێرداری (نحو اخصم) بە ئەلف و فائولفیعلی سەرداو ژێردار بەبێ ئەلفیش هەروا بە چوار شێوە (و في مضارعه فتح الفاء و كسرها) بزۆینەکەشی بە لە ژێری بیان بەلەسەری (مع فتح الحرف المضارعة أو كسرها) پیتی مۆلاریعەتیش هەر دوو لای دروستە (اتباعا لكسرة الفاء) بەگوێرەی ژێری فائولفیعلی (نحو یَخْصِّمُ) بەلەسەری هەردووکان و بەلەژێری فائولفیعلی بە تەنها (و یَخِصّمُ) بە لەژێری

وانفعل نحو احمر يحمر احمرارا) وهو المبالغة ويختص بالالوان والعيوب (والقسم الثالث ماكان ماضيه على ستة احرف مثل استفعل نحو استخرج[1] يستخرج استخراجا وهو الطلب الفعل تحقيقا نحو استخرجت زيداً او تقديرا نحو استخرجت الوتد من الحائط او وجده على صيغة نحو استعظمته وللتحول كاستحجرت الطين وبمعنى المجرد كاستقر بمعنى قر ويجوز حذف تائه نحو اسطاع يسطيع[2] وافعالّ نحو اِحمارّ يَحْمارُّ إحْميراراً

هەردووكان و سەری پیتـی مۆلاریعەتی (و في مصدره ثبوت الهمزة) لـە مـەزدەری ئەلفـە بزواودكە لانەدرێ.

(١) (وحذفها) لادانی ئەلفی لە پیشەوە (كما في الماضی) هەروەك لەمالّی (وفي اسـم الفاعل) لە ئیسمی فاعیل دا (كسرالميم) بەژیری میمی (اتباعا للفاء) بەتەبەعییـەتی فـائول فیعل ، (وقیل) گوترایە (لايجوز)دروست نیە (حذف الهمزة) لادانی ئەلفەكە (فی ماضی الافتعـال) لـە مالّی بابی (افتعال) لەبەر ئەوە (لئلا يلتبس) هـەتا وەبـابی (بالتفعیـل) نـەچی لـە رێچـاندا(و (انفَعَلّ نحو احمرّ) ئەوە بابی (اِفْعِلالّ) ە ئەسلی (حَمُرَ)بو ئەلفەكمان بەلەسەری لەپیشـەوە دانـا تانەكە زەننە دار كـرا عەینەكـەش سـەردار كراپیتـەكیش لەوینـەی لامـول فیعلـی كەرییـە زیادمان كرد گەرا بە (اِحْمَرَرَ) ریی پیش لەئیدوای بزركرا لەپاش لادانی سەری ریـی گـەرا بـە (احمرّ) بەگرانی لامول فیعلی (یحمر) پیتی مولاریعەتی لـە پیـش دانـراو ئەلفەكـە پێوێستمان پینەمالاماندا لامول فیعلە كەمان بەردار كرد گەرا بە (یحمر) مەزدەرەكەشـی (احمـرارا وهـو للمبالغە) ئەوبابە لەبۆ زۆریە (ويختص) تایبەتە (بالالوان) بـەرەنگ و (والعیـوب) بەعـەیبان وەك (احمر) مانا زۆر سوربو (واعور) چاوەكی زۆر كورەیە ئەوە لۆ عەیبەیە.

(القسم الثالث) بەشی سیهەمی لیزیدەكراون (ما كان ماضیە علی ستة احـرف) ئـەو دەبـی مالّیەكەی لەسەر شەش پیت بیت بەزیدەی سیپیتان (نحو اِسْتفعلَ) كیشەی.

(٢) (نحو اِسْتَخْرَجَ) مانا داوای دەرچوونی لیكرد ئەسلی (خرج)یە بە ئەلفەكی ژیرداروسینەكی زەننەدارو تیپەكی سەردار فائول فیعل كەخییە زەننەدار ئەبیتـە (استخرج) ئـەوەمالّی بـابی

ويمتاز عن أحمرّ بزيادة المبالغة (وافعوعل نحو اعشوشب يعشوشب اعشيشابا وهو للمبالغة (وافعوّل نحو أجلوز يجلوز اجلوازا[1] وافعنلل نحو قعنسس يقعنسس اقعنساسا وافعنلى نحو اسلنقى يسلنقي اسلنقاء وهذان الاخيران ملحقان باحرنجم

(استفعال يستخرج) مۆلاّريعه يی پيتی مولاريعـه لـه پيشـەوه مـان دانـا ئەلفەكـەمان لادا عەينول فيعل مان ژێرداركرد لامول فيعلما بەردار كرد گـەر بـە (يستخرج) مەزدەرەكەشی (استخراجا) بەئەلفەكی لە نيوان عەينول فيعلی و لامـول فيعلـی و تـەتنوين كـە نيشـانەی مەزدەرە لە ئاخرمان دانا گەرا بە (استخراجا) (وهو) ئەوبابە (لطب الفعل) لـە بوداواكردنـی ئيشەكەيە (تحقيقا) (نحو استخرجت زيدا) داوای چونەدەرم لە زيدی كـرد كـە برواتـە دەری (او تقديرا) يان لەوان نـەبی داوای لی بكـری (نحـو اسـتخرجت الـود مـن الحائط) ئـەو سـينگە لەديوارم دەرهينا (و لوجوده على صفه) ئەو بابە لەبۆ هەندێش بەكاردێت كە لەسەر خووەكی باشی بناسی (نحو استعظمته) مانـا لەسـەر ڕەوشـتی زۆر بـەرزم ناسـی و ديتـم (وللتحـول) لەبووەرگێران و گۆڕين ئەبی (كاستحجرت الطين) ئـەو قـوردم گـيرا بەبـەرد (وبمعنـى المجـرد) كەرۆتە لە زيدەی چەند مانا هەل ئەگری بـەزيدەش جاروايـە هـەر هـەندە هـەل ئـەگری وەك (استقر بمعنى قر) بەمانا.

(١) جيگيربوه (ويجوز حذف تائه) دروسـتە تييەكـەی لابـدەی (نحـو اسـطاع) كـە ئەسـلی (استطاع) لەبەر سوكی (وافعـال كيشـەكەی (احمـارّ يحمـارّ) ئەسـلی (حمر) بـۆ ئەلفـەكمان بەژێرداری لە پيشەوه دانا فائول فيعلمان زەننەداركرد عەينەكەمان سەرداركرد ئەلفـەكیديمان زيـاد كـرد لـە دوای عـەيينی لامـول فيعلمـان دوبـارە كـرد گەرابـە (احمـارر) ريـی پيشـی زەننەدارمان كردو لە ريیی دوايمان بزركرد گەرا بە (اِحمارّ) كەليزيدە كرايە سيپيت دو ئەلف و يەك ری (يحمار) بەزيدەكردنی پيتی مولاريعی و لادانی ئەلفی پيشی ئاخير بـەرداركردن گـەرا بە (يحمار)ئەوەمۆلاّريعە (احميرارا) ئەوە مەزدەرە بـەژێردار كردنـی ميمـی و گورينـی ئـەلفی بەييی و هەلوەشاندنەوه و هينانەوەی ريی بزر و دانانی ئەلفـەكی لـە نيـوان هـەردوو ريـيان

گەرابە (احمیرارا) کەتەنو پیش هەر هەیە لەمەزدەرەکەی (ویتاز) جیائەکریتەوە (عن احمرّ)لەبابی (افعلال (بزیادة المبالغة) کەزەیدە مویالەغەی تیدا زۆرترە لەبابی (افعلال) ئەوە بابی (افعیلالبو (وافعو علل) کیشەکەی (نحو اعشوشب مالّییە ئەسلّی (عشب) یە بەئەلفەکی پیشی زەننەداری فائول فیعلی عەینول فیعلی دووبارە و واوەکی زەیدە لەبەینی هەردوو عەینول فیعلان گەرابە (اعشوشب)مولاریعی (یعشوشب) بەپیتی مولاریعی بەلەسەری بەلادانی ئەلف و ژیری شینی دوای و بەری لامول فیعلی گەرا بە (یعشوشب) مەزدەرەکەی (اعشیشابا) بەژیرداری شینی پیشی و گورینی واوی بەییی و ز یدەی ئەلفەکی لە پیش لامول فیعلی و تەنوین لە ئاخیری.

(١) گەرا بە (اعشیشابا وهو للمبالغة) لەبو مویالەغەیە وەك زووری گیا شین کرد ئەوە بابی (افعیعال)ە (وافعول) کیشەکەی (نحو اجلوز) ئەسلی (جلز)ەیە بە ئەلفەك لە پیشی و زەننەداری فائول فیعلی زیدەی دووواوان لە یەکتربزکردن گەرا بە (اجلوّز) بەگیزانیی واوی (علوز) بەزیدەی پیتی مۆلاریع و لادانی ئەلفی و ژیرداری واوی زیدە بەلە بەریٚ ئاخیری ئەگەری بە (یجلوز) مەزدەری بە ژیرداری عەینی و ئەلفەکی زیدە لەدوای واوی و زیدەی دووسەران لە ئاخیری گەرا بە (اجلوازا) ئەوەبابی (افعوال)ە (وافعنلل) کیشەکەی (نحو اقعنسس) ئەسلی (قعس) زگی وە پیشدا سینگی وە دوا خست بردیە ژوری. بەزیدە کردنی ئەلفەکی لە پیشی و نونەکی زەننەدار و زیدەی یك لە لامول فیعلەکان گەرا بە (اقعنسس) مالبە (یقعنسس) (اقعنساسا) بەلەژیری عەینول فیعلی و زەیدەکردنی ئەلفی مەز دەری لەبەینی هەردو سینەکان و دوسەر گەرا بە (اقعنساسا) ئەوەبابی (افعنلال) ئەلف و نونو سینەکی زدیدەیە (وافعنلی) کیشەی (اسلنقی) لەسەر پیشێ نوست ئەسلی (سلق) ئەلفی ژیردار لە پێشی و نونی زەننەداری کەزیدە کرایە (ئەو ییەی لە دوایی دەستورە ئەکەینە ئەلفی ئەبزاو.

وقال ابن الحاجب تفعّل وتفاعل ايضا ملحقات بتدحرج وليس بوجيه لان الزيادة للالحاق لاتفيد الا الزنية و فيهما افادة المعنى ايضا (وام الرباعي المزيد فيه فامثلته)أي ابنيته ثلثة تفعلل كتدحرج يتدحرج تدحرجا) وهو لمطاوعة فعلل المتعدي[1].

(وافعنلل نحو احرنجم يحرنجم احرنجاما) وهو للمطاوعته ايضا (وافعلل نحو اقشعر يقشعر اقشعرارا) ويجئ المصدر من غير الثلاثي المجرد على زينة اسم مفعوله قياسا

(وهذان الاخيران) ئەو دوبابەنەی دوای کە (انفعلال وافعنلي)ن (ملحقان) بەس لوهينانە گەل (باحرنجم) بابی(افعنلل) کە چوار پيتی ليزيدە کراوە بەلام کەليرەی هينايە لەبەر ئەوە کەسيپيتی ليزەيدەکراون نەخۆ ئەبوايە دوای (احرنجم) ی هينابان (وقال ابن الحاجب) زانای بەناوبانگ رحيمه الله فەرمويەتی (تفعّل وتفاعل) ئەو دوو بابنەش (ايضا) وەك وينەی رابردو (ملحقان) لو هينانە گەل (بتدحرج) چوار پيتی ليزيدە کراوی يەك پيتن (وليس بوجيه)مامۆستا مولا علی ئەفەرمو چ ويناچی ئەو بوچونەی ابن حاجب (لان الزيادة) چونكە زيدەی (للالحاق) لوهينانە گەل كيشەو وەزن (لاتفيد) هيچ سودی نيە (الالزينە) بەس لوهينانە گەل بابەكەيە هيچ مانا زيادناكا (وفيهما) لەبابی (تفعل و تفاعل) زيدەيەكەيان (افادة المعنى ايضا) كولوهينانە گەل كيشەيی ماناشی زياد ئەكات كەبەزۆری لەبوموتاوەعەنە.

(واما الرباعي المزيد فيه) ئەو چوار پيتەی كەليزيدەبكری (فامثلته) وينەكانی (تفعلل) كيشەكەی (كتدحرج) كەتيّی لەپيشەوە زيادكرايە ئەوە ماليّيە (يتدحرج) مۆلاريعە (تدحرجا) مەزدەرە برا لە هەندك ئەشت بنورە (باغی هەنار) (وهو لمطاوعة فعلل) لەبوموتاوە عە ژير فەرمانی ئەسلەكەيەتی (وافعنلل) كيشەی (نحو احرنجم) ماناگەرانەوە سەريك ئەسلی _حرجم)ەيە ئەلفەك لەپيشەوە بە لە ژيری نونەك لە دوای عەينول فيعلی زياد كراينە (احرنجاما) مەزدەر زياتر لەمانە ئەلفەكی.

(تنبيه) **الفعل اما متعدي وهو الذي يتجاوز مدلوله من الفاعل الى المفعول به** كقولك ضربت زيدا ويسمي[1].

واقعا ومجاوزاً واما غير متعد وهو الذى لا يتجاوز مدلوله (من **الفاعل الى المفعول** به) وان جاوز غيره كقولك حسن زيد ويسمى **لازماللزم الحدث في الفاعل بمعنى عدم**

---

[1] لەنیوان هەردو لامو لە فیعلان و دو سەر لە ئاخیری هەن (وهولطاوعته ایضا) وەکی بابی پیشی لۆمۆتاوەعەی ئەسلی خۆیەتی (وافعلل) کیشەکەی (اقشعر) موی گرژ بولە بەر وەزعی ناریك ئەسلی (قشعر) ەیە ئەلفەك لە پیشەوە زیادکرا لامول فیعلی دووەهەم کە ریبە دوبارەکراوە گەرا بە (اقشعرر) ئەوەلمان لە دوهەم بزرکرد گەرا بە (اقشعر) مولاریعەکەی (یقشعر) بەلادانی ئەلفی و دانانی پیتی مۆلاریعەتی گەرا بە یقشعر (اقشعرارا) ریبەکان لیك ئەکەیەوەو ئەلفی مەزدەری لە نیوان یان دائەنین تەنوینیش دەبی هەبی ئەبیتە (اقشعرارا) لەچوارپیتی لیزیدەکراویش بوینەوە الحمدالله (ویجئ المصدر) مەزدەردیت (من غير الثلاث المجرد) لەغەیرسێ پیتی روت (على زينة اسم مفعوله) لەسەر شیوەی ایسمی مفعولی فیعلی خۆی دیت (قیاسا) بەدەستوری زانیاری مانا لە پیشەوە میمەکی بەردارو پیتی پیش. پیتی ئاخیریش سەردار ئەکەین وەك (مدحرَج)...

تنبیه)

ئەوە ئاگادار کردنەوەیە کەلەپیشا لەبیرمان ئەبو بلّین (الفعل) بەوئیعتبارەی کەدەلالەت لەسەر رووداو ئەکا (اما متعدی) یان مەفعولی پیدەوی (وهو الذين يتجاوز) ئەوەی ئەوتویەکە لابدا (من الفاعل) لە ئیش کەر کەفاعیلە (الى المفعول به)لولای ئیش تیکراوی (کقولك ضربت زیداً) لەزیدم دا لیدان لایدایە لە ئیش کەری کەتییەلولای زەیدی کە ئیش ئیکراوە (ویسمی واقعا)ناوبرایە بەرو داو لەسەر ئیش تیکراوی (ومجاوز) لایدایە لە ئیش کەر.

التجاوز عنه (وغير واقع وتعديه) يجعل فاعل اللازم مفعول[1] التعدية وشئ آخر فاعله (في الثلاثي المجرد بنقله الى باب التفعيل او الافعال كفرحته واجلسته) وقد يتعدي باب المفاعلة وألاستفعال وتعدية بتغير .. معناه كالنقل إلى الأبواب بالباء خاصة في مواضع ويجر معناه الى الاسم (بحروف الجر في الكل نحو ذهبت بزيد اى

---

(١) (واما غير متعد) يان لاناذا (وهو الذي لايتجاوز) ئەوەيە فيعلەكە لەلای فاعيل ناروات سەر (مدلوله) مانای فيعلی (من الفاعل) لە فاعيلیدا (الى المفعول بە) لولای مفعولی بەلكەلە خۆی دیتەجی (وان جاوز غيره) با تەجاوەزيش بكا لوغيری مەفعولو تەميز و حالی يابە واستەی پيتی جەری تەجاوز بكات هەر پيناگۆتری موتەعدی (كقولك حسن زيد) زيد جوانبو ليرەجوانيی زيدیلای نەدايە لە فاعيل كەزيد لولای جيدی (ويسمى لازما) لەجيی خۆی نابزوی (للزوم الحدث في الفاعل) چونكە رووداوەكە لە فاعيل نابيتە وە (بمعنى عدم التجاوز عنه) هەر لە جی خۆيەتی (وغير واقع) نەچويتە سەر مەفعول (وتعديته) كەبتەوی بيگێڕِ بەلادەر لە فاعيل (بجعل) بە گيرانی (فاعل اللازم)ئەوفاعيلەی كە لە فيعلی لازم بو (مفعول التعدية) بيكەيە مەفعولی فيعلی موتەعدی (وشئ اخر فاعله) ئەشتەكی دی بكەيیە فاعيل ئيش كەر... (فی الثلاثی) لە سێ پيتی (المجرأ) روت بی (بنقله) بەراگوواستنی ئەو فيعله (الى باب التفعيل اوالافعال) لو ئەو دوو بابانە ئەگەری بەموتەعەدی (كفرحتە)دل خۆشم كرد لە ئەسلدا (فرح) لازمە بردمانە بەر بابی (تفعيل) بەگرانيی عەينول فيعلی گەرا بەموتەعەدی (واجلسته) دامنيشاند ئەسلی (جلس)ەيە تەجاوزناكا بەلاُّم كە رات گواست لۆبابی (افعال) ئەوتە جاوەز ئەكات (وقد يتعدی) لەفاعيل لائەدا لولای مەفعولی (باب المفاعله و الاستفغال)كە لەسی پيتی مەفعول پينەوی كە لای ددیە سەربابی (مفاعله واستفعال) وەك (مشی زيد) تەجاوزی نەكردیە رایگويزە لوبابی.

اذهبته (وانطلعت به) اى اطلقته ولهو ورت بزيد وانطلقت اليه للجر فصل في بيان امثلة[1].

حصت من (تصريف هذه الافعال اى مصادر المجرد(اما الماضي فهو مادل) بحسب اصل الوضع (على حدث) من حيث وجودة (في الزمان السابق فالمبنى للفاعل منه ماكان اوله او اول متحرك) يتعد به (مفتوحا مثاله نصر نصرا نصروا نصرت نصرتا نصرن نصرت نصرتما نصرتم نصرت نصرتما نصرتن نصرت نصرنا وكذا البواقي ولا

---

(١) (مفاعله) دەڵێن (ماشَيْتُهُ) مانا زيدم رۆياند تەماشاكە زيد لە وينەی پیشی فاعیل بو كەرامان گواست لوبابی (مفاعله) گەرا بەمەفعول (وتعدية بتغير معناه) كەلازم بی ئەبیگیری بەموتەعەدی (كالنقل الى الابواب) هەروەكی بە راگواستن لو ئەو چوار بابانە ئەگەرا بەموتەعدی (بالباء خاصة) بەپیتی بیی بەتایبەتی ئەویش ئەگەری بەموتەعدی (في مواضع) لە چەند جی تایبەت . مەبەست ئەوەیە كە ژێردارەكەی بكەی بە فاعیلی ئەسلی فیعلی وەك (ذهبت بزيد) مانا ئەمن زيدم رۆياند دیارە بۆ بەفاعیل ئەسلی فیعلی كە رۆيشتنە(ويجرمعناه الى الاسم) رائەكش ندری مانای فیعلی لازم لولای ئیسمی (بحروف الجر في الكل) بە پیتە جەرەكان كە ئیسمان ژێردار ئەكەن لەهەر شیوە فیعلەك سیپیتی و چواری لیزیادكراویا لیزیدەنەكراو (نحو ذهبت بزيد اى اذهبته) ئەوە وینەی بەربابی (افعال)ە (وانطلقت به) ئەوەهە وینەی بابی (انفعال اى ا طلقته و مررتْ بزيد . وانطلقت اليه للجر) ئەو دووانەش لە بوراكیشانی معنای فیعلی نەبەهوی پیتی جەری كە (فاعیلە) لەسیی پیتی لیرەكرد یانە مەفعول ئەشتەكیدی كرا بە فاعیل كەتیی قسەكەرانە راناوە

(فصل فی بيان امثلة حصلت من (تصريف هذه الافعال) ئەوەباسیكە دیار ئەكاو رون ئەكاتەوە ئەو وینانەی كە پەیدا ئەبن لەگورانكاری ئەو.

تعتبر) اعتراضا عن التعريف (بحركات الألفات في الاوائل) غير الأفعال[1] (فإنها زائدة) للوصول(تثبت في الابتداء وتسقط في الدرج) واعلم ان الهمزات الزائدة اوائل الافعال المكسورة والمضمومة ومصادرها غير الافعال همزات وصل والاسما همزات قطع الا في عشرة وهي ابن وابنة وابنم واسم واست واثنان[2].

---

(١) فيعلانه (اى مصادر المجرد) ئەوەی لەمەزدەری فیعلە روتەکان پەیدا ئەبی چونکە هەموفیعلەك لەمەزدەری موجەرەدی وەرئەگیری جا چ یك سەر. چ بە هۆی فیعلەکی لە مەزدەری وەرگیرابی.. (اما الماضي فهو مادل) ئەمما مالی ئەوەتە دەلالەت بکا(بحسب اصل الوضع) بە گویرەی بنەرەتی دانانەکەی (على حدث) لەسەر روداو (من حيث وجوده) لە جیهەتە کە روداو بوە (في الزمان السابق) لەکاتی رابردو (فالمبنى للفاعل) فیعلی بنا فاعیلا ئەوەیە فاعیل ئەو فیعلەی دیار بی (منه) لەکاتی رابردوو (ماكان اوله) پیتی پیشی (او اول متحرك) یان پیتی بزواوی (يعتدبه) کە جی باوەرپیکردن بی ئەو بزواندنە (مفتوحا) سەردا بی (مثاله نصر) (نصرا) لەبویك و دو پیاوی بزر (نصروا) لە بوکۆی پیاوی بزر (نصرت نصرتا نصرن) ئەوانەش لەبویك دوو زیاتر لەژنی بزر (نصرت نصرتما نصرتم) لۆ یەك و دوو زیاتر لە پیلوی رووتیکراو (نصرت نصرتما نصرتن) لەبۆیك دوزیاتر لە ژنی روتیکراو (نصرت بەلەبەری راناوی قسەکەری (نصرنا) لە بوقسەکەرو چەندی لەگەلی دابن (وكذا البواقي) هەمو فیعلە کانیدیش ئەوهانە (ولاتعتبر)پرسیار ئەکەن دەلین فیعلی مالی دەبی بزواوی پیشی سەداربی بوت بینم کە پیشەی سەردار نەبی وەك (اجتمع) (اعتراض).

(٢) (عن التعريف)ە احترازەکە دییتە سەر پیناسەی کە زانایان لو فیعلی بنا فاعیلی گوتیە لووینە وشەی (اجتمع) فیعلی بنا فاعیلەو پیتی بزاوی لە پیشی سەردار نیە (بحركات الالفات) جیگای باوەر، نیەو ئیعتباری پیناکری ئەوبزواندنەی ئەو ئە لفانەی کەلە پیشی (في الوائل) هەمو فیعلانن (غير الافعال) مەگەر بابی ئی فعال نەبی ئەو پیدلین هەمزی قەتعی سەردار (فانها زائدة) ئەوانە زیدنە (للوصول) لە بۆ پیوەنووساندن توانینی گوتنییە ئەبە

واثنتان وامرء وامرة وايمن الله ففيها للصول . وفي الحروف تكون للوصول مع لام التعريف وميمه ولا تكون مفتوحة الا معهما وفي ايمن الله[1] .

زەنەداری (تثبة في الابتداء) لەکاتی چی لە پیش نەبی نەگوتری (وتسقط في الدرج) کەنەشتەکی لەپیشدا بلی و لیکی بدەن ناخویندریتەوە (واعلم) ئەتوبزانە (ان) ئەو ئەلفە بزواوانەی کە ئە زیدەنە.

(الهمزات الزائدة)

(في اوائل الافعال) لە پیشەی فیعلان (المكسورة والمضمومة) ژیردار یابەردار (ومصادرها) لەمەزدەرەکانیشیان (غير الافعال) ئیلا ئەلفی بابی (افعال) نقبی (همزة وصل) ئەلفەگزواو گەیاندن و لیکدانن (والاسماء همزات قطع) لە ئیسمانیش پیدەلین ئەلفی بزواوی قەتعی (الا في عشرة) مەگەر لەدەیان (وهي) ئەو دە ئیسمانە(ابن) کورە (ابنت) کچە ئەسلیان (بنو بنوة) واوەکەمان لادا فائول فیعلە کەمان زەنەدار کردو ئەلفەکی ژیردارمان لەپیشەوە دانا لە جیاتی واوی (وابنم) ئەوەش میمەك زیاد کرایە لەدوایی (ابن) ... کورە.

(١) (واسم) لەکن بە سربیان ئەسلی (سمو)مانا بلندە لەکن کوفیانیش ئەسلی (وسم) بەمانا نیشانەیە بەهەر رایەك (واوەکەمان لاداو لە (سمو) سینەکەمان زەنەدار کرد ئەلفەکی ژیرداری وەسل گەیاندن لە پیشمان زیادکرد گەرا بە (اسم) (واست) بە ئاخیری هەموو ئەشتەك ئەلین ئەسلی (سته) هییە کەلادرا سینەکە زەنەدارکراو ئەلفەکی بەردار لە جیاتی لە پیشەوە دانا گەرا بە است (واثنان) لەبۆ دوو پیاو (واثنتان) لە بۆ دوو ژن ئەسلەکەی (ثنيان و ثنيتان) یێیەکە کرا بە ئەلفی نەبزواو ئەوجا لە دوئەلفەکان یەکمان لادا فائەکە زەنەدار کرا لە هەردوکان ئەلفەکی ژیردار زیاد کرا گەرا بە (اثنان واثنتان) بەلام لە اثنتان ئەلفی پیشی لادرا لەبەرسوکی (وامرؤ وامرة) لە بوپیاو ئەویدی لۆ ژن ئەسلی (مرء و مرئة) فائول فیعلە کەمان زەنەدار کردو ئەلفەکمان لە پیش دانا گەرا بە (امرؤ وامرءة) (وايمن الله)

بەلە بەری میمی و نونی ئەوە لۆ کوی سویندە ئەلفەکەی وەسلە لەکن زۆربەی

و تقلب الفامع همزة الاستفهام كما في آلحسن عندك وفي ايمن الله وتحذف المكسورة والمضمومة معها اذ لا لبس فيهما (فالمبني للمفعول منه وهو) مطلقا بحسب المعنى الفعل (الذي لم يسمى فاعله ما كان او له مضموما كفعل او كان أول متحرك يعتدبه (مضموما كافتعل وهمزة الوصل تتبع هذا المضموم[1] (في الضم وما قبل اخره يكون مكسورا ابدا نحو ضرب زيد واستخرج المال) وجاء فزد له بضم فسكون

زۆری زانا نون لا ئەدری ئەگورتی (ایم الله) بەلەسەری ئەلفەکەوژیرداری،زۆر جار هەرمیم دە مینیتەوە دەلی (ام الله) بەلەبەرو سەرو ژیری ئەلفی،وزۆری تریش (ففیها للوصل) لە هەموان لە بو وەسلە لیکدان (و في الحروف) ئەو ئەلفە لە وشەکانیشیان دەڵین (حرف) تکون للوصل) هەیە لەبو وەسلە (مع لام التعریف ومیمه) لەگەل لام و میمی.

(١) تەعریفی پیناسە (ولاتکون مفتوحة) سەردار نابی (الامعهما) ئیلا دەگەل لامومیماندا نەبی لەبەر زۆر بەکارهینانی (وفي ایمن الله) لیرەش چونکە (ایمن) ئیسمیکی کارتینە کراوە غەیرەموتە سەرەفە بەکار نای ئیلا لە سویندێ نەبی شویها حەرفی جا ئەلفەکەمان سەر دارکرد چونکە لەسەر لام و میمان سەردارکرا (وتقلب الفا) ئەگۆری بەلفی نەبزواو (مع همزة) لەگەل ئەلفی بزواوی (الاستفهام) کەلەبو ئیستفهامبی (کما في آلحسن عندك) گوریمان بە ئەلف زانایان دەفەرمون دو زەننەداری رویدایە بەلام دەڵین لیرە دروستە وە لە (ایمن الله) لەبێنی ئەلفی نەبزواو لامی الحسن و بیی ایمن (وتحذف المکسورة والمضمومة) لا ئەدەین ئەلفی وەسلە لیکدان ژیردار بەردار (معها) لەگەل پیتی ئیستفهام (اذ لا لبس فیهما) چونکە ویك چون پەیدا نابی... (المبنی للمفعول منه)ئەو فیعلە کە بنا مفعولە نائیبی فاعیلی بو دەهینەوە فاعیل دیار نیە مفعولی ئەکەینە جی نیشین (مطلقا) مالّی یامۆلاریع (بحسب المعنی) بەگویرەی مانا ‹الفعل الذی لم یسمي فاعله) فاعیل دیار نەبی ناو نەبری (ماکان اوله) ئەوەتە پیشەکەی لەبزواوی پیتەکانی (مضموما) بەری هەبی (کفُعِلَ) بەلەبەری فائول فیعلی (او اول متحرك یعتدبه) کەباوەری پیبکری (مضموما) بەری هەبی.

والاصل فصد له بكسر الصاد **فقلب وسكن . وحكى تطرب** ضرب بكسر فسكون وقرء ردت الينا بكسر الراء **وهي شاذة (واما المضارع** فهو ماكان في اوله احدى الزوائد الاربع وهي **الهمزة والنون والتاء والياء تجمعها** انيت اتين او ناتي[1] قيل المضارع بزيادة حرف **المضارعة على الماضي** فلا يرد نحو: اكرم وتكلم (فالهمزة للمتكلم وحده والنون له مع غيره) وقد يتسعمل للواحد مجازا (والتاء للمخاطب

---

(١) (كُافْتُعِلَ) به لەبەری تی ئـەو جیگـای ئیعتبـاره بـەرداره بـەلام بـەری ئـەلفی جیگـای باوەرنیە. (وهمزة الوصل) ئەلفی بزواو کە بو وەسلی بی (نتبع هذا المضــهوم في الضـم) وەکـی ئەو بەردارەی کە جیگای باوەرە دەبی ئەوەیش بەردار بکری (ومـا قبـل اخـره مسـكورا ابـدا) فیعلی بنا مفعول ئەبی پیتی پیش پیتی ئاخیری ژیری هەبی روت بی لە زیدەی یالیزیدەکرابی (نحو ضُرِب زيد) لە زیدی درا فاعیلە کە دیار نیە و نەگوترایە مەفعول لـە جیگـای وی بـەری درایەتی ئەوە لە فیعلە روتەکان (وأُسْتُخْرِجَ المالُ) ئەو ماڵە داوای دەرکردنی لیکرا ئـەوەش لـە فیعلە لیزیادکراوەکانە فاعل داواکارە دیار نیە مال لە جیاتی وی بـەردارکرا (وجـاء فُزْد لـه) بەلەبەری ئەوە (بضم فسكون) بەزەننەداری عەینول فیعلی ئەبوا ژیردار کـرا بـا ئـەویش دەلی (والاصل فُصِد له بكسر الصاد) بەلەژیری سادی (فقلبت الصاد بالزاء وسكن) سادمان گـۆری بەزی زەننەدارمان کرد لیرە دوخلافی دەستوری تیدان گۆرین بەزی دووهەم زەننەداری (وحكـى قطرب) ئەو زانایە (ضِرْب بكسـر فسكون) بـەژیرداری لادی وە زەننـەداری ریێ (وقـرء ردت الیـنا بكسر الراء) خوندرایەتەوە (ردت)بەلەژیری ری(وهي شاذت) ئەولە دەستوری لای دایە ئەبوا بەلەبەری ریبی بایە (واما المضارع)، ئەما مۆلاریعی هەر فیعلەك (فهو ماكان في اوله) ئەوەنە لە پیشەی داینن (احدى الزوائد الاربع) یکەك لە چـوار پیتـی کـە ئەزیدەنـە (وهـي الهمزة والنون وتاء والیـاء) ئەوانە پیتی ت- ء - ن - ی.

مفردا او مثنى او مجموعا مذكرا او مؤنثا و للمفردة الغائبة والمثناه والياء للغائب المذكر مطلقا ولجمع المؤنث الغائبة) . و وجه زيادتها[1].

واختصاص كل بما اختص به في الشرح) وهذا يصلح للحال والا ستقبال تقول يفعل وتريد الان (ويسمى حالا وحاضرا)(ويفعل) وتريد (غدا ويسمى مستقبلا) بفتح الباء . والقياس الكسر (فاذا ادخلت عليه السين او سوف) او مخففاتها (اختص بالزمان

---

(١) (تجمعها) كوكراينەوە لە (انيت او اتين او ناتي) لە رونكردنەوەی مامۆستا مـلا بـيروت دەفەرموی هەرسيكيان بەمانا يكن كەهاتنە ئيلا (انيت) نەبی ئەو بەماناتر سـانيش هاتيـە. فيعلی مۆلاريعی ئەبی يەكی لەوانە لە پيشەوەبی (وقيل) گوترايە (المضارع بزيـادة) مۆلاريـع بەزيدەی (حرف المضارعة) بەزيدەی پيتی مۆلاريعەتی (علـى المـاضى) لەسـەر فيعلـی مـالّی رابردو (فلايرد) هەنگی بەخراپەنای تەسەر پيناسە (نحو اكرم وتكلم)ئەوانە كە ئەلف ياتی لـە پيشە بۆ فيعلی مۆلاريع نيە لەسەر مالّی زيـاد نەكرايـە وخۆيـان مـالّين (فـالهمزة) ئەلفەكـە (للمتكلم وحده) لۆ قـسەكەر. بەتەنها يە (والنون) نونيش (لەو لغيره) لە بۆ قسە كـەرو هـەر چەندی لەگەلّی دابن (وقد يستعمل للواحد مجازا) زۆر جار نون لويك يـش بـەكاردی كوكەجـە ماهيرەگی زۆر بەيك دەنگ يك تەكان ويكرائيشەكی زۆر سـەهل بكـەن جـايك كـەس نونـی زوران بەكاربين وا بۆی بە جايز ئەدری چونكە زۆر بەدەستەلاتەو هەموو دەسەلاتەكی بەدەست بی ئەوها خوای تعالی لە زۆر ئايەت باسی خۆی ئەكا بەخوی نونی بەكارهينايـە (نحـن نقـص عليك احسن القصص) لەبەر گەورەی خـوا بـەكاردیی (والتـاء للمخـاطب) لـە بوروتيكـەراو (مفرداو مثنى او مجموعا) تاك دووزياتر (مذكرا او مؤنثا) پياو يا ژن (وللمفرة الغائبة) لـەبو تاكە ژنی بزريش بەكاردی (والمثناه) لە بۆ دوژنی بزريش بەكارديت.

المستقبل) اولام الابتداء اختص بالحال ولي ولسوف يعطيك لمجرد التاكيد وعند البصريين اللام للتاكيد فقط مطلقا[1].

(فالمبني للفاعل منه ما كان حرف المضارعة منه مفتوحا الا ماكان ماضيه على اربعة احرف فانه مضموم ابدا نحو يُدَحْرِجُ ويُكْرِمُ ويُفَرِحُ ويُقَاتِلُ) للالتباس في يكرم وحمل. البواقي عليه. ولم يكسر لان بعضهم يكسرون حرف المضارعة فيما ماضيه

---

(١) (والياء للغائب المذكور مطلقا) يبى له بوپياوى بزر يك دوو زياتر (ولجمع المؤنث الغائبة) لەبوكوى ژنى بزريش (ووجه زيادتها) بۆ زياد كراينه (واختصاص كل) وه تاى بەت كردنى هەريك لەو پيتانه (بما اختص به) كەتايبەتن بەجيگاى خۆى كەباس كرايه ئەو باسه (في الشرح) لەشەرحى تەفتازانى لەسەر تەسريفى زنجانى كرايه زۆر دريژەى دايەتى خواجەزايى بداتەوه بەلام ئەمن هەر هەندە ئەنوسم چونكه بزانى كامەيان لوچييه بەسه له بەرچى پيناوى (وهذا يصلح للحال والاستقبال) ئەو فيعله مۆلاريعه له بۆ نيستا و دواى ئەگونجى (تقول) نەتو ئەلّى (يفعل وتريد الان) مەبەست ئيستايه (ويسمى حالا وحاضراً) ناوبەرى به ئيستا و مولاريعى حال (ويفعل وتريد غدا) كەمەبەست ئەسبەنييه ئەوەش (يسمى) ناوبراية (مستقبلا بفتح الباء) بەلەسەرى بيى (مستقبلا) كه كاتيكه ئەوتوروت تيكرديه بيگەيى (والقياس انكسر) دەستور وابوو بەلەژيرى بيى بى (فاذا ادخلت عليه) كه ببەيه سەر فيعلى مۆلاريعى (سين او سوف) سين يا سوفەى (او مخففاتها) كه پيتى (سين (يان(سوف) يان پيتى كه لەوان سوك كرابى (اختص بالزمان المستقبل) تاى بەتەبه داهاتو لەوەدوا (اولام الابتداء) يان لامى كەپيى ئەگوترى لامى ئبيتداء (اختص) تايبەته (بالحال) به ئيستا كەسەك دەپرسى (سوف) لو لەوه دوايه لامى‌ش لۆ ئيستايه داخلى سەريكفيعلن و ئەوەته دەفەرموى.

مكسور العين او اوله همزة مكسورة دلالة على كسرهما فلوكسر[1] فيها الالتبس ولتوهم انه ايضا لذلك الدلالة وليس في ماضيها كسرةٌ ولما كان الزائد الثاني في

---

(١) (ولسوف) ئەویش جەوا بدەداتەوە (وفي ولسوف يعطيك) ئەولامە (لمجرد التاكيد) لە بۆمسۆگەرەوهیچیدی نیە فیعلە کە هەر لو دوایییە (وعند البصرين) لەکن بەسرایان (اللام للتاكيد فقط مطلقا) بەهەر حال لام بۆ مسۆگەرییە لە بۆ ئیستا نیە قەت.

(فالمبني للفاعل منه) فیعلی کەدانرا بی لە بۆ فاعیل مانا فاعیل دیار و بگوتری لە مۆلایعی (ماكان) ئەوەتە (حرف المضارعة منه مفتوحا) پیتی مۆلاریعەتی سەرداربی (الا ماكان ماضيه على اربعة احرف) مەگەر مالیەکەی لەسەر چوار پیتی بی (فانه مضموم ابدا) لەوەی بەرداره هەمو دەمی (نحو يُدَحْرِجُ) لە چوار پیتی اسلی یە پیتی مۆلاریعەتی بەرداره (للالتباس في يكرم) ئەگەر بەلەسەری بی (يكرم) دەگەل سێ پیتی روت تیکەڵ ئەبی ئەوانیدیشمان لەبەر ئەو بابەی پیتی مۆلاریعی بەردارکرد هەتا چوار پیتیەکان وەك یکبن بۆی دەفەرموی (وحمل البواقي عليه) پرسیار بۆژیرداریت نەکرد (ولم يكسر لان بعضهم) چونکە هەندەك لە زانایان پیتی مۆلاریعەتی ئەو بابانە ژیردار ئەکەن (يكسرون حرف المضارعة فيما ماضيه مكسور العين) کەلە مالیەکانیان عەینولفیعل ژیردار بن (اواو له همزة مكسورة) یان ئەلفی بزواوی ژیردار لە پیشەی مالی هەبی (دلالة على كسرهما) هاتا ژیرداری پیتی مۆلاریعەتی نیشانە بی لەسەر ژیرداریی عەینول فیعلی لەمالی یا ژیرداری ئەلفی پیشی (فلوكسر فيها) جا کە لە مۆلاریعی چوار پیتیش ژیر دار بکەین (لالتبس) شیوەکەیان وەیك ئەچی (ولتوهم) هەم وەهم وا ئەروا کە ئەوانە لەو فیعلانەن کە ئەلفی ژیرداری لە پیش بوە یاعەینی ژیردار بوە. (وليس كذلك) ئەکرەمەوانیە.. ئەوە پرسیارە دەلین ئەو دوو وینانە چوار پیتی نینە و مۆلاربعەکەشیان بەرداره ئەویش ئەفەرموێ (ولما كان الزائد الثاني) لەبەرئەوە کەزیدەی دووهەم (في اسطاع واهراق) کەسینوهینە (خلاق قياس) بەدەستورنیە (وحذف همزة خصم) وە لادانی ئەلفی (خصم)ی (بمقتضى الاعلال) دەستکاری بە دەستور

اسطاع واهراق خـلاف قيـاس وحذف همـزة خصـم بمقتضـى الاعـلال كاناربـا عيـين والاخير خماسيا تقديرا (وعلامة بناء هذه الاربعة للفاعل كون الحرف الذي قبل اخره مكسورا ابدا نحو ينصر ينصـران ينصـورن تنصـر تنصـران تنصـرن تنصـر تنصـران تنصرون تنصرين تنصران تنصرن انصر ننصر وقس عليه البواقـي والمبـني للمفعـول منه ماكان حرف المضارعة منه مضموما وما قبل اخره مفتوحا ابدأ نحو يُنْصَـرُ...

بو پيويستى كرد چونكه ئەسلى (اختصم) بۆ پينج پيت بەلام دەستورە ئەو تييـە بگوريـن بـە سادو بزرى بكەين لەسـادى دوهـەم لـەپاش راگواسـتنى سـەرى تيـى لـولاى خييـى ئـەوجا پيويستمان بە ئەلف نەما چونكە تازە خييەكە بزواوە ئەلفەكـەمان لادا (كانـا ربـاعيين) ئـەو دوو وينەى پيشى چوار پيتن بۆى بەرداركرا پيتى مۆلاريعـەتى (والاخـير) ئـەوى دواى (خماسـيا تقديرا) پينج پيتە بوى لە مۆلاريعى وپيش بەردار ناكەين پرسيار نيشـانەى بنـا فـاعيل ئـەو چوارانە چييە (وعلامة بناء هذه الاربعة للفاعل) نيشانەى (كون الحرف الذي قبل اخره) پيتـى پيشى ئاخيرى (مكسورا ابدا) لە چوار پيتيان هەروهەر ژيردارە (نحو ينصر) لە بو بنا فـاعيل لە مۆلاريعى لەبو يك پياوى بزر (ينصران) لە بو دوو پيـاوى بـزر (تنصـر تنصـران تنصـرون) لەبۆ يك و دوو زياتر لە پياوى روتيكراو (تنصر تنصران ينصرن) لە بـو يـك و دوو زيـاتر لـە ژنانى بزر (تنصر تنصران تنصرون) لەبو يك و دوو زياتر لـە ژنـانى رووتيكـراو(انصـر ننصـر) لەبونەوەى قسە ئەكا ئەوەى دواييش لەبونەوەى قسەئەكا و چـەندى لەگـەليدا بـن (و قس عليه البواقي) لە هەموو وينەى فيعلى) مۆلاريعى ئەوها بينە والمبنى للمفعول منـه) فيعلـى بناكرى لەسەر مەفعول لە مۆلاريعى روت لە زيدەى. (ما كان حرف المضارعـة منـه) ئەوەتـە پيتى مۆلاريعەتى لەوى (مضموماً) بەردار بى (و ما قبـل أخره مفتوحا ابدا) پيتـى پيـش ئاخيرى سەردار بى بەنەبەدى (نحو يُنْصَرُ الخ) هەتا دواى (و لا يبنا من الـلازم) بينـا مفعـول نابى لە فيعلى لازم (الا بعد تعديته) مەگەر بيگرى بە موتەعەدى.

الخ و اعلم انه يدخل ما و لا النافيتين ولا تغران صيفته) وخزم بعضهم بلا في جئتك كي لايكن لك على حجة مما يصلح فيه قبله كـي لشـبهه بالشـرط في وجـود معنـى السببية (تقول لا ينصر لا ينصران لا ينصرون وما ينصرن ما ينصران ما ينصورن) الخ وانه تدخـل عليـه الجازم فيحذف حركـة الواحـد ونـون التثنيـة والجمـع المذكـر والواحدة المخاطبة لانها فيها علامة الرفع كالضمة في الواحد(لانون جمع مؤنث فانـه ضمير كواو جمع المذكر فتثبت ابدا[1] (فتقول لم ينصر لم ينصرا لم ينصـروا الخ) وجـاء الم ياتيك غير مجزم وكان لم سوى اهل مـن الوحـوش تـهل مفصـولا بينـهما لضـرورة الشعر و يجوز حذف المجزوم بعـد لم سماعـا وبعـد لما قياسـا: احفـظ و ديعتـك الـتي

(١) (واعلم) بزانه (انه يدخل) وائەبى دەچتەسەر (على المضارع) مۆلاريعى (ماولا) ئـەو دوو پيتانه (النافيتين) كەلو ئينكارين (ولا يغـيران صيغتـه) شـيوەى وشـەكە تيـك نـادەن (وحزم بعضهم بلا) هەندەك لە زانايان زەننەدار ئەكەن بەوشەى (لا)ى (فى نحو جئتك كي لايكـن لـك على حجه) هاتمە لات تا هيچ بەلگەبت لەسەرە من نەبى (مما يصلح فيه) لـە جيگـاى وا كـە بگونجى (قبله كى) لە پيش (لاى) وشەى (كى) هەبى (لشبهه بالشرط) چونكە شيوەى فيعلـى .. شەرتى ئەكا (فى وجود معنى السببيه) چونكە ماناى هۆيايـەتى تيدايـە(تقـول لا ينصـر) لەبۆ يك پيـاوى بـزر (لاينصـران لا ينصـرون الخ) هـەتا دواى (ومـا ينصـر مـا ينصـران مـا ينصرون) الخ) هەتا دواى (وانه يدخل عليه)وە بزانە دەچيتە سـەر فيعلـى مۆلايعـى (الجـازم) ئەداتى زەننەدارى (فيحذف)لا ئـەدا (حركـة)بزوانـى (الواحـد) فيعلـى لـەبويك پيـاو (ونـون التثنية) نونى دوانيش لا ئەدا (والجمع المذكر) نونىكوى پياوانيش لائەدا (والواحـدة المخاطبـة) نون يك ژنى روتيكراو لائەدا (لانها فيها) لەوانەى رامـان بـاردن نونەكـە (علامـة الاعـراب) نيشانەى نيعرابە (كالضمة في الواحد) وەك بەرى سەر فيعلى تاكى پياوان (لانون جمع المؤنـث) نونى كوى ژنان لانادا (فانه ضمير) نەو رانـاوە (كـواو جمـع المذكـر) وەك واوى كـوى پيـاوان (فتثبت ابدا) هەردەم ئەمينيتەوە (فتقول لم ينصر لم ينصرا) بە لادانى بەرى وينەى پيشى .

ويجوز حذف المجزوم بعد لم سماعا وبعد لما قياسا: احفظ و ديعتك التي استودعتها يوم الاغارة ان وصلت وان لم. اى وان لم تصل وندم زيدو لما اى ولما ينفعه الندم (وانه يدخل عليه الناصب فيبدل من الضمة فتحةً[1].

ويسقط النوات سوى نون جمع المؤنث حملا على الجازم في الاخير (وتقول لن ينصر لن ينصرا ينصروا الخ. ومن الجوازم الام الامر) وهي مكسورة وان كان الفتح فيما هو

---

(۱) نونی دوان له وینەی دوای (لم ینصروا) بەلادانی نونی کوی پیاوان (الخ) لەوانی دی چارەی خۆت بکه (وجاء الم یاتیك) بەهینانی یێێی (غیر مجزوم) زەننەدار نیه بەلادانی ییی کەلامول فیعله (وکان لم سوی اهل من الوحوش توهل) لیرەش له نیوان (لم) وەفیعلی ئیشسی تیکردیه که (توهل) دوری هەیه و زەننەداریشه (مفصولا بینهما لضرورة الشعر) لەبەر ناچاری شیعره چونکه شیعری پیشی دەلی (الم یاتیك) ئەری نەهاتیتەلای تۆ (والانباء تنمی) خۆ ئەو دەنگوباسه زۆر بلاوبووەتەوە (بما لاقت) کە چ بەلایەکی گەورە توشی (لبنوا بن زیاد) مندالانی بنەمالی بنو زیادبوە.. وەهەل بەستەی دوهەمیش دەلی (فاصبحت مغانیها) رویشتم بە جیگای خۆشەویستەکەم (قفارا رسومها) چوله وارەکە هەتا گیاشی شین نەکردوە هیچ شوینەواری نەمابوو ·کان لم سوی اهل من الوحوش توهل) کەئەننەما لەدرندە و کیویان زیاتر کەسیدی لی ناژی (ویجوز حذف الجزم) دروستە زەننە دار لابدەی (بعد لم) له پاش پیتی (لم سماعاً) بە گویلیبون له عەرەبان (نحو احفظ) ئەتو بپاریزە (ویعتك التي) ئەو ئەمانییەتەی (استودعتها) کەلەلا ئەدانا (یوم الاغارة) له رۆژی جیابونەوە بەهۆی رووداو (ان وصلت) بکەیی چەنەی گەیی (وان لم) لیرە پیتی زەننەدار لادرایە دەبیتە (ای وان لم تصل وبعد لما قیاسا) لەپاشی له لما زەننەداردکه.

على حرف واحد اصلا لتناسب عمل الجزم الـذي بمنزلـة الكسـرة وتسـكن مـع الـواو والفاء وثم تشبيها بعين الكتف (فقتول في) امر غير المخاطب[1] .

(لينصـر لينصرا لينصـروا . لتنصـر لتنصـرا ينصـرن لانصـر لننصـر) . وقـــراءة فلتقرحوا بالتاء شاذة وفي المبنى للمفعول يعم الغـائب والجاطب ويجـوز دخـول الـلام على المخاطب المعلوم اذا كانواحاضرا او غائبا ليفيد الـلام الغيبـة والتـاء الخطـاب والاكثر تغليب الحاضر (ومنـها الالناهيـة) تدخـل علـى الغـائب والمخـاطب فيـهما

---

(١) لائەدری بەددستور (نحو ندم زيد ولما) لیرە ئەگوتری (ای ولما ينفعه الندم) زەیدیەشیمان بو سودیشی نەبو (وانه يدخل) وە دەچیتە سەر (عليه الناصب)فیعلی مۆلاریعی پیتـی سـەرداری کەسەری بینیتە دوای (فيبدل من الضمة) لـە زیـاتی بـەری (فتحـة)سـەری دەینـی (ويسـقط النونات) هەموو نونی دووای فیعلی لائەدا (سوی نون جمع المؤنـث)مەگـەر نونـی کـۆی ژنـان چونکە راناوە (حملا على الجازم في الاخير) چونکە لە زەننەداری نون ئەرویشتن کەددفەرموی (في الاخير) مانا لەلادانی نونان وەك زەننەدار نونان لائەدا بـەس چونکـە زۆر ئەشـتیدی هەیـە وەك وی نیە (تقول لن ينصرَ) بەلەسەری لامول فیعلی لەبویك پیاو (لـن ينصـرا) بـە لادانـی نونی دوان (لن ينصروا) بەلادانی نونی کوی پیاوان (الخ) بەو شیوە ئەوانیدی (ومـن الجـوازم) لەوانەی زەننەدار بکات فیعلـی (لام الامـر) لامـی ئەمریـە داواکردنـی (وهـي مكسـورة) بەخۆی ژیرداره (وان كان الفتح فيما على حرف اصلا) باسەریش لەیك پیتان ئەسلبی و ئەبوا سەری هەبا هەر بەژیرداری ئـەگوتری (لتناسـب عمـل الجـزم) هـەتا موناسلابەی ژیـری لامـی لەگەلٚ عەمـەلی کە زەننیە (بمنزله الكسره) لە زیاتی ژیری یەجا عەمـەلی ژیـری نـەکا خـۆی ژیرداره وەك (مررت بزيد) لیرە پیتی کە ئیشی ژیرداری نەکا خۆشی ژیـرداره بـەو موناسـەبە لامی ئەمر یشمان ژیردار کرد (وتسكن مع الواو و الفاء وثم) زەننەدار نـەکری لەگـەل ئـەو پیتانە (تشبيها بعين الكتف) وە عەینول فیعلی کەتفی بچی.

(مثل لا ينصر) الخ (واما الامر بالصيغة)[1]. وهو امـر المخاطب فـهو جـار على لفظ المضارع المجزوم في هذا الحركـات والنونـات فـان كـان مـا بعـد حـرف المضارعـة

---

(١) كه عەينى كەتفى كەتيبە سەرداره لەبەرسوكى زەننەدارمان كرد ئەويش وايـە (فتقـول) ئەتو دەلى (فى امر غير المخاطب)لەئەمرى كەروتيكراو نەبى (لينصر) بەژيرى لاموزەننى ريـى لەبويك پياوى بـزر (لينصـرا) نونـى دوان لادرايـە (لينصـروا) بـەلادانى نونـى كـوى پيـاوان (لتنصر) لە بو يەك ژن بزر بەزەننى ريى (لتنصرا) بەلادانى نونى لەبو دوژنى بـزر (لينصـرن) لەبو كۆى ژنى بزر (لانصر) ئەمن يارمەتى بدەم (لننصر) دەبائيمە يارمـەتى بدەيـن (وقـراوة فلتفرحوا بالتاء شاذ)بەتى روتكراوى لاى دايە لەدەستور چونكە ئەبوابەپيى با چونكـە لامـى ئەمرى پيوەيە لە بۆ روتيكراوان شازە (وفي المبنى للمفعول) ئەمرى بنا مفعـول (يعم الغـائب والمخاطب) بزرورِوتێكراوان ئەگريتەوە (ويجوز دخول اللام على المخاطب المعلوم) دروستە لامـى ئەمرى بچيتە سەر فيعلى روتيكراوى بنامە علـوم (ان كـانوا حـاضرا وغائبـا) كەهـەندەكيان ئەحازربن وە هەندەكيشيان بزربن (ليفيد اللام الغيبة) هـەتا لام بزرايـەتى ببەخشـى (والتـاء الخطاب) تيەكەش روتيكراويى (والاكثر تغليب الحاضر) بەلام ئـەو شيوە ئەمرانـە ئـەمر بـە روتيكراوان ئەكرى گويبەبزران نادرى بەزۆرى (ومنها لاءالناهية) يكيدى لەوانـەى كـە فعيلـى مۆلاريعى زەننەدار ئەكەن (لا)ى ناهيية (تدخل على الغائب والمخاطب) دەچيتە سـەر فيعلـى بزرو روتيكراوان (فيهما) لە بنا فاعيل و بنا مفعوللان (مثل) وەك (لاينصر) بە زەننى لامول فيعلى (الخ) چارەى خۆت بكە لەوانييدي (واما الامر بالصيغة) بەلام ئەمرى كەناوبرايـە بـە ئەمرى بەسيغە (وهو امر المخاطب) ئەوە ئەمرى روتيكراوانە (فهو جار) ئەوديتە (علـى لفـظ المضارع المجزوم) لەسەر شيوەى مۆلاريعى زەننـەدار (في حذف الحركـات والنونـات) لـە لادانـى بزواندنو نونان (فان كان مـا بعـد حـرف المضارعـة) ئەگـەر پيـتى پـاش پيتـى مۆلاريعـەتى (متحركا) ئەبزواو بۆ (فتسقط منه حرف المضارعة) پيتى مۆلاريعـەتى فـرە ئـەدرى (وتـأتي) جائەتوبينە (بصورة الباقي) بەو شيوەى كەماوە (مجزوما) ئاخيرەكـەى كەزەننـەدارە (مثالـه مـن

متحركا فتسقط منه حرف المضارعة وتأتي بصورة الباقي . مجزوما مناله من تدحرج دحرج دحرجا دحرجوا دحرجي دحرجا دحرجن وهكذا فرح و قتال وتكسر وتباعد و تدحرج . وان كان ما بعد حرف المضارعة ساكنا فتحذف منه حرف المضارعة وتاتي بصورة الباقي مجزوما. مزيداً في اوله همزة وصل مكسورة)ابتداء عند سيبوية وبعد زيادتها ساكنا عند الجمهور خصت لان الابتداء بالاقوى اولى ولان الكسر اعدل الحركات او لان الاصل في تحريك الساكن الكسر (ومضمومة ان كان عين المضارع مضموما) لمناسبة حركة العين ونقل الثقل من الكسرة الى الضمة والساكن حاجر غير حصين . واللبس بمضارع المتكلم لو فتحت (مثل له انصر انصرا انصروا انصرى انصرا انصرن[1]. وكذلك البواقي وفتحو همزة اكرم بناء على الاصل

تدحرج) كه پيتى دواى پيتى مۆلاريعەتى بزواوە (دحرج) بەلادانى پيتى مۆلاريعەتى و ئاخيرەگەش زەنندەارە (دحرجا) لەبو دوان بەلادانى نونى ئيعرابى (دحرجوا) بەلادانى نونى كوى پياوان (دحرجى) لە بويك ژنە بەلادانى نونى (دحرجا) لە بو دو ژن بە لادانى نونى (دحرجن) لەبو كوى ژنان (وهكذا فرح وقاتل وتكسر وتباعد وتدحرج) ئەوها هەرچى پيتى دواى پيتى مۆلايعەتى بزواويى (وان كان ما بعد حرف المضارعة ساكنا) ئەگەر پيتى دواى پيتى مۆلاريعەتيش زەنندەار بو (فتحذف منه حرف المضارعة)پيتى مۆلاريعەتى لا ئەدرى (وتأتي بصورة الباقي مجزوما) بەو شيوەيە زەننەدار بكە (مزيدا في اوله) بە زەيدەكردنى (همزة وصل مكسورة) لەئەوەلەوە (عند سيبوەيە) لەكنەوى (وبعد زيادتها ساكنا عند الجمهور) يان بەزەنندەارى.

(١) دەهينن دواى پێويستمان بە بزواندنى هەيە بە ژيردارى ئەى بزوێنين لە كن كۆمەلى زانايان (خصت) ئەلف دياركرا كە زيدە بكرێ زياد لەو پيتانەى زيدە ئەكرين (لان الابتداء بالاقوى اولى) چونكە دەست بەگفتوگۆكردن بەپيتى لەهەمان بەقوە تر و لە پيشترە لە

المرفوض فان اصل تكرم تاكرم و بني الامر من الاصل بحذف حرف المضارعة واسقاط الحركة واعادة الهمزة لزوال علة الحذف (واعلم انه اذا اجتمع تا آن في اول مضارع تفعل وتفاعل وتفعلل) كالمخاطب مطلقا والغائبة والغائبتين (فيجوز اثباتهما) نحو تَتَجَنَّبَ [1].

ببنەکانی (اتسد ذاز سشص ضططوی) کەئەلفەکەش ژیردارە (و الكسر اعدل الحركات) چونکە ژیرداری لەهەموو بزوایك و ێچوی ترە لە ریك کەوتن (او لان الاصل في تحر الساكن الكسر) بادەڵێن ئەسلی کەزەننەدار ببزوینی بەژیرداری بی،ئەوەش لەسەر رای ئەو کەسە کە دەڵێ ئەلفی زدننەداری لەپیش ئەمری بەسیغە دائەنێن جاوە بزواندنی دیخین (ومضمومة) یان ئەلفەکی بەرداری لە پیش دا ئەنێین (ان كان عين مضارعة مضموما) کە عینول فیعل لە مۆلاریعی بەری هەبی لە ئەمری ئەوانیش ئەلفەکە بەردار ئەکەین (لمناسبة حركة العين) لەبەر موناسبەی بزوانی عەینی (وثقل النقل) هەم لەبەر گرانی راگواستنی (من الكسرة الى الضمة) لە ژیرداری بۆ بەرداریی کە ئەلفەکە ژیرداربی (والساكن حاجز غير حصين) ئەوە لە جەوابی هەندی کە دەلین ئەلف و عەینی . زەننەدارەکیان لە نیوانە لە جوابدا ئەفەرموی زەنەدار پاریزەری وا نیە (واللبس بمضارع المتكلم لو فتحت) بۆ سەردارت نەکرد چونکە وە مۆلاریعی قسەکەر ئەچو.

(١) کە ئەلفەکەمان سەردار کرد بایە وەك (انصر) نەت ئەزانی کامەیە (مثاله) وێنەی ئەمری بە سیغە (انصر) چونکە لە مۆلاریعی عەینەکە بەری هەیە ئەلفەکەش بەری هەیە لەبۆ پیاوی روتیکراوە (انصرا) لەبۆ دوا نەبەلادانی نونی (انصروا) بەلادانی نونی کوی پیاوان (انصری) بەلادانی نونی ئیعرابی کەلە دوای یێی یك ژنی روتێ کراوە (انصرا) لە بۆ دوژن (انصرن) لەبو کۆی ژنی روتیکراو (وكذلك البواقي) ریشت وەك سمیل چاکە(وفتحوا همزة اكرم) زانایان سەرداریان کرد ئەلفی بابی (ئیفعال) (بناء على الاصل) کەوەختی مۆلاریع بۆ کو ئەلفەکە لادرابو سەری هەبو هەر لەسەر ئەو حالە هینامانەوە . ئەگەر نا ئەبوابە ژیرداریمان

وتتقال وتتدحرج و حذف احديـهما للتخفيـف والمحذوف الاولى علـى الاصـح. وقيـل الثانية ولا يحذف من الـمجهول للزوم الليس بمعلومه المحذوف منه لـو حذفـت الاولى وبمجهول ماهو لمطاوعته لو حذف الثانية (وفي التزيل فانت لـه تصـدى ونـارا تلظى وتنزل الملئكة) ولو كانت ماضيات لقيل تصديت وتلظيت وتـنزلت[1] او تـنزل بفتـح

هينابا چونكه عەینول فیعل له مۆلاریعی وی ژیـرداره (المرفـوض) بەلەسـەری فرەدرابـو (فـان اصله تاكرم) بەلەسەری ئەلفی له پیشان باسمان كـرد لادرایـه لـەبابی ئیفعـال بنـوره (وبـني الامر من ذلك الاصل) لەو ئەسله ئـەمریان هینـا (بحـذف حرف المضارعـة)بـەلادانی پیتـی مۆزیعەتی (واسقاط الحركة) بەلادانی بزواندنـی لـه ئاخیری یانونـان یـاییی علـەت (واعـادة الهمزة) به هینانەوەی ئەلفی سەردار (لزوال علة الحذف) چونكه هۆی لادانی رویشت (و اعلـم انه اذ اجتمع) كه كۆبونەوه (تا آ ن) دوتێ (فی اول مضارع) له پیشەی مۆلاریعـی (تفعّـل و تفاعـل وتفعلل)ئەو سێ بابانه (كالمخاطب مطلقا) وەك مۆلاریعی روتیكراوی یك یـا دوو یـا زیاتر پیاو یا ژن (و الغائبة و الغائبتين).

(۱) لەیك دوو ژنی بزر (فیجوز اثباتهما) دروسته هەر دوو تییەكان بلّیی (نحو تتجنب) ئه تـو خو ئەباریزی لەبابی (تفعل) ئەسلی (تجنب)به زیدەكردنی تـی مۆلاریعـەتی دوتێكۆبونەوەكـه ئەسلّی دوریشی (جنب) به زێدەكردنی تییەكی له پێشی و زێـدی نونـەكیدی بـۆ (تتجنـنب) وەبزركردنی نونی پیشی لەنیی دوای بگەری بـه (تتجنـب) وه (تتقـاتل) كەلـەبابی (تفـاعل) كەددستكاریەكەی وەك (تباعد)یەو (تتدحرج) (وحذف احديهما) یایەكی لابـده(للتخفيـف) لەبەرسوكی (والمحذف الاولى على الاصح) ئەوی پیشی لادراوه لەسەر رای پەسـند تـرە چونكـه ئیدوو هەمەكه لۆ موتاوەعەیه (و قیـل الثانيـة) گوترایـه ئیدووهـەم لادرایـه چونكـه یكـەم لۆمۆلایعه تییه (ولا یحذف) لانادری (من المجهول) له بنامـه فعول (للزوم اللبس) چونكه دیته سەر شیوەی (بمعلومه المحذف) مەعلومی خـوی كـەلی لادرابـی (لـو حذفـت الاولى) كـەپیتی پیشی لابدری (وبمجهول ماهو لمطاوعته) بەبنا مجهول فیعلەكی موناسـەبەی پـەیدا نـەبی كـه

اللام . وأعلم انه متى كان فاء افتعل صادا او ضادا او طاء اوظاء قلبت تاوه طاء لتعسر النطق بالتاء بعدها لاطباقها وانخفاض التاء مثل (اصطلح)من الصلح ولاتقلب الصاد طاء فتدغم لان حروف الصفير لاتدغم في غيرها ومثل اضطرب من الضرب لايدغم الضاد ايضا في الطاء لان حروف ضوى مشفر[1].

لەبو موتاوەعەی ئەو بابانە هاتیە (لو حذفت الثانیة) کە دوو هەم لابدەی (وفی التنزیل) لە قورئانی هاتیە (تصدی) بەمانای بەربەرکانیە (ونارا تلظی)ئاگری بەمەشغەل (وتنزل الملئکة) بەمانا هاتنە خواری ملائکەتە بۆ دروست نیە ئەوانە فیعلی مالی بن . دەفەرموی (ولو کانت ماضیات) کە ئەوانە مالی بان ئەگوترا (لقیل تصدیت) تیێ روتیکراون ئەکردە فاعل.

ونسبەنت ئەدرا لای وی (وتلظت) چونکە (نار) مۆئەنەسە فیعلەکەت بەئنیس در ئەکرد نیشانەی ژنایەتی پێوە نەنا (وتنزلت) نیسبەنت دایەوە لای کوی مەلائیکەتان واباش بوو مادامە فاعل کویە فیعلەکەت نیشانەی ژنایەتی پیوەنابا (او تنزل)یان بەسەری لامی چونکە کەمالی بائەو مەبنیلکبی بەلەسەری بوی دەفەرموی (بفتح اللام) جا برادیارە ئەوانە فیعل مۆلاریعن ئەسلی (تتصدی وتتلظی وتتنزل) و نەتییەك لادرایە (واعلم) بزانە (انه متی کان) هەر دەمای (فاء افتعل صاداً او ضاداً او ظاءً او طاءً) کە فائول فیعلی بابی افتعال پیتەك بو لەوانە (ص - ض - ط - ظ قلبت) نەگۆری (تائه) طاء تی چو.کە ئەگۆری بە تیی گەورە (لتعسر النطق بالتاء بعدها) ناخۆشە گوتنی تیی چو کە لە دوای تی گەورە (لاطباقها) لەبەر نەستوری (ط)ی گەورە (وانخفاض التاء) وەنەزمایەتی پیتی (ت) ی چو کە (مثل اصطلح) (من الصلح) بەمانایی پێك هاتنە ئەسلی (اصتلح تیَ گورا بە (ط) ی گەورە (ولا تقلب الصاد طاء فتدغم) ساد ناگوری بە (ط) و جابزر بکری (لان حروف) چونکە پیتەکانی (الصفیر) ناویان سەفیرە کە (س - ز ص) لا تدغم فی غیرها لە غیری خۆیدا بزرناکرین (مثل اضطرب من الضرب) بەمانا لیدانە ئەسلی (اضترب)ە بۆ کرابە (اضطرب) لا تدغم الضاد

لا يدغم بعضها في بعض ففي غيرها بالاولى وجاء العكس فيهما على خلا القياس ومثل (اطرد) من الطرد؟ وليس فيه الا الادغام (مثل اظطلم) من الظلم على الاصل ويجوز اطلم على القياس و اظلم على خلافه وكذا متصرفاتها (ومتى كان فاء افتعل دالا او ذالا او زاءً قلبت تاؤه دالاً لقربهما من التاء مخرجا (فتقول في افتعل من الدرء والذكر والزجر[1] إدَّرَءَ وليس فيه الا الادغام واذَّكَرَ . فيه ثلثة اوجه اظطلم (واذدجر) وفيه وجها اصطلح. واما قلبها مع الجيم دالا كما واجدز شيحا

ايضا) پيتى (ض) بزر ناكرى (في الطاء) لـه (ط) ى گـهوره (لان حروف ضوى مشفر) ئـهو پيتانه.

(١) لاتدغم بعضها في بعض) هەندەك لە هەندەكان بزرناكرين (ففى غيرها بالاولى) لە غـيرى خۆيان هەرناكرى براگيان لە (**باغى هەنان**) باسى راى زانايانم لەو بابەتە نوسييە سەردانەكى بكە (وجاء العكس فيهما) بەپيچەوانە دروستە (ط) بگورى بـە ساد يابـە (ض) لەهـەردوو وينەى رامانبارد (على خلاف القياس) بە پيچەوانەى دەستور (ومثل اطـرد مـن الطـرد) وە دويكتر كەوتن (وليس فيه) نيەلەويدا (ا لاالادغام)بەس بزركردنە چونكە ئەسلى (اطترد) تيـى چوكە ئەگۆرين بە (ط)ى گەورە و لە ئيدوايى بزرئەكەين ئەبێتـە (اطـرد) (ومثـل اظطلـم مـن الظلم) تەعدايە (على الاصل) ئەوە ئەسلەكەيە و دروستە (ظ) ى بگۆرى بە (ط) و بزربكـەى بلى (يجوز اطلم على القياس) چونكە يكم كورا بە دوهـەم . وە دروسـتە (ط) ى بگۆريـن بـە (ظ) ى ئەوە لى لە دوو هەمدا بزربكەى بۆى دەفەرموى (واظلم على خلافـه) چونكـه ئـەبووا ئەولت گوريبا(و كذا متصرفاتها) ئەو فيعلانـه و نيسمى فـاعيل و مفعـول و هـەرچى لـه (اصطلح واضطرب واطرد واظطلم)ەى پەيدا ببى (و متى كان فاء) هەردەماى فـائول فيعلـى (افتعل دالاً او ذالاً اوزاءً)بيكەك بو لەوانە (قلبت) ئـەگۆرى دالا بـە دال (لقـر بـهما) لەبـەر نيركى (ط) لەوينـەكانى پيشـى وەدال لەوينـەى دوايـى (مـن التـاء مخرجا) لـەو جيگـايەى ليدەرئەچن لە گۆتنى.

فشاذ (وتلحق الفعل غيرَ الماضي والحال) ولو لفظا فقط (نونان للتاكيد) الا في الدعاء كذا من سعدك وقال عليه السلام فاما ادركن واحد[1].

منكم الدجال فليقرأ بسورة االكهف لمعنى الاستقبال فيه وفي اسم الفاعل شاذ مثل اقائلن اخضروا الشهود او يشترط في اللحوق ايضا معنى الطلب تحقيقا كالامر او تشبيها كنفي دون الاخبار المستقبلة لفقد الطلب مثل سينصر (احديهما خفيفة

---

(١) (فتقول في افعتل) لەبابی (افتعال) کەلە (من الدرء والذکر والزجر) ئەلی (اِدَّرَءَ) ئەسلی (اتدرء) تی ئەگۆری بەدال و بزر ئەکریٚ ئەگەری بە (اِدَّرَءَ) بەمانە دەفع کردنە (ولیس فیه) لە (درء) فیٚیه مەگەر بزرکردنی بۆی دەفەرموی (الا الادغام واِذَّکَرَ وفیه ثلاثة اوجوه) سیٚ شیٚوەی دروستە (اذدکر)ئەی گۆری (واِدَّکَرَ) بەدالی بگۆتریو بزرکەی (واِذَّکَرَ) بوذالی بگۆریو بزری کەی (اظطلم واذدجر) بەمانا نەهشیتنە ئەسلی (اذتجر) پیتەکە گۆرا بە دال (وفیه وجها اسطلح) دو شیوەی (اصطلح) تیدایە نەگۆری بەدال دوهەم بیگوری بەذال و بزری کەی بگوتری (واِذَّجَرَ واما قلبها مع الجیم دالا) بەلام گۆرانی تیی بەدال دەگەل جیمی (کما في واجدز شیحا فشاذ) بەلام لیرە گۆرانی تیی بەدال دەستوری پیهەلناوە شیتەوە ئەو هەلبەستە ئەوەیە (فقلت لصاحبی) بە هەوالی خۆم گوت (لا تحبسانا بنزع اصولها) گیرم مەکەن بەهەلقەندنی بەرەگەوە (واجدز شیحا) هەر بیبرنەوە بەسە (وتلحق الفعل) بە فیعلی وەئەندری (غیر الماضی والحال) مالیو حال نەبی (ولو لفظاً فقط) باتەدوو فیعلانە بە لەفظ مالی و حالین هەر ناچیتە سەریان (نونان للتاکید) دونونی تاکیدە مسۆگەری (الا في الدعاء) لەدو عانونی مسۆگەری ئەچیتە سەر مالی (کدامن سعدك لو رحمت متیما لو لاك لم یك للصبابة جانحا) خوا بۆمنت بیلیٚ چاوردشی دلگیرم. دل ئەرمی روخوشی لوم. بنوینن . لەبەر زەردەخەندی لیٚوت.

ساكنة والاخرى ثقيلة مفتوحة الا فيما تختص)اى تنفرد الثقلية به وهو فعل[1] الاثنين وجماعة النساء فكسرت فيهما تشبيها بنون التثنية نحو اذهبان واذهبنان . وتدخل الفا بعد نون الجمع لتفصل بين النونات ولا تدخلهما الخفيفة والايلزم التقاء الساكين على غير حده) اما في التثنية فظاهر واما في الجمع فلان الالف يزداد معها وان ذهب الى مذهب يونس ايضا . ولا يجوز تحركها لانهم يحذفنها عند التقاء

وەتیکە چاوت نەبی لە بومنی بەستەزمان و پوت چارە نیە.. باشت زانی خەندەت بەردا دڵم بەنجت کردەبە کێردی کۆل من چێبڵێم گۆر جۆگۆڵ.خرۆ خۆل چتدەوی مەیکە بۆڵە بوڵ..
جا بابینەوە سەر باسی (دامن) چونکە لە بودوعایە بامالّیش بی نونی مسۆگەری چۆتەسەری (وقال عليه السلام) حەزرەتی پیغەمبەری خۆشەویستی(د) فەرمویەتی (فاما أدركنّ واحد منكم) لەشەرتی ئیوە یکەك گەینە (الدجال فليقراء بسورة الكهف) دەجال سورەتی (كهف) بخوێنن کە نونی تاکیدی چوەتەسەر (ادركن) (لمعنى الاستقبال فيه) چونکە بە مانای فیعلی کەلەوە دوای دێت . بەلام (وشذ) لەدستور دەرچووە (في اسم الفاعل) لە ئیسمی فاعیل (مثل اقائلن احضروا الشهود) لیرەش نونی مسۆگەری کە هاتیتەسەر ئیسمی فاعیل بەپیچەوانەی دەستورە مانا ئەوە وا دەڵی دەشاهیدان بینن (ويشترط في الحوق ايضاً) بەشەرتگیرایە هەروەکی نابی مالّی وەحالی بی (معنى الطلب تحقيقا)دەبی مانای داواکردنی تیدابی جاچ بە هیناجی (كالامر) وەکی لە (انصرن) کە ئەمرە بەیارمەتی دان (اوشبيها) یاوك هاتنەنەجی (كالنفى) وەکی لە نەفی دا دەڵی (لا تضربَنَّ) بە نونی تاکیدی (دون الاخبار المستقبل) بەلام لەهەوالدانی داهاتو نابی (لفقد الطلب) داواکاریەکەی تیدانیە ئەفەوتی وەك ينصر) هەوالدانە بە لەوەدوا (احديهما) یەك لەدونونانە (خفيفة) سوكا (ساكنة) زەننەدارە (والاخرى) ئەویدی (ثقيلة مفتوحة).

الساكنين كقول[1] الشاعر (لا تهين الفقر الخ) والاصل الاتهينن والتقاء الساكنين انما يجوز قياسا فيما اذا كان الاول حرف لين والثاني مذغما كدابة و خويصة والوقف كزيدْ و دخول همزة الاستفهام على الاسم المعرف باللام وفي غيرها تحذف المدة كيغز الجيش و يحرك غيرها اما الاول كاضرب القوم والاصل ان يحرك بالكسر ويعدل عنه لمناسبات مثل الخفة في الفتحة وضمة اصلية[2] على ما بعد الساكن الثاني وفي

---

(١) گرانه و سەرداره (الا فيما تختص) هەردوو نونەكە دەچنە سەر فيعلی مۆلاريعی كەرامان بارر مەگەر ئەو فيعلانە (ای تنفرد الثقلية به) كەنونی گران تای بەتە بەو فيعله (وهو) ئەو فيعله (فعل الاثنين) كەله بو دوانە (و جماعة النساء) وه كۆی ژنان (فكسرت فيهما) لەوانە نونی گران ژيردارنەكری (تشبيها بنون التثبية) بەو ێچوی بەنونی دووان (نحو اذهبانِ)لەبو دوانە نونی تاكيدی ژيردار كرايه (واذهبنان) ئەسلی (اذهبن) بو كەنونی كۆی ژنانی پيوەيه جانونی تەئكيدی له دواييدا ئەنين (تدخل الفا) ئەلفەكی (بعد نون الجمع) له دوای نونی كۆی ژنان دائەنين (لتفصل بين النونات) تا جيابكاتەوە نونەكان لەيك (ولا تدخلهما) ناچيتە سەر ئەو دوفيعلانە (الخفيفة) نونی سوك (والايلز التقاء السالكنين) چونكە خۆی زەننەداره ئەلفی دوانيش زەننەداره ئەوه نابی ويكرابن دوو زەننەدار (علی غير حده) كەله دەستوری خۆی لادا چونكە دەستورەكە دوو زەننەدار بگەنەيك پيشە كەپيتی نەرم بی وەك ئەلف دووهەمە كە بزركرابی ئەو جار دروسته ليرەش وانيه (اما في التثنية فنظاهر) دياره(واما في الجمع فلان الالف يزاد معها) لەكۆی ژناندا ئەلفەك لە نيواندا دائەنری دوزەننەداری (وان ذهب الى مذهب يونس ايضا) با لەسەر مەزهەبی يونسيش ئەبی ئەلفە زياد بكری (ولا يجوز تحريكها) دروست نيه نونی سوك لەبەر روداوی دووزەننەداری،ببزوينن (لانهم يحذفونها) چونكە زانا لای ئەدەن لەو كات نەك ببزوينرێ (عند التقاء الساكينن).

(٢) لەكاتی دوزەننەداری (كقول الشاعر لاتهين الفقر الخ) ئەسلی (لا تهينن) نونی سوكی زەننەدار لادرايه نەيان بزواند بوی دەلی (الا صل لا تهينن والتقاء الساكنين) دوزەننەدار كە

كلمةِ كقالت اخرج وقالت اغزى لا قالتُ ارمو فانه يكسر . واما الثاني ان اسـً
الاول لغرض كلم يَلْدَهٌ والاصل يَلِدَهُ شبه بكنف فاسكن اللام فحرك الدال بالفتح
قتضاء الهاء الفتح . ولو حرك اللام لفات الغرض(ويحذف مع التاكيد) بالنـ
(النون) التي (في الامثلة الخمسة وهي يفعلان[1]).

بگەنەيك (انما يجوز قياسا) كەبەدەستور دروسيت بى (فيما اذا كان الاول حرف لين) ك
زەننەدارەكەى پيشى پيتى نەرم بى (و - ى - ا) ئەوانە بى (والثاني مدغماً) دوهەمەكە
بزركرابى (كذبة) بە پێروى ئەلين ئەسلى (دابة)پيتى پيشى بزركرا و گەرا بە دابە(خويصـ
ئەسلى نيزيكسى (خُوَيْصِصَةُ) سادى پێشمان لە دووهەمى بز كرگەرا بە (خُوَيْصَّة) زەننەدار
لە بەينى سادى بزرو يێى كە لەبۆ (تصغيره)لەبۆ چوكەى بەكاردێ ئەوە ها دروستە زەننەدار
(والوقف كزيدْ) يى زەننەدارە دەگەل دالى راوەستانى ئەوەش دروستە (و دخول همـ
الاستفهام) كە ئەلفى ئيستفهامى بچيتە سەر (على الاسم المعرف بالام) (كآلحسن عندا
ئەبيتە (آل حسن) ئەلفى خۆى ولام هەردوك زەننەدارن لێرەش دروستە (وفي غيرها) لە غەير
ئەڤجيبيانە پيتى مەدى لائەدرێ (تحذف المدة) (كيغزو الجيش ويحرك غيرها) ئەبزويندرى ك
پيتى مەدى نەبى (اما الاول كاضْرِبِ القَوْمَ) لێرە بيسى ضرب بە لەژيرى دەخويندريتە
(والاصل ان يحرك بالكسر) باش وايە بەژێرداو ببزوێندرى (ويعدل عنه) زۆرجار لە دەستو
لائەدرى (لمناسبات) لەبەر مناسەبەى.

(١) (مثل الخفة في الفتحتو ضمة) لە سوكترى بەلەسەر يابەلەبەر (اصلية) ئەو بەردىا ئـ
سەرە ئەسلى بى (على ما بعد الساكن الثاني) لەدواى زەننەدارى دوهەم بى (وفي كلمة) بە
ئەسليەكە لەگەل زەننەدارى لەيك و شەدابن (كقالتُ اخْرُجْ) تيى بەردار ئەكەى لەبەر ئەوە ر
لە دواى زەننەدارى دوهەم لە خيبە بەردارە (وقالتُ اغْزي) رێيەكەش ئيستا بەردارنيە بەا
لەئەسلدا بەرى هەيە چونكە لەبابى ئەو لە جاتيى (قالت) بەردار ئەكەين (لاقالتُ ارمو) لـ
باميمەكەش كەلەدواى زەننەدارى دوهەم بەرداروبەلام ئەسلينيە بوى تێيەكە (فانه يكسـ

وتفعلان ويعفلون وتفعلون وتفعلين لانـه فيـها علامـة الاعـراب وهـذا يجعـل الفعـل مبنيا كنون جمع المؤنث وحينئذ يكون مبنى الاصل عنـد بعـض . ومبنـى العـرض عند اخرين (ويحذف واو يفعلون وتفعلون وياء تفعلين) للثقل والاستطالة في الثقيلة والتقاء االساكنين على غير حده في الخفيفة او للاخير فيهما عند من يشترط كون المدة والمدغم في كلمة واحدة . وعدم اللبس لدلالة الضمة(١) والسكرة عليهما بخلاف

ژيردار ئەكرى (واما الثـاني) يازەننـەدارەى دوهـەم ئـەبزوێ (ان اسكن الاول لغـرض) لەبـەر مەبەستيك نیێ پێشی زەننەدار بكەی (كَلَمَ يَلْدَه) دال مان سەر دار كرديە لامەكەش زەننـەدارە (واصل) (لَمْ يَلِدْهُ) بەزەننی دالی (شبه بكتف) لەبەر سوكی دروستە عەينول فيعلی زەننـەدار ئەكرى دەنا لامی (يلْدَه) هیش زەننەدار ئەكەين دا لەكەش سەردار ئەكەين بـوی دەفـەرموی (فاسكن الام فحرك الدال بالفتح) بۆ سەردار كرا زياد لـە هـەمو بزاوندنـان (لاقتضـاء الهـاء الفتح) چونكە هی وادەخوازىرا لەته .سەرداربی (ولو حرك الام لغات الغرض) لـو لامەكەنـە بروانرا ئەويش دەفەرموی ئەگەر لامەكە بزواندرا مەبەستە كە ئەفەوتی كەسـوكی ويچونـی بە (كتف) بەزەننـەداری لامی (و يحذف مع التأكيد) لائەدرێ لەگەڵ نونی مسۆگەری (بالنون) بە نونی (. النون التی) ئەو نونە زەننەدارانە.

(١) (في الامثلـة الخمسـة) لـەو پينـج وينانـەن (وهـي يفعـلان وتفعـلان و يفعلـون و تفعلـون وتفعلين) ئەوەل لودو پياوی بزر دوهەم لەبودو ژنی بزر و هەر دوكی روتيكـراو .سـيهەم كـۆی پياوان و چوارەم كۆی پياوی روتێكراو پينجەم لەبويك ژنی روتيكراو.لەگـەل نونـی تـأكيدی ئەرون (لانه فيها علامة الاعراب) چونكە ئەوانە نونەكـەيان نيشـانەی ئيعرابـن (وهـذا يجعـل الفعل مبـنيا) نونی تاكيد يش فيعلی ئەگيری بەمەبنی (كنـون جمـع المؤنـث) وەك نونـی كـۆی ژنان فيعلی ئەگيرێ بەمەبنی (وحيننذ يكون مبني الاصل عند بعض) لـەلای هـەندەك زانـا مبنیلەوە ئەسله (ومبني العارض)لەلای هەندەكانيش ئەسل نی‌يـە(ويحذف واو يفعلـون) واوی كوی پياوان (وتفعلون) روتێكراو (وياء تفعلين) بیی‌يك ژنـی روتيكـراو لا ئـەدرين (للثقـل)

الف التثبيته (الا اذا انفتح ما قلبهما) لفقد الدال على حذفها. وذلك في الناقص (نحو لاتخشون ولا تخشين ولتبلون واما ترين ويفتح اخر الفعل اذا كان فعل الواحد والواحدة الغائبة)(١). لخفته (ويضم اذا كان فعل جماعة الذكور ويكسر اذا كان فعل

والاستطالة في الثقيلة) لەبەر گرانی و دریـژەداری لەنونـی گران (والتقاء الساكنين) لەبەر دوزەننەداری (على غير حده في الخفيفة) له نونی سوكيش لەسەر غەيری دەستور (او للا خير فيهما) لەبەر دوو زەننەداری لەهەردوكان (عند من يشترط كون المدة والمدغم في كلمة واحدة) لەكن بریاری ئەوانەی كە دەلين پيتی مەدی و بزركراو لەيك وشە دابـن جا هـەنگين دروسته دوزەننەدار بگەنەيك (وعدم اللبس) هەم ئەگەر واوی كۆی پیـاوان لابـدرێ و ییـی یـك ژنـی روتيكراو لابدری (لدلالة الضمة والكسرة عليهما) چونكه بەروژير نيشانە نە لەسەر واو ييـان وە هيچ فيعلی دی ناچن (بخلاف الف التثنية).

(١) بەپیچەوانەی ئەلفی دوان كە لابدری هیچ نیشانە نینە لەسـەر لادانـی (الا اذ انفتح ما قبلهما) مەگەر پێش واوی كوی پياو ييی يك ژنی روتيكراو سـەرداربكری هـەنگين لانـادرين (لفقد الدال) هيچ نابيتە نيشـانە لەسـەر لادانيـان (وذلك في الناقص)گـەو فيعلـەی لامـول فيعلەكەی واو يان ييی يان ئەلف بی كەناوی ناقيـە (نحـو لاتخشـون) ئەسـلی (تخشـيون) ييـی بزاواو پيشەی سەردار ئەگۆڕين بە ئەلفی نەبزواو گەڕا بـە) لا تخشـاون) واوی ییّـی زەننـەدارن گەينە يك ئەلفەكە لادرا گەرا بە (تخشون و ادخلنا لاء الاهية) لای نەهی مان بردەسەر نونـی كوی لادا لە ئاخیری گـەرا بـە (لا تخشـو)نونـی تاكيديـان ئيگـران لـە ئاخـیری دانـا دبسـان دوزەننەدار گەينەيك واو نون نابی نون لابدریچونكە مەبەست ئەفەوتی نابی واويـش لابدەيـن هيـچ نيشـانەنين لەسـەری كـەلابدری واومـان بزوانـد بـەو بەزواندنـەی كـەواو لیّ دروسـت بووەكەبەرە كەرا بە (لا تخشوُنّ) (ولا تخسين) ئەگەر (لا) عەمەلی بكات ئەگەر نا نون بـەنونی تاكيدی ئەروالەبەر زەننەداری (ولا تخشين) ئەسـلی (تخشـيين) ييـّـی بـزواو پيشـەی سـەردار ئەگۆری بەئەلف ئەبيتە (تخشاين)دوو زەننەدار گەينەيك ئەلفەكـەمان لادا گـەرا بـە (تخشـين)

الواحدة المخاطبة اى يبقى على الضم وِالكسر (فتقول بالثقيلة لينصـرَنَّ لينصـرانِّ لينصرُن لتنصرَنَّ لتنصران لينصرنان لانصرنَّ(١) لننصرنَّ و (بالخفيفة لينصـرَنْ

وەلای ناهیی مان بردەسەر نونی لادا گەرا بە (لاتخشی) نونی تاکیدیمان هینا سەر دوزەننەدار گەینەیك كەیی و نون پیمان بەوینەی بزواندنی خۆی کەژیرە بزواند گەرا بە (لا تخشين) کەلا نیش،بکا ئەکرنا لەبەر نونی تاکیدی نونی خۆی لا ئەدەین (ولتبلون).

(١) ئەسلی (تبلوون) واوی بزواو پیشەی سەردار کرا بە ئەلف گەرا بە (تبلاون) واو ئەزەننەدارە ئەلفمان لادا گەرا بە (تبلون) لامی سوێندیمان لەپیش داناو نونی تاکیدیمان لە ئاخیری دانا گەرا بە (لتبلونن) نونی کوی پیاوان لا ئەدەین دوزەننەداری واو نونی تأكيدی گەینەیك واومان بە وینەی بزواوی خۆی بزواند گەرا بە (لتبلون) (واما ترين) ئەسلی (ترأيين) سەری ئەلفمان راکواستە سەر ریی ئەلفەکەمان لادا لەبەر سووکی یی بزواو پیشەی سەردار گێرامان بە ئەلف گەرا بە (ترايين) دوزەننەدارییو ئەلف گەینەیك ئەلفمان لادا کەرا بە (ترين) ئەمما ی شەرتیەمان لەئوەلی دانا نونی لادا گەرا بە (اما تری) ئەو جار نونی تەیکیدەمان لە دوای دانا گەرا بە (اما تَرَيْنَّ) دوزەننەداری یيی و نون گەینە یك ییيەکەمان بزواند بە وینەی بزوانی خۆی کە ژیرە گەرا بە (اما ترين) ئەی خوا جزای توش و ئیمەش بداتەوە مامۆستا لە کارۆخ وە سەرکەوتم . (ويفتح آخر الفعل اذا كان فعل الواحد والواحدة الغائبة) دوای فیعلی سەر دار ئەکری کەلەبۆ یك پیاو وەیایك ژنی بزر لەگەل هەردو نونان (لخفته) چونکە سەر سوکە (ويضم) بەرۆار ئەکری (اذا كان فعل جماعة الذكور) کەلو کوی پیاوانی (ويكسر اذا كان فعل الواحدة المخاطبة) ژیردار ئەکری کەلەبویك ژنی روتیکراوبی (ای يبقى على الضم والكسر) ئەمیننەوە کۆی پیاوان لەسەر بەر لوژنە روتیکراوەکەش بە لەژیری ئەمبنی(فتقول بالثقلية) بەنونی گران (لينصرن)یك پیاوی بزر (لينصرانٌ) لەبو دوان (لینصرُنَّ) بەلەبەری ری کە نیشانەبی لەسەر کوی پیاوان (لِتَنْصُرَنّ) لەبۆ یك ژنی بزر(لتنصران) لەبودوان (لينصرنان).

لينصرُنْ لتنصرَنْ لانَصَرنْ لِنَنْصُرَنْ وبالثقيلة وأُنْصُرَنَّ وانصرانِ وأُنصرُنّ انصرِنَّ أُنصرانً أُنْصُرْنانِّ) وبالخفيفة انصرَن انصرُن انصرن وقس عليه البواقي) واما اسم الفاعل والمفعول من الثلاثي المجرد قالاكثران يجئ اسم الفاعل منه على فاعل بزيادة الالف بعد الفاء اذ في الاول يلتبس بالمتكلم وفي الاخير بالتثنية١ وكسر العين وان التبس بامر المفاعلة لانه لوفتح لالتبس بما صيها وهواصل ومقدم على الامر ولوضم لثقل

---

(١) لەبوکوی ژنان سی نون کۆبونەوە نونی کۆی ژن دوو نونی تأکید ئەلفەکمان لە نیوان دانا کەرا بە (لینصرنان) (لاُنْصُرنَّ) لە بوقسەکەر (لننصرن) لەبۆقسە کەرو هەر چەندی لەگەلی دانن (وبالخفیفة) بەنونی سوك (لینصرن) بەلەسەری ریی لەبویك پیاوی بزر (لینصرُن) بە لەبەری چونکە لۆکۆی پیاوی بزرە تا نیشانەبی لەسەر لادانی واوی (لتنصرن) لەبۆ یك ژنی بزر (لا نصرن) لەبو قسەکەر(لننصرن) لەبوقسەکەرو چەندی لەگەلی دابی (وانصرن) بالثقیلة لەبویەك پیاوی روتیکراوبە نونی گران (انصران) لەبو دوروتیکراوە (انصرن) بەلەژیری ریی هەتا نیشانەبی لەسەر لادانی یی یك ژنی روتیکراو (انصران)لەبو دوان (انصرنان) بەئەلفەکی لە نیوان نونی کوی ژنان و نونە تەئکیدی (وبالخفیفه) بە نونی سوك لەبوروتیکروان(انصرُن)یك پیاو لەبو دوان نابی (انصرن)لەبوکوی پیاوان بەلەبەری ریی (انصرِن) بەلەژیری ریی لەبویك ژنی روتیکراو (وقس علیه البواقی) لەئەوا ئیدی چارەیخۆت بفەرمو . (واما اسیم الفاعل) بەلام (ئیسمی فاعیل والمفعول من الثلاثي) ئیسمی مەفعول لە سێپیتی رۆت (المجردفالاکثر) بەزۆری (ان یجیء) بیت (اسم الفاعل منه) لە سیّ پیتی (علی فاعل بزیادة الالف بعد الفاء) لەسەر کیشەی فاعیل بەزیدەیی ئەلفی لەدوای فیی (اذفی الاول) کەلە پیشەوە بیا (یلتبس بالمتکلم) وە فیعلی قسەکەر ئەچو.

(تقول ناصر ناصران ناصرون ناصرين) والجمع المكسر للمذكر نصار نصر نصرة نصر نصران نصران نصار نصور نصراء (ناصرة ناصرتان ناصرتين ناصرات)[1] وفي السالم اذا حذف تاء المفردة فيه ليس لبناء الجمع وفي المكسر (نواصر واسم المفعول منه على مفعول مثل منصور منصوران منصورين منصورون واستغنى فيه بالتصحيح عن التكسير (منصورة منصورتان منصورات وفي التكسير (مناصر) قال فالاكثر لمجيئهما على غير الوزنين[2] كضراب وضروب

---

(١) (وفي الاخير بالتشبية) كەلەدواى باوە فيعلى دوان ئەچو (وكسر العين) عەينول فيعلى ژيردار كرايە (وان التبس بامر المفاعلة) ئەگەر چى وە ئەمرى بابى (مفاعلە)ش بچى (لانە نوفتح لا لتبس بماضيها) كەسەردار بكرى وە مالى بابى (مفاعلة) ئەچى (وهو الاصل) ماليش ئەسلە (ومقدم على الامر) وەپيش كەوتيە لەئەمرى و پيچونەكەى بەقوەت تر ئەبى ئەوجا خۆمان لە ويچوونى مالى لادا با هەر بشبهيتە ئەمرى بابى مفاعلە (ولو ضم) كە بەرداريش كرابا (لثقل) زۆرگران ئەبو (وتقول ناصر) لەبويك پياو (ناصران ناصرون) لو دوو زياتر (ناصرين) لەبو كۆى پياوان لە حالەتى سەردار و ژيردارى (والجمع المكسر للمذكر) ئەو كۆيەى بەواو نون كۆ نەكريتەوە كە پيى ئەلين (جمع المكسر) لە پياوان (نصار) بەلەبەرى نونى وەگرانيى عەينول فيعلى بەئەلفەكى لەدو عەينى(نصر) بەلەبەرى فائول فيعل بەگرانيى عەينى سەردار(نصرة) بەلەسەرى هەموان وتييەكى (نصر) بە لەبەرى فاو زەننى عەينى (نصران) بەلەبەرى پيش زەننى عەينى بەئەلف و نەنونى زيدە (نصار)بە لەژيرى فائول فيعل و بەسوكى عەينى ئەلفەكى لە دواو عەينى (ونصور) بەلەبەرى فائول فيعل و عەينو فيعلى زيدەى واو لە نيوان عەينو لامان (نصراء) بەلەبەرى فائول فيعلى بەلەسەرى عەينو لامان وەزيدەى ئەلفى (مەمدودە) ئەلفى دريژ..)ئابرا ئەسلى هەمان (ناصر) كەئيسمى فاعيلە (ناصرة)ئيسمى فاعيلى يك ژنە.

(٢) (ناصرتان) لۆ دوژن لە حالەتى بەردارى (ناصرتين) لەبۆ دوژن لە حالەتى سەرو ژيردارى (ناصرات) لەبۆ كۆى ژن ئەسلى (ناصرة) ئەلف و تيى كۆى ژنان لە ئاخيرمان دانادەبيتە (ناصرتات)

ومضراب وعليم وحذر في اسم الفاعل وقتيل وحلوب في اسم المفعول قال في المراح ويجيئ للمبالغة نحو صبار وسيف مجزم وفسيق[1] وكبار و طوال وعلامة ونسابة ورواية وفروقة وضحكة ومسقام ومخدامة ومعطير . ويستوى لفظ المذكر والمؤنث في

تێیی پێشیمان لادا ئێدوایْ ژنایەتی و کۆی ژن ئەگەینی (في السالم) لە کۆی کە بە ئەلف وتێیان کۆیی تەوە کە پێدەڵێن (جمع السلامة) باتیەکەش لا بدری هەر نابێتە (جمع المكسر)جا بلی بنای واحدی تیك چوە تازە بۆ جمع المكسر نەخێر بۆی دەفەرموی (اذ حذف تاء المفردة ليس لبنا الجمع) چونکە لادانی تێی تاکی لەبودانانیْ جمعیْ مکسر نیە (وفي المكسر نواصر) لە کۆی موکەسەر لۆ ژنان ئەسلەکەی (ناصرة) ئەلفیْ تەکسیریْ لە نیوان فائو عەینان زیاد کرا ئەلفیْ پێشیمان کردە واو گەڕا بە (نواصرة) تیبەکەمان لادا چونکە بیسودە (واسم المفعول منه) ئیسمی مەفعول لە سیْ پیتی (على مفعول مثل منصور) لەو شیوەیە دیت لە بۆیك پیاو بەتێکرای لە (يُنصر تُنصر ءُأنصر) لە بنامە فعول وەر ئەگێڕین پیتیْ مولاریعەتیْ لادرا میمەکی سەردارمان لە جیگادانا عەینەکەمان بەردار کرد دریژەمان دابەریْ سادیْ واوەکی لێپەیدابوو گەرا بە (منصور) (منصوران) لە بۆ دوانە لە حالەتی بەرداریی (منصورین) لە حالەتی سەردار و ژێردرای (منصورون) لەبۆکۆی پیاوان بەواونون کۆکرایتەوە (واستغنى فيه بالتصحيح عن التكسير) بە کۆی واو نونان.

(١)کە جەمعیْ صەحیحە جەمعی تەکسیرمان پێویست نی یە جا(جمع التكسير)یان وازلی هینا (منصورة) لەبۆیك ژن (منصورتان) لەبۆ دوان (منصورات) لەبۆکۆی ژنان بەئەلف و تێیانە (وفى التكسير) لە کۆی کە بنای تاکی تێك دابیْ (مناصر) ئەسلی (منصورة) ئەلفەکما دانا لە نیوان عەینو فائول فیعلیْ عەینەکەمان ژێر[د] ئرکرد واومان لادا لەبەرسوکی تێیەکەمان لادا چونکە ئەو تییە تایبەتە بەژنان (قال فالاكثر) شاریح دەفەرموو موسەنیف فەرموو (فالاكثر لمجيئهما)، چونکە ئیسمی فاعیل و ئیسمی مفعول هاتینە (على غير الوزنين) لەسەر غەیری (فاعل) لە ئیسمی فاعل (ومفعول) لە ئیسمی مەفعول دیْت (كضراب) لەزیدەزۆری (ضارب)ی هاتیە بەلەسەری فائول فیعلیْ و گرانیْ پیتیْ ربێی (ضرّوب) بەگرانی عەینولفێعلیْ سەریْ فائول فیعلیْ لەبۆزێدە زۆریی لە (ضارب) ی یان بە ئەو ئەشتە ئەلێن کە پیلیئەدەن (وحليم) زۆر هێدییە(وحذر) رۆر ترسنۆك بەلەسەریْ فائول فیعلیْ زەننەداریْ عەینیْ (فى اسم الفاعل فى الكل) لە هەموانی ڕامانبارد

وفروقة وضحكة ومسقام ومخدامة ومعطير . ويستوى لفظ المذكر والمؤنث في التسعة الاخيرة لقلتهن ومسكينة محمولة على فقيرة انتهى[1] وتقول ممرور به ممرو بهما ممرور بهم مروربها ممروربهما مروربهن يعني انما يبني من اللازم الا بعد التعدية (فتثنى وتجمع وتؤنث وتذكر الضمير) فيما يتعدى بحرف الجر للاسم المفعول وفعيل وفعول قد يجيئان بمعنى الفاعل كالرحيم بمعنى الراحم) والصبور بمعنى الصابر (وبمعنى المفعول كالقتيل بمعنى المقتول والحلوب بمعنى المحلوب . ويستوي في الفعول الاول والفعيل

(وقتيل) زۆر كوژراون (وحلۆب) زۆر دۆشراو لـه (مقتول و محلۆب) وەرگيراون (في اسم المفعول) ئەوانيش لە ئيسمى مەفعول (قال في المراح) خاوەنى مەراحێ ئەفەرموى هەندەكيديشى هەن (ويجئ للمبالغة).

(١) دێ لە بۆزێدە زۆرى دێت (نحو صبار) خۆگرتنێ زۆر بەلەسەرێ فائول فيعلێ ودوبارەی عـەينول فيعلێ وبزركردنێ (وسيف مجزم) بەلەژێرێ ميمێ و زەننـێ جيمـێ وژێـرێ زێـێ بـەمانا زۆربرونـدێ نەتوانێ بەو ئەشتە بلّى كە ئەشتى ئەبرى (وفسيق) بەلەژێرێ هەردوكێى پێشێ بەيىيەكى لـە دواى ئەوان بە زێدە بىٚدێنێ دەلّێ (وكبار) بەلەبەرى كاف و گرانيێ يێێ و ئەلفـەكى لـەدواى يێـێ لـەبۆ پيرى (وطوال) لەبۆزۆر درێژى بەكاردێت.

تەنيا گۆرەكەم لەسەر رێى خێلّان بى نێزيك هەوارگەی شاورى و وەرتيان بێ
كێلێكى بەرزى بەقەد بـالاّی ئەم لەسەر چاوم بێ بێ زيـادو بێ كـەم

(وعلاّمة) بەلەسەرى پيشەكان و گرانيێ لامێ لەبۆ زور زانايە (ونساب) بە گرانێ سينێ لـەبۆ ئـەو كەسە دەلّێن (كە بزانى پبشتەكان زۆر لێـك بداتـەوە (وروايـة) كـە زۆر ريوايـەتبكا (وفروقـة) لەبوزۆربەينن كردنە (وضحكة) بەلەبەرێ پێشى سەرى دووێ بەزۆر پێكـەنێ (ومسـقام) بەلەسـەرێ پێشى وە زەننى دوواى ئەو بە زۆر تادارێ ئەلێن (مجزامه) بەزۆر برولّدە دەلّێـن (ومعطير) بەلـەژێرێ ميمێ وەزەنێ عەينێ بەمانا زۆربۆن خۆشە (ويستوي لفظ المذكر و المؤنث في التسعة الاخيرة) لە نۆێ دواێ لۆ پياو ژن وەك يەكە (لقلتهن) لەبەر كەمی موبالاتی پيناكـەن . پرسـيار (ومسـكينة) ژن و پياوی تێدايە وەكويك نين لەبۆ ژن(ومسكينه) لە بۆ پياوان (مسكين).

الثاني المذكر والمؤنث اذا ذكر الموصوف[١] ان لم يكونا صفة مشبهةً ولا يجمعان جمع السلامة تقول مثال الفعيل الاول نصير نصران نصيرون نُصَراءُ نِصارٌ نُصُرٌ نُصْرانٌ نِصْرانٌ اَنْصارٌ اَلْنِصِراءُ اَنْصِرَةٌ نُصُورٌ نَصْرى نَصيرةٌ نصيرتان نصيرات نَصائِرُ ونِصارُ. والثاني لهما قتيل قتيلان قتلى قُتالى قُتَلاءُ[٢] و يتوافقان في الجمع كما يتوافقان

---

(١) جواب(ومكسينة محمولة على فقيرة) حەمل كرايەتە سەر پیتیّ (فقرة) كەبەمانا (فاقرة) هەردوكی تیّدا وەكی یكن جامسكینة لە مانادا لە گەلەوی یكە (انتهی) فەرمودەی خاوەنی مەراحیّ هەتا ئیرەیە. لەبەر ئەوەی تا بزانین ئیسمی مەفعول لە فیعلیّ لازم(تقول مروربە) لەبویك پیاو (مرور بهما) لە بۆ دوان مرور بهم) لەبۆكۆی پیاو (مروربها) لە بۆیك ژن (مرور بهما) دو ژن (مرور بهن) لەكۆی ژن (یعنی انما یبنی من اللازم) مانا بینانا كری لەلازمی (الابعد التعدیة) مەگەر بیگیّریّ بەتەعدیە بەهۆیەكی (فتثنی) بیكە بەدو (وتجمع) بكە بەكۆ (و تؤنث) بیكە بەئیّژنان یا ئیّپیاوان (الضمیر) راناویّ (فیما یتعدی بحرف الجر) لەو جیگایەی بەحەرفی جەری تەجاوز ئەكاو ئەكیری بەموتەعدی (لاآسم المفعول) نەك ئیسمەكەی بە كاربینیّ لۆكۆ وەك ئەوانیدی(وفیعل) وفعول قد یجیئان) هەندەك جاردین (بمعنی الفاعل) بەمانا ئیسمی (فاعل) (كالرحیم بمعنی الراحم) بەمانا بەزەییە (والصبور بمعنی الصابر) بەمانا خۆگرتن (وبمعنی المفعول)بەمانا ئیسمی مەفعول (كالقتیل بمعنی المقتول) مانا كوژراو (والحلوب بمعنی المحلوب) دوشراوە (ویستوی في المفعول الاول والفعیل الثاني) وەكو یكن لەفەعولی ئەول كە ئیسمی فاعیلە وە لە (فیعلی اسمی مەفعول) لۆ پیاو و ژن(اذا ذكر الموصوف) كە خاوەن سیفەتەكە بگۆتریّ (ان لم یكونا) ئەگەر فیعلیّ بەمانا (معمول و فعول).

(٢) بەمانا (فاعل صیفة مشبهة) سیفەتیّ موشەبەهە نەبن (ولا یجمعان جمع السلامة) بەواو یائیّو نون.كۆ ناكریتەوە (تقول في المثال الفعیل الاول) فەعیل بەمانا فاعیل (نصیر) لەبۆیك پیاو(نصیران نصیرون) لەبو دوان و كۆی پیاوە لەبەر ئەوە كیشەكانی كۆی تەكسیر زۆرن هەندەكان بەیان ئەكاو دەفەرموی (نصراء) ئەسلی نە(نصیرٌ) نۆغان بەرداركردیەكەمان سەرداركرد بییّ مان لادا ئەلفیّ ممدودە دریّژ لە ئاخیرمان دانا گەرا بە (نُصَراء) (نِصار) بەلەژیّری نونیّ وسوكی عەینی بەزیّدەی

لمفرد والتثنية. وفي فعول بمعنى الفاعل لهما نَصورٌ نَصُوران نُصُرٌ بضمتين نصراء بضم ففتحتين انْصارٌ بسكون بين فتحين . ويتوافقان في هذا ايضا افرادا وتثنية وجمعا وفعول بمعنى المفعول قياسة ان يجمع جمع السلامة لهما وجمع تكسير الذكور له ماذكرنا في الذي بمعنى الفاعل والاناث نحو عجوزة على عجائز . واذا لم يذكر الموصوف في الذي بمعنى الفاعل فالظاهر انه كالذي بمعنى المفعول في جمع الذكور(١)

الفى وه (نُصُرٌ) لەبەری هەمان (نصران) بەلەژێریٚ نونیٚ (انصار) بەئەلفیٚ وزەننــیٚ نونــیٚ (انصـراء) بەلەژێریٚ عەینیٚ بەزیدەی ئەلفیٚ ممدوده (أنْصِرة) بەلەژێریٚ عەینیٚ ئەو چوارانە تایبــەتن بــە فێعلــیٚ بەمانا فاعل ئەوانی دی بەشدارن لەهەردوکان (نصور) بەلەبەریٚ فــاء و عــەنو گۆریــێ ێنی بــە واو (نصری) بگننی عەینولفیعلیٚ. (نصیرة) یك ژن (نَصِیرتان نَصِیرات) لەبۆ دووکۆی ژن بەلادانیٚ تێی یك ژن له کۆیٚ سەلامەت ، بەلاّم لۆکۆی موکەسەر دەفەرموی (نصائر) ئەسلی (نصیرة) ئەلفــەکمان لــە دوای سادی دانا تێیەکەمان لادا گەرا بە (نصابر) یێەکەش لە دوای ئەلفیٚ زێــدە گۆریمــان بەئــەلفیٚ بزواو گەرا بە (نصائر) (و نصار) له ژێریٚ نونی سوکیٚ عەیننیٚ (والثاني لهما) دوهەم فیعل بە مانــا مفعول.

(١) لۆ ژن وپیاو (قتیل) لەبۆ هەموو تاکیك (قتیلان) لەبو دوان (قتلی) بەلەسەری قافیٚ بە ئــەلفیٚ مقسوره له ناخیری (قتالی) بەلەبەریٚ قافیٚ و ئەلفیٚ مقسوره له دواییٚ (ویتوافقان فی الجمع) لەبۆ ژن و پیاو بەکاردینیٚ (كما يتوافقان في المفرد والتثنية) هەروەکی تاکو دوو وەك یکن (وفي فعـول بمعنـى فاعل لهما) لۆ هەر دووك (نصر بضمتين) بەلەبەری هەردوکیی پیشی (انصــار بسـكون بـين فتحتـين) زەننەدار له نێوان دوسەردا (يوافقان) وەکویك لــۆ ژن و پیــاو بــەکاردین (في هذاايضـا) لــە فعــولی بەمانا مفعول وەك رابردو کە فیعلی بە مانا مفعول بۆ (افراداً و تثنية و جمعاً) له تاك و کــۆدا (و فعول بمعنى المفعول قياسية) لــە فـعول بــە مانــا مفعـول دەســتور وایــە (ان يجمع جمـع االسـلامة) کەکۆببنەوه بە کۆی سەلامت (لهما) له ژن و پیاو هەروەکی فیعلی بەمانا فاعیل بەکۆی ســەلامەت کۆ ئەبیتەوه (وجمع تكسير الذكور له) (ئەماکۆی تەکسیریٚ لۆ پیاوان له فەعولی بــەمانا مــەفعول)

والاناث سلامة وتكسيرا وماذاكرنا من فعول بمعنى مفعول الى هنا مارأينا فيه شيئا لكن استظهرته من قواعدهم والله اعلم واما مازاد على الثلاثة فالضابط فيه ان تضع الميم المضمومة موضع حرف المضارعة وتكسير ما قبل اخره في الفاعل وتفتحه في المفعول نحو مكرِم ومكرَم ومدحرِج ومدحرَج وكذا نظائره وشذ نحو مسهب ومحصن وملفج بفتح ما قبل اخره في اسم الفاعل وكذا عاشب ووارس ويافع فيه كلها من باب الافعال[1] (وقد يستوى لفظ اسم الفاعل والمفعول)في كل

(ماذكرنا في الذي بمعنى الفاعل) وەك (نُصُرٌ) (والاناث) كۆى تەكسير لە فعول بەمانا مفعول لە ژنان (نحو عجوزة) كو ئەبيتەوە (على عجائز) و اذا لم يذكر الموصوف) ئەگەر خاوەن سيفەتەكە نەگۆترىٚ (في الذي بمعنى الفاعل) لە فعول بەمانا فاعيل (فالظاهر انە كالذي بمعنى المفعول)وا وەدەردەكوىٚ كە بە ماناى مفعول بىٚ (في جمع الذكور والاناث) لەكۆى ژنوپياو.

(١) (سلامةً وتكسيراً) لەكۆى سەلامەتو تەكسير (وما ذكرنا) ئەوەى باسمان كرد (من فعول بمعنى مفعول الى هنا) لەوێرا هەتا ئێرە (مارأينا فيه شيئا) لە چيدا نەمديوە (لكن استظهرته) هەلم كراندييە (من قواعدهم) لە دەستورى سەرفيان (والله اعلم) خواش لە هەمو كەس زاناترە (واما مازاد على الثلاثة) ئەو ئيسمە فاعيلەو مفعولەى كەلەسىٚ پيت زياتر دروست ئەكرىٚ (فالضابط فيه) دەستورى لەويدا (ان تضع الميم) ئەتو دابنىٚ ميمەكى (المضمومة)بەردار (موضع المضارعة)لە جێگاى پيتىٚ مولاريعەتىٚ (وتكسر ما قبل اخره) پيتىٚ پێش پيتىٚ ئاخيرى ژێردار بكەى (فى الفاعل) لە ئيسمى فاعيل (وتفتحه في المفعول) لە ئيسمى مەفعول سەردار بكەى (نحو مُكرِم) بەرىٚ ميمىٚ و ژێرى رێىٚ (ومُكرَم) بەلەسەرى رێىٚ لە بابى ئيفعال (ومُدحرِج) بەلەبەرىٚ ميمىٚ وە ژێرى ريى لە ئيسمى فاعل چوار پيتى ئەسلى (ومُدَحرَج)بەلەسەرى رێىٚ لە ئيسمى مەفعول (وكذا نظائره) وێنەكا نيشيان ئەوهاٛ دەلىٚ بۆت بينم كەلۆ ئيسمى فاعل پيتىٚ پێش پيتىٚ ئاخيرى ژێردار نەبى بەلكو سەردارىٚ ئەويش دەلىٚ (وشذ نحو مسهب) كە بەلەسەرىٚ هيىٚ مانارزۆرگۆ (ومحصن) بەلەسەرىٚ سادىٚ لۆ ئيسمى فاعيل كە بە پياوەكى دەلين خۆ بپاريزىٚ لە زينا (وملفج) بەمانا دەست بەتالى (بفتح ما قبل اخره) لەهەرسيكان پيش ئاخير سەردارە لە ئيسمى فاعل شازە كەمە (وكذا

ماكان قبل اخره واوا اوياء وما قبله مفتوحا (كمحاب ومتحاب ومختار ومضطر ومعتد ومنصب ومنصب فيه ومنجاب ومنجاب عنه ويتخلف التقدير الصفة المشبهة وصيغتها من الثلاثي المجرد سماعية قال في الشافيةّ هي من نحو فرِح على فرَح غالبا[(١)] و قد جاء معه الضم في بعضها وحذر آندس وعجل. وجات على سليم وشكس و نكس وحر و صفر و غيور و من الالوان والعيوب والحلى على افعل ومن نحو كرم على كريم غالبا وجاءت على خشُن وحسن وصعب وصلب.جنان وشجاع و

عاشب) بەئەرزی گیا شین بکات (ووارس) بــە ئـەرزەکی زەردبـی لـە گیـای (ویـافع) بـەمانا پـیرو گەورەی‌یە (فیە) لە.

(١) ئیسمی فاعل(کلها من باب الافعال) هەمویان لەبابی ئیفعال (وقد یستوی لفظ اسم الفاعل والمفعول) وەکو یکن (في کل ماکان قبل اخره مدغما) لەهەمو ئەوانەی پیتـی پیشـیٚ ئاخیری بـزر کرابی لە ئیٚدی (ولم یکن قبله ساکن) وەلە پیش بزرکراوە کەش زەننەدار نەبی (او کان وکـان الفـا) یا هەبی بەلاٚم ئەلفیٚ زەننەدار بیٚ (او کان ما قبل اخره واوا اویا) یـاپیتیٚ پیٚش ئاخیر واو یـاییٚ (وماقلبهامفتوحا) پیش واوٚ پیتیٚ سـەردار هـەبی (کمحـاب) لـەبابی (مفـاعل ومتحـاب) لـەبابی (تفاعل) نەسلی یان (حبب) بزرکرایە لەدوهەم لەو دوبابا نە ئیسمی فـاعیل ومفعـول وەکـو یکـن چونکە پیتی پیش ئاخیریٚ بزرە لە ئیدوایٚ وە لەپیٚشیٚ زەننەدار هەیە بەلاٚم ئەلفی نەبزواوە لە پیٚشـی کەحییە سەرداره (ومختار) بزر نیە پیتیٚ پیٚش ئاخیری.بەلام زەننەدارە کەئەلفە.پیٚشی ئەویش سـەردارە بەمانا هەلٚبژیٚراو (ومضطر) مجبور لە بابی (افتعال) کە پیشی بزر بووە کە سەردارە (ومعتد) لەبابی (افتعال) بەمنا ژمارە لە پیٚش پیتیٚ بزرکراو سەری هەیە (ومنصب) بەمانا رژانە (ومنصب فیه) لە ئیسمی مەفعول ئەوانە لە (مضاعفی) بون چواریٚیٚ دوای کە (معتل) نەبون (ومختار) (کە معتل) بی بەس (ومنجات)بەمانا برینە لە ئیسمی فـاعل (و منجـاب عنـه) لـە ئیسـمی مـەفعول (ویختلـف التقدیر) بەنیاز ئەگوٚریٚ.

وقور وجنب . وهي من فعَل قليلة(١) وجاءت على نحو حريص واشيب وضيق . ويجئ من الجميع بمعنى الجوع والعطش وضديهما على فعلان نحو جوعان وشبعان وعطشان وريان انتهى ومن غيره على زينة اسم الفاعل فتكون منه قياسا. (فصل) في بيان (المضاعف)و هو في اللغة اسم مفعول من ضاعف بمعنى جعل الشئ اثنين فصاعدا(ويقال له الاصم) لشدته٢ ويقال حجر اصم أي صلب (وهو) في الاصطلاح

---

(١) (الصفة المشبهه) ئەو نیسمە فاعیلەی ناو برایە بە سیفەتێ موشەببەهە ئەوەیەە کە وەرگیرابی لە فیعلێ کە پێوە ڕاوەستابی بەمانا جیا نەبیتەوە لە فاعیل (وصیغتها) چۆنیەتی ئەو (من الثلاثي المجرد) لە سێ پیتی رووت (سماعية) ئەوانی بیستراین (قال في الشافية) ابن حاجب لە شافی فەرمویەتی(هي من نحو فرح) لەو جێگایەی عەینی ژێردارە(على فَرِح) بەلەژێری عەینی دێ (غالبا) بەزوری (وقدجاء الضم معه) زۆرجار بەلەبەرێ عەینێ دروستە هەروەك بە ژێرێ دروست بوو (في بعضها) لەهەندەکان(كندس) زیرەك. بەلەبەرێ عەینێ (وحذر) ترسەنۆك(وعجل) تالۆکە. وەکی پێشی(وجاءت) سیفەتێ موشەبەهە هاتیە لەبابی(فرِح على سليم) شیوەی(فیعل) (وشكس) ردوشت خەراب. بەزەننی عەینی(و حُرّ) ئازاد. بەلەبەرێ فائو بزری عەینێ(وصفر) بەتالْ.بەلەژێری فائو زەنی عەینێ(وغيور)بەلەسەری غەینێ بەری یێ مانا لەمالّی ئۆمەر نیە ئازایە(ومن الاوان) لەرەنگ (والعيوب) لەرەخنە عیب(والحلى) شوینەوار(على افعل) وەك(اسود) (اعور ابلج) بەسپیایەتی بەینی برۆیان دەڵێن (ومن نحو كرُم) لەبابی شەشەم (على كريم غالبا) بەزوری (وجاءت على خشن) مانا زور. بەلەژێری عەینی ، لەبابی شەشە(وحسن) بەلەسەری عەینی (وصعب) زەحمەتە. بەزەننەداری عەینێ (وصلب) توندە بەلەبەرێ فائول فێعل وزەننێ عەینێ(وعلى فعال كجبان) ترسەنوك . لەسەر ئەو شیوەش دێ بەلەسەرێ فائول فێعل.

(٢) (وشجاع) بەلەبەرێ فائول فیعلێ (ووقور) یا لەریز لینانە یابە مانا شێوە دانیشتنە کە بەلەسەری فائی و بەری عەینی (وجنب)بەلەبەری هەردووکی پیشی(وهي من فعَل) سیفەتی موشەبەهە لەو فیعلەی عەینی سەرداربی (قليلة) زور کەمە چونکە بەزوری فَعُلَ لەو فیعلانە دیت کە دەوام دار ئەبن بوی کەمی لیدی سیفەتی مشبهە (وجاءت على نحو حريص) بەمانا موشتاقە لەسەر ئیشی. سیفەتی

(من الثلاثي المجرد والمزيد فيه ماكان عينه ولامه من جنس واحد كردّ واعدّ) فان اصلهما ردد واعدد فاسكن الاول وادغم في الثلاثي (ومن الرباعي ماكان فاؤه ولامه الاولى من جنس واحد وكذا عينه ولامه االثانية ويقال له المطابقة ايضا) لانه مطابق فيه بين الفاء واللام الاولى والعين واللام الثانية وهذا اقوى مما في الثلاثي . اعلم أن مام ماضيه مفتوح العين من الثلاثي المجرد يجب ضم عين مضارعه ان كان متعديا[1] وجاء الكسر في بعضها كالضم نحو يشده ويعله وينمه ويبته ونحو حبه

موشەبەهە لەسەر ئەوكێشەی هاتیە (واشیب) بەمانا گەنجییە(وضیق) تەنگی لەسەر شیوەی (فعیل) عەینی ییی زیدەلیك دراین (ویجئ من الجمیع) سیفەتی موشەبەهە دین لە عەینێ سەرداری ، بەرداری ،ژیرداری ئەوپیك هێنانەی کەمانای برسیبون (کالجوع) وە مانای تینیبونی تیدابی (کعطش) تینو (وضدیهما) زیدی هەردوکانیان (علی فعلان نحو جوعان) لەسەر شیوەی (فعلان و شبعان) تیری (وعطشان) (وریان) تیر ئاوی دێن (انتهی) قسیّ ابن حاجب کوتای هات (ومن غیره) سیفەتی موشەبە لەغیری سێپیتی روت (علی زنة اسم الفاعل) لەسەر کیشەی ئیسمی فاعل دیت (فتکون منه قیاسا) لەغیری سێپیتی روت بەدەستورە (المضاعف) ئەوە باسی دوبارەی پیتە (وهو فی اللغة) بەزاراوە (اسم مفعول) ئیسمی مەفعولە (من ضاعف) لەوی وەرگیرایە بەمانا دوبارە زیاتر(بمعنی جعل الشئ اثنین فصاعد)

(١) گێرانی ئەشتەکی بەدوو زیاتر (ویقال له الاصم) پێشی ئەگوتری توند و کەر(لشدته) لەبەر توندیی (ویقال حجراصم) (ای صلب) توند (وهو في الاصطلاح) لەکن سەرفیان (مضا عف (من الثلاثي المجرد والمزید فیه) لە سێپیتی روت یالێزێدە کراو (ماکان عینه ولامه) عەینولامی (من جنس واحد) لە یك ویتە بن (کردّ واعدّ) یکیان،کەرەدیە،لە لێزیدە نەکراوەکانە.وینەی دووهەمیش کە (اعد)یە لەلێزیدە کراوانە (فان اصلهما) نەسلەکەی (رددو اعدد فاسکن الاول) پیشیمان زەننەدار کرد(وادغم في الثاني) لەدوهەم ماندا بزرکرد (ومن الرباعی) لە چواپیتی (ماکان فاؤه ولامه الاولی من جتس واحد) ئەوەتەفائول فیعلی و لامیێپشی وەك یك بن (وکذا عینه ولامة الثانیة) هەروا عەینو لامول فیعلی دوهەم (ویقال له المطابقةایضا) وەك دەلین (مضاعف) پێشی

يجبه بالكسر فقط قليل (وانما الحق المضاعف بالمتعلات لان حروف التضعيف يلحقها الا بدال) وحروفه أي التي تبدل من حرف اخر ابدا لا. شايعا انما يكون من حروف انصت يوم جد طاه ذال ان كان لغير الادغام وله يكون في الجميع غير الف عند بعض وغير الضاد والفاء والشين والراء كما في[1] الجارپردي ولكن المبدل من حروف

دەلین بەران بەش (لانه مطابق فيه بين الفاء واللام الاولى) بەرانبەری یکترن فائول فیعل ولامی پیشی (والعين واللام الثانية) عەین ولامی دوهەمیش (وهذا اقوى) ئەو بەرانبەریە ووبارەی لە چوار پیتی بەقوەتترە (مما في الثلاثي) لەودوبارەیەی کەلەسێپیتیان هەیە (واعلم ان ما ماضيه) بزانە ماڵی هەر فیعلیکی لەسەر دار بی (مفتوح العين) عەینی (من الثلاثي) لە سێپیتیان روت بی لە زێدەی (يجب ضم عين مضارعه)دەبی عەینەکەی لە مولاریعی بەری هەبی (ان كان متعديا) کەفیعلەکەی مەفعولی.

(١) پی بوی (جاء السكر في بعضها) ژیرداری لە هەندك مولاریعان کەماڵی عەینی سەردار بی هاتیە(كالضم) هەروەك بەرداری هاتیە بەلام بەرداری زۆرترە (نحو يشذه) بەستنەوە (ويعله) مانا بەخشینە (وينمه) کەلۆمەی بکات (ويبته)کە بیبری (ونحو حبه يحبه) پرسیار دەکری دەلی لەو جێگایانەی ماڵیان سەرداره هەروەکی دروستە مولاریع بەرداربی ژیرداریش هاتیە دەلی چدەکەی لە (حبه) کەهەر بەژیرداری هاتیە ئەویش دەفەموی (بالكسر فقط قليل) هەر بەلەژیری کەمە یەویش دەستور هەل ناوەشیتەوە (وانما الحق المضاعف بالمعتلات) بومۆلاعەف هەلْ درا نەگەلْ موعتە لاتان (لان حروف التضعيف) چونکە پیتەکانی دوبارەییی(يلحقها الابدال) گورینەوەی دێتەپیش (وحروفه التي تبدل) پیتەکانی گورینەوەی کەئەگۆڕێ (من حروف اخر) بەپیتەکی دی (ابدا لا شائعا) بەگۆڕینەوەیەکی کەبەماستاو بخوریتەوە (انما يكون) نیە مەگەرکە هەیە (من حروف انصت يوم جد طاه ذل) مانا لەو رۆدا (جدطاه) بیدەنگی کرد(ذل) غەلەتی کرد لەو باسە(ان كان لغير الادغام) کەلۆ ئیدغام بزکردن نەبی (وله يكون في الجميع) کەلەبۆئیدغام بی لە هەمو ئەو پیتانەی ئەبی (غير الالف) مەگەر ئەلفی نەبزواو (عند بعض) لەلای هەندیك زانا (غير الضاد والفاء والشين والراء)لەلای هەندەك زانایانیش ئەو پیتانەش نابن.

تضعيف لايكون الالياء فواو وامدو والف تقضى مبدلتان من الياء (كقولك
مليت بمعنى امللت ودهديت اى دهدهت (والحذف كقولهم مست وظلت بكسر الفاء
وفتحها واحست اى مسست وظللت واحسست. والمحذوف الاول فوزن مست فلت .
وقيل الثاني ففعت (والمضاعف يلحقه الادغام) بتخفيف الدال وتشديده بمعنى واحد
(وهو)في اللغة الاخفاء والادخال[1] وفي الصطلاح (ان تسكن الاول وتدرج في الثاني
ويسى الاول مدغما و الثاني مدغمافيه) واعلم ان الاصل في تخفيف المضاعف
الادغام فلا يعدل عنه الى الاولين الاعند تعذره وهما في المجزوم والامر انما يكونان
على مذهب الحجازيين. وفي نحو زلزل وتزلزل ومدد و تمدد ليس فيه الا الابدال ويلحق

---

(١) (كما في الجاربردي) هەروەك لەوێ فەرمویەتی (ولكن المبدل) بەلاّم ئەوەی لە جیاتی دێت (من حروف التضعیف) لە پیتە دووبارە كراوەكان (لایكون)نا بیت (الاالیاء)مەگەر پیتی بیی نەبی (فواو مدو) والف تقضی) بەمانا لەنجەیە (مبدلتان من الیاء) ئەسلی (امدد) بەسوكی دالی دوایمان گۆری بەیی ئەویش بەواو (تقضی) ئەسلی (تقضضی) بەسێی لاّدان ئیدوایمان كردەیی ئەویش بەئەلف ئەویدیش بزرمان كرد لە دووهەم گەرا بە (تقضی) (كقولك املیت بمعنی امللت) بی كتاب دەخوینمەوە دیارە لامی ئەمللت گۆڕایە بە یی (ودهدیت) مانا دەورەم دا(ای دهدهدت) دیارەدا لە كەكرایە بەیی (والحذف) مۆلاّعەف هەروەكی گۆڕینەوەی دیتە پیش لادانیش دیتە پیش (كقولهم مست)داوام كرد (وظلت) هەروا مایەوە (بكسر الفاء) بەلەژیری فائول فیعلی كەژیری سینو لامی پیشیمان لادا ژیری ویان راكواستبی لۆلای فائول فیعلی (وفتحها)بەلەسەری فائول فیعلی. سینو لامی پیشی لاهاندایە بەهەموشتەوە (واحسست) دەركم كرد ئەسلەكەیان (ای مسست وظللت واحسست) والمحذوف) لادارودكە (الاول) نیّ پێشیە (فوزن مست) كیشە (فلت) مانا عەین لاداروە (وقیل الثاني) گوترایە ئیدو هەمە (ففعت) كیشەكەیەتی دیارە لامەكە لادرایە (والمضاعف یلحقه الادغام) مۆلاعەف دووبارەی ئیدغام بزركردنی دیتە پیش (بتخفیف الدال وتشدیده واحد) بەسوكی دالی (ادغام) یابە گرانی.

جميع صيغها غائبا وغيره كتقضي وذهديت وحكمها حكم الناقص (وذلك واجب في نحو مدَّ يمد واعد يعد وانقاد ينقاد واعتد يعتد)[1] وتماد يتماد واستعد يستعد (ومما ليس مضاعفا وجب الادغام فيه مثله (نحو اسود يسود واطمأن يطمئن وكذا هذه الافعال اذا بنيتها للمفعول نحو مديد وفي نحو مد مصدرا وكذا اذا اتصل بالفعل الف الضمير او واوه اوياؤه نحو مدا مدوا مدى لان اخر المتجانسين في الكل متحرك فوجب الادغام حيث وجدالمتقضي ولامانع . وضابط وجوبه ان لا نفصل بين المتماثلين وكانا في كلمة والثاني متحركا ولا الحاق ولا لبس. وهذا الضابط لوجوب[2] الادغام

---

(١) بخوينەوە وەك يەك مانا ناگۆرى (وهو في اللغة) بەزارا وا مانا (الاخفاء) شاراوەيە (والادخال) دەناوراكردنە (وفي الاصطلاح) لەكن سەرفييان (أن تسكن الاول) ئيپيشى زەننەدار بكە (وتدرج في الثاني) قەپاتى‌كەى لە ئيدواى (ويسمى الاول مدغما) نى پيشى ناوى بزر كراوە (والثاني مدغما فيه) دوهەم تيدا بزركراو (واعلم) بزانە (ان الاصل في تخفيف المضاعف) لەسوك كردنى مولاعەفى دوبارەى (الادغام) ئيدغامە بزركردنى لەودوهەمە (فلا يعدل عنه الى اولين) لادانو گورينەوەى نيە هەتا چارە هەبى (الا عند تعذره) لەبەر ناچارى ئەبى (وهما) گورينەوە و لادان (في المجزوم و الامر) لە فيعلى زەننەدارو ئەمردا ئەبى (انها يكونان على مذهب الحجازيين) لەسەرراى ئەوان ئەبى (وفى نحو زلزل وتزلزل ومدد وتمدد) لەوانەى وەكى ئەوانەشن (ليس فيه الا الابدال) نيە لەيكەكى لەوانە مەگەر بگۆردريتەوە (ويلحق) لادانو گورينەوە ديتەسەر (جميع صيغتها) هەموو ماددەكانى (غائبا) بزرو (وغيره) غەيرى بزر(كتقضى) كە گۆرايە بە يى ئەويش بەئەلف (ودهديت) دالى گورايەبەيى (وحكمها) گورانكارى لە مۆلاعەفى(حكم الناقص) وەك ئەو فيعلەيە كەلامى پيتى نەخوشبى (وذلك) بزركردن (واجب) دەبى بكرى (فى نحو مديد واعد يعد) وينەى پيشى لەمالى و مولاريعانى سيپيتى هەرچى هەبى.وەوهەميش لە سێ پيتى يكى ليزيدەكرابى (وانقد ينقد) لەبابى (انفعال).

(٢) مانا مل كەچ بو (واعتد يعتد) لەبابى (افتعال) بەمانا ژماردن (تماديتماد) بە مانا ديرى ژەدان ئەو دوانى پيشى بەئەلف نەوەش بێ ئەلف لە پينج پيتيان (واستعد يستعد) لەشەش پيتيان مانا

اكثرى اذا قيلا مالا يدغم جامع هذه الشرائط. ولا يلتبس في نحو مدو فرو عض لان مدوفر يعلم فتح عينهما من يمدو يفر لان المضاعف لايجئ من فعُل يفعُل بالضم فيهما ولا فعِل يفعِل بالكسر فيهما ويعلم كسر عين عض من يعض بالفتح لانه لا يجئ من فعَل يفعَل بالفتح فيهما كذا في المراح (وممتنع نحو مددت مددنا و مددت الى مددتن ومددن. ويمددن وتمددن وامددن ولا تمددن) لان هذه الضمائر المتحركة اوجبت سكون ما قبلها[1] (وجائز اذا دخل الجازم على فعل الوحد والغائبة بتحريك

ئامادەبو . ئەوانە هەموویان لەمولاعەفی واجبە بزرکردن ئەدی ئەوانەی مولاعەفنەبن واجبە

(ونحو اسود يسود) رش بو (واطمأن يطمأن) راوەستا کە ئەوانە کراینە مولاعەف بەعادەت هەونینە لیرە واجبە دەغم (و كذا هذه الافعال) هەروا واجبە کە ئەو فیعلانە (اذابنيتها للمفعول) کەلی دروست بکەی لەبو بنا مفعولی (نحو مد) بەلەبەری میمی لۆبنا مفعولی مالی (بمد) مولاریعی ئەوبابی (وفي نحو مدا مصدرا) کەمەزدەر بی شەبی بزربکری (وكذا اذا اتصل بالفعل) کەبەفیعلی وە بنوسی (الف الضمير ا و واوه اوياءه)ئەوانە کەراناوبن (مدا) لۆدوان (مدوا) لۆکوی پیاوان (مدی) لۆیك ژنی روتیکراو (لان اخر المتجانسين) چونکە پیتی دوای لەوانەی وەك یکن (في الكل) لەهەمان (متحرك) بزواوبن (فوجب الادغام) پیویستە بزرکردنی ئیدی لەوی (حيث وجد المتقضي) لەهەر چییەکی پیویستی روبداو (ولا مانع)بەرگرنەبی (وضابط وجوبه) دەستوری پیویستی (ان لايفصل بين المتماثلين) لەبەینی هەردوو ویچوویەکان هیچنەبی (وكانا في كلمة) لەیك وشەبن (والثاني متحركا) دوهەم بزواوبی (ولا الحاق)پیتەك لەویچویەکان لەبو هینانە گەلّ بابەکیدی نەبی وەك (جلب) نەبی (ولا لبس) کەبزر کسراوە ئەشتەکی دی نەچی جابگۆری (وهذا الضابط لۆجوب).

(١) (الادغام) ئەو دەستورە کە لۆ پیویستی بزکردنە(اكثرى) بەلای زۆری وایە (اذ قليلاما) چونکە کە مجاریش (لا يدغم جامع هذه الشرائط) هەموو ئەو مەرجانە تیدان و بزریش ناکری. پرسیار دەلّی لەوانە باسیان ئەکەین ویك چوون لە بابەکان پەیدا شەبیّ دەلّی (ولا يلبس في نحو مدوفر وعض) ئەوانە لە هیّکان ویك چون بەپیدانابی (لان مدوفر) يعلم فتح عينهما) بەسەری عەینی ئەوانە لە

الساكن ولم يحرك في نحو مددت وإن كان سكونه عارضا ايضا لان اسكان ما قبل هذه الضمائر ليدل على انها كالجزء فلا يفوت وايضا لما كان السكون لا تصال ماهو كالجزء كان كانه من تمام البينة واصل ؛(فان كان مكسور العين كيفر أو مفتوحة كيعض).[1] فتقول لم يفرولم يعض بكسر اللاؤ فتحها ولم يفرر ولم يعضض بالفك على

ملاّريعى (من يمد ويفر) ئەوَل لەئەولى دوهەم لەدوهەمە (لان المضاعف لايجئ) نابى (من فعُل يفعُل بالضم فيهما) بەلەبەرى لەهەر دوكان (ولا فعِل يفعِل بالكسر فيهما) بەلەژيرى هەردوكان (ويعلم كسر عين عض) دەزاندرى بەلەژيرى عەينى (من يعض بالفتح) پەسەر ی مولاّريعى (لانه لا يجئ من فعَل يفعَل بالفتح فيهما)بەلەسرى هەردوكان ناى (كذا في المراح) لەمەراحيش وا ئەلّى (وممتنع) نابى (في نحو مددت) لەبويك پياو كەتيى راناوى پيوەبى (ومددنا) لەبوقسەكەرو چەندى لەگەلى دابن كەراناوى پيوەبى بزرناكرى(الى مددتن) لەبوكۆى ژنان (وبالحذف مدت) بەلادانى دالەكى (وبالقلب مديت) بەگۆرينەوەى دالى دووهەم بە يى (ومددن) كوى ژنى بزر (ويمددن) كوى ژنى بزرى مۆلاّريع(وتمددن) لەبوكوى ژنى روتيكراو (وامددن) لەئەمرى كۆى ژن (ولا تمددن) زۆر دريژه مەدەنى ئەيژنينە لەهەماندا نابى بزربكرين (لان هذه الضمائر المتحركة) ئەو راناوەى كە بزواون (اوجب) لەقەزا ئەخوازن (سكون ماقبلها).

(١) پيشەكەيان زەننەدار بى (وجاز) بزركردن ئيدغام دروستە. ديارە لە دووبەشە كانى دى بوّوە لە دروست نەبون لە ئيدغامى دەستىبەسيّهەمى كرد دەفەرموى (اذا ادخل الجازم على فعل الؤاحد) كە ئەداتى زەننەدارى بچيتە سەر فيعلى تاكىپياو (والغائبة) تاكى ژنى بزر (بتحريك الساكن) وەك (لم تمد)بەبزر كردنى دالى پيشى لەئيدو هەم وە بزواندنى (ولم يحرك فى نحو مددت) نابى ببزوينى دوهەمەكەى جا بزربكەى بلى (مدت) (وان كان سكونه عارضا ايضا) بازەنەكەش لەلارا هاتبى وەكى زەننى كەبەهۆى ئەداتى زەننەدارى پەيدا ئەبى (لان اسكان ما قبل هذه الضمائر) زەننەدارى پيشى ئەو راناوانە (ليدل على انها كالجزء) تا دەلالەت بكا ئەو راناوانە وەك پارچەك بن لە فيعلى (فلا يفوت) نافەوتى ئەو زەنە دەبى هەر بمينى (وايضا) دوبارە (لما كان السكون) لەكاتى ئەو زەننە (لاتصال) لەبو پيوەنووسانى (ماهو كالجزء) پيتەكيە كەوەك پارچە يەكيە لە فيعلى (كان) بو

ـعة الحجازيين وعيلها يلحقه الابدال والحذف هكذا (حكم يقشعرو يحمر و يحمار) و
ـ كان العين مضموما فيجوز الحركات الثلاث مع الادغام وفكه فتقول لم يمد بحركات
ـ ن ولم يمدد بالفك)وهكذا حكم الامر فتقول فروعض بكسر اللام و فتحها وافرد
ـ عضض بالفك ومد بحركات الدال وامدد بالفك) وتقول في اسم الفاعل ماد مادان
ـ دون مداد[1] مدد مددة مد مدان مداد مدود مدواء مادة مادتان سادات مواد
واسم المفعول ممدود كمنصور) واعلم ان حب ان كان مضموم
ـعين فيهما يجئ منه الصفة المشبه اعلى فعيل

ـموزەننە (كانه من تمام البينة) لەبۆ تەواویێ ووشەی بێ وایە (واصل) وەك ئەسلبی وایە(فان كان
ـكسور العين) ئەگەر ئەو فیعلە كە پیتی زەننەداری بچیتە سەری لەو فیعلانە ئەبو كەعەینی
ژیردارە.

١) (كيفر اومفتوحة كيعض) لەوانە (فتقول) ئەوتو دەلی (لم يفِرَ ولم يعِضَ بكسر اللام وفتحها)
بەلەژیری لامول فیعلی چونكە ئەگەر زەننەدار ببزیوی چاك وایە ژیرداربی وە بەسەری لامی دروستە
ئەبەر سوكی (ولم يفرر ولم يعضض) بەهەلۆەشاندنەوەی ئەوئیدغتمە (بالفك على لغة الحجازيين
وعليها) لەسەر زاراوەی حجازیان دێت (يلحقها الابدال والحذف) گورینەوە ولادان دیتە سەر (وهكذا
حكم يقشعر ويحمر ويحمار)وەكی سێ پیتی روتی كە عەینەكەیان سەرداریا ژیردار بی رێداریە چی
بەسەر دی ئەوهاش ئەو بابانە كاریان تینەكری (وان كان العين مضموما) كەعەینی بەرداری بی
(فيجوز الحركات الثلاث) دروستە بەهەرسێی بار بخوینەوە (مع الادغام) لەگەل بزركردن (وفكه)
هینانەوە (فتقول)ئەتونەلی (لم يمد بحركات الدال)بە هەر سێ بزوانیدالی (ولم يمدد بالفك)
بەهەلۆەشاندنی ئیدغام (وهكذا حكم الامر) وەك پیشی گوزەرانی ئەمری (فتقول فروعض بكسر
اللام و فتحها)بە لە ژیرو سەری لامولفیعلی (وافرر و اغضض بالفك) بە هەلۆەشاندنەوە (و مد
بحركات الدال) بە هەسێك بزواندنی دالی (و امدد بالفك) بە هینانەوەی دالی. وا لە باسی ئەمری
بووینەوە (وتقول فی اسم االفاعل مادمادان مادون) لەبویك دوكوی پیاوی بزر بە كوی مكسر
دەفەرموی (مداد) بەهەلۆەشاندنەوە بەلفەكی لە نیوانیان (كنصار) بەگرانی دالی پیشی.

كحبيب حبيبان حبيبون أحباء احبة حبيبة حبيبتان حبيبات حبائب حباب وعلى حب بكسر الفاء وسكون العين نحو حب حبان حبون [1] احباب حبة حبّات حِبَاب بكسر الفاء وفتح العين وعلى حِب بكسر الفاء ففتح مثل كماش وعلج وان كان من باب فَرّقاً لْقياس ان يجئ اسم الفاعل والمفعول لكن لم يسمع الا المحبوب وتقول في شح من عض شحيح الخ وجمع تكسير المذكر اشحة والمؤنث شحاح وشحياح.

---

(١) (ومدد) بەگرانی دالی پیشی وەك (نصر) (ومددة) لیرە بزر نەكرایە هەتا بزواندنی دالی ناوەندی لەدەست نەچی (مد مدان مداد مدود مدداء) بەنەلفی مەمدودە دریژ لەو سێیانەش بزرنەكرایە لەبەر هوی رامانبارد لەبو ژنان (مادة مادتان مادات)ئەوە لەبویك و دوكۆی ژنی بزر لە كوی موكەسەرە دەلی (مواد) ئەسلی (مواددَ) ژیری دالی پیشیمان لادا لە دای دوایمان بزركرد(واسم المفعول ممدود كمنصور) بەمیمەك لە پیشی ووردریژەدانیِ بەری عەینی واوەك پەیدا بو (واعلم) بزانە (ان حب ان كان مضموم العين) (فيهما) لەمالیووولاریعان بەری هەبی (يجئ منه) لیدی (الصفة المشبهة) نەونیسمی فاعیلەی دەیلینی سیفەتی موشەبەهە (على فعيل) بەزیدەی پیبەكی لە نیوان هەردوبییان (كحبيب حبيبان حبيبون) لەبو یك دو كوی پیاوی بزر لە بوكوی موكەسەریش (أحبة احباء) ئەسلی (احبباء) وە (احببة)لەهەردوكان ژیری بی پیشی رامان گواست لۆلای حیبی ئەوجار لە ئێدیان بزركرد گەران بە (أحبة و آحباء) (حبيبة حبيبتان حبيبات) بە لادانی تیی ژنایەتی لەبەر ئەلف و تیی كۆی ژنان،لەكۆی تكسير دەلی(حبائب) ئەسلی (حبيبة) ئەلفەكمان زیدەكرد لە نیوان بی وێیان.بێی لەپاش ئەلفی زیدە نەكەینە ئەلفی بزواو تییەكەمان لادا گەرا بە (حبائب) (وحباب) بەلەژیری حیبی سیفەتی موشەبەهەیە لەو بابەی (وعلى حب بكسر الفاء وسكون العين) بەلەژیری فائول فیعلیوزەننی عەینی.

(فصل المعتل) وهو ماكان احد اصوله حرف علـه وهـي الـواو واليـا والالـف)سميـت حروف المد واللـين[1]. (والالـف) في الافعـال كلـها والاسمـاء المعربـة امـا ان (تكـون منـقلبة عن واو او ياء او زائدة وانواعه سبعة الاول المعتـل الفـاء ويقـال لـه المثـال لـماثلتهالصحيح في احتمال الحركات (ام الواو فتحذف من المضارع الذي على يفعِل بكسر العين ومن مصدره الذي على فِعْلـة) بكسـر فسـكون ففتـح (وتسلم في سـائر تصاريفه تقول وعد يعد عدة) الاصل وعدة او وعد حذف الفاء بعد نقل حركته بـلا

---

(١) (نحو حب حبان حبون) لەبويك و دووكوی پیاو بەلەژێری فانول فیعلی لەبوكوی بـە واو و نونـان كە سالمە (احباب) لە بۆ كۆی موكەسـەرەیە لـەبوژنان (حبـة حبتـان حبـات) یـك دوو كـۆ لـەكوی موكەسـەرە دەلی (حِباب) بەلەژێر (بكسر الفاء وكسر وفتح العين) فانی وسەر عـەینی (وعلـى حـب بكسـر الفاء ففتح العين) بەلەژێری فانو سەری عەینی (مثل كِمَاشٍ) بە حوشتری گوان گچكە دەلـێن بەلەژێری فاء و سەری عەینی (وعِلَج) بەكافری قەلّەو دەلّێن . بەلەژێری فاؤ سەری عەینی (وان كان من باب فر) ئەگەر (حب) لەبابی دوبی وەك (فر) فالقياس اسم الفاعل والمفعول) قيـاس وايـە هـەر دوكی ليبين (لكن لم يسمع الاالمحبوب) بەس ئيسمی مەفعول هاتيە بەلاّم لەهەمو وێنەكان (محبوبـان) لەبو دوان ئەوانيدی بەخۆش چارە بكە (وتقول) ئەتو دەلّی لە سيفەتی موشـەبەهە (في شح) بـەزۆر رەزيلی دەلّێن هەتا بەمالّی خەلّكيش رەزيلە (من عض) كەلـەبابی (عـض)ی بـی (شـحيح) بەهـەل وەشاندنەوە و زيدەی ييەكی لە نيوانيان (الخ).

(وجمع التكسير المذكر) لەبوكوی تەكسری پياوان (اشحة والمؤنث شحاح) بەلەژێری شينی (وشـحائح) گۆرانكاری وەك (حبائب) (فصل) بەشەكی جياوازە (المعتل) فيعلی كە پيدەلّێن معتل (وهـو ماكـان احد اصوله حرف علة) يكەكی لە پيتە ئەسلييەكان پيتی عللـە بـن ئەخۆشـی (وهـی الـؤاو واليـاء والالف) ی - و ا- (سميت)ناوبراون بە (حروف).

تعويض في الأول و به في الثاني و في الآخر اذ في الاول يلزم البس[1] وهذا المصدر مختص بيفعل المكسور والوجهة اسم مصدر بحذف الزوائد من التفعيل كالحول منه (ووعدا فهو واعد وجمع تكسير المؤنث او اعد بقلب الواو الاولى همزة (وذاك موعود وعِدْ) في الامر (ولا تعد) وكذلك ومق يمق مقة واذا ازيلت كسرة مابعدها اعيدت الواو) المحذوفة (نحو لم يوعد) ولم يعيدوها في نحو يقع ويدع ولم يلده ليدل على ان اصل

---

(١) (المدواللين) پیتی راکشانی و نەرم (والالف في الافعال كلها) ئەلف لە هەمو فیعلان (والاسماء المعربة) لەو ئیسمانەی ئیعراب ئەكرین (اما ان تكون منقلبة عن واو اوياء) یا لەواوی یالە یی هاتیە (اوزائدة) یازیدەیە (وانوعه سبعة) موعتەل حەوت بەشی هەیە (الاول المعتل الفاء) ئەوەی پیشی نەودتە فائول فیعلی لەو پیتانە بی (ويقال له المثال)مثالیش پیی دەلین (لما ثلثه الصحيح) چونكە شێوەی سەحیحی ئەكات (في احتمال الحركات) لەهەلگرتنی پیتەكانی كە هەموو بزوانەكان قبولْ نەكات (اما الؤاو فتحذف) واو لا ئەدری (من المضارع الذي على يفعل) لەموریعەكی كە (بكسر العين) عەینول فیعلی ژیردار ئەبی (و من مصدره الذي على فعلة)لە مەزدەری كە فائولفیعلی پیتی نەخوشبی وە لەسەر كیشەی (فعلة) بی بە لەژیری فائولفیعلی زەننی عەینی و سەری لامی . (وتسلم في سائر تصاريفه) نەمینیتەوە لەهەمو دەستكاری (تقول وعد) مانا بەلین دانە واو ماوە تەوە (يعد) لادرایە (عدة) مەزدەرە (الاصل وعدة) كەلەمەزدەری دروس بكەی (أو وعد)كە لە مالّی بی (حذف الفاء بعد نقل حركته بلا تعويض) واومان لادا لە پاش راگواستنی ژیری لۆعەینی بەبی تەعویز (في الاول)لە وینەی پیشی (وبه) بە تەعویز لە وینەی (في الثاني) دووهەم.(وفي الاخر)تەعویزەكەلە دوای دانرا (اذ في الاول) چونكە كەلەپیش دابندریْ (يلزم اللبس) نە شوبهیتە مۆلاریـی (وهذا المصدر) ئەو مەزدەرە (مختص بيفعل المكسور) لەمولاریعی ژیرداربی عەینی پرسیار نەتو دەلّی.

الفتحة والسكون الكسرة (وتثبت في يفعل بالفتح كوجل يوجل) وجاز[1] ييجل بقلب الواو ياءً وياجل بلقبه الفاً. وكلاهما خلاف قياس وييجل بكسر حرف المضارعة ثم قلب الوا ياءً (ايجل) بقلب الواو ياءً لان الواو الساكنة المكسورة ماقبلها تقلب ياءً (فان انضم ما قبلها عادت تقول يازيد ايجل) تتلفظ بالواو وتكتب بالياء لأن الاصل في كل كلمة ان تكتب اولها بتقدير الابتداء بها كما هنا واخرها بتقدير الوقف عليها كالتنوين[2] في رايت زيدا لانها تنقلب الفامعانفتاح ما قبلها عند الوقف

---

(١) واو لانەدری لەمەزدەرەکی وا موعتـەلۆل فاء بی کیشەکەی (فعلة) بی نەدی چ دەکەی لە(وجهة) لە فیعلی مولاریعی بەرداره لەسەر کیشەی (فعلة) واویشی لا ئەدرایە ئەویش دەفەرموی (والوّجهة اسم مصدر) بەمانا روتیکردنە ئیسمی مەزدەرە.

مەزدەرنیە (يحذف الزوائد من التفعيل) بەلادانی زیدەکان کە تیـی و یـی نـە (كالحِوَلِ منـه) وەك حیوەل ئیسمی مەزدەرە لە نفعیل ەکە تحويل تیی‌ویی لانەددین (ووعـدا) ئـەوەش مـەزدەرە بـەلام چونکە فائول فیعلە کەی ژیردار نیە لانادری (فهو واعد) لە ئیسمی فاعلی لـەبویك پیـاو (وجمع تكسير المؤنث اواعد) لەکوی تەکسیری ژنـدا (بقلب الوّاو الاولى همزة) بـە گۆرینـی واوی دوهـەم بەئەلفی بزواو (وذاك موعد) لە ئیسمی مەفعول)(وعد) لەئەمری چونکە لـە مولاریعـی لا ئـەدری لەئەمریش واو لا ئەدری (في الامر ولا تعد) لـە نـەهی (وكذلك ومـق يمق) لـەمۆلاريعو مـەزدەری لادرایە . بەمانا خوشەویستی ئەوەش وەك (وعـد)ەی وایـە لەهـەموو دەست کاریدا (اذا ازيلت) ئەگەر رویشت ژیری (كسره ما بعدها) پاش واوی (اعيدت الوّاو) واو دیتـەوە چونکـە عادەتـە واو لەنیوان ییی و ژیری دەبی لابدری جایك برواديتەوە وەك (نحـو لم يوعـد) لەبنامەجـهولی مۆلاریعـی عەینەکە مان سەردار کردواو هاتەوە (ولم يعيدوها) زانایان واویان نەهیناوە ژیرەکەشی نەمایـە (في نحو يقع ويدع ولم يلد) لەوانە (ليدل على ان اصل الفتحة)

(٢) هەتادەلالەت بکات نەهینانەوی واوی کە ئەسلی سەرە لەوینـەی پیشـی و (والسـكون) زدنئـە لەوینەی دوایی (الكسرة) ژیرە (وتثبت)ئەمینیتـەوە (في يفعـل بـالفتح) کـەمۆلاریعی سـەردار بـی (كوجل يوجل) ترسا. چونکە واوەکە نەکەوتیتە نیوان یی و ژیـران (وجـاز) دروسـتە (ييجـل بقلب

وتنتقض القاعدة بنون التأكيد الخفيفة لان المفتوح ما قبلها تقلب الفافي الوقف ويحذف غيره والحال انها تكتب في الاخير و بصورة النون في الاول (وتثبيت ايضا= في يفعل بالضم كوجه يوجه اوجه و لاتوجه وحذف من يطأ ويسع ويضع ويقع ويدع لانها في الاصل يفعل بالكسر[1] ففحت) لحرف الحلق وكسر عين ماض يطأ ويسع

الوّاو) بەگۆڕانی واوی (یاءً) (ویاجل)ئەوەش دروستە (بقلبه الفا) بە گۆڕانی واوی‌بە ئەلف (وكلاهما خلاف قياس) هەردوكیان بەپیچەوانەی عادەتن (وييجل بكسر حرف المضارعة) بەلە ژیری پیتی مۆلاریعەتی (ثم قلب الوّاو یاء) جا واوی بگۆڕی بەیی ئەوەش دروستە بەلام لەهەموان شازترە (ايجل بلقب الوّاو ياء) بە گۆڕینی واوی بەیی لەئەمری دا (لان الوّاو الساكنة المكسورة ما قبلها) واوی زەنەدار پیشە ژیردار (تقلب ياء) ئەگۆڕی بەی (فان انضم ما قبلها عادت) كەبەردار بو پیشەكەی دیتەوە (يا زيد ايجل) چونكە،زەید،مونادای موفرەدی مەعریفەیە،مەبنیە لەسەرلە مە وای لێهات كەپیشێ واوی بەردارەو ئەلفی ئەمریش دەروا (تتلفظ بالوّاو) بەواو دەڵی (وتكتب بالياء) بەییشی دەنوسری (لان الاصل في كل كلمة)چونكە ئەسل لە هەموو وشەكی دا (ان تكتب اولها بتقدير الابتداء بها) دەبی بنوسی كە ئەغانەول دەستپی كردنەوا بنوسی نەك بە گویرەی خوندنەوە (كما هنا) وەك ئیر (واخرها) لەئاخیریش (بتقدير الوّقف عليها كالتنوين) بە گویرەی كاتی راوەستان لەسەر پیتێ كودەر ئەچی وا بنوسی وەكی تەنوین دووسەر.

(١) لە (في رايت زيدا) لەحالی راودستان ئەبیتە ئەلف كە راشنەوە ستی هەر بەو ئەندارەی دەنوسی (لانها تنقلب الفامع انفتاح ما قبله) كە پیشی دوسەران سەردار بی ئەگۆڕی ئەو تەنوینە بەئەلف (عند الوّقف) لە ئیستا پدا راوەستان (وتنتقض القاعدة) ئەو قاعید هەڵ ئەوەشیتەوە (بنون التاكيد) بەنونی مسزگەری (الخفيفة)نی سوك (لان المفتوح) چونكە ئەگەر سەری (ماقبلها) لەپیش هەبی (تقلب الفا في الوّقف) لەحالی وەستان بەئەلف ئەگۆڕی و بەئەلف ئانوسری ئیمەش دەڵێن هەنا فیعل نییەریزی ئیسمی چونكە لە ئیسمی بە ئەلف دەنوسرێ (ويحذف غيره) نون لا ئەدرێ لەغەیری ئەو جێگەی كەپیشەی سەردار بی (والحال انها تكتب في الاخير) لە ئاخیریش بەخلافی قیاس دەنوسری چونكە عادەت ئەوەیە لە حالی بەرو ژیران تەنوین بە واویی ئانوسرێ هەروەكی لە حالی بەرو سەران لە

لاينافي كسر عين المضارع اذ كسر عينهما في المثال كثير (وحذفت من يذر لكونه بمعنى يدع واماتو اماضيهما وكذا المصدر واسم الفاعل والمفعول وحذف الفاء دليل على ان المحذوف واو واما الياء فتثبت على كل حال نحو يمن يمين ويسر ييسر)(وجاء ضم العين فيهما ايضا ويئس ييأس)وجاء الكسر فيهما[1] (و تقول في افعل)من

ڕۆدستانی ناگوترێ.دەنا،نونی سوکیش لە حالی سەری،یا،بەری لە پێشیی ناگوترێ و دەش نووسرێ جۆی دەفەرموێ (و بصورة النون) بە شێوەی نون دەنووسرێ (في الاول) لەحالی پیشەی سەرداره وەك (اِضْرِبَنْ) بە نونی تەکیدەی سوك پیشەی سەرداره لە حالی وەستان بەئەلف ئەخوینیتەوە بەلام بە ئەلف نانوسری (وتثبت ایضا) واو ئەمینیتەوە وەك لە فیعلی سەردار ئەماوە (في یفعل بالضم) کەبەرداره (کَوجه یوجه) مانا شریفه واو لانەدرایە (وحذف من یطأ ویسع ویصع ویقع ویدع) ئەھەمان واو لادرایە (لانها في الاصل) چونکە ئەوانە لەئەسلدا (یفعِل بالکسر) بەلەژیری.

(١) عەینول فیعلی (ففتحت) سەردار کراینە (لحرف الحلق) لەبەردە موریشی پیتەکانی گەروو ئەپیشی ئەوەی سەردار بکری واومان لادایە . پرسیار دەلی (یطأ یسع) مالّیان ژیرداره کو دەلّی مولاریعی ژیرداره جواب (وکسر عین ماضي یطاء ویسع لاینا في کسر عین المضارع) هیچ بەرگری ناکات (اذ کسر عینهما) چونکە ژیرداری مالّی و مۆلاّیعان (في المثال کثیر) لە (معتل الفاء) زوره (وحذفت) لادرایە (من یذر) بالە مالّی ژیردار نەبی سەرداریش نەکرابی لەبەر پیتی گەرو (لکونه بمعنی یدع) چونکە بەمانا (یدع) وە لە یدع لادرا لەویش لائەدری (واماتوا ماضیهما) مالّی هەردوکانیان تەترك کردیە نایلّین لەبەر نەوجاوشۆریەی کەواویان لیّلادایِن(وکذا المصدر واسم الفاعل والمفعول) ئەوانەشیان تەرك کردینە (وحذف الفاء دلیل علی ان الحذف واو) دەلین ئەدی قوربان مادام مالّی و مەزدەریان تەرك کردینە و هەر خویو گونەکەیەتی بەچ دەزانی واوییە ئەویش دەفەرموێ (لادانی فائول فیعلی بەلگەیە لەسەر هەندی واوە لادرایە (واما الیاء فتثبت) بەلام یی کە فائول فیعل بی ئەمییی (علی کل حال) بەهەر حال (نحو یمن) پیروزە انشاء الله ئەو لە نجەولارە چییە (ییمن)مۆلاّریعە (ویسر ییسر) جۆرە قومارەکە لەبابی دوهەمە (وجاضم العین فیهما) بچیتە بەر بابی شەشەم هاتیە (ایضا)وەك لەبابی دوهەم بو (ویئس)بی ئومیدیە خوا بی ئومیّدمان نەکا

اليائى (ايسر يوسر) ولم يحذف لان حذف الواو مع الهمزة احجاف (فهو موسر) بقلبها واوا لان الياء الساكنة المضمومة ما قبلها تقلب واواً وفي افتعل منهما اتعد يتعد فهو متعد ولم تقلب الواو ياء اولا وان كان الاعلال مقد ما على الادغام اذ بعده يقلب الياء ايضا تاء فقلبت ابتداء وانما لم تقلب الياء المبدلة من الهمزة تاء لانها لا تقبل القلب تاءً فلم تقبل الياء مثلها[1] بخلاف الواو (واتسر يتسر فهو موتسر ويقال ايتعد) وان زالت كسرة ما قبلها لم يجز الا التاء نحو واتعد (ياتعد) قلبت حملا

لەرەحمی خوی و نومیدمان پیهەیە. لەبابی چوارەمە (وجاء الكسر فهيما) ژیرداریش هاتیە لەمالّی و مۆلّاریعان.

(١) (وتقول في افعل) لە بابی ئیعال دەڵێ (من اليائى ايسر يوسر) لانەدرایە (ولم يحذف لان حذف الواو) چونكە لادانی واوی (مع الهمزة) لەگەل ئەلفی بزواو كەلەپیشی زیادكرایە (احجاف) زەرەرەكی زۆر ئەبەخشن (فهو موسر) لەئیسمی فاعلدا (بقلبها واوا) بە گۆرانی ییی بەواو (لان الياء الساكنة)ییی زەننەدار (المضمومة ما قبلها) كەپیشەی بە ردار بی (تقلب واوا) نەگۆری بە واو (وفي افتعل منهما) لەبابی افتعال واوییانی (اتعد يتعد) بەمانا قبولّی وەعدەیكرد.ئەسلیان (ايوتعد) بو لەمالّی (يوتعد) لەمۆلّاریعی واومان گۆری بە تی و لە ئیدیان بزركرد گەران بە (اتعد يتعد) فهو متعد) لە ئیسمی فاعل (ولم تقلب الواو ياء) واو نەگۆرا بەیی لەپیشدا (اولا وان كان الاعلال مقدما على الادغام) با دەستكاریش لە ئیدغامی پیشكەوتربی هەر ئیدغامی ئەكەین (اذ بعده) چونكە لەپاش دەست كاری (يقلب الياء ايضا تاءً) یی ئەگۆری بەتی مادام وایە لەپیشا ئیدغامی دەكەین (فقلبت ابتداء) لەئەوەلەوە ئەیگۆرین بەتی و بزری ئەكەین.
پرسیار ئەكرێ بۆ ئەو ییەی كەلەزیاتی ئەلفی بزواو ناگۆری بەتی لە (ايتزر) ئەسلی (ائتزر) بۆ ئەلفی بزواو لە دوای چونكە پیشەی ژیرداره گۆریمان بەیی گە رابە (ايتزر) جا دەلین (وانما لم تقلب الياء المبددت من الهمزة تاء) ئەوییە ناگۆری بە تاء (لانها لاتقبل قلب تاء) چونكە ئەلفی بزواو بە خۆ ناگۆری بە تی (فلم تقبل الياء مثلها) جا ئەو ییەی لەزیاتی ئەلفی بزواو قبولی گۆرانكاری ناكا بە تی وییەی لە جیاتی ئەلفی هەر قبولّ ناكا.

على الماضى والا فهو خلاف القياس (فهو موتعد وايتسر ياتسر فهو موتسر)وهـذا مكان موتسر فيه (وحكم ودِيودكحكم عـض يعـض والامـرودَ)[1] (ودِ ايـدد كعـض عض اعضض واعلم ان المثال الواوى المضاعف لايجئ الا من باب علم يعلم لأنـه لم يجيء المضا عف مطلقا من مفتوح العين في الماضى والمضارع ولامـن مكسـور همـا ولامن مضمومهما وايضا لم يجئ المثال الواوى من باب نصر ينصر الا وجد يجد وهـو

---

(١) (بخلاف الوّاو) واو قبولى گۆرانكارى ئـهكا بـهتى جيكيريشـى هـهروا (واتسـر يتسـر) لـهبابى (افتعال) ئەسلى ايتسر ييتسر)بيمان لەهەردوكان گۆرى بەتى ئەويشمان بزركرد لە ئيدينا گەران بـە (اتسر يتسر (فوهو متسر) لە ئيسمى فاعل (ويقال ايتعد) بە گۆرينى واوى بەيى (فان زالـت كسـرة ما قبلها) كە ژيرى پيشى ئەو يىيەى كە لەزياتى واوێيە بروا (لم يجز الا التاء) دەبى بە تيى بگۆرى (نحو واتعد) لە بەرواوى عاتيفە ئەلفى ژيردار ناخويندريتەوە دەبى بيگۆرى بەتى لە تييـيـدى دابـزر بكەى (يا تعد) لە مۆلاريعى (قلبت) واومان گۆرى بە ئەلف حملا على الماضى) چونكە دەسـتكارى لەمالى دا هەيە بەهە حەمل وە سەر مـالّى (والا فـهو خـلاف القيـاس) ئەگـەر حـەملى نەكەينـە سەرمالّى دەستكارى لە مولاريعيدا بەپيچەوانەى دەستورە چونكـە واو و يـى زەننـەدار نـاگۆرين بەئەلف (فهو موتعد) لە ئيسمى فاعيل بە گۆرانكارى.

(وايتسر) ئەسلى خۆيەتى (وياتسر) بە گۆرانى يێي بە ئەلف لەبەر سوكى (فهو موتسر) بـە گۆرانـى يى بەواو . ئەگەر لە (ياتسر) وەرگرين بە گۆرانى ئەلفى بە واو لـە (موتعـد) يـش هەروايـە (وهـذا مكان موتسرفيه) لە ئيسمى مەفعول لەبەر ئەوە فيعلـەكى لازمـە بـۆيى (فيـە) لۆهينـاوە (وحكـم وَدَّيَوَدُّ) بەمانا خۆشەويستى. ئەو وينەى كە فائول فيعلى پيتى نەخۆشە و مۆلاعە فيشـە دووپيتـى دواى ودك يك بن وەكى ئەو فيعلەيە كە مۆلاعەفەو پيتەكانى سـەحيحن بـوى دەفورمـوى (كحكـم عض يعض)لەهەموو دەستكارى دروست ونادروست (والامر) بە لەسـەرى دالى (ودّ) بەلـەژيرى دالى (وَدِّ)

ضعيف ولو بني من ضرب يضرب اجتمع اعلا لان حذف الواو والادغام فلم يبقى الاباب علم يعلم[1].

المعتل العين ويقال له الأجوف لخلو وسطه من الصحة. وذو الثلاثة لكون ماضيه على ثلاثة أحرف اذا أخبرت عن نفسك نحو قلت وبعت والآصل أن يكون على أربعة أحرف (فالمجرد الثلاثي تقلب عينه في الماضي ألفاً واوًا كان او يا لتحركهما وانفتاح ما قبلها نحو صان وباع) وشذ نحو قود وصيد وكنا مصدرهما فان اتصل به ضمير المتكلم او المخاطب[2].

---

(١) (ايدد) بەهەل وەشاندنەوە (كعض عض اعضض) بۆ خۆت تاوڕ لە رابردی بدەوە (واعلم ان المثال الؤاى المضاعف) فيعلى واو فائول فيعلى بى و عەينو لاميش وەك يك بن مۆلاعەف بى (لايجئ الا من باب علم يعلم) نابى مەگەر لەبابى چوارەم (لا نه لم يجئ المضاعف مطلقا) چونكە دوبارەى نايى هەركوبى (من مفتوح العين في الماضى والمضارع) كەلە هەردكان سەردارىبى عەينى (ولا من مكسورهما) كە هەردوكيشى ژيرداربن ناى (ولا من مضمومها) كە هەردوكان بەريان هەبى (وايضا لم يجئ المثال الؤاوى) فيعلى فائول فيعلى واوى بى ناى (من باب نصر ينصر الا وجد يجد) مەگەر (وجد) (وهو ضعيف) ئـەويش زەعيفـە (ولؤ بنى من ضرب يضرب) (اجتمع اعلالان) ئەگەر مۆلاعەفيش لە بابى دووهەم دروست بكەين دوو گۆڕانكارى روو ئەدەن (حذف الؤاو) لادانى واوى چونكە لە مولاريعى ئەكەويتە نيوان يىى وژيرى عەينى. دوهەم (والادغام) كە مۆلاعەف بى ٠ ٠ عەينو لامى وەك يك بن نەبى بزر بكرى عەين لە لامول فيعلى ئـەوەش لـەلاى سـەرفيان رەفزكرايە نابى (فلم يبق) نەماوە (الاباب علم يعلم) بەس بابى چوارەم ماوە.

(٢) ئەوە باسى نەو فعلانەيە كە پيتەكى ئەسلى لە پيتە نەخۆشـەكان بـى وەك (و. أ. ى) چونكـى ئەو پيتانە كەم وايە بە ساغى بى مينە وە بۆى فێعلەكەيان ناوبرايە بە معتل. نەخۆشكراوە (ويقال له أجوف) ناوزگ بەتالٚ ئەلێين (لخلؤ وسطه) چونكە ناوە راستەكەى كـە عەينولفيعلـە چولـە (من

او الجمع المؤنث الغائبة نقل فعَل من الواو الى فعُل ، ومن اليائي الى فعِل دلالة عليهما ولا يغير فعُل ولا فعِل ونقلت الضمة والكسرة منقولا او غيره الى الفاء وحذفت لالتقاء الساكنين وقيل لم ينقل فعَل بالفتح لتغاير معاني الأبواب[1].

صحة) له پیتیٚ ساغی (وذو الثلاثة) خاوەن سێپیتی‌ پێنەلێن (لكون ماضيه) چونكە فیعلە بردووەكەی (على ثلاثة أحرف) لەسەر سێپیتان ئەمینیتەوە (اذا اخبرت عن نفسك) كە بلێ من وام كرد (نحو قلت)له واوی (وبعت) له یائی (والاصل ان يكون على اربعة احرف) ئەسل وابوو لەسەر چوار پیتان بی لەبەر ئەو پیتەی كە راناوە بە عەینی كە رویشتیە (فالمجرد الثلاثي) ئەو فیعلەی سێپیتی و رووتە لە زیدەی (تقلب عينه) عەینەكەی ئەگۆری بە ئەلف (في الماضي ألف) لە مالی دا واوا كان او یاء) واو یان یای (لتحركهما وانفتاح ما قبلهما) چونكە وا هەل ئەسوری كە خۆیان بزواو بن و پیشەكەشیان سەرداره (نحوصان) ئەسلی (صون) واو بزاو پیشەكەی سەردار ئەیگۆرین بە ئەلف گەرابە (صان) ئەوە كە واو بیٚ (وباع) ئەسلی (بيع) ئەویش وەك سانە دەستكاری بكە (وشذ) نحو قود وصيد ومصدرهما) ئەو دووانە لە دەستوریان لادایە كە بەخۆ مەزەدەرە كانیان واویان ئەگۆرایی بە ئەلف (فان اتصل به ضمير المتكلم) ئەگەر راناوی قسەكەر پێوە بنیٚ (او المخاطب) یا راناوی روتێكراو لە ئاخیری دابنیٚ.

(١) (أو جمع مؤنث الغائبة) یان راناوی كۆی ژنانی بزر لەئاخری دابنیٚ (نقل فعَل) لە مالییەكەی سەردار بی عەینی (من الواوي) لە فیعلی عەینەكە واوی (الى فعُل) رانەگویزیٚ لۆ لای فیعلەكی ئەمالی عەینەكەی بەری هەبی (ومن اليائي) لە یا ئیش را (الى فعِل) لۆ ئەوەی عەینەكەی ژیردار بی (دلالة عليهما) هەتا ئەو بەروژیره دەلالەت بكەن لەسەر واو یا (ولايغير فعـل) ناگۆری كە عەینول فیعلەكەی بەری هەبی (ولا فعل) یا ژێری هەیە ئەوان هەروەكی خۆی ئەبزون (ونقلت الضمة و الكسره) را ئەگویزین بەرو ژیری (منقولا) چ لەلارا هاتبن (او غير منقول) چ هەر لەسەر بوویٚ (الى الفاء) لۆ سەر پیتی یەكەم كە پیٚی دەلێن فائولفیعل (وحذفت العين) عەینەكە لائەدریٚ (لالتقاء الساكنين) چونكە دوو زەننەدار ئەگەنە یك كە عەینولفیعل و لامولفیعلن لەو جێگایانەی كە ئەو راناوانەی باسمان كردن لەئاخیری دابنیٚ (وقيل) گۆترایە (لم ينقل فَعَل بالفتح) كە عەینەكە

لكن قلبت العين الفا فلم تكن دلالة على حركة العين ولا على ذاته و لما أمكنت الدلالة على الثاني دون الاول ضمت الفاء في الواوي و كسرة في اليائي دلالة عليهما كيلا يفوت الغرض رأساً(١).

و لما دلت ضمة الفاء في مضموم العين أصلا و كسرته في مكسورها اصلا على حركة العين و كانت أهم نقلت الضمة و الكسرة من العين اليه وحذفت العين و تركوا

سەری هەبی راناگواستری لۆ لای هیچ بابێك واوی بی یان یائی بی (لتغایر المعانی) چونکە ماناکانیان جیاوازن (الأبواب) ئەو بابنە چونکە وا هەیە مەفعولی پێدەوێ لە بابی دی نایەوێ کە رابگویزرێن تێك هەلٚ ئەبن. وە لەسەر داری زۆر فیعلی لیٚ دروست ئەبن لە فیعلی عی‌ینەکەی بەری هەبی هەندەی لیٚ پەیدا نابن.

(١) چونکە لۆ زور بنا داندرایە بنای زیدە زۆری لەوێ دروست ئەبێ بە لەژیری عەینی لە بۆ رەنگو عەیبو حلی بەلەبەریش لەبۆ نەوشتانەن کە سیفەتی جیا نەبنەوەن بە نەغلەبی (لکن قلبت العین الفاً) عەینی نەگۆڕین بە نەلف (فلم تکن دلالة) هیچ ئەشتەك نەبو نیشانە(علی حرکة العین) لەسەر بزواندنی عەینی چونکە نەبەر ئەبیتی نەژیر (ولا علی داتة) هیچ نیشانیش لەسەر گۆڕاوەکەش نەبووە دەبی نیشانەکیشی دابنێین (و لما امکنت الدلالة علی الثاني) کە لەوان بۆ نەگەنجا نیشانەکی دینین لە بو ژاتەکەی (دون الأول) بەلاّم لەسەر بزوانەکە ممکین نابو ناگونجا (ضمت الفاء في الواوي) فائولفیعلما بەردارکرد لە واوی هەتا ببێتە نیشانە لەسەر واوی (وکسرةٌ فی الیائی) ژیردارمان کرد لە یائی (دلالةٌ علیهما) بە نیشانە لەسەر واو و ییبان (کیلا یفوت الغرض راسا) هەتا مەبەستەکە نەفەوتێ کە کامەیان واویە یان یائیە هەر ئەوهامان لیٚ بزرنەبی (راسا) بەتەواوی دەست لە جیٚ.

دلالة عليه في المكسور الواوي فتقول. صان صانا صانوا. صانت صانتا صنّ. صنت صنتما صنتم صنت.صنتما صنتن صنت صنا[1].

وباعا باعوا باعت باعتا بعن بعت بعتما بعتم بعت بعتما بعتن بعت بعنا واذا بنيته للمفعول كسرت الفاء من الجميع فقلت صين واعتلاله بالنقل والقلب. وبيع واعتلاله بالنقل. ويجوز صون بحذف حركة العين وبوع بالحذف والقلب[2].

---

١) (و لما دلت ضمة الفاء) له حينابەری فائولفیعلی دەلالەت ئەکا (في مضمون العين اصلا) لە عەینولفیعلی بەردار کە ئەسڵە (وكسرته في مكسورها أيضاً) وە ژێری فائولفیعلی کە عەینولفیعلی ژێردار ئەسڵە دەلالەت ئەکا لەسەر بزواوی عەینولفیعلی (على حركه العين) (و كانت أهم) لە بۆ دەلالەت کردن لەسەر بزواوی پێویستترە لە دەلالەت لەسەر واویانان (نقلت الضمة و الكسرة) را گواسترابەرو ژێر (من العين اليه) لە عەینون الفیعلی را لۆ فائولفیعلی (وحذفت العين) عەینون فیعلمان لادا (وتركوا الدلالة عليه) زانایانی ئەو علمە تەرکی نیشانەیان کردیە لەسەر عەینولفیعلی (في المكسور الوّاوی) لەو جێگایە کە عەینول فیعل واوی ژێردار بی (فتقول) ئەتو ئەلێ لە (فَعَل)ەکی سەردار کە عەیتنولفیعلەکەی بەردار بکەی مانارای بگوێز لە سەرداری لۆ بەرداری (صان) بە مەعنا باراستنە (صانا صانوا صانت صانتا صُن) ئەسلی خۆی (صَوَنَ) بوو بەسەری واوی دەلێن واو بزواو پیشەی سەردار نەیگۆڕین بە ئاگەرا بە (صانَ) هەموویان بەو نەوعە ئەگۆڕین هەتا (صُنَّ)ی ئەویش ئەسلی خۆ (صَوُنن) نونی پێشی چونکە زەنەدارەو ئیی دوای بزواوە نونی زەنەدارمان دە نونی دووایدا بزرکرد گەرابە (صَوُنّ) بەری واویشمان راگواست لۆ لای فانولفیعلی نەپاش لابردنی سەری سادی گەرابە (صُونّ) لێرەدا دو زەنەدار گەینە یەکتری واوی لائەدەین گەرابە (صُنّ).

(٢) دەنا هەر بەو نەوعە دەگۆڕین (صُنْتُ صُنْتُما صنتم صُنْتِ صُنْتُما صُنْتُنَّ صُنتُ صنا وباع) ئەسلی خۆی (بيع) بوو عەینول فیعل کە یانەبزواوە دەلێن یائی بزواو پیشەکەی بزواوە دەستوورە یا بکری بە ئادەگەری بە (باع) وەهەر بەو دستوورە هەتا دەگاتە (بعن) ی جا (فَعَل)ی عەینول فیعل سەرداربی رایە گوێزین لۆ لای (فعل)ی عەینولفیعلی ژێردار بی بەلام کەیائی بن جا ژێری

والإشمام بان تنحو بكسر الفاء نحو الضمة، وبالياء نحو الواو دلالة على ار الاصل ضم الفاء (وفي المضارع يصون ويبيع واعتلالهما بالنقل ويخاف ويهاب واعتلالهما بالنقل والقلب) والمبني للمفعول اعتلاله بالنقل والقلب[1].

عەینولفیعلمان بردەسەر فائولفیعلی دووپیتی زەنەدار گەینە یەکتر چونکە نونی کۆی ژنان ئەبێ پیتی پێشەوەیش زەنەداربێ بێیەکە وا زەنەدار بوو ناچارییە کە لاێدەدەین ئەگەری بە (بعن) بەو جۆرە (بعت بعتما بعتم بعت بعتما بعتن بعت بعنا) بگۆرە (وا ذابنيته للمفعول) ئەگەر بە فیعلی بنا مجهول مانا ئیش کەر دیار نەبوو ئیش تێکراو لە جێگای ئەو.ی دابنێ (كسرت الفاو من الجميع) فائولفیعل کە پیتی ئەوەلە نەسلە ژێردار نەکری لە هەموووێنەکان (فقلت) ئەتو ئەلێی (صِين واعلاله بالنقل والقلب) دەستکاری بەرا گواستنو گورانە چونکە ئەسلی خۆی (صون) بۆ ژێری واوێمان راگواست لۆ فائولفیعل کە سادە لەپاش ئەوە کە سادەکەشمان زەنەدار کرد،گەرابە (صون) واوەکەشمان گوری بە یێ چونکە دەستورە واو زەنەدار پیشەی ژێردار ئەبی بگۆری گەرابە (صين) ئەوە وێنەی واوی سێ پیتی سەردار لە زەمانی رابردوودا (وبيع واعتلاله بالنقل) ئەوەش دەستکاری تێدا بەراگۆستنە چونکە ئەسلی خۆی (بيع) بوو ژێری عەینولفیعلی مان راگۆست لۆ فائولفیعلی کە ێیە لە دوای لادانی بەرەکەی لەسەر فائولفیعل گەرابە (بيع) (ويجوز صُون بحذف حركة العين) دروستە بخوێنیەوە.

(۱) سونە،بە لادانی ژێری واوی کە عەینولفیعلە (وبوع بالحذف والقلب) وە دروستە ژێری عەینولفیعلی لابدە بیگۆری بەواو چونکە دەڵێن یائی زەنەدار پێشەکەی بەردار ئەیگۆرین بەواو ئەبێتە (بوع) بە شێوەکیدیش دروستە بلێ (وبالاشمام بان تنحو بكسرة الفاء نحو الضمة) بەبۆن کردنیش دروستە بخوێنینەوە بەو شێوە مەیل بکەی بە ژێری فائولفیعلی لۆ لای بەری نە ژێرەکی تەواو نەبەرەکی تەواو بلێ بونی هەردوکانی لێبی (وبالياء نحو الؤاو) وە مەیل بکە بە یێی لۆ لای واوی (دلالة على ان الأصل ضم الفاء) لەبەر ئەوە هەتا ببیتەنیشانەکە لەبنەرەتدا بەر بووە لەسەر فائولفیعلی واوبی (يصو.) کە عەینولفیعلی یاو بی (يبيع) (واعتلالهما بالنقل) دەستکاریان بەراگۆستنە بەو شێوە کە (يصوُن) بوو بەری واوێیان راگۆست لۆ لای سادی کە فائولفیعلە گەرابە

من الجميع كيصان و يباع (و يدخل عليه الجازم فيسقط العين اذا سكن ما بعده و نثبت اذ تحرك تقول لم يصن لم يصونا لم يصونوا لم تصن لم تصونا لم يصن لم تصن لم تصونا لم تصونوا لم تصوني لم تصونا لم تصن لم اصن لم نصن[1].

(يصون)(يبيع) ئەسلی خۆی (يبيع) بوو ژێری عەینولفیعلی مان راگۆست لۆ لای یێ کە فائولفیعلە گەرابە (یبیع) (ویخاف ویهاب) ئەووولێنەش (واعتلالهما بالنقل والقلب) دەستکاریان بەراگۆستنو گۆرانە بەو شێوە (یخاف) ئەسلی خۆی (یَخْوَف) بوو سەری واویمان بردە سەر فائولفیعل گەرا بە (یَخَوْفُ) واو زەنەدار پێشەکەی سەردار عادەتە دەگۆرێ بە ئا گەرا بە (یخاف یهاب) ئەسلی خۆی (یهیَب) سەری عەینول فیعلی مان راگۆست لۆ سەر هێ گەرا بە (یهیب) یائەکە زەنەدار پیشەکەی سەردار دەگۆرن بە ئا ئەبیتە (یهاب) والمبنی للمفعول) فیعلی بنا مجهول مانا فاعیل دیار نەبی ئیش تێکراو لە جێگای دابنێ (اعتلاله بالنقل والقلب) دەستکاری‌یەکەی بەراگۆستن و گۆرانە.

(١) (من الجمیع) لەهەموو بەشەکانی (کَیَصانُ ویُباعُ) ئەسلی خۆی (یُصْوَن) بو سەری واوی لۆ سادی و واویش گۆرا بە ئا گەرا بە (یُصان یباع) ئەسلی خۆی (یُبْیَعُ) سەری یێی مان بردە سەر بیی کە فائولفیعلە یێیەکەشمان کردە ئا گەرا بە (یُباع) (و تدخل الجازم علی المضارع) دەچێتە سەر فیعلی مۆلاریعی کە لۆ ئیستاو دوا یێیە پیتەکانی زەننەداری کە زەننەی ئەبەنە سەر (فتسقط العین) ئەو واو یائانەی کە عەینولفیعلن ئەرون (اذا اسکن ما بعده) ئەگەر پیتی دوو ئەوان زەننەدار بی (و یثبت اذا تحرك) ئەگەر ئەبزواو بی پیتی دووای وان. واویی نارۆن (تقوا لم یَصُن) ئەسلی خۆی (یصون) بوو پیتی زەننەداری چووە سەربەری نونی رۆیشت. دوو پیتی زەننەدار کۆ بوونەوە واوەکەمان لادا گەرا بە (لم یَصُن لم یصونا لم یصونوا) ئەگەر فیعلەکە لۆ دوان یا سیان بی ناروا چونکە پیتی دووای واوی زەننەدار نی‌یە کە نونە (لم تَصُن) ئەودێ لەبو یك ژنی بزرە ئەسلی خۆی (تصون)بوو پیتی زەننەداری نونی دووای واوی زەننەدار بوو لەبەر دوو زەننەداری واومان لادا گەرا بە (لم تصُن) (لم تصونا) لانەدرایە (لم یَصُن) لادرایە چونکە ئەسلی خۆی (یصونن) بو بە (لم)ی دوو زەننەدار گەینە یك واو نونی لامولفیعل واومان لادا گەرابە (لم یَصنن) نونی لامولفیعل مان دە

و هكذا لْم يبع لم يبيعا لم يبيعوا الخ. و لم يخف لم يخافا و قس عليه الأمر نحو صُنْ صُونا صُوني صُونا صُنَّ. و بالتأكيد بالثقيلة صونن بأعادة العين لزوال علة الحذف صونان صونن[1].

نونی كۆی ژناندا بزركرد گەرا بە (لم يصنّ) ئەوە لۆ كۆی ژنانی بزرە (لم تصن) لێرەشدا رۆیشتیيە لە پێشان باسم كردیە كو دەڕوا (لم تصونا لم تصونوا) لەبۆ پیاوی دیار (لم تصونی لم تصونا لم تصن) لـۆ ژنانی دیاری كراو (لم أصن لم نصن) لەو سیانەش واو رۆیە لەبەر دوو زەننەداری (و هكذا حكم لم يبع لم يبيعا لم يبيعوا الخ) ئە بەو شێوە گۆڕانكاری كە عەینولفیعلیان یاو بی وەك ئەو وینانەی تازەكەواین (۱) (و لم يَخَف لم يخافا لم يخافوا الخ) ئەوانەش وەك سانەی دەستكاری نەكرێن. پرسیار لۆ چاوڵێنـــەی هیناوڵدوو لۆ واوی دو لۆ یائی جەواب چونكە عەینولفیعلی سەرداری هەیە وەك (يخاف) بـەرداریش هەیە وەك (يصون) وە یائی ژێرداری هەیە وەك (يبيع) وە سەرداریش هەیە (يـهاب) (و قس عليه الأمر) شێوەی ئەو فیعلە كە دەیلێین ئەمرۆ بە كوردی داواكردنـی ئیشـە لەكەسـەك ئـەویش وەكـو وینەكانی پیشی گۆڕانكارو دەستكار ئەكرێن وەك(صُن) لە (تَصُون)ی وەرگیراوە بەو شیوە نیشـانەی مۆلاریع لا ئەدرێت كە تا ئاخیریشی زەننەدار ئەكەین ئەبیتە (صُوْنْ) دوو زەننەدار كۆ بوونەوە دەبی واوی لادەین ئەبیتە (صُنْ) داواكردنە لە رووتیكراوی مانا بپاریزە (صونا صونوا صوني صونا صنَّ) لە سێیەكانی ئەوەلی لەبۆ پیاوان سێیەكانی دووایش لەبۆ ژنانن بەلاّم لەكۆی ژنان لــە مۆلاریـع و لادرابوو لە ئەمریش لائەدرێ وەك (صُنّ) و نونەكەش لە نونی كـۆی ژنـان بـزر كرایـە (و بالتـأكیـ بالثقيلة) بە نونی ئەكیدە كە پیێ دەڵێن مسۆگەری ئەوەی گرانە ئەگەر بــە فیعلـی ئـەمری وەبنێـ دەڵێن (صۆنن باعاده العين) واوەكەی دەینیەوە كە عەینولفیعلە (لزوال علة الحذف) چونكە بەڵگـەی لادان نەما (صونانّ صُونُنّ) واو هاتیتەوە چونكە بەڵگەی لادان نەما بەلاّم ئەو بەرەی لەســەر نونـی لامولفیعلیە بەڵگەیە لەسەر لادانی واوی كۆی پیاو چونكە لەبەر گەیشــتنی دوو زەننــەدار لادرێـ (صونِنّ) لە بو يك ژنەو ئەسڵی خۆی (صوني) بۆ نونی تەئكیدەدامان نا لە دووایێ ئـەو بیبەی بــ ژنان رۆیی چونكە دوو زەننەدار گەیشتنە یك نونی لامولفیعلمان ژێـردار كـرد هـەتا ببێتـە نیشـ

صونن صونان و بالخفيفة صونـن صونـن صونـن و بـع بيعـا بيعـوا و خـف خافـا خافوا. و بالتأكيد بيعن و خافن بالاعـادة و لا تعاد في نحو صنِ الشئَ و بِعِ الفرس و خف القوم لعدم الاعتدا﴿ بالحركة العارضة. و اعتدوا بالحركات مع[1].

نەسەر لادانی ییی ژنان (صونانّ) لۆ دوو ژنانە (صونّانّ) ئەو لەبو کۆی ژنانە چوار نون کۆ بووینـەوە چونکە یکیان نونی خۆی. دووهەم.

(١) نونی کۆی ژنان. سێهەم و چوارەم نونی تەئکیدی گران ئەبەو نەوعە هاتین نونی خـۆی دە نونـی کۆی ژناندا بزر ئەکەن ئەبیتە (صُنّنّ) نایەکی لە دوای نونی کۆی ژنان دا ئـەنێین ئەبیتـە (صُنّـانّ و بالخفیفە) بە نونی مسۆگەری سوك کە تأکیدەی خەفیفەی پێ دەڵێین (صُنّن﴾ لـەبو یـك پیـاوی بـزر (بالاعادە و صونُنّ) لەبو کۆی پیاوان (صُونِن﴾ لەبو یك ژنی رووتیکراوەبەری لەسەر نونی لامولفیعل لە کۆی پیاوان نیشانەی لادانی واوی کۆی پیاوانەوەژێری سەر نونی یك ژنـــی رووتیکـراو نیشـانەی لادانی بێێی یك ژنی رووتیکراوە.

(وبع) بە لادانی عەینولفیعلی (بیعا بیعوا) بەبی لادانی عەینولفیعلی (و خَـفِ) بـە لادانـی (خافـا خافوا) بەگۆڕانی عەینولفیعلی بە ئـا(و بالتـأکید) لەگـەڵ نونـی مسـۆگەری (بیعـنّ) بـە لانـەدان عەینولفیعل (خافن) بە گۆڕان کاری (و لا تعـاد فی نحـو صُـنِ الشـئ) مانـا بیپـاریز عـەینولفیعل ناهبتەوە لە (بع الفرسّ وخفّ القوم) بەڵگەی ئەوە کە گۆیا پیتی دووای زەننەدار نی‌یە راستە ئیستا بزواوە ئەبوا عەینولفیعل هاتباوە لەوانە بەڵام (لعدم الاعتداد بالحرکە) چونکە ئەو بزواندنە جێگـای پشت پێ بەستن نی‌یە بوی زاناکان اعتباریان پێ نەکردیـە بـەو بزواندنـە چونکـە لـەلارا هاتیـە (و اعتدوا) بەڵام اعتباریان (بالحرکات) بەو بزواندنانە کردیە (مع نون التأکید) لەگەڵ نونی مسـۆگەری (فی الوّحدات) کە لۆ ییکان بن (لانها) چونکە ئەو نونە (مع غـیر الضمـیر البـارزة) لەگـەڵ رانـاوی ناشکرا نەبی (کالمتصل الذي هو ألف الضمير) وەکراناوی پێوەنووسی نەوتۆیە کە ئـای رانـاوە و لـۆ دووکەسە (في عود المحذوف معه) لە هاتنەوی لادراوی. ماناکو لە راناوی کە نایـە لـۆ دوانەکـە بـە فیعلەکەت وە نالادراو دیتەوە ئەوهاش نەگەر نونی مسۆگەری تأکیدەبـەو فیعلانـەوەندرا کـە لـەبو یکان بەکاردێ لادراو دیتەوە لەگەڵەوی چونکە بە پیتەکی ئەوتۆدائەندرێ.

نون التأكيد في الوحدات لانها مع غير الضمير البارز كالمتصل الذي هو الف الضمير في عو المحذوف معه و كالمنفصل مع البارزة ومن ثمه لم يعد اللام في نحو لاتخشون و بالحركات مع الضمائر المتصلة كصونا صونوا صوني(١).

لانها لما كانت كالجزء كانت الحركة الحاصلة لأجلها كالأصلية (و مزيد الثلاثي لا يعتل منه الأربعة أبنية و هي أجاب يجيب و استقام) يستقيم استقامة) واعلا وان

---

(١) كه پیوەنووسی فیعلەکەیە (و كالمنفصل مع البارزه) وەکی راناوی جوداو ئاشکرایە کە عەینولفیعلی لادراوی لەگەڵ ناهیتەوە (ومن ثمة) لەبەر ئەندی (لم یعد اللام) لامولفیعل نەهاتیتەوە لە (لاتخشونّ) نونی تأکیدی لێرە واوی لامولفیعلی لەگەڵ نەهاتیتەوە چونکە بە واسیتەی واوی کۆی پیاوان وە دوور کەوتیە (وبالحركات مع الضمائر المتصلة) هینایەتیانەوە عەینولفیعلی لادراو لەگەڵ راناوی پیوەنووسی چونکە بزوانی پاش نونی جیگای پشت پیّ بەستنە ئەو راناوانە نای دووان و واوی کۆی پیاوان کە لەگەڵ نونی تأکیدی نەبی وە ییی لۆ ژنەکی بی وەك (صونا صونوا صوني) لەوانەدا هاتیتەوە (لانها لما كانت كالجزء) لەبەرئەوە کە ئەو راناوانە وەك پارچەیەکی پیتەکەیە(كانت الحركه الحاصله) ئەو بزوانەی پەیدا بووە (لاجلها كالأصلية) کە لەبەر خاتری ئەو راناوانە پەیدا بوون ئەویش وەك لەبن رەتدا هەبن وایە (ومزيد الثلاثي لا يعتد منه الأربعة أبنية) لەودپیش باسی موعتەل و لعەینی لە سولاسی رووت کرد ئیستا باسی سولاسی لێزیدە کراو دەکات ئەفەرموو لەوی دەستکاری تیّ ناکریّ ئیلا چوار بنەچە نەبی (وهي)ئەوانە (أجاب) ئەسلی خۆی (اجْوَب) بو (يجيب) ئەسلی خۆی (يُجوِب) بو سەری واوی لە (اجوَب) ژیری واوی لە (يجوب) رامان گواست بۆ لای جیمی کە فائولفیعلە لە مالّیدا گیرامان بە ئاوە لە مۆلاّریعیدا گێرامان بە یی گەران بە (اجاب يجيب) مەزدەرەکەش (اجابة و استقام يستقيم استقامة و أعلا) دەستکاری عەینولفیعلی ئەو دوو بابە کرا (وان لم یکن العین فيهما) با عەینولفیعلیشیان لەواندا (متحركا مفتوحا ما قبله) بزواوی سەردار لە پیشنە بی هەر دەستکاری تیّدا ئەکریّ (حملا على المجرد) چونکە لە سییّ پیتی دەستکاری کرایە لەزیدەکراویش دەستکاری ئەکریّ (اجابة) ئەسلی خۆی (اجْواباً) بۆ سەری واویان بردە سەر جیمی و گۆریمان بە ئا.

لم يكن العين فيها متحركا مفتوحا ما قبله حملا على المجرد والمحذوف الف المصدر عند سيبويه والعين عند اخفش فالوزن افعلة واستفعلة على الاول وافالة واستفالة على الثاني. وشذ نحو اخيل واطيب ونحو أستحوز واستصوب[1].

(و انقاد ينقاد انقيادا) قلبت الواو ياءً لان الواو المكسورة ما قبلها تقلب ياءً في المصادرولاعلال فعلها و من ثم لم يقلب لوازا لصحة لاوز وفي المجموع لاعلال المفرد كجياد لاعلال جيّد وصح في طوال لصحة طويل (واختار يختار) و صح اجتوروا و

---

(١) ئەوجا لە دوو تای زەنەداریکمان لادا. تێیەکمان لە زیاتی لە ئاخیری دانا گەرابە (اجابة) و (استقامة) (والمحذوف الف المصدر عند سیبویه) لادراوەکە لە کن زانای بەناوبانگ سێبەوەیە هی دەڵێ: تای مەزدەرە (والعین عند الاخفش) بەلام زانای بەناوبانگ ئەحفش ئەفەرمووی تای ئەسلی خۆیەتی کە عەینولفیعلە جا لە سەر قسی پیشی کێشانە کە (اِفَعْلَة واستِفَعْلَة) لەسەر قسی دووای کێشانەکەی (افالة واستفالة) پرسیاردەکری کەلەو بابە هەیە وینەی دەستکارنەکراینە وەك (اَخْيَلَ وأطْيَبَ وَاستحوَز واِستَصْوَبَ) ئەویش فەرموی (و شذ اخیل و اطیب و نحو استحوز واستصوب) ئەوانە شازن و دەستووری پێ هەڵناوەشێتەوە (و انقاد ینقاد انقیاداً) لەوانیش دەستکاری کرایە کە سێیەم بابە دەستکاری‌یان بکرێ بەلام دەفەرموێ (قلبت الواو یاءً) واومان گۆری بە ییی (لان الواو المکسورة ما قبلها) چونکە واوی کە پێشەکەی ژیردار بی (تقلب یاءً في المصادر) ئەگۆرن بە یای لە مەزدەرەکان (و لاعلال فعلها) وەلەبەرئەوە فیعلەکەشی دەستکارکرایە (ومن ثمه) لەبەرئەوە کە لە فیعلی مالی کرا لەمەستەرەکەش ئەکری ئەگەر نا. ناکری (لم یقلب لوازا) لەلوازا.واو نەگۆرایە بەیی (لصحة لاوز) چونکە لە مالیەکەی دروستە نەگۆری لەمەزدەرەکەش نەگۆرایە (وفي المجموع) لەو جەمعە موکەسەرانە کە بە واو یاوو بە ئەلف و تاو کۆناکرێتەوە واوی کە پێشەکەی ژیردار بی نەگۆری بە یای (لاعلال المفرد) چونکە تاکەکەی کە ئەسلی خۆیەتی ئەگۆری وە (کجیاد لاعلال جیّد) لەجیادی گۆردرا بە یی چونکە لە جید ئەسلی خۆی (جَیْوِدْ) بوو ژیری واوەکان دا بیی واومان گۆری بە یی و

احتوشوا لانهما بمعنا تفاعلوا للمشاركة (واذا بنيتها للمفعول قلت أُجيب يجاب وأُستقيم يَستقام و أُنقيد يُنقاد وأُختير يُختار[1].

و يجرى في الآخرين لغات صين لضم ما قبل العين أصلا فيهما ايضا دون الاولين (و الأمر اجب اجيبا و استقم استقيما و انقد وانقادا واختر اختارا) واجيبن واستقيمنّ وانقادنّ و اختارنّ (و يصح نحو قوّل و قاول وتقول وتقاول و زيّن وتزيّن و ساير وتساير و اسود و اسواد و ابيض و ابياض وكذا سائر تصايفها[2].

---

(١) له يى ديشما بزركر گەرا به (جيّد) بەگۆرانى به يى لەجياديش گۆرا (وصح في طوال) دروسته كه واو كه پيشەكەى ژيردارىى لەوێنه . نەگۆردرى (لصحة طويل) چونكه لەو وينه نەگۆرا كه نەسلەكەيەتى له (طِوال)ش ناگۆرى (و اختار يختار) ئەسلى خۆى (اِخْتَيَرَ) بو ييەكەمان گۆرى به ئـ چونكه بزواوه پيشەكەش سەرداره دەبى بكرێته ئا گەرا به (اختار) مۆلاريعەكەشى هەروەها مەرزەرەكه لەسەر ئەسلى خۆيەتى چونكه هيچ مۆجيبەك نىيه بيگۆرين وەك (اختيارا وصح اِجْتَوَرَوا واحتوشتوا) كه واوەكه نەگۆرى لەو دوو وێنەدا دروسته (لانهما بمعنى تفاعلوا للمشاركة) چونكه ئەوانه به مەعنا بابى تەفاعولن له بۆ وێكرانە جا لەوبابى دەستكارى لە عەينولفيعلى ناكرى مادام ئەوانه به مەعنا هاوبەشن ... (واذا بنيتها للمفعول) هەركاتى فيعلى بنا مەجهولت له موعتەل لعەينى هينا (قلت) ئەتو ئەلىّ (أجيب و يجاب) ئەسلى خۆى (أُجْوِب يُجْوَب) بون بزواندنى واويان راگواست بۆ جيمى كه فائولفيعله له ماليدا واومان گيرا به ياو چونكه خۆى زەننەدار و پيشەكەى ژيرداره. وه له مۆلاريعيدا گيرامان به ئا چونكه خۆى زەننەدار و پێشەكەى سەرداره (وأُستُقيم يُستَقام وأُنقيد ينقاد و أُختير يختار) ئەوانەش وەكى (اجيب)ى له هەموواندا دەستكار نەكرين. ئيللا له (أُخْتيرَ)ى نەبى لەوى ژيرى ييى رائەگوێزن لۆ سەر تييى له پاش كه بەرێ تيى لانەدوى ئەبيته (أُخْتيرَ) (و يجري في الآخرين) ديت لەو دوو وينەى دوواى (لغات صين وبيع).

(٢) كه نيشمامه باسمان كرد دوبارەى ناوى (لضم ما قبل العين أصلا فيهما ايضا دون الأولين) چونكه ئەو بەرەى له پێش عەينولفيعليه ئەسله لە (أُنْقيدَ و أُخْتيرَ)ى بەلام لەوينه پيشەوەكان

و لم تحمل على المجرد مثل قام و استقام للبس فيها دونهما. و لما لم يعل نحو اسود واسواد وكان الأصل في الألوان و العيوب المزيدات لم يعل المجردات مثل سو وعور حملا عليها وكل ما لم يعل لاتعل تصايفه مثل اعور[1].

ئەسلنیلە ئەو بەرەی لە پێش عەینولفیعلییە (والأمر اَجِبْ) لادراوە چونکە ئەسلی (اَجْوِبْ) ژێری واوییان دا جیمی واومان لادا لەبەر دوو زەننەداری گەرا بە (أجبْ) لەبۆ یك پیاوە (أجیبا) لەبۆ دوو پیاوە عەینولفیعلمان هێناوە چونکە لەبەرئەلفی دوان مانیع نەما (واِسْتَقِمْ) لێرەشدا لەبەرئەوە عەینولفیعل لەگەڵ میمی هەردووك زەنەدارن لاماندا (واستقیما) لێرەش لانەدرایە (واِنْقَد) لێرە لادراوە (و انقادا) لەبەر راناوی دووان لانەدرایە (واِخْتَر) لادراوە (واختارا) لەبەر راناوی لانەدراوە لێرەدا دەڵێ هەروەکی کە راناوی پێوەنووسی بە موعتەل لعەینی وە بۆ عەینولفیعل لانەدرا دەنا بەنونی مسۆگەری تأکیدیش لانادرێ بۆی دەڵێ (وأجیبَنَّ واستقیمَنَّ وانقادنَّ واختارنَّ) لەهێکان لانەدرایە (ویصح نحو قوّل وقاول وتقوّل وتقاول وزیّن وتزیّن و سایر وتسایر و اسوّد و اسوادّ و ابیضّ و ابیاض)

بۆ ئاگاداری ئێمە لە پێشان گوتمان لە زیدەی لەسەر سێ پیتی الا چوار باب لە موعتەل لعەینی گۆران کاری تێدائەکرێ وەکو رامانبارد بەلاّم لەوان بترازێ گۆران کاری ناکرێن بۆی فەرمووی (و یصح نحو قوّل) جا لەوی بە ویلایەی هەتا ئەگاتە (و ابیاض)دی وەکی سەحیحی ناگۆرێن.

(١) عەینول فیعل واو یانە یاو وەکی خۆیەتی چونکە پێویستی دەستکاری تێدا نییە وە عەینول فیعل لەو وینانە لەوپەری سووکیدانە چونکە پیشەکەیان زەننەدارە (وکذ سائر تصاریفها) هەموو ئەوانەی لێیان وەرئەگیرێن وە ئیسمی فاعیل و ئیسمی مفعول هەرچی لێیان پەیدا ببی کەسەك بڵێ لۆ ئەوانەش وەك (اقام و استقام) گۆرانیان لێناکرێ بەبەڵگەی ئەوە کە لەموجەرەدیان کرایە با لێرەش گۆرانیان بەسەردا بێ ئەفەرموێ (ولم تحمل علی المجرد مثل اقام واستقام) وەك (استقام) کە بەحەمل وە سەرموجەرەدی کرابوو لەوانەمان حومل نەکردە سەر موجەرەدی (للبس فیها دونهما) لەبەر تێك هەڵبوون وە یك چوون لە وینەکانی پیشی بەلاّم لە (اقام واستقام) ئەگەر دەستکاریش بکرێن جیاوازیان ئەبێ وە یەك ناچن (ولما لم یعل اسودّ واسوادّ) لەبەرئەوەی کە لەو وینانە

و عاور. و صح ايضا ما اصون هذا و اصون به فعلا التعجب لعدم قبول التصرف. وافعل التفضيل نحو هذا اصون حملا عليهما و لو بني مما يعل (واسم الفاعل من الثلاثي المجرد يعتل عينه بالهمزة كصائن وبائع اصلهما صاون و بايع قبلتا همزة ابتداء لخفتها هنا. او قلبتا الفا لان الألف لحاجز غير حصين فكان ما قبلها مفتوح ثم حركة العين لالتقاء الساكنين. والأخير اصح. و قد جاء حذف الألف العلامة والراجح ان المحذوف[1].

عەینولفیعل نەگۆڕاو دەستکاری تێنەکراییە چونکە ئەو بابانــە ئەسڵن لـە رەنـگ و عــەیبدا لـەو وینانەی کە لام زیاد ئەکرێن (وكان الأصل في الالوان و العيوب المريدات) مەزیدات ئەسلن لە رەنگ و عەیبان لەوان ئیعلال نەکراینە (لم يعل المجردات مثل سود وعور) لــە موجـەرەداتانش دەســتکاری نەکران وەکی ئەو وێیانە (حملا عليها) لەبەرئەوە لە مەزیداتان نــەکرا کـە ئەسـڵن لەعــەیبان دەنـا موجەرەداتیشیان وەکی ئەوان دەستکاری نەکردن (وكل ما لم يعل) جـا هـەر فیعلـەك دەسـتکاری نەکرێ (لا تعد تصاريفه) مادام وابی ئەوەی لەوانیش پەیدا ئابی دەستکاری ناکرێن.

(۱) بوینە (مثل اعور وعاور) سیفەتی موشـوبەهەو ئیسـمی فـاعل لـەوان هاتیـەو دەسـتکاریش نەکراینە (وصح ما اصون هذا و اصون به) دروستە واو لە (اصون)ی ببیتەوە (فعــلا التعجـب) کـە فیعل تەعەجوبی بن فیعلی سەرسوڕمانی (لعدم قبول التصرف) با لەو فیعلانەش بی کە لە ئەسـلی خۆی دەستکارییان نەکرێ بەڵام چونکە هاتە فیعلـی سەرسـوڕمان (تعجب) نـاگۆردری . فیعلـی دووان و فیعلی کۆیانیشی وایە (و افعل التفضل) لە فیعلی أفضل التفضيليش نــاگۆری وەك (نحـو هذا اصون) ئەوەباشتر پارێزرایە (حملا عليهما) بە حەمل وەسەر رەنگوعەیبان (ولو بنى مما يعل) با ئەو فیعلە تەعەجوبە لە فیعلی وابی کە دەستکاری تەکری لە فیعلی (تعجب) هەر دەستکار نـاکری (و اسم الفـاعل مــن الثلاثـي المجـرد) ئیسـمی فـاعیل لـە سولاسـی سـێپیتی رووت (يعتـل عينـه) عەینولفیعلی ئەگۆڕی (بالهمزة) بەئای بـزواو (كصـائن وبـائع) واوێو یـای (اصلـهما صـاون وبـايع) ئەسلی خۆین بە واو ئەویدیش بە یاءئەخویندرانەوە (قلبتا الهمزة) گۆڕیمان بـە ئـای بـزواو (ابتـداء لخفتهما هنا) لە پیش ئەوەبیکەی بە ئای نەبزواو چونکە ئای بزواو لیرەدا سوکە لۆ گۆتـن (أو قلبتـا

الثانية فعلى الأول نحو شاك فَعْلٍ وعلى الثـاني الأصح فـال و منـهم مـن يؤخـر عين فيعل مثل غار كهار على فال. و كثر مجيء فيعل من هذا النوع مقـام فعيـل نحيت. ويجوز التخفيف بحذف احدى اليائين تقول صـين صينـا[1]. صَيِّنَـيْنِ صَيِّنُون صَيِّنِين اَصْـوات صَوَانِـي صِيـان اَصْوِنـاءُ صُونِـي صوائـن صينـة صينتـان صينتـين

غا) يان ئەگۆڕین بە ئای نەبزواو (لأن الألف حاجز غير حصين) چونکـە ئـای نـەبزواو پەردەیـەکی ھەپارێزەرە بۆی واوی بزواو یان یائی بزواویشی دەگۆڕین بە ئای نەبزواوبێی (بايع) دەگۆڕین بـە ئـا چونکە دوو "ئا" خربوونەوە.

١) (ثم حركة العين لالتقاء الساكنين) ئای کـە عەینولفیعلە بزواندمـان گـەرا بـە (صـائن بـائع) والأخير أصح) بریاری دووای راسترە چونکە بە قاعیدەیە نەك بیقاعیدە بگۆڕێن (وقد جـاء حـذف نف العلامة) ھاتیە ئای نیشانەی ئیسمی فاعیل لێرە لابـدەی (والراجح ان المحذوف الثانيـة) بـەلام ئەولاتر ئەوەیە ئای دووھەم لابدرێ (فعلى الأول نحو شاك) لەسەر بریـاری پێشـی کـە ئـای نیشـانە لابردی کیشەکە لە ئیوەك (شاك فعلٍ) وعلى الاصح لەسەر بریاری راسـتتر کـی شـەکە (فـالٍ) نـە (ومنهم من يؤخر العين) ھەندێك لە زانایان عەینولفیعلی دێخنە دووای بـۆ نموونـە (شـاك) ئەسـلی (شَوَكَ) ئای نیشانەی ئیسمی فاعیل دانـی ئەبیتـە (شـاوك) جـا واوی لـەئاخیری دائـەنێن بە جێگۆڕان دەبیتـە (شاكِوُ) جا واوی ئەکەینە یی بەریش لەسەر یێ گرانە لای ئەدەین دووو زەنەداری واو دوو زێر واوی لا ئەدەین ئەگەر بە شاكٍ (فيعل مثل غارٍ) ئـەویش ئەسـلی خـۆ (غـارِوٌ) بۆ بـەر لەسـەر واوی گرانـە لائەدەین دوو ساکین دەگەنە یك. کە واو و تەنوینن واوی لائەدەین دەبنە (غاز وشاك) (کـهارٍ) وەك (هارٍ على فال وكثر مجئ) زۆرە ھاتنی (فيعلٍ من هذاالنوع) جێگۆڕینی ئەو وینـەی (مقـام فعيـل) کە بە معنا ئیسمی فافیلە (كميت) لە (مَيْوِت) وەرگیرایە ئەویش لـە (مويـت) وەرگیرایـە جێگـای واویان گۆری لە پاش ئەوە دەلێن واو یای کۆبوونـــەوە پیشـکەوتووەکە زەنـنـەدارەو دوواکەوتووەکـە بزواوە دەستوورە واوی بگۆرین بەیی ئەبیتە (مَيْيِتْ) یائی ئەوەل لە یـائی دووھـەمدا بـزر ئەکـەین ئەگەری بە (ميّت) بەلام ئەوە با بزانین کە جیگۆریان پیێ کردیە بەچەدزانین بە بزرکردنی پیتی پیشی چونکە کە جیێگۆری نەکەین ئێپێشی بزواو.ئێدوایی نەبزواوە بزر ناکرێ جا ناچار جیێگۆری ئەکەین.

صينتان صيائن ومن الثلاثي المزيد فيه يعتل بما اعتل به المضارع كمجيب ومستقتيم ومنقا ومختار واسم المفعول المجرد يعتل بالحذف

كمصون ومبيع والمحذوف واو مفعول عند سيبوية) و الـوزن مفعُل ومفعِل (وعين الفعل عند الأخفش) و الوزن مفعول ومفيل.

و أصل مبيع مبيوع حذفت الواو عند سيبوية بعد نقل ضمة الياء الى البـاء ثم كسرت لئلا يلزم قلب الياء واوا فيلتبس بالواوي كما كسرت الفاء في فُعْلى و فُعْـل بضم فسكون صفتين يائيين كقسمة ضيزي ومشية حكي[1].

---

(١) (واسم المفعول من الثلاثي المجرد) ئيسمى مەفعول لـە فيعلـى رووت (يعتـل) دەسـتكارى تيدا ئەكرى (بالحذف) بەلادانى (كَمَصون) ئەسلَى خۆى (مَصْوُون) (و مبيعُ) ئەسلى خۆى (مَبْيـوُع) بـۆرى عەينولفيعليمان راگواست لۆ لاى فائولفيعلى لەبەر كۆبوونـەوەى دوو واوى زەنەدار واوى دواييمـان لادا گەرا بە (مصون و مبيع) (والمحذف واومفعول عند سيبويه) واوى لادراو واوى ئيسمى (مفعـول) لەكن (سيبويه) (و الوزن مَفْعُلْ) كيشەكەى (مفعُل و مفعِل) ئەوەل بەردارە،دووهەم عەينەكـەى ژيردارە (وعين الفعل عنـد الأخفش) لـەلاى (أخفـش) واوى عـەينولفيعلى لادراوە (والـوزن مفول ومَفِيل) كيشەكەى كەعەينولفيعلى يێيبى(وأصـل مبيـع مبيـوع) ئەسـلەكەيان وەكـو باسـان كـرد (حذفت الواو عند سيبويه) واومان لادا لەكنەوى (بعد نقل ضمة الياء) لـەپاش راگواسـتنى بـەرى يێى (الى الباء) لۆلاى بيى (ثم كسرت) ئەوجار ژيردارمان كرد (لئلا يلزم قلبب اليـاء واواً) هـەتا واى لىٚ نەێ ييێى بگۆرين بەواو (فيلتبس بالواوي) جا وەوشەيەكى واوى بچى (كمـا كسـرت الفـاء) وەك ژيردارمان كرد فائولفيعلى (في فُعْلى وفُعل بضم) لەو وينانە كـە ئەودانەكـەيان بـەردارە (فسكون) لەدوى زەنەيە (صيفتين) حاليان وابى سيفەت بـن (يـائيين) كـە عـەينولفيعليان يـانى بـى(كقسمة ضيزي) داپەشكرد نەكى ناحەق،ئەسلى خۆى فائولفيعلى بـەرداربو عەينولفيعلەكـەش زەنـەدار بـوو فائولفيعلى ژيردار ئەكەين.

- و بيض جمع ابيض لا في فعلى اسما كطوبي فتقلب ياؤه واوا (وبنو تميم يثبتون الياء فيقولون مبيوع) وروي ثوب مصوون (و من المزيد فيه يعتل بالقلب اذا اعتل فعله كمجاب و مستقام) حملا على فعلهما المجهول (ومنقاد ومختار). و شرط اعلال العين في اسم غير الثلاثي والجاري على الفعل وهو اسم الفاعل والمفعول لاغير[1].

---

(١) هەتا نیيەکە بەساغی دەرچی نەکریتە واو (ومشية حيكي) بن هەنگڵ بزواندن لەگەڵ ڕۆیشتنی لیرەش لەبەر پاراستنی ییێ (حیکی) فائەلفیعلەکەمان ژیردارکرد (وبُیض) ئەوەی وەك (بیض) بي کەکۆی (جمع ابيض) ئەسلی خۆی (بُیْض) بەدەبەری فائولفیعلی وزەننی ییـی. فائولفیعلی ژیردار ئەکەین وەك وینەکانی دی ئەوانە چونکە سیفەتن (لا في فعلى اسما) لەـ(فُعلی)ی اسم وەناکەین (کطوبي) ناوە لۆ دارەکی بەهەشتی (فتقلب ياؤه واوا) ییی ئەوی ئەگۆڕین بەواو (وبنو تميمي يثبتون الياء) ئەو بنەماڵەنەو یانەی کە باسی ئەکەین لای نادەن (فیقولۆن) دەڵێن (مبیوع) ئەوە دەستوورە (وروی) لەسە پێچەوانەی دەستوور گۆترایە (توب مصوُن) واوی (مصون) کە لانەدرایە بە پێچەوانەی قاعیدەیە کە بە یائی بایە دەستوورە لانەری (ومن المزيد فيه) لە لیزیدە کراون (یعتل بالقلب) دەستکاری تێنەکری بە گۆڕان (ان اعتل فعله) ئەگەر فیعلی ئەو ئیسمە مەفعولە دەستکاری تیکرابی (کمجاب ومستقام) حملا على فعلهما المجهول) بە حەمل وەسرە فیعلی خۆی کە بنا مەجهولە کەفاعیلی دیار نییە (کیجاب ویستقام) وەك (منقاد ومختار) ئەوانە چونکە فیعلەکەیان دەستکار کرایە ئەوانەش دەستکاریکراین (وشرط اعلال العين) مەرجی دەستکاری لەعەینولفیعل (في اسم غير ثلاثي) لە ئیسمیکی سێپیتی نەبی (و الجاري غير الفعلي) کەلەسەر وەزنی فیعلی نەبی (وهو) ئەوەی لەسەر وەزنی فیعلی دی.

موافقة الفعل حركة وسكونا ومخالفته له بزيادة او بنية مخصوصتين بالاسم. فلذلك لو بنيت من البيع مثل مَضْرِب وتحلئ بكسر التاء واللام قلت مبيع وتبيع معلا لعدم اللبس ومثل تضرب بفتح التأقلت تبيع مصححا اذ لو اعل لزم اللبس(١).

(الثالث المعتل اللام ويقال له الناقص وذو الأربعة لكون ماضيه على أربعة احرف اذا اخبرت عن نفسك) وقد كان اولى بان يكون على ثلاثة احرف من الأجوف فخرج عما هو الأولى به دون غيره وايضاً لا يلزم التسمية من وجهها(فالمجرد تقلب واوه

---

(١) مەبەست لەوی (اسم الفاعل و المفعول) ئەوانەن (لاغیر) مەبەست غەیری ئەوان نی‌یە (موافقته) یکبی (الفعل) لەگەڵ فیعلی خۆی (حرکة وسکونا) لـەبزوان و زەننـەدا (ومخالفتـه) جیـاوازیش بـی (بزیادة) لەگەڵ فیعلی بەزیدەی (او بنیة مخصوصتین) وەلەشیوەش جیاواز بی کە زیدەیە ئـەو شـیوە کە تایبەت بن بە ئیسمەکان (فلذلك) لەبەرئەومەرجانەی رامانبارد (لۆ بنیت) ئەکردابمەزرینی (من البیع) کە ایسمە عەینول فیعلی ییە (مثل مَضْرِب) کە ئیسمە بەلەسەری میمـی و زەنـی لادی و ژێری ریی وەزیدەی میمی (وتِحْلِئ بکسر التاء واللام) بەلەژێری لام و تیـی (قلت) ئـەتو ئـەلێی (مبیع وتِبیع) بەراگواستنی‌ژێر ییی لۆلای بیی بۆی دەفەرموێ (معلا) دەستکاری تێ‌ئەکرێ چونکە فیعل نی‌یەو لەسەر شیوەی (ئیسمت) دامەزراندیـە ژیـری عـەینولفیعلت راگواسـت لۆفـائولفیعلی چونکە موافیقە تێـك نەکاتـەوە لەگـەڵ فیعلـی لـە بزوانـدن و زەننـەوە (مبیـع) بـەزیدەی میمـي کەلەفیعلان زیادناکرێ وە لە (تِبیع) جیاوازە لەگەڵ فیعلی بە زیدەی تیی ژێردار (تِحْلِئ) بە جێگای چەقۆی ئەڵێن کە لەکاتی پێست کردنی کەلەشی شوێن بکات (لعدم اللبس) چونکە ئەو ئیسمە کـە ئیعلال بکرێ وە فیعلی ناچی. ئەماکە بینابکەی (ومثـل تضرب بفتـح التـاء) لەوێنـەی (تضـرب) بەلەسەری تیی) (قلت) ئەوتۆ ئەلی (تبیع مصححاً) نابی دەستکاری بکەی ژێری ییی لادە نە سەر بیی (اذ لۆ أعل لزم اللبس) ئەگەر دەستکاری بکەی ئەو فیعلە دێتە سەر شیوەی ئیسمی پشی کـە دەستکارمان کردبوو.

وياؤه الفا اذا تحركتا وانفتح ما قبلـها ولم يكـن بعدهما موجـب فتـح مـا قبلـه ولا مشبهة به كغزا يكتب الفا ليمتاز)[1].

عن المنقلب من الياء فانه يكتب ياءً (ورمـى وعصـا ورحـى) بخلاف غـزوا ورميـا وأخشـين وكـذا الفعـل الزائـد علـى الثلاثـة (واسـم المفعـول منـه كـأعطى واشـترى واستقصى والمعطى والمشترى والمستقصى) كتب في الجميع ياءً لأن الواو التي[2].

---

(١) الثالث (المعتل اللام) ئەوە باسی موعتەل و الام مەمانا پیتی دوای کە ئەسلّی بی یێکـەك بـی لە پیتە نەخۆشەکان کە (واو یاء و الف)ن (ویقال له النـاقص) پیشـی ئـەگۆتری کـەم ئـەندام (وذو الأربعة) پێدەلێن خاوەن چوار پیتی (لکون ماضیه) چونکە ماڵییەکەی (علی أربعة أحـرف) لەسـەر چوارپیتە (اذا اخبرت عن نفسك) لەکاتی قسە لەخۆیکەی (وقد کان اولی) ئەوە باشتربوو (بأن یکون علی ثلاثة أحرف) پێبلێ خاوەن سێ پیت (من الأجوف) لە ئـەجوەفی کـە پێـت گۆتیـیـە سێپیتـی (فخرج عما هو الأولی به) لەباشترەکەی لادا لـەناوبردنی ناقیسـی بـە سـێپیتی (دون غـیره) بـەلام لەناوبردنی باسەکانی‌دی لای نەدایە. ئەوە بە پێچەوانەی قیاسە (وایضا لا یلزم التسمیة من وجهها) هەم لازم ناکاکە ناوت لەکەسەك نا ئەو ناوەش لۆ کەسیدی نەگونجێ بەلێ خاوەن چوار پیتی ودهەیە لة غەیری ناقیسی دیتە چێ ئەو ناو بردنە ئەشتەکە بە ملی داهاتیە.

(فالمجرد) لێزیدەنەکراوەکان (تقلب) دەگۆڕین (واوه ویائه الفـا)پیـتی واوو یـایی بـەنای نـەبزواو(اذا تحرکتا) ئەگەر ئەبزواو بـن (وانفتـح ماقبلـهما) پیشەکەشـی سـەرداربی (ولم یکـن) نـەبی(بعدهمـا) لەدوایان (موجب فتح ماقبلة) ئەشتەکی وانەبی کە پیویستی بەسەری پیشەخۆی هەبی (ولا مشبهة به) ئەوەی پێویستی بەلەسەی پیشە خۆی ئەلفی لۆ دووان بەکاردێ. وە ئەوەی لەشێوەی ئەوە بی.

(٢) نونی مسۆگەری تەئکیدە (کغزا) ئەسلی خـۆی (غـزَوُ) واو بـزواو پیشـەکەی سـەردار گۆڕیـان بەئەلف گەرا بە (غزا یکتب الفاً) بەئەلف دەنووسرێ (لیمتاز) هەتا جیاوازی هەبی (عن المنقلب من الیاء) لەگەڵ ئەو ئەلفەی لەزیاتی یێیێ دی(فانه یکتب یـاء) ئـەو بـەیی دەنووسـرێ (ورمـی) ئـەوە یائییە بە یی دەنووسرێ بەئەلف دەخوێنینەوە ئەو دووانە لە فیعلانـی واوی ویـائی (وعصـا ورحـا) ئەوانە ئەسڵی خۆی (عَصَوٌ) بوو واومان گۆڕی بەئەلف دوو زەننەدار گەینە یك ئەلف و تـەنوین کـە

بعد الثلاثة تقلب ياءً ثم الفا والتمييز بالمجردات. وكذا تقلبان (اذا لم يسم الفاعل من المضارع كقولك) يعطي ويغزي ويرمي (واما الماضي فتحذف منه اللام في مثال فعلوا مطلقا وفي مثلى فعلت وفعلتا اذا انفتحا ما قبلها) ولم يعتدوا بحركة التاء لوضعها على السكون (بخلاف اللام في نحو صونا وتثبت في غيرها)[1].

دووبەرن تنوینەکەمان لادا گەڕا بە(عصا) ئەوە ئیسمە واوییە (روحی) ئیسمەو یائییە بەئەلف دەخوێنینەوە (بخلاف غزوا ورميا) لەبۆ دووان کەلە ئاخیریان پێویست بەلەسەری پێشە خۆی هتیة ناگۆڕدرێن (اخشَيّن) ئەوەش کە نونی مسۆگەری لە ئاخیرییە ئەویش وەك ئەلفی دووانە لە هێنانەوی لادراوی (وكذا الفعل الزائد على الثلاثة) هەروا نەو فیعلانەی کە لێیان زیاد ئەکری لە سێپیتان ئەگەر مەرجی دەستکاری هەبێ دەستکاری ئەکرێن (كاعطى واشترى) ئەوانە دەستکاری کراین لەبابی (افعال وافتعال) وە لەبابی (استفعال) کە (استقصى) ئەوەش دەستکاری کراون (واسم المفعول منه) ئیسمی مەفعولیش لە سێپیتی لێزیدەکراو ئەویش پێشی لامولفیعلی سەردارەو ئەگۆڕی (والمعطى والمشترى والمستقصى).

(١) (كتب في الجميع ياءً) لەهەمووواندا چ واو چ یاء دەنووسرێ بەیی (لأن الواو التي بعد الثلاثة) چونکە واوی لەدوای سێپیتان بی (تقلب ياً) ئەگۆڕێ بەیی (ثم الفاً) جا بەئەلف ئەگۆڕێ (والتمييز بالمجرات) بە لێزیدەنەکراوەکان لێك جیاواز ئەبنەوە کامەیان واویە کامەیان یائییە وەك (عطا) واوییە بەئەلف ئەنووسرێ (شرى) یائیە بەیێ ئەنووسرێ (وكذا تقلبان) هەوا ئەگۆڕدرێن واو بیی (اذا لم يسم الفاعل من المضارع) ئەگەر فیعلی بینا مەجهول مۆلاریعی بی (كقولك يعطي ويغري ويرمي) (واما الماضي) ئەما فیعلەك لەبۆ رابردووبی (فتحذف منه الام) لائەدرێ لەوی لامولفیعلەکەی (في مثل فعلوا) لەو جێگایە کەواوی کۆی پیاوانی پێوەبی (مطلقاً) واوی بێ یائبی پیشەکەی هەر جۆنەکی هەبی (وفي مثال فعلتْ وفعلتا) لەو جیگایەش لائەدرێ کە تێی زەننەداری ژنانی پێوەبی (اذا انفتح ما قبلها) ئەگەر پێشەکەیان سەردار بی (ولم يعتدوا بحركة التاء) بزواندنی تیی لەبۆ دوو ژنانە بە چیبیان دانەنا نەهەتا بلێن دوو زەننەدار ئەگەیشتینەیك با لامولفیعل لەوێدا ئەگۆڕدرێ (لوضعها على السكون) چونکە دانانەکەی لەئەسلدا لەسەر زەننەیە ئێستاکە ئەبزواوە

فتقول - غـَزا - غَزَوُا - غَزوا - غَزَتْ - غَزَتا - غَزَوْنَ - غـَزَوْتَ - غزوتما - غـزوتم - غزوتِ - غزوتما - غَزَوتُنَ - غزوتُ - غزونا. رَمى - رَمَيا - رَمَوْا - رَمَتْ - رَمَتـا - رَمَيْنَ - رَمَيْتَ - رميتما - رميتم - رميت - رميتما - رميتن - رميت - رمينـا - وذلك رضى رضيا رضوا الخ. وكذلـك سَرَوَ-سَرَوُا-سَرَوْا الخ. (ويبقـى مـا قبـل واو الضمير بعد حذف اللام على الفتحة والضمة. كغزوا وسروا وتنقل اليه[1]).

هو
لەبەر ئەلفی دوانە جائەو بزوانە بەهیچیان دانەنایە (بخلاف الـلام في نحـو صونـا) بـە جیـاواز لـەلا . فعلی وی ئەو بزواندنە جێگای باوەرە چونکەلەئەسلّدا دانانەکەی لەسەر بزواند نەمادام ئەمر بی لــە (تصونان) (وتثبت في غيرها) لامولفیعل ناگۆڕێ بی لەو سێیانەی.

(١) رامانباردن (فتقول) ئەوتو دەلیٚ (غزا) بە گۆڕان بەئەلف لەیك پیاو (غَزَوا) لەبۆ دوان نەگۆڕاوە (غزوا) لەبۆ کۆی پیاوان لادراوە ئەو واوە لەبۆ کۆیە (غزت) لادراوە لەبەر تیپٚی زەننەدار لەبو یك ژن (غزَتا) لادراوە ئەسلی (غَزَوَ تَا)بو واو بزواوپێشەی سەردار ئەی گۆڕین بە ئەلف ئەگەری بە (غزاتا) لەبەر ئەوە ئەو تێیە لە ئەسلدا زەنەدارە ئەلفەکەش هەر زەننەدارە ئــەلفی لا ئـەدەین ئەگـەری بـە (غزتا) لەبۆ دوو ژن (غزون) لانەدراوە لەبەرنونی کۆی ژنان (غزوت غزوتما غزوتم) لانەدراو لەبۆ یك ودوو هەورازە لەپیاوانی رووتێکراو (غزوت غزوتما غزوتن) ئەوانەش لەبۆ ژنان لە یك ودوو هەورازتر لانەدراوە (غزوتُ) لەبۆ قسەکەر خۆی (غزونا) لەبۆ قسەکەر خۆیو چەندی لەگەلٚ بن .

ئەوە واوی (رمى رميا رموا رمت رمتا رمين رميت رميتمـا رميتـم رميـت رميتمـا رميـتن رميـت رمينا) ئەوانەش لە یائی لۆلادان و گۆڕانکاری هیچ جیاوازی نی‌یــە دگـەلٚ (غـزا)ی واوی (وكذلـك) ئەوانەی عـەینولفیعلیان ژێردارە وەکی ئەواندین لە لادان و لانەدان (رضِــيَ) ئەسـلی (رَضِوَ) ە بـوو واوی لەرۆخی پیەشەکەی ژێردار دەگۆڕێ بەیی و لاشــنەدرایە (رضیـا) لانەدرایـە (رضـواُ) لادرایـە (وكذلك) هەروەها (سرو سروا) لەوانــەی واوی پیشــەکەی بـەری هـەبی لانەدرایــە لامولفیعلەکــەی (سروا) لەبۆ کۆی پیاوانە لامولفیعل کەواوی خۆیەتی لادرایە (ويبقى ما قبل الواو الضمـير) وەکـو خۆی ئەبی کە پیتی پیشەواوی راناو بــی (بعـد حذف اللام) لــە دوای لادانــی لامولفیعلـی (على

مكسوراً ضمة اللام كرضوا. واصله رضيوا نقلت حركة الياء الى الضاد وحذفت لالتقاء الساكنين (واما المضارع فتسكن الواو والياء والألف في الرفع ويحذفن في الجزم). وشذ كان لم ترى قبلى اسيرا يمانيا (ويفتح الواو والياء في النصب وتثبت الألف بحالها) (وتسقط الناصب والجازم النونات سوى نون جمع مؤنث)[1].

فتقول لم يغز - لم يغزوا- لم يرم. ولم يرميا- ولم يرض- لم يرضيا- ولن يغز- ولن يرمي- ولن يرضى (وتثبت لام الفعل في فعل الأثنين مطلقا) لعد موجب القلب في

الفتحة) بەلەسەری وەك (غـزَوا) (والضمة) بـة لـة بـەری وەك (سَرُوا) (وتنقل اليه) رائەگوێزرێ (مكسوراً) ئەگەر پیتی پێش لامولفیعلی ژێرداربی (ضمة اللام) بەری لامی (كرضوا).

(١) (واصلة) لەبنەرەت (رَضيوُا) بەلەبەری لامولفیعلی (نقلت حركة الياء) رامانگواست بەری یپی (الى الضاد) لـۆلای لاّدی (وحذفت) لامـاندا (لالتقاء الساكنين) لەبەرئـەوە دوو زەننـەدار گەیشتنە یك (واما المضارع) ئەدی فیعلی كە لـۆ ئێستاو دووای بـەكاردێ كـە دەیلێنین مۆلاّریع (فتسكنُ) زەننەدار ئەكەی (الؤاو والياء والألف) ئەوانە (في حالة الرفع) ئەگەر فیعلەكە بـەردار بـی (ويحذفن) واوو یائو ئەلف لائەدرێن (في الجزم) لەكاتی زەننەدار بی فیعلەكە. پرسـیار دەكـەن بـۆت بێنم كە فیعلەكە زەننەداربی و لامولفیعلەكەش لانەدرابی وەك ئەو شـیعرە (وتضحك مـني شيخة عَبَشْمية) بەمن پێ ئەكەنێ پیرەژنی عبلاو شەمسییان (كَاَنْ لم ترى اسيراً يمانية)وەك بلـێ نەیدیـە بەندكراوییە منی پیشە من. ئەویش دەڵێ شازە كە لامولفیعلی (لم ترى) لانەدرایە ئـەبوا لادرابـا (ويفتح الؤاو والياء في حالة النصب) سەردار ئەكرێ ییوو واو لەحالّتی سـەرداریدا (وتثبت الألف) وەك خۆی ئەمێنێتەوە ئەلف (وتسقط الناصب والجام) لائەبا ئەو پیتانەی فیعلی سەردار یا زەننـەدا ئەكەن (النونات سوى نون جمع المؤنث) هەموو نونان لائەبا ئیللا نونی كۆی ژنان نەبی (فتقول) ئەتو ئەلێی (لم يغزِ) لادراوە (لم يغزوا) لەبۆ دووانەو نون لادراوە لەواوی. لەیائیش (ولم يرم) لامولفیعلەكە لادراوە (لم يرميا) نـون لادراوە یائەكـە هاتیتـەوە (ولم يـرض) ئەلفەكـە لادراوە (لم يرضيا) لامولفیعلەكە لانەدرایە ئەمانە زەننەدارن.

الثلاثة حتى يحذف. واما في المكسور والمضموم فلعدم فتح ما قبل اللام وفي المفتوح فلموجب الفتح بعده ولزوم اللبس حين النصب (وفي جمع الأناث) لسكونه(ويحذف من فعل جماعة الذكور والواحدة المخاطبة)[1].

فتقول يغزو- يغزوان- يغزون-تغزو- تغزوان- يغزون- تغزو- تغزوان- تغزون- تغزين- تغزوان -تغزون - اغزو- نغزو (ويستوي فيه فعل الجماعة الذكور والأناث في الخطاب والغيبة جميعا) و(التقدير مختلف) فوزن جمع المذكر يفعون والمؤنث يفعلن وتفعلن ويرمي - يرميان - يرمون - ترمي - ترميا - يرمين- ترمي-

---

(١) لەبەشی سەرداری (ولن يغزو) لامولفيعلەكە لانەدراوە سەری هەيە (ولن يرميَ) لانەدراوە سەرەكەی بەدەرەودیە (ولن يرضى) ئەلفەكە لانەدراوە بەلەسەری ئەلفی كە دیارنییە ناگوترێ ئەموقەددەرە(وتثبت لام الفعل) لامولفيعلەكە لانادرێ (في فعلى الأثنين مطلقاً) كەلەبۆ دووان بی (لعدم موجب القلب) چونكە دەستوری وەرگیرانی تێدانییە (في الثلثة) لە (يغزوان ويرميان ويرضيان) (حتى يحذف) هەتا لابدەین (واما في مكسور العَين ومضمومه) بنۆرە ئەوانەی عەینولفيعليان ژێردارە (يرميان) وەئەوەی عەینولفيعلی بەری هەیە وەك (يغزوان) (فلعدم فتح ما قبل اللام) چونكە پێشی لامولفيعلی سەردار نیە (وفي الفتح) ئەوە عەینولفيعلی سەردارە وەك (يرضيان) (فلموجب الفتح بعده) چونكە پێویستە پێشی ئەلفی لۆدووانە ئەسەرداربی جالەبەر هەندێ لامولفيعلی ناگۆڕین (ولزوم اللبس حين النصب) لەحالی سەرداری و موفرەدی تاقەكە وە فیعلی دووان ئەچی (يرْضيان)بيێی بگۆڕە بەئەلف دووئەلف پەیدا ئەبن ئەبی ێیەكی لابدەی ئەبیتە (يَرضان) ئەوجا پیتی سەردەركەی (لن) ببەسەر نونی لائەدا ئەبیتە (لن يرضا) ئێستا نازانی ئەوە لۆ دووانە یالۆ تاقەكەیە جا مادام وابی دەستكاری ناكەین هەریە (يرضيان) دەڵێن نایگۆڕین (وفي جمع الأناث لسكونه) لەكۆی ژناندا ناگۆڕێن چونكە پیتی پیش نونی كۆی ژنان ئەبی زەنندداربی لامولفيعليش زەنندەدارە بۆی نایگۆڕین.

ترميان- ترمون- ترمين-ترميان - ترمين - ارمي- نرمي - واصل يرمون يرميون.
ففعل به اعلال رضوا (وهكذا حكم كل ما كان قبل[1]
آخره مكسوا كيهدي ويناجي. ويرتجي وينبري ويستدعي و يرعوي) اصله يرعوو.
قلبت الواو الأخيرة ياء لوقوعها خامسة. ولم يدغم للثقل والادغام قد يوجب الثقل
ويدرك بالذوق. ولان الأعلال مقدم على الادغام لو لم يلزم بعد الاعلال ايضا. كما
في اتعد وبعده يفوت. ولم يقلب الواو الفامع وجود قاعدته لئلا يلزم الضم على الياء.
ويجري ايضا في الادغام[2]

---

(١) (ويحذف) لائەدرێ لامولفیعل کەلە پیتە نەخۆشەکان بـێ (من فعل جماعة الذكور والؤاحدة المخاطبة) لە کۆی پیاوان وەیك ژنی روتكراو(فتقول) ئەتو ئـەلێ لـە (يفعُل) عـەینولفیعلی بـەری هەبی (يغزو يغزوان يغزون) لادرایە لە کۆی پیاوان (تغزو تغزوان يغزون تغزو تغزوان تغزون) لـێرەش لادراوە چونكە کۆی پیاوانە (تغزين)لێرەیش لادراوە چونكە لەبۆ یك ژنی رووبەرووە (تغزوان تغـزون اغزو نغزو) (ويستوى) وەك بیكن (فية) لەمۆلاریعی (غزا)ی (فعل جاعة الذكور والأناث في الخطاب والغيبة) فیعل کۆی ژن و پیاوان لەبۆ رووبەروو بزران (جميعاً) بـەتێکرای (والتقدير مختلف) نـەما لەتەقدیرا جیاوازن (فوزن جمع المذكر) کیشەی کۆی پیاوان (يفعون تفعون) لەبۆ بـزرو لـەبۆ رووبـەروان لامەکە لادرایە (والمؤنث يفعلن وتفعلن) لامولفیعلەکەلانەدرایـە وە لـەو فیعلانـەی عـەینولفیعلی ژیرداربی دەڵێ (ويرمي يرميان يرمون ترمي ترميـان يرمـين ترمـي ترميـان ترمـون ترمـين ترميـان ترمين ارمي نرمي) (واصل يرمون يرميون) بەری لەسەرییی گواستمانەوە سەرمیمی لەپاش لادانـی ژێری دوو زەننەدار واو یاء ناگونجێن ێییەکەمان لادا وەك دەڵێ (ففعل به أعـلال رضـوا) وەك ئـەو دەستكاری تێکرا گەڕا بە (یرمون) (وهكذ حكم كل ما كان) ئەوهایە رەفتاری هەرچی (قبل اخره مكسورا) پیتی پێش پیتی دوای ژێردار بی (كيهدي ويناجي) مانا پارانەوە (يرتجي) ئومێدی هەیە.
(٢) (وينبرى) بی ئومیدی (ويستدعي) بە معنا دەعواکردن ئەوانە وەك (يرمي)وانە لـەگۆڕانکاریدا (ويَرْعَوِي اصله) ئەسلەکەی لەبابی (افعلال) (يَرْعَوِوُ قلبت) گۆڕیا (الوٓاو الأخيرة) واى دواى (ياء)

للزومه على الواو فيه. ولم يقلب ياء ايضا مع وقوعها رابعة لان قلب ما فوق الثلاثة انما هو في لام الفعل. وقيل لئلا يلزم اجتماع الاعلالين بلا فصل. ويجري في عدم قلبه الفا. واعروري. يعروري. وتقول يرضى يرضيان يرضون. ترضى ترضيان يرضين. ترضى ترضيان ترضون. ترضين[1]

بیی (لۆقوعها) چونكه بووەتـه (خامسة) پێنجـەم پیـت (ولم يدغـم) وای پیشـمان دەوای دووایـی بزرنەكرد (للثقل) لەبەرگرانی لە گۆتن (والادغام) چونكه بزركردن (قد يوجب الثقل) هـەندەك جـار گرانی لەگۆتن پێویست ئەكا (ويدرك بالذوق) ئـەوە بـەزەوق وەدەرئەكـەوی (ولأن اعـلال) چونكـە گۆڕانكاری واویَ بەیی (مقدم على الادغام) وەپیش ئەكەوی لەسـەر بزركردنـی یكـی لـەناو پیتـی دووای (لو لم يلزم) ئەگەر (بعد الاعلال) لەدوای دەستكاری و گۆڕانكاریدا (ايضا) دووبـارە بزكـردن پەیدانەبیتەوە (كما في) هەروەكی (اتعد) لێرەدا چونكه لەدوای گۆڕانكاریش بەتێ لـەنیدووای بزربكەی جا هەرلەئەولەوە بزركردنەكە ئەكریی چونكه ئەسلی خۆی (او تعد) بۆ ئەگەر واوی بگۆڕین بەیی دەبی لەدوای ئەویش بگۆڕین بەتی تییی لەتییدا بز بكەین جا مادامواوبی هەر لەئەوەلەوە واوی ئەگۆڕین بەتیو لە تیی دواییدا بزر ئەكەن ئەگەری بە (اتَّعَدَ) (وبعده يفوت) بەلام لە (يرعوي) كـە واومان گۆڕی ئەوە نامێنێ ئەوەلی لەدواییدا بزربكرێ (ولم تقلب الؤاو الفا) واوی پێشیمان نـەگۆڕی بە ئەلف كەئەبوا وامانكردبا چونكه خۆی بزواو پێشەكەی (دەك حەسود نەگەی بە مراد).

(۱) سەردراه (مع وجود قاعدته) لەگەلْ هەندێ دەستوری لێهاتیه بگۆڕێ بەئەلف (لئلا) هەتا (يلزم الضم) لازم نێ بەر بكەویته (على الياء) لەسەر ییێ (ويجري ايضا) دیسـان گرانـی و سـەقیلی زۆر ئەدا(في الأدغام) لەحالی بزركردن (للزومـه على الؤاو فيـه) چونكـه دەبـی بـەر بچیتـه سەرواوی دوایی جاكو بەرگرانه لەسەر ییی ئەوهاش گرانه لەسەر واوی لۆیه واوی پیشـمان نـەگۆڕی بەئەلف یا بزرمان نەكرد لەواوی دوای (ولم تقلب يـاء ايضـا) نـەشمان گـۆری واوی پیشـی بـه یـی هەروەكو ئەمانگۆری به ئەلف (مع وقوعها رابعة) لەگەلْ ئەوە پیـتی چوارەمـه (لأن قلب مـا فوق الثلاثة) چونكه گۆڕینی واوی كەلەسێپیتی زیات بی (انما هو) ئیوەكو هەیـه ئەگـەر (في لام الفعـل) لامولفیعل بیو لامولفیعلەكیدی لەدوای ئەبی لێرە داوا وەكیدی ئەدوایه (وقيل لئلا يلـزم) تـا لازم

ترضيان ترضين ارضى نرضى. وهكذا حكم كل ما كان ما قبل لامه مفتوحا نحو يتمطي يتضابي يتقلسى. وأصل مصادرها التمطّوا والتصابو والتقلسو قلبت الواو ياء(١)

نى (اجتماع) كۆبوونەوەى (الاعلالين) دودستكاريى (بلا فصل) بێ ئەوەى پەردە هەبى يكيان واوى دواى بە يى دووهەم واوى يكەم ديسان بەيى (ويجري في عدم قلبه) دوو دەستكارى ديسان رووئەدەن كەواوى پێشيش نەگۆڕى (الفا) بەئەلف چونكە واوى دواى لەپاش گۆڕين بە يى ئەگۆڕێ بەئەلف (أُعْرَوْرِى يَعْرَوْرِى) لەبابى (افعيلال)ە ئەسلى خۆى (إعْـرَوْرَوَ) بو واوى دوايمان كردە يى لەمالى گۆڕيمان بەئەلف[ ]ئەوجار كەلەفيعلى مۆلاريعى ژێردارىۆوە،دەستى بە فيعلى مۆلاريعى سەردار كرد كە لامولفيعلەكەى پيتى نەخۆشن.

(١) جاگۆتى (وتقول) ئەتو ئەلى (يرضى) لەمالى كە (رَضِيَ) ئەسلى خۆى (رَضِوُ) بو واوى لەرۆخى پيشەكەى ژێردار ئەگۆڕين بە يى هەروەكو كە يێى لەرۆخى پێشەكەى بەرى هەبى ئەيگۆڕين بە واو وەك (نهو) ئەسلى خۆى (نهي) ييەكەمان گۆڕى بەواو جا لە (رضى) ييەكە واو بوو گۆڕيمان بە يى لە مۆلاريعيش ئەگۆڕين بە ئەلف چونكە پێشەكەى سەردارە (يرضيان) لەبۆ دووپياوى بزر (يرضون) لەبۆكۆى پياوى بزر ئەسلي خۆى (يَرْضَيُوْن) يێيمان گۆڕى بەئەلف چونكە بزواوە پيشەكەشى سەردارە جائەلفەكەمان لادا چونكە دوو زەننەدار لەكن يك نابن گەڕا بە(يرضَون) لادەكە بەلەسەرى ئەمينيتەوە چونكە عەينولفيعلى مۆلاريعى سەردارە(تَرضي) لۆيك ژنى بزرە ئەسلى خۆى (ترضو) واو پيتى چوارەم كردمان بەيى ئەويش پيشەى سەردارە كردمان بەئەلف گەڕا بە (ترضى) (ترضيان) لەبۆ دووژنى بزرە (يرضين) لەبۆ كۆى ژنانى بزرن (ترضى ترضيان) لەبۆ يك و دووى ئامادە لە پياوان (ترضون) لەبۆ كۆى پياوى ئامادەيە ئەسلى خۆى (تَرْضَيون)يێيەكەمان لادا چونكە بزواوى پيشە سەردارە گەڕا بە (تَرْضَون) (ترضين) لەبۆ يك ژنى ئامادەيە ئەسلى خۆى (ترضيين) ييى پيشى كەلامولفيعلە گۆڕيمان بەئەلف چونكە پيشەكەى بزواوە ئەوجا لاماندا لەبەردووزەنەدارى گەڕا بە (تَرْضَيْنَ) (ترضيان) لەبۆ دووژنى ئامادەيە

رفضهم أ لواو متطرفة المضموم ما قبلها في الأسماء المتمكنة. ووا واوُ لوامعترضة نقلب ياء لانها اعراب (١).

وهو مبني. ولا اثر للمدة الفاصلة أي بين الواو والضمة في الجمع كعتى جمع عات صله عتوو قلبت الأخيرة ياء لهذه القاعدة ثم اعل اعلال مرعي بخلاف المفرد كعتو عتواً ومغزو فلا يجب. لكن يجوز في مغزو ومغزي دون عَتّوٍ. ولفظ الواحدة المؤنثة(٢).

---

(١) (ترضين) لەبۆ کۆی ژنی ئامادەیە لامولفیعلەکە لانەدرایە (ارضی) لەبۆ قسەکەرە (نرضی) لەبۆ قسەکەرو ئەوەی لەگەڵیدایە (وهکذ) ئەوهایە (حکم کل) گوزەرانی (ماکان) هەر فیعلەك (ما قبل لامه مفتوحا) کە پیتی پێش لامولفیعلی سەردار بی (نحو یتمطی) ئەسڵی خۆی (یتمطو)بو واوەکە چونکە پیتی پێنجەمە کردمانە یی ئەویش چونکە پیشەکەی سەردارە کردمان بە ئەلف گەرا بە (یتمطی) مانا درێژەدان لەبێدینی (ویتصابی) ئەسڵی خۆی (یتصابو) واومان گۆری بە یی ئەویشمان گۆڕی بەئەلف گەرا بە (یتصابی) مانامە لەهەرلەبەرهەندیش ناو لەمندالآندرایە (صبب) چونکە مەیلی ئەشتی بەتالْ ئەکەن (وتقلسی) ئەسڵی خۆی (یتقلسو)بوو

(قلبت الؤاو) واومان گۆڕی (یاءً) بەیی (لرفضهم) چونکە ڕەفزیان کرد زانا یا واوی لەرۆخی (الؤاو المتطرفة مضمومة ماقبلها) کە پیشەکەی بەرداربێ.

(واصل مصادرها) بن ڕەتو مەزدەرەکەیان (التمطو والتصابو والتقلسو) بو (قلبت) طۆریا (الؤاو یاء) واو بەیی (لرفضهم) چونکە قبولیان نەکردیە (الؤاو المتطرفة) واوی ڕۆخی (المضمومة) بەردابی (ما قبلها) پیشەکەی (في الأسماء المتمكنة) لەو ئیسمانە موعرەب بن ئیشیان تێ بکرێ ئاخیرەکەیان بگۆڕی . پرسیار لەبۆ واوی (ألؤ)ی نەگۆڕایە بەیی خۆ ئەو دەستورەی لیدی.جەواب (وواو الؤ معرضة للقلب یاءً)

(٢) واوی ئولۆی ئەلەمجێزەکە بگۆری بەیی (لانها اعراب) کە نەگۆڕایە چونکە پیتی اعرابە هەندەك جار هەیە هەندەك جار نییە. ئەدی لۆ واوی لەفزی (وهو)ی نەگۆرایە.جەواب چونکە ئەویش لە مەبنیاتانە قبولی گۆڕانکاری ناکا. پرسیارنەو واوی کەپێی دەڵێن مەدەکە بکەویتە بەینی واوی

في الخطاب كلفظ الجمع في بابي يرمي ويرضي. والتقدير مختلف فوزن الواحدة تفعِين. وتفعَيْنْ.ووزن الجمع تفعِلْن وتفعَلْن والالتباس فيهما وفي يغرو في حالة الرفع دون النصب والجزم(١).

لامولفيعلىو بەری پیشی جێگای باوەرەکە نەهێلی واوی دووای،بگۆڕی بە یێ بەهەنجەتی ئەوە کە پیتی پیشی زەننەدارو لێنەگەرێ واو بگۆڕێ دەفەرموێ (ولا اثر للمدة الفاصلة) هیچ تەنسیری نی‌یە ئەو مەددیەی کە بکەویتە (أي بين الواو والضمة) بەینی واو لەپێشە خۆی (في الجمع) لەکۆیان وەك (کعتيّ جمع عات) کەکۆی ئیسمی فاعیلە بەمەعنا دەعیە لێدانە ئەسڵی خۆی (عَتُوْو) لەسەرکێشەی (فعول) واوی رۆخی کەپێشەکە بەردارەو واوی ناوەندی جێگای باوەڕ نی‌یە ئەگۆڕێن بە یی‌ئەبیتە (عتوی) واو وە یی کۆبوونەوە پیشەکە زەننەدارە ئەو واویش دەکەینە یی دەبیتە (عتُيي) بەری تیی لادەبەین ژێرداری ئەکەین لەبەر یی ئەگەرێ (عِتّي) بۆی دەڵێ (اصله عتوو قلبت الأخيرة ياء) واوی دوای گۆرا بەیی (لهذه القاعدة) لەبەر ئەو دەستورەی کەواولەرۆخی پێشەکەی بەردار بێ ئەگۆڕێ بەیی (ثم اعلً) دەستکاری تێکرا (اعلال مرميّ) وەك ئێستا رامانباردو لەمەرماش وایە.

(١) (بخلاف المفرد) بلام کە تاقبی کۆنەبی ئەو دەستکاریو گۆرانکاریە ناکەین (کعَتُو) مالیەو لەبۆ یك پیاود (عَتواً) مەزدەرەکەیەتی نەگۆڕایە بە یی (ومغزوّ فلا یجب) واجب نی‌یە بیگۆڕی بەیی کە ئیسمی مەفعولە(لکن یجوز في مغروّ) دروستە لە (مغزوو) بلێ (مغزيّ) چونکە لە گۆتن گرانە دروستە هەردوواوان بگۆرێ بەیی پیشە کەش لە ییێ دوای بزر بکرێ (دون عتوّ) لیرە دروست نی‌یە چونکە دیتە سەرشێوەی کۆی کەلەپێشا رامانبارد وەگرانیەکەش وەکی (مغروّ)نیە (ولفظ الواحدة المؤنثة) بەلام کەلە بۆیك ژنبی (في الخطاب) لە رووتێکراو (کلفظ الجمع) وەکی کۆی ژنی رووتێکراوە (في بابی یرمي) کە پیتی پێش لامولفیعلی ژیردار بی (ویرضي) کە پێشی لامولفیعلەکە سەرداره (کترمين وترضين) (والتقدیر) لەتەقدیردا (مختلف) جیاوازن (فوزن الواحدة) کێشەکەی تاکی ژن (تفعين) بەلەریری عەینولفیعلی وە لادانی لامولفیعلی (ووزن الجمع) کیشەکەی کۆی ژنان (تَفْعِلْن) بەلەژیری عەینولفیعلی لە بابی (یرمي) (وتفعلن) بەلەسەری عەینولفیعلی لەبابی (یرضی) وە لامولفیعلەکەش لانەدرایە (والالتباس فیهما) ویێك چوونی کۆی ژن و تاکی ژن لەو دوو وینەی

و.الأمر منـها أغـز اغـزوا.الخ. ارم ارميـا الخ. وارض وارضيـا.الخ. واعيـدت الـلام المحذوفة ببناء الأمر مع النون التأكيد كأغرون.وأرمين.وارضين. برد الألف المعادة ياء. ولا تعتد بحركة واوا الجمع وياء المخاطبـة مـع نـون التـأكيد لانـه مـع الضمـير البارز كالمنفصل كما مر. واسم الفاعل منها[1].

غاز- عـازيان - عـازُون - عُزاءٍ - عَـزيّ - عَـزاةٍ. بضـم الفـاء وتخفيـف العـين. وهـذ البناء مختص بالناقص[1].

رامانبارد (وفي يغزو) لەكۆی ژن و پیاو بزر یا ئامادە وەك (يغزون وتغزون) ویك چوونەكـە (في حالـة الرفع) بەس لەحاڵەتی بەری لەسەر بی مانا زەننەدارو سەردار نەبن (دون النصب والجزم) لەحاڵــەتی زەننەداریو سەرداری پیتی نون لەكۆی پیاوان.

(١) وەلەتاكی ژن نەروا. بەڵام لەكۆی ژنان ناروا كەوابو لەحاڵــەتی بـەرداری وێـك دەچـن (والأمـر منها) فیعلی ئەمر لەو سیّ وێنەی رامانبارد (كیرضی ویغزو ویرمی) (أغز) واومان لادایە (أغزوا) لەبەر ئەلفی دوان واو هاتەوە (اغزوا) كۆی پیاوانە ئەسـڵی خـۆی (اغزوون) واوی پێشـی لائـەدەین لەبەر كۆی دوو واو نونەكەش لەبەرئەمری ئەبیتە (اغزوا الخ) (ارم) لەبەر ئــەمری لامەكـە لادرایـە (ارمیا) لەبۆ دووانی بزر لام لانەدراوە (ارموا) لام لادرایة (ارض) لادرایــە (وارضیـا) لـەبۆ دووانـە لانەدرایە (ارضوا الخ) بەلەسەری لادیوزەننی واوی لۆ كۆی پیـاوە لامەكـە لانەدرایـە (واعیـدة الام المحذوفة) دیتەوە لامی لادرای (ببناء الأمر) كە فیعلي ئەمری لێبینــی (مـع نـون التـأكید) لەگـەڵ نونی مسۆگەری (كاغرونّ) نونەكە مسۆگەرییەو لامولفیعلەكەش هاتیتەوە (ارمینّ) ییەكە هاتیتەوە (ارضینّ) لامولفیعلەكە هاتیتەوە (برد الألف المعادة یاءً) چونكە لەمۆلاریعی ییەكە گۆرابوو لەكاتی بیكەنە ئەمر ئەلفەكە نەگێریتەوە بەیی (ولایعتد) جێگای ریز لێنان نییە (بحركـة) ئـەو بزواندنـەی (واو الجمع) بزواندنی واوی كۆی پیاوان (وياء المخاطبة) و بزواندنی ییی ژنی تاكی رووتێكـراو (مـع نون التأكید) لەگەڵ نونی مسۆگەری (كاخشونّ) بەبەری واوی لامولفیعل نەهاتیتـە لـەكۆی پیـاوان (واخشین) بەلە ژیر ییی كەلەبو یك ژن نەكەڵ نونی مسۆگەری ییی لامولفیعل نەهاتیتەوە جا نونی گران یا سووك (لانه) چونكەیچ و نون مع الضمیر البارز) لەگەڵ راناوی ئاشكرا (كالمنفصل) وەك

غَزْو- عَزوان - عزاء - اصله غزاو قلبت الواو همزة ابتداء لانهما تقلبان همـزة اذ وقعت طرفا بعده الف زائد ككساء ورداء وقلبت الفا ثم حركت كما مر في صـائن. غزى اصله غزوو قلبت الواو الأخيرة ياء للقاعدة السابقة في تَمَطّى ولَـم يعتـد بـالمدة في المجموع حاجزاً لثقل الجمع فكان ما قبلها مضموم فصـار غُـزُوِيٌّ ثـم اعـل اعـلال مرمى كما يأتي[٢].

---

(١) جياوازە لامولفيعليان لەگەڵ نەهاتيتەوە (كما مر) هەروەكى رامانبـارد لەئـەجوەفى لـە باسـى (لاتخشون) بنورە (واسم الفاعل منها) وئيسمى فاعيل لەو وينانەى رامانبارد (غاز) لەبۆ يك پياوى نادیار ئەسلى خۆى (غازوٌ) بەر.لەسەر.واوى.گرانىلاماندا دوو زەننەدار كە تەنوين و واون گەيشـتنە يك واومان لادا گەرا بە (غازٍ) (غازيان) ئەسلى خۆ (غــازوان) واو لەتـەرف گۆريـان بـەى چونكـە جێگاى باوەرٍ نينە ئە لفـونونى كەلو دووانە (غازُوَنَ) ئەسلى خۆى (غازِوُون).واو.ونونى.كۆى بەهيچ دانانين دەلێن واوى ئەوەلى لە رۆخە پێشە كەى ژێردارە ئەيگۆرين بەيى.بـەر.لەسـەرێبى گرانـە.راى ئەگوێزينە سەر عەينولفيعلى كەژێرە ئەويشمان لادا.واوى پيشـى لائـەدەين چونكـە دوو زەننـەدار پێكەوە نابن گەرا بە (غازُوَنَ) لەبۆ كۆى پياوى بزرە كە بە واو نون كۆ ببيتەوە.. بەلاّم ئەو كۆيـەى كە بنەرەتە كە تێك بدا وەك (غُزاء) ئەسلى خۆى (غزاون) واو لەپاش ئـەلفى زێـدە ئـەيگۆرين بـە ئەلفى بزواو گەرا بە (غزاء) لەبۆ كۆى پياوان لە ئيسمى فاعيل لەو كۆيانە كە بنەرەتەكە تيك بــدا (وغُزَّى) فائولفيعل بەرەى هەيە. بەگرانيى عەينولفيعلى سەردار ئەسـلى خۆى (غُزَّوٌ) واومان كـردە يى چونكە لەرۆخەو پێشەكەش بەردارنيە ئەوجا دەيكەينەئەلف و لاى ئەدەين لەبەر دوو زەننەدارى لەبەينى تەنوين و واوى گەرا بە (غزًى) (وغزات) بەلەبەرى فـائولفيعلى و سـوكيى عـەينى (بضـم الفاء وتخفيف العين) هەتا جياوزى ببى لەبەينى تاك و كۆيان چونكە ئەو سێيانەش لۆ تاك و كۆنە (٢) (وهذا البناء) ئەو بنايە كە فائولفيعلى بەرى هەبى (مختـص) تايبەتـە (بالنـاقص) بـە فيعلـى لامولفيعلى پيتى نەخۆش بى وێنەى چوارەم لەو كۆيانە بيناى تاكيان تيكە بدرى (غُـزّوٌ) بەلەبـەرى فائولفيعلى زەننى عەينى (غزْوان) بەلەبەرى فائولفيعلى وە زننى عەينى وسەرى واوى لەگەل ئەلف و نونان. شەشەم(غزاء) بەژێرى جابەلەسەرى بەئەلفى بزواو (اصله غزاو) واوى لـەدواى ئـەلفى زيـدە

فصار غزيٌ - غزواء - غازية الخ. وجمع تكسيرها غَوازٍ. وغَوازُي واصل غاز غازو قلبت الواو ياء لآن كل واو متطرفة مكسور ماقبلها تقلب ياء ثم حذفت الياء لالتقاء الساكنين بعد حذف الضمة كما قلبت في غزي. واذا دخلت لام التعريف عادت الياء. ثم قالوا غازية لأن المؤنث فرع المذكر والتاء طارئة فلا يعتبر[1].

ئەگۆری بە ئەلفی بزواو لۆی دەفەرموی (قلبت همزة ابتداء) لەئەوەلەوە (لانهما) چونكە واوییی (تقلبان) ئەكۆرێن (همزة) بە ئەلفی بزواو (اذا وقعت) ئەگەر هەردووكیان (طرفا) لەرۆخی بن (بعد الألف الزائدة) لەدوای ئەلفی زیدە بن (ككساء) بەمانا جلك دەبەركرد نەئەسلی خۆی (كساو) واومان گۆڕی بەئەلفی بزواو (ورداء) ئەسلی خۆی (رداي) بوو بەمانا كۆنو خەراب (وقلبت الفا) گۆڕیمان بەئەلف (ثم حركت) جادوابی بزواندمان (كما مر) هەروەكو رامانبارد (في صائن) لەنەجوەفی (وغزي) بەلەبەری فائولفیعلی و ژیری یێی (اصله) ئەسڵەكەی (غزوو) واوی دوایمان لەبەنەمە نە رۆخەو پیشەكەی بەرداره لۆی دەفەرموی (قلبت الواو الأخيرة ياءً) گۆڕیمان بەیی (للقاعدة السابقة في تمطى) (ولم يعتد بالمدة) باوەرو اعتبار بەنەوی واوی بەینی بەرێمێو. واێ دوای ناكرێ لە نیوەك (غزووٌ) (في المجموع حاجزا) لەكۆیان بلێن ئەو پەردەیەو واوی دوای پیشەكەی بەردار نییەتالێبن وا فەرز ئەكەین پیشەكەی بەرداره (لثقل الجمع) چونكە كۆ گرانە (فكان ماقبلها) كەئەنەما پێشەكەی (مضموم) بەرداره (فصار غُرُوي) (ثم اعل اعلال) جا دەستكاری كرا (مرمى) كما يأتي) هەروەكی لەدوا باسی.

(١) ئەكری دەڵێ واوێیی لەیەك پیتێ كۆببنەوە · پێشەكەی زەننەدار بی واوی ئەگۆڕین بەیێ ییی پێشی لەئێدیدا بزر ئەكەین زییەكەش ژێردار ئەكەین هەتا ییەكە سەلامەت بی لەدەستكاری ئەوە كۆی پیاوان كەئەسڵی تاكەكەی تێك بدرێ كە پێی دەڵێن(مكسر (فصار غُزِيٌّ.غزواء) پیشەی بەردار لەدوای سەرداره واوێش سەردار نەمان گۆڕی بەئەلف هەتا نێتە سەرشێوەی (براق) كە ئیسمی تاكە كۆنیە (غازية) لەئیسمی فاعیل لۆیك ژن ئەسلی خۆی (غازوٌ) واومان گۆڕی بەیی تێی ژنان لەئاخیرمان دانا گەرا بە (غازية)،دەڵێن (غوازٍ) ئەسلی (غوازو) واوی لەرۆخ گۆڕیمان بەیی ئەو بەردی لەسەر ییی لاماندا ئەوجرییەكەمان لادا گەرا بە (غوازٍ) بۆی دەفەرموی (وفي جمع تكسيرها

واعتبرت في قلنسوة لعدم اعلال تمطى لان اصله على التاء دون هذا وجاز ان يكون القلب هنا لوقوعها رابعة. وجمع تكسير الفعيل بمعنى الفاعل. غُزواءُ - غِزاءٌ - غُزوٌّ - غُروان - غِزْوان - أغْزاءُ - اغْزياءُ - أغْزية - غُزِيّ - غُزْوي[1].

غوازٍ(غوازيً) پێشەکەی لەحاڵەتی بەرو ژێریدا. وینـەی دووای لەحالـەتی سـەرداری (واصـل غـاز غازوٌ) بەواوی (قلبت ياء) گۆڕیمان بەیی (لان كل واو) چونکە هەر واوێـك (متطرفـة) لـەرۆخی بـی (مكسورة) ژێردار بی (ماقبلها) پێشەکەی (تقلب ياء) ئەگۆری بەیی (ثم حذفت الياء) جـا یـیەکـە لادرا (لالتقاء) لەبەرگەیشتنی دوو (الساكنين) زەننەداران کە ییو تـەنوین (بعـد) لـەدوای (حذف) لادانی (الضمة) بەری ییی (كما) هەوەك (قلبت) ئەگۆرا (في غزى) لـەبینا مەجهولی مـالّی (واذا دخلت) ئەگەر(لام التعريف) لامی ناسینی ببەیە سەر ئیسمی فاعیل (عادت الياء) ییەکـە دیتـەوە (الغازى الرامي) لامولفیعلەکە هاتیتەوە چونکە تەنوین ئەما بە لامی (ثم قـالوا) لـە دووا لادانـی ییی لە (غاز) (قالوا غازية) بەگۆرانی واوی بەیی.

(١) لەگەلّ ئەوەکە لەرۆخیش نی‌یە (لان المؤنث) چونکە مێی لەنێر جیابووەتەوە (فرع المذكر والتاء) تیی لەلارا (طارئة) هانیە (فلا يعتبر) تییەکە جێگای رێزلێنان نی‌یە. نەدی لــە (قلنسـوة) ئـەویش دەلی (واعتبرة) جێگای رێزلێنانە (في قلنسـوة) ئـەو تییـە لـێرەدا (لعـدم) لی روونـەدانی (اعـلال) دەستکاری (تمطي) چونکە واو لە(قلنسوه) پێشەکەی بەری هەیە، واوی (تمطي) کە گۆڕایە پێشکەی بەری نی‌یە بۆی گۆڕایە (لان اصله) لەبەرئەوەش واوی (قلنسوة) نەگۆرایە چونکە بنەرەتەکەی لەسەر هەندێ دانرایە (دون هذا) بەلاّم (غازية) بنەرەتەکەی لەسـەر تیی دانەندرایە(وجاز) دروستە(ان يكون القلب) لەگۆرانکاری‌یەکە (هنا) لێرەکە (غازية) (لوقوعها رابعة) چونکە پیتی چوارەم و پێشەکەشی بەردارنی‌یە.

(وجمع تكسير الفعيل) ئەو کۆیەی پێی دەلێن (تكسير) کەلەسەر کێشەی (فعيلى) کەبەمانا ئیسمی فاعیل بی (بمعنى الفاعل) هەشتن (غُزَواءٌ) ئەول بەری هەیە.دووهەم سەر ەلەگەلّ ئەلفی درێژکراو (غِزاء) بەلەژێ ر ، ئەوەلی‌وە سەری دووەم.بەئەلفی زیدەواویشمان گۆری بەئەلفی بزواو چونکە لەرۆخەو ئەلفی زیدەی لەپێشە (غزو) بەلەبەری هەردووکان وەدروستە دووهەم زەنەدار بی (غُزوان)

وعليك بأعلا ما اعل لمعرفتك مما سبق. غزية الخ غِزاءُ. غَزايا اصلـه غَزايـو فلبـت الياء همزة والواو ياء فكرهوا همزة مكسورة بين حرفي علـة ففتحـوا الهمـزة وقلبـوا الياء الفا فصار عزائيٌ فكرهوا الهمزة بين الفين قلبت الهمزة ياء، فصار غزايـا، قـال ابن حاجب وتقلب الياء الفاً اذا وقعت بعد همزة(١).

ئەوەل بەردار دووهەم زەننەدار لەگەڵ ئەلف و نونی زیدە (غزوان) بەلژێری ئەوەلی وە زەننی دووهەم (اغزاء) بەسەری ئەولی زەننەیدووهەم سێهەم سەرداره وە واوە.

(١) کەشمان کردە ئەلفی بزواو چونکە لەدوای ئـەلفی زیدەیـە (أغْزيـاء) بەلەسـەری ئـەولی زەننـی دووهـەم لـەژیری سـێهەم ئەسـڵەکەی (أغْـزِواء) واومـان گـۆری بـەیی لەگـەڵ دەسـتکاری کەلـە موفرەدەکەش کرا کە (أغزية)بوو، (أغزية) بەلەسەری ئەوەلی زەننیدووهەم ژێـری سـێهەم ئەسـلی خۆی (اغزوة) واومان گۆریە بەیی (وغُزي) بەلەبەری ئەوەلی و ژێری دووهەم وە گێرانی واو بە یـیـی ئەسلی خۆی (غزوو) واوی دووهەم گۆرا بە ییی وەواوی دیشمان گۆری بەیی و لەنی دووایيدا بزرکرا و زێیەکەش ژێردارکرا لەبەریی. جا هەمان بەخۆبزانە لەبەرچی وامان کرد بۆی دەفەرموێ (وعلیـك باعلال ما اعل) لەسەرخۆتە دەستکاری ئەواوانەی دەستکاریان نەوی (لمعرفتك) چونکە دەزانی (مما سبق) لە رابردوو لەبۆ کۆی (تکسیر)ی ژنان لە (فیعلی) بەمانا (فاعل) دەلی (غزيّة الخ) هـەتا دوای (غزأ) بەلەژی ئەوەلی (غزایا) (بەلەسەری ئەولی (اصله) بن رەتەکـەی (غزایـو)بـو (قلبـت اليـاء) ییەکەمان گۆری بەئەلفی بزواو. واوەکەشمان گۆری بەیی (والواو یاء فکرهوا) زانـایان پێیـان جـوان نییە (همزة مکسورة) ئەلفی ژێردار (بین حرفي علة) لەبـەینی دوو پیتـی نـەخۆش. عللـە (ففتحـوا الهمزة) ئەلفی ژێردار سەرداریان کرد (فقلبوا الياء الفا) یـاو یـان گـۆری بەئـەلفی نـەبزواو (فصـار غزنا) گەرابە (عزاني) لەلای زانایان جوان نەبوو (فکرهوا الهمزة بین الفین) ئەلفی بزواو لەبەینی دوو ئەلفی نەبزواو (قلبت یاءً) گۆرا بەیی (فصار غزی) (وقال ابـن الحاجب) کـوری حـاجب دەفـەرموێ (وتقلب الياء الفا اذا) ئەگۆری.

بعد الف في باب مساجد وليس مفرد هاكذلك أي بهمزة الفا و الهمزة يـاء. كشـواي جمع شاوية. بخلاف شواء جمع شائية. ويمكن ان يقال اصله غزائيو بـأن تكـون الهمـزة زائدة ابتداء اذ لا دليل على قبلها من الياء. وبمعنى المفعول غزى[1].

غزيان غزوى.غزائي. غزواء للذكور والأناث. وفي الفعول غـزو - عـزواء - أغـزاء لهما- وتقول في المفعول من الواوي مغزو. ومن اليائي[2]

---

(١) يێ هەردەماى (وقعت) ئەگەر (بعد الهمزة) لەدواىئەلفى بـزواو (بعـد الـف) لـە پاشـى ئـەلفى نەبزواو بى (في باب مساجد) لەبابى كە وەك (مساجد) كەكۆى تاخير كۆيـان بـى كـە پێـى دەڵێـن (صيغة منتها الجموع) (وليس في مفدرها كذلك) لەتاكەكەى وانەبى. يى لەپاش ئەلفى بزواو ئەويش لەپاش ئەلفى نەبزواو نەبى (أي بهمزة) ئەو ييە لەپاش ئەلفى بزواو نەبى (الفا) ئەو ييە ئەگۆرى لـە كۆيەكەدا بە ئەلف (والهمزة ياء) ئەلفە بزواوەكەش ئەكەينە يى (كشوايا) كۆى ئەخيرە كە دەيلينـى (صيغة متهاى جمعة) (جمع شاوية)لە (شوى يشوي)وەرگيراوە لێرە ئەو ئەلفەى لەدواى ييى ئەوە يـى بۆ كردمان بەئەلفى نەبزواو ئەو ييەى لەهەردوو ئەلفە نەبزواوانە ئەلفى بـزواو بـوو كردمـان بـەيى چونكە ئەسڵى خۆى (شواوي) بو بەمانا برژاوە واوى لەپاش ئەلفى زيدە گۆريمان بەئەلفى بزواو بێـى بەئەلف نەبزواو ئەبێتە (شوانا) ئەلفە بزواوەكەش ئەكەينە يێى دەبيتە (شوايا) چونكە لەتاكەى ييـى لە دواى ئەلفى نەبووە ئەويش لـە دواى ئـەلفى بـزواو لـە بـابى مسـاجد نـەبوو بـۆى ئـەو گـوران كارييانەمان كردن بەڵام ئەو جێگايانەى لە تاكى وانى‌يە (بخلاف) كەلە تاكەكەى بگـۆڕى وەك (شـوا) (جمع شائية) ئەسڵى خۆى (شواءؤ)بـو چونكـە واوى لـەرۆخ پيشـەكەى ژيـرداره كردمـان بـەيى ئەويشمان لادا چونكە بەر لەسەر يى ئەگرانە عادەتە بەرەكە لائەدەن دوو زەننەدار گەينە يك كەييو تەنوينەن ييەكەمان لادا گەرا بە (شوا) جالەبەرئـەوە كەلـەتاكيويش يـى لـەدواى ئـەلفى بـزواو و ئەويش لەدوا ئەلفى نەبزواو هەيە بۆى لە (صيغەى موتهاى جموعان لەو وينەيە نەمانگۆڕى بەئەلفى نەبزواو) بەلكو لاماندا ئەگەرچى ئە بوا گۆڕايا بەئەلفى نەبزواو.

(٢) وە ئەلفە بزواوەكەشـ ن گۆريبا بە يى بەڵام چونكـە لەتاكەكـەش وايـە كێشـەيەكى زۆر پـەيدا نەبوو لەدەستكاريدا جاليگران ێيەكە لادرا ئەوە (شـواء جمـع شـائية) كـۆى نيسـمى فاعيلـەو مانـا

مرمي اصله مرموی بقلب الواو یاء لان الواو والیاء اذا اجتمعتا في كلمة واحدة وأولاهما ساكنة قلبت الواو یاء واد غمت الیاء في الیاء وكسرما قبلها بشرط ان لایكون الآول منهما بدلا كسویر ودیوان وان لایكون في افعل ولا عَلَمٍ نحو ایوم. وحیوة، وان لا یكون(١)

پیشكەوتنە لامەكەی واوە عەینەكەشی ئەلفی بزواوە (ویمكن) لەوانەیە (ان یقال) كەبگۆترێ (اصله) بنەڕەتەكەی (عزائو) (بأن تكون) بەوە كە (الهمزة) ئەلفی بزواو كەلەپێش واویە (زائدة ابتداء) هەر لە ئەوەلەوە ئەزیدە بووبێ (اذ لا دلیل) چونكە هیچ بەڵگە نی یە (علی قلبها من الیاء) لەسەر گۆڕانی بەهەمزە لەیی را هاتبێ (وبمعنی مفعول) ئەوهە لەباسی (فیعلی)بە (معنا)(مفعول)ە (عزیّ) ئەسڵەكەی (غزیو) واویێ كۆبوونەوە پێشەكەی زەننەدارە واوی ئەگۆڕین بە ییی و دە ییی دواییدا بزر ئەكەین ئەبیتە (عُزّيٌ) بەگرانی ییی لەبۆ یك پیاوی بزرە (غَرِيّان) لەبۆ دوو پیاوی بزر بەگرانی ییی و ئەلف و نونی دوان (غزوای) بەزننی لەبەینی دووسەران بەئەلفی كورت كەپێی دەڵێن ئەلفی (مقصورة) وە(غزاءي) بەلەبەری فائولفیعلی ئەلفەكی زیدە لەدوای عەینولفیعلی بەئەلفەكی بزواوی سەردار ئەسڵی حۆی (غزاوي) ووامان گۆری بەئەلفی بزواو چونكە لەدوای ئەلفی زێدەیە (غزواء) بەلەبەری عەینولفیعلی وە دووسەران (للمذكر والاناث) لەبەرئەوە زانیت كەلەوەپێش واو ناگۆری یش هەروایەئەو سێیانە لەبۆ كۆی پیاوان و ژنانن (وفي الفعول) لەفەعول بەمانا (مفعول غُزُو) بەلەبەری هەردووكیی.

(١) ئەوەلی و بەسوكی (عزواء) بەلەبەری ئەوەلی بەسەری دوانیدی لەگەڵ ئەلفی درێژ كە دەیڵێنی ئیلفی (ممدودة) (اَغْزاءٌ) بەزەننی لەبەینی دووسەران (لهما) لەبۆ ژن و پیاو (وتقول) دەڵیٚ (في المفعول) لەئیسمی (مفعول) كە واوی بی (مَغْزُو) ئەسڵی (مغزوو) واو لەواویدا بزركرا گەرا بە (مغزوّ) بەگرانی واوی لەبۆ یك پیاوە (ومن الیائي) ئەگەر لامەكەی ییی دەڵێ (مرميّ) ئەسڵەكەی (مرموی) واو گۆڕا بەیی و بزر كرا لەئیی دوایی (بقلب الواو یاء) (لان الواو والیاء) چونكە كەواویێ كۆبوونەوە (اذا اجتمعتا في كلمة واحدة) لەیك ووشە (اولیهما ساكنة) پیشەی زەننەدار بوو (قلبت الواو) واوی ئەگۆڕین (یێ) بەیی (وادغمت الیاء في الیاء) ئی پێشی لە ئیدوواییدا

الياء للتصغير اذا لم يكن الواو طرفا نحو أُسَيْوِدْ. وكثر في الواوي مغريّ وان خالف القياس تشبيها بنحو عتى. ولم يجز في نحو عَدُوٍّ مفرداً عدى مع صدق قاعدة وقوع الواو رابعة لعدم الأعتداء بالمرة فكان ماقبلها مضموم. وانما اجازوا في مغزى لانه اثقل ولانه قلبت في فعله المجهول ولذا لم يأت من نحو يرضي الا مرضى وفِعْل عدو معلوم[1].

بزرئەكە ن (وكسر ما قبلها) پیشی ییی ژێردار ئەكەن (بشرط) بەمەرجی (ان لایكون) نەبیت (الأول منهما بدلا) ئێی ئەوەلی لەجیاتی پیتەكی دی نەبی (كسُوَیْرِ) بینا مەجهولی (سایر) پێشەكە بەردار كرا جا ئەلفەكە گۆڕا بەواو لێرە واو یێ كۆبوینەوە بەلاّم چونكە لەجیاتی ئەلفی هاتیە دەستی لێنادەین (ودیوان) ئەسڵێ (دِوْوان) واوی پێشیمان كردە ییی گەرابە (دیوان) ئێستا ئەوانە چونكە بەدەلنەلەبری واوی.دەستكاری ناكەین (وان لا یكون) (في افعل) لە ئەفعەلەی ئیسمی (تفضیل) نەبی (ولا عَلَمِ) ناویش نەبی (نحو ایوم) ئیسمی (تفضیل)

(١) (وحَیْوَة) ناوە لەوانەشە واوی ناكەینە ییی (وان لا یكون) وەنابی (الیاء) ئەو ییە لەكن واوی (للتصغیر) ئی گچكە كردنەوە بی (اذ لم یكن الواو) واویش نەكەویتە رۆخی بەلاّم ییی لۆگچكەی بی واوێلەرۆخ دەستكاری ئەكرێ (طرفا) لەرۆخ نەبی (نحو اسیود) لەبۆ گچكەی (اسود)یە مان رەشە (وكثیر) زۆرە (في الواوي) لە ئیسمی (مفعول)ی واوی (مغزی) ئەسڵی خۆی (مغزوو) واوی دوای چونكە پێنجەمە كرمان بەی ئەویدیشمان كردە یی و لەئیدواییدا بزركرد گەرا بە (مغزی) بەگرانیی یێی (وان خالف القیاس) با بە پێچەوانەی عادەتیش بی (تشبها بنحو عتي) لەسەر وێنەی (عتی) كەواوی لەدووایی كردمان بە یی چونكە لەرۆخەو پێشەكەشی بەری هەیە ئەویشمان كردە ییی بزرمان كرد (ولم یجز في) دروست نی‌یە (نحو عَدُوِ) لە عدو (مفردا) كەلەبۆ تاك بی (عدی) بەكۆڕانی واو بەیی (مع صدق قاعدة) لەگەلّ هاتنی ئەو دەستورەی كە واو دەكرێتە یی (وقوع الواو) بوونی واوی بة (رابعة) چوارەم بوو دروست نی‌یە (لعدم الاعتداء) چونكە بە چ حەسیب نی‌یە (بالمدة) ئەو مددەیەی كەلە بەینی واوی دووای و دالی عەینۆلفێعلە نایژمێرن بە پیت (فكأن ماقبلها) وادائەنین كە پیتی پیشی بەری هەیە (وانما اجازوا) نیە وەكو دروستیان كردیە (في مغزی)

لم تقلب فيه كيعدو (تنبيه). لم يعتدوا في عدو ومغزو على مــاهو القيـاس بـالمدة في قاعدة وقوع الواو رابعة فصاعدا واعتدوا بها في المفرد في قاعدة تمطي فامتنعوا من القلب في كلتا القاعدتين في فعول وجوبا[1].

واوێبێ (لانه أثقل) چونکه (مغزی) گەلەك گرانترە لە (عدو) جـا کەدەسـتکاریش نـەکرێ بـەبێ پەردە هەر دروستە.

(١) (ولانه) هەم لەبـەر ئـەوش (قلبت) گۆڕدرایـە (في فعلـه الجـهول) لـە فیعلـی بینـا مەجـهولی (کیغزای) لە ئیسمی (مفعول)ی کە لەبنا مەجهولی دروست کرایە لەویش دەکری (ولذا) لەبەرئــەوە گۆڕانکاری کەلە(فیعلی) بکرێ لە ئیسمی مەفعولیش ئەکرێ ئەگەر نــا نـاکرێ (لم یـأت) نەهاتیــە (من یرضي) لەبنا (مجهول)(الأَمَرْضی) ناگۆڕی بەواو هــەر بـەیی هاتیـە (وفعـل عـدو) فیعلـی وی (معلوم) بنا مەعلومە بنا مەجهول نیە (لم تقلب فیه) لەوی ناگۆڕی (کیعـدو)نەگۆڕدرایـە بـە یـیـی (تنبیة) ئەوە ئاگادار کردنەوەیە لەپاش لۆلۆلێلــێ مایـە. (لم یعتـدوا) حەسـیبیان نـەکرد (في عـدو ومغزو) لەئەوانە (علی ما هو القیاس) بنا لەسەر قیاس ئەگەر واوی چوارەم پیشــە ی بـەری نـەبی ئەگۆرێ بە یێ (بالمدة) بەپیتەی کەپێی دەڵێن پیتی مەدی کەواوە لە نێوان عەین و لامان لــێرە (في قاعدة) لەو دەستورەی (وقوع الواو) روبدات واو (رابعة فصاعداً) بەچوارەم یا زیاتر جا بیگۆڕین بــە یـی (واعتدوا بها) بەڵام حەسیبیان کرد (في المفرد) لەتاکی کە فاسیلە لە نێوان بەری عــەینولفیعلیو واوی لامـول فیعلـی (في قـاعدة) لەدەسـتو (تمطي) کـە گیرایـان بەپـەردە لەبـەینی واوی و بــەری پێشی(قاعیدەی (تمطي)ئەوەیە هەروا وەك لە دوایییلبی و پیشەکەش بەری هەبی ئەگۆری بە یی لەو ئیسمانەی موعرەبن. جا برا بۆت روون بکەمەوە کەلەتاکی مەدەکە بە پیت ناژمێرن چونکە لــەلارا هاتیە بەڵام لەکۆی ئیعتبار بەپیتە ناکەن لەجیهەتی زەننەوە ناژمیری (فامتنعوا) بــەرگریان کردیــە (من القلب) لەگۆڕانی (في کلتا القادعتین) لەهەردوو دەستوورەکان کەواو لەرۆح. یا بەپیتی چــوارەم و زیاتر (في فعول) لە فعول بە معنا مەفعول (کغزوو) چونکە هیــچ دەسـتوری لیٚ نەهاتینــە جیـنـە لقبقرة خۆی کةلقوانیی.

ومفعول اختياراً. و الكل موجه. ولآضير في اجتماع الاعتبارين المتصادين بالنظر الى قاعدتين. وتقول في فعول من الواوي عدو عدوان عدوين اعداء عدى بالضم والكسر. وهذا جمع لانظير له. وتقول عدوة الله حملا على صديقه لتضادهما[1].

ومن اليائي بغى اعلاله كمرمى تقول بغى بغيان بغايا وفي فعيل من الواوي صبي صبيان.صبيين صبيون.صبيين. صبية صبيتان صبيتين صبيات صبايا. اصلهما صبائو وبغائو فاعلا كغزايا[2].

---

(١) نەلەبەرئەوە کەوە ئەشتەك بچی جا لەبەر هەندێ بگۆڕین (وجوبا) بەواجبی ناگۆڕی (وفي مفعول اختيارا) بەڵام لە مفعول لەبەر ئەوە میمەکی لیزیاد ئەکرێ پیتی زیاتر ئەبن باش ئەوەیە نەگۆڕی بە یی بەڵام کە بیگۆڕن دروستە (والكل موجه) هەریك لەو دوو ئیعتبارانە جێگای رووتێکردنی زانایانە کە هەریك بەپێچەوانەی یکترن لەلایەك حەسیب بکەی لەلایەك حەسیب نەکەی جواب (ولاضير) زەرەری نییە (في اجتماع) لەکۆبوونەوەی (الاعتبارين) دوو ئیعتباران (المتضادين) کەبە پێچەوانەی یکتر بن (بالنظر) بەنەزەر (الى قاعدتين) لە دوو دەستووران هەریك بەروە لایەکی ئەتو لۆت هەیە هەر ئیعتبارەکی بکەی ئەبی. (وتقول) ئەتو ئەڵێی (في فعول الواوي) لە (فعول) کەواوی بی بە معنا مفعول(عدو) ئەسڵی (عدوو) بزرمان کر (عدوان) لەبۆ دوان ئەویش بزرکرایە (عدوين) لەبۆ دوو پیاو لەحالەتی سەرداریو ژێردرای (اعداء) لەجمعی تکسیری واو لەپاشی ئەلفی زید نەگۆڕێ بە ئەلفی بزواو (وعُدِيّ) بەبەری فائولفیعلی و ژێری دالی وەئەتوانی فائولفیعلی بەلەژێری بڵێ بۆی دەفەرموێ (بالضم والكسر) (وهذا جمع) کەبەژێرو بەلەبەری بخوێنینەوە ئەو کۆیە (لا نظير له) وینەی نییە لەکۆی سیفەتان چەنکە تایبەتەبەئیسمی کە هەڵناوەشێتەوە (جامد) بی (وتقول) ئەتو ئەلێ (عدو) لەبۆ ژن و پیاوە دەگەل هەندێ لة (عدوة الله) لەبۆ ژننا نیشای پێوەیە ئەویش دەلێ (حملا على) بەحەمەل وەسەر زیدی خۆی (صديقة الله) کە (صديق)ە لەسەدیق ژن و پیاو جیاوازە.

(٢) لە (عدوة الله) جیاواز ئەکەین (لتضادهما) حەملی زیدە وەسەرزیدی (ومن اليائي) ئەتو ئەلێ لە (فعول) بەمەعنا (مفعول) کە یائی بی (بغىّ) ئەسڵی خۆی (بغوى) واوو یێ کۆبوونەوە ئیی

ومن اليائي شري في سريع السير تقول شري شريان شرين شريون شرين. ما سمعت مكسره في أي صيغة هو. شرية شريتان شريتين شرايا. والثلاثي المزيد فيه تقلب واؤه ياءً لأن كل واو وهو لام الفعل لم يعقبه لام اخرى ووقعت رابعة فصاعدا ولم يكن[1].

پیشی زەننەدار واوی ئەگۆڕین بەیی و لەیبی دا بزر ئەگەین پیتی پیشی لەبەریێی ژێردار ئەگەین ئەگەڕێ بە (بغِيّ) بەمانا تاوانە (اعلالەکەی) وەك رامانبارد (تقول بغى) لەبۆ یکە (بغيّان) لەبۆ دوان (بغايا) لەبۆ ژن و پیاو کەبەمعنا ئیسمی فاعیل بی یا بە(معنا) ئیسمی (مفعول) بی بەلا هەر لۆ پیاوو ئیسمی (مفعول)ی لێرە پێ هینایە (وفي فعيل من الواوي) لەبە (معنا فاعيل) یا بەمەعنا ئیسمی مەفعول بی (صبي) ئەسلی (صبيو) واویي کۆبوونەوە واومان کردە یی بزرمان کرد لە یییدیکە بە مانا مەیلەو لەبۆیکە (صبيان) لەبۆ دووانە لەحالەتی بەرداری (صبيين) لەبۆ دووان لەحالەتی سەرو ژێرداریدا (صبيون) لەبۆ کۆی پیاوان کەبەواو نونان بی لەحالەتی بەرداری (صبيين) لەبۆ کۆی پیاوان لەحالەتی سەرو ژێرداری (صبية).

بەلەژێرو زەننی دوای وی (صبيتان) لەبۆ دوو ژنی بزر لە حالەتی بەرداری (صبيتين) لە حالەتی ژێرداری (صبايا) لەبۆ ژنان بەبێ ئەلف و تی کەپێی ئەلێن (جمع التكسر) (اصلهما) ئەسلی (بغايا)ی لەفەعولی یائیو ئەسلی (صبايا)ی لە (فتعيلي واوی) (صبائو) واومان گۆری بەیی چونکە پینجەمە گەرا بە (صَبائِيُ)زانایان لەلایان جوان نییە ئەلفی بزواو لەبەینی دوو پیتی نەخۆش سەردارمان کرد ییەکەمان گۆری بەئەلفی نەبزواو.

(١) گەرا بە (صبائا) جوانەبو ئەلفی بزواو لەبەینی دوو ئەلفی نەبزواو کردمان بەیی گەرا بە (صبايا) (وبغايو) واومان گۆری بەیی لەبەرئەوە دوویی کۆتەبنەوە یی ئاخیرمان کردە ئەلفی نەبزواو گەزا بە (بغايا) لەبۆی دەفەرموی (فاعلا كغزايا) بەلام ئەوە بزانە ئەوەئەصلی نیریکی بوو کە باسمان کرد(وتقول من اليائي) لە (فیعلی) یائی بی (شريّ) لە ئیسمی (فاعيل والمفعول) (في سريع السير) مانا خۆش رۆییە ئەسلی خۆی (شريئ) ییێ پێشیمان لەئیمی بزرکرد گەرا بە (شريّ) تقول شری) لەبۆ یك پیاوی بزر (شريّان) لەبۆ دو پیاو (شريين) لەبۆ دوان لەحالەتی سەرو ژێر (شريون) لەبۆ گۆی پیاوان لەحالەتی بەرداری (شريين) لەحالەتی سەردرای وژێردری ما سمعت) نەمبیستیە

ما قبلها مضموما حقيقة كيغزو او حكما كعدو قلبت ياء ثم الغا فتقول اعطى يعطي واعتدى يعتدي. واسترشى يسترشى ومع الضمير اعطيت واعتديت. واسترشيت. وكذلك تغازينا وتراجينا مع الضمير المتكلم مع الغير. (الرابع المعتل العين واللام) ويقال له اللفيف المقرون. ولا يجئ الا من باب ضرب يضرب[1].

(مُكَسَّرةً) كۆی كە پێدەلێن (جمع الكسر)ە (في أي صيغة هو) لە هیچ وێنەكانی (شرية) لەبۆ یەك ژنی بزر (شریتان) لەبۆ دووان لەحاڵەتی بەرداری (شریتین شرایا) وەك (غزایا) دەستكاری بكە (والثلاثي المزيد فيه) لەووشەی سێپیتی كە لێزیادبكرێ (تقلب)ئەگۆری (واوه یاء) واو بە یاو (لأن كل واو) چونكە هەر واوەكی (وهو لام الفعل) لامولفیعلی بێ (لم يعقبه لام اخرى) هیچ لامولفیعلی لەدوایی نی (ووقعت) بە (رابعة) فصاعدا) چوارەم یا زیاتر بی (ولم يكن) نەبی (ما قبلها مضموما) لەپێشەویش بەرداری نەبی (حقيقة) بە حەقیقةً (كيغزو) لیرەزییە كە بەردارە كەلەپیش واویە.

(١) (او حكما كعدو) واوی پیشی نەزننەدارە بەلام چونكە ئیعتباری پێناكرێ وا فەرزەكەین ئەو دالەی كە بەردارە لەپێش واوی دووهەمەو بۆی دەلێین (حكما) لێرەش ناگۆرین چونكە حوكمی بەری لە پێشە ئەگەر وانەبوو(قلبت) ئەگۆرێ(یاء) بەیی ئەویش (ثم الغا) ئەلفی نەبزواو (فتقول) ئەتو ئەلێی (اعطى) لەبابی (افعال) ئەسڵی (عطو) ئەلفەكەمان لەپێشەوە زیادكرد گەرا بە (اعطو) واو پیتی چوارەم پێشەكە بەردارنییە دەیگۆرین بەیی ئەویشمان گۆری بەئەلفی نەبزواو (یعطي) ئەگۆرایە بەئەلفی بزواو (واعتدى) ئەسلی (اعتدو) وەكی پیشی دەستكاری بكە (یعتدی) وەك پیشان لەبابی (افتعال) بەمان دوژمنایەتی‌یە (واسترشى يسترشى) مانا داوای بەرتیلی كرد لەبابی (استفعال)ە (ومع الضمير) لەگەڵ راناوی (اعطيت واعتديت واسترشيت) ئەگۆرین بەیی (وكذلك) وەك لەگەڵ راناوی قسەكەر وایە (تغازينا) لەواوی لەگەڵ رناوی لۆ قسەكەر دەگەڵ رووتێكراوان (وتراجينا مع ضمير المتكلم مع الغير) واو ئەگۆری كەلەگەڵ راناوی قسەكەر لەگەڵ رووتێكراو پێكەوە[ئە]وجا لەباسی ئەمە بووینەوە كەلامولفیعلی پیتێ نەخۆشبی واباسی ئەودیە كە لامولفیعل و عەینولفیعلی پیتی نەخۆش بن دەفەرموی (الرابع المعتل العين واللام) چوارەم لە معتەلان ئەوەیە

وعلم يعلم. واختص ما كلاهما ووا بعلم يعلم. ولم يوجد ما كان عينه ياء ولامه واوا فتقول شوى يشوى شيا كرمى يرمى رميا. وتقول قوى يقوى قوة قوى في الصفة. والجمع أقوياء ورَوِى يَروى ريّا كرَضى يَرْضى رَضياً. والحاصل ان هذا مثل الناقص[1].

فلا يعل العين اصلا فهو ريان وامرة ريا باعلال مَرْمِيّ[2].

هەردوو پیتەکە نەخۆش بن (ویقال لە) پیشی ئەگوترێ (اللفیف المقرون) وەرپیچراوی نیزیك (ولا یجئ) نابیت (الا من باب ضرب یضرب).

(١) کەعەینولفیعلی لەمالّیدا سەردار بی لەمۆلاریعی ژیری هەبی وەك بابای دووهەم (وعلم یعلم) لەوبابەش دی کەعەینولفیعلی لەمالّیدا ژیری هەبی لەمۆلاریعیدا سەری هەبی وەك بابی چوارەم (واختص). تایبەتە(ما کلاهما) ئەوەی هەردووکی واوبن (واو بعلم یعلم) بەبابی چوارەم (ولم یوجد) پەیدا نەبووە(ما کان) ئەوەی کە (عینەیاً) عەینەکەی ییبی (ولامە واوا) لامەکەشی واوبی (فتقول) ئەتو ئەلیّ (شوی) ئەسلی خۆی ییەکە سەرداره پیشەکەشی سەرداره ئەیگۆرین بەئەلفی نەبزواو ئەبێتە (شوی یشوی)ییەکە بەری هەیە گرانە لە سە ییی لای ئەدەین ئەبیتە (یشوي) (شیا) ئەتوەش مەزدەریتی ئەسلی خۆی (شویا) واویێ کۆبوونەوە ئێ پێشی زدنەدارەواوی ئەگۆرین بەیی لەئیدواییدا بزر ئەکەین ئەگەرێ بە (شیا)کرمی یرمی رمیا) ئەوە کە عەینەکەیواوبی لامەکەش ییی بی لەبابی دووهەم (وتقول) ئەوتو ئەلیّ لەبابی چوارەم کەهەردوکیی واوی بن (قوی) ئەسلی خۆی (قوو) بەلەژێرعەینی جا دەلێین واو لەرۆخی پێشەکەی ژیرداره دەستووره بکرێ بەیی گەرا بە (قوی)(یقوی) ئەسلی خۆی (یقوو) واو چوارەم پێشەکەی بەردار نییە ئەگۆرین بەیی ئەویش بزواو پیشەی سەردار ئەکەین بەئەلفی نەبزواو ئەگەرێ بە (یقوی) (قوّة) لەمەزدەری ئەسلی خۆی (قووة) بەهەلۆەشاندنەوەی بزرکرنی جا لێرە زانایان چاوپۆشیان لەهەموو دەستورەکی کردیە لەبەرسووکی.

(٢) واوی پێشیان دەواوی دواییدا بزر کرد گەرا بە (قوّةً) بەگرانی واوی (قوی في الصفة) ئەسلی خۆی (قووو) واوێ دواوی کردمان بەیی چونکە چوارەمەو پێشەکەی بەردارنییە گەرا بە (قووی)دوو واو کۆبوونەوە ئی پیشی زدنەداره واوی ئەگۆرین بەیی لەیی دواییدا بزرئەکەین گەرا (قویّ) پیشی یی

مثل عطشان وعطشى وجمعهما عطاش بكسر الفاء وهو قياس فعلان فعلى. وتقول ريان ريانان رواء رياً ريّيان رواء[1].

که واوه ژیرداری ئەکەین ئەگەڕێ بە (قویّ) بە گرانیپێی ئەوە سیفەتی موشەبەهەیە (وفي الجمع) لەکۆی ڤیاوان (اقویاء) ئەسلی نزیکی (اقوواء) بو واوی چوارەم پیشەی ژیردارە گۆڕیان بەیی و لەدوای ئەلفی مەمدودەیە گەرا بە (اقویاء) (وروی) ئەوە لەبابی چوارەم بەمانا تیر ئاوی لەمالی دەستکاری ناکەین نە عەینەکەی کە واوە نەلامەکە کەیێیە (یروی) ئەوەش مۆلاّریعە. لێرە چونکە پیشی ییی سەردارە ئەیگۆڕین بەئەلفی نەبزواو بەلاّم هەر بەیی دەنووسین (ریّا) مەزدەر ئەسلی (رویان) بە واویێ کۆبوونەوە ئیێ پێشی زەنەدار واومان گۆری بەییو لە یێی دوای بزر کرا گەرا بە (ریا) کرضی یرضی رضیا) لەهەموو گۆرانکاریەکی وەك ئەون (والحاصل) ئەوەی لیّ پەیدابوو (ان هذا) ئەوەیە ئەو بەشە لە معتەلی (مثل الناقص) وەك نەو بەشە کەهەر لامولفیعل پیتی نەخۆشەکە ناقصە (فلا یعل العین) دەستکاری پیتی عەینولفیعل ناکەین کەپیتی دووهەمە (اصلا) هەر (فهوریان) لة سیفەتی موشەبەهەی پیاوان ئەسلی (رویا) واو ییی کۆبوونەوە ئی پیشی زەننەدار واومان گۆری.

(١) بەیی لەئیدیان بزرکرد گەرا بە (ریان) ئەلف و نون لەبۆ پیاوانن (وأمراة ریا) ئەوەش لۆ ژنانە وەکی (ریان) دەستکاری بکە(باعلال مرمی مثل عطشان) لەبۆ پیاوان بەئەلف و نون (وعطشی) لەبۆ ژنانیش بەیی (علی وزن فعلان) لەبۆ پیاوان (وفعلا) لەبۆ ژنان (وجمعهما) کۆی ژن و پیاو (عطاش) (بکسر الفاء) بەلەژیری فائولفیعلی کەعەینە(وهو) کێشەی (عطاش) (قیاس فعلان فعلی) قیاسی هەردووکیانە ژن و پیاو(وتقول) ئەتو ئەلێی لەسیفەتی مەشەبەهە لەو بابەی (ریان) لەبۆ یك پیاو (ریانان) لەبۆ دووان (رواء) بەلەژیری ئەوەلیو لەسەری دووهەم لەبۆ کۆی پیوان (ریا) لەبۆ یك ژن وەك (عطشی) (ریان) سیێینە ئەسلی (رویان) واو ویی کۆبوونەوە واوی دەکەینە ییی دەبنە سیّ یی ناوەراستی کەلەبەر سیفەتی موشەبەهە زیادکرابوو لەییی لامولفیعلی بزر ئەکەین ئەگەڕێ بە (ریّا) ئەلفەکەش لۆ ژنانە بۆ ئاگاداری لێرە داواروئەدا پێنج ییی کۆ ببنەوە وەك (ریّیی)پیشی عەینولفیعلەکە واو بوو دووهەم لامولفیعل سێهەم لەزیاتی ئەلفی لەبۆ ژنان چوارەم

ولم تقلب الواو ياء مع كسر ماقبلها واعلال مفرده للزوم اعلالين بلا فصل اذالالف حاجز غير حصين. قلبت الواو همزة ابتداء لان الواو والياء الواقعتين طرفا بعد الف زائدة تقلبان همزة او بعد جعله الفا لان الالف حاجز غير حصين فكان ما قبلها مفتوح(١).

وأرْوى كاعطى. وتقول حَيِيَ كرضي. ويجوز حَيِّ بفتح الحاء وكسرها يحيا بقلب اللام الافا. ولم يدغم و الالزم ضم الياء في المضارع حَيَوْةٌ كتبت واوا على لغة من يميل

لەبۆ دووان لەحالەتی سەرو ژێری پێنجەم لەبۆ ئیلافەکە بلێین دوو ژنانی تێرناو یێدی یکەم دووهەمدا بزرکرا. ئی چوارەمیش لە پێنجەمدا بزرکرا ییەکەیش لەبەینی بەسووکی ئەگۆترێ ئەبیتە. رێیی(رِواءٌ)

(١) (ولم تقلب) نەگۆرا (الواو) واو (ياء) بەیی لە (رواء) کە ڕییە ژێردارە بەخۆشی بزواوە (مع كسر ماقبلها) ئەبوا گۆرابا بەیی (واعلال مفردة) لەتاکەکەش گۆرابو (للزوم اعلالين) چونکە دوو گۆرانکاری روو ئەدەن (بلا فصل) بەبی بەین چی. گۆرانەکە لەواوی یك. لە ییی دوای کە گەرا بەئەلفی نەبزواو ئەلفی نەبزواو لەنێوان بەهیچ دانانێین بۆی دەفەرموی (اذ الالف) چونکە ئەلفی نەبزواو (حاجز غير حصين) پەرەیەکی وانیەکە بەین چییی (قلبت الواو همزة) هەر لەئەوەلەوە. واومان گۆری بەئەلفی بزواو (ابتداء) پێشی هەموو شتەك چونکە واوی لەپاش ئەلفی زێدە ئەگۆرێ بە هەمزە مادام تیی ژنایەتی لەدوای نەبی بۆی ئەفەرموی (لأن الواو والياء الواقعتين طرفا بعد الف الزائدة تقلبان همزة) (اوبعد) یان لەدووای (جعله) (الفا) گیران بەئەلف (لأن الألف) چونکە ئەلف (حاجز) پەردەکی (غير حصين) پارێزەر نیە (فكان ماقبلها مفتوح) کە ئەننە مادەلین ییی بزواو پێشەکەی سەردارکردمان بەئەلف ئەوجا بزواندمان بەلەسەری بۆ ئەلفی بزواو (واروى) کە پێتی دووهەم و سێهەم لە پیتە نەخۆشەکانبی (کاعطی) لەبابی (افعال) وەك (اعطی) ییی دوای ئەگۆری بەئەلفی نەبزواو (وتقول) ئەتو ئەلی لەوِفیعلەکەعەینولفیعلی ژێرداربی وەدووهەم وسێهەمی پیتی نەخۆشبن و هەردووکی یی بن (حيِيَ) بەلەژێری پیتی دووهەم بەبی بزرکردن وەك (رَضِيَ).

الالف الى الواو ان كانت الالف المنقلبة عن الياء التي قبلها ياء اخرى تكتب الفا كصديا وريا الا في يحيى وريى علمين فهو حي وحيا وحييا[1].

فيهما حيان وحيوا وحييوا فهم احياء ويجوزحيوا بالتخفيف كرضوا. ولامراحي كارض. واحيا يُحيِي كاعطى يعطى. ولا يدغم حال النصب حملا على الرفع وحَايَا يُحَايِي مُحَايَاة كناجي يُناجِي مناجاةً[2].

---

(١) (ويجوز) دروسته (حيّ) بەلەسەری حیی بەبزرکردنی دووهەم لە سێهەمی (بفتح الحاء وكسرها) بەلەژێریش دروستە ئەوە رابردووەکەیە. داهاتووی (يحيا) بەگۆڕانی پیتی سێهەم (بقلب الياء الفا) بەئەلفی نەبزواو چونکە ئەبزواو پێشەکەشی سەرداره (ولم يدغم) لە مۆلاریعیکەداهاتووە یمان بزرنەکرد (والا) ئەگەر وەمان کردبا (لزم الضم) لازم دات بەر لەسەر یی (الياء) ئەوەش رەفزە لەلای زانایان (في المضارع) لە فیعلی داهاتوو لەمەزدەری (حيوة) بەگۆڕانی پیتی سێهەم بەئەلفی نەبزواو (كتبت) نوسرا (ووا)بتواو (على لغة) لەسەر زاراوی (من يحب) کەسێك کەپێی خۆشە (يميل الالف لى الواو) مەیل بکا لەئەلفی لۆلای واوی (وان كانت الالف) ئەگەر ئەلف (المنقلبة عن الياء) وەرگەرابی لەیی (التي) یی ئەوتو (قبلها) لەپیشی هەبی (ياء اخرى) ییەکیدی (تكتب) ئەنوسرێ (الفا) بەئەلفی نەبزواو (كصديا) بەئەلفی نەبزواو نووسرایە بەمانا زۆرتێنی (وريا) ئەوەش هەر بەئەلف نووسرایە بەمانا تێرناوی (الا في يحيى وريى) لەو دووانە بایی گۆرابی بەئەلف هەر بەیی ئەنووسرێ کە ناوین (علميى فهو حيّ) ئەسلی خۆی (حيي) یێیەکەمان لە دووهەمدا بزرکرد ئەوە لەسیفەتی موشەبەهەدا ئیسمی فاعیلی لیّ نایی چونکە مەعنای ئیسمی فاعیل لەبۆ سبوت و دەوام نیە ئەوە پێویستی بەهەندییە[دەوام داری] لەبۆ یك پیاوە (حيا) لەبۆ دووان کەیی بزرکرابی.

(٢) (وحييا) هەر لەبۆ دووان کەبزر نەکرابی (فيهما) هەردووك لەبزروردیارای ییی لەبۆ پیاوان کەدووبن بەلام لەفیعلی رابردوو. (حيّان) بزرکرایە لەبۆ دووان لەسیفەتی موشەبەهەدا حَيوا لەبۆ کویّ پیاوانییەکە بزرکرایە لە بۆ رابردوو و (حييوا) لو کۆی پیاوان کەبزرنەکرابی (فهم احياء) لە سیفەتی موشەبەهەدا لۆ کوی پیاوان ئەلفەکی سەردار لەپێشەوە دائەنێین حیی زەننەدار ئەکەین بزرەکەش ئاشکرا ئەکەینە وە ئەلفەکی نەبزواو لەبەینی هەردووتیان دائەنێین ئەگەرێ بە (احياي) ییێ

واستحى يستحي استحياء كاسترشي يسترشي استرشاء ومنهم من يحذف العين اعتباطا فيقول استحى يستحى استح فحذفت اللام في الامر ايضا. وكذا في الجزم. وتعود اللام عند التأكيد وذلك لكثرة الاستعمال كما قالوا لاأدر في لا أدرى ولم يك في لم يكن(١).

لەپاش ئەلفی زیدە ئەگۆرین بە ئەلفی بزواو ئەگەرێ بە (احیاء) (ویجوز حیوا بالتخفیف) دروستە لەکۆی پیاوان بەسووکی بلێین ئەسلی خۆی (حییوا) یێی یکەم کەژیری هەیە بەری یێی دووهەم رائەگوێزین لۆ پێشی دوو زەننەدار کەواو و یێ لامولفیعلن کۆبوونەوە لامولفیعلەکەمان لادا جا بەسووکی دەلی(حیوا) کە (رضوا) لەئەمری دەلیْ (والامر احی) بەلادانی لامی (کارض) وەکی یك لەبابی (افعال) دەلیْ (احیا) دەیگۆری بە ئەلف (یحییی) ئەسلی خۆی (یُحْیِیُ) بەر لەسەر یێی گرانە لاماندا (کاعطی یعطی) (ولایدغم) یێی بزر ناکری لە حالی سەرداریدا وەك خوا ئەفەرموی: (الیس ذلك بقادر علی ان یحیی الموتی) ئێمەش دەلێین (بلیٰ قادر) لێرە حالی سەرداریێە بۆی بزرنەکرایە چونکە (حملا علی الرفع) بە حملەوە سەرحالی بەرداری (وتقول) ئەتو ئەلێی لە بابی مفاعلە (حایا) لەبۆ پیاوان ئەسلی خۆی.

(١) (حاییی) بەلەسەری هەردو یێیان جا یێی بزواو پێشەکەی سەردار ئەیگۆرین بەئەلف ئەوە لەمالێ وەك (فاعل)(یحایی) ئەوەش مۆلاریعە دەلێن بەر لەسەر یێی گرانە لایئەدەین (ومحایاة) ئەسلی خۆی (محاییة) یێی بزواوپێشەکەی سەردار ئەیگۆرێ بە ئەلف (کناجي یناجي مناجاة) (واستحی)لەبابی (استفعال) لامولفیعلەکەی ئەگۆرین بەئەلف (یستحي) مۆلاریعە داهاتوو لێرە یێ لامولفیعل بەرەکەی لائەدەین (استحیاء) ئەسلی خۆی (استحیاي) یێ دوایی چونکە لەپاش ئەلفی زیدەیە ئەیگۆرین بەئەلفی بزواو ئەبیتە (استحیاءً) وەك (کاسترشي یسترشي استرشاءً) دەستکاری ئەکرێ (ومنهم) هەندەك زانایان (من یحذف العین) عەینی لائەدەن (اعتباطا) بیٰ ئەوە هیچ رەچاو بکەن بەدەستور لەبەرسووکی (فتقول) ئەلێی (استحی یستحی) سوك بەلادانی یێ لامولفیعل (استح) کە ئەمر بی لەپیشا عەینەکەمان لادا بۆ یك یێ مابو ئێستاش بەئەمری لامەکە دەروا لەبۆی دەفەرموی (فحذفت اللام في الامر ایضا) وەك عەینولفیعلی (وکذا) هەردووك یێ لائەدرێن

(الخامس المعتل الفاء واللام ويقاله اللفيف المفروق) ولايكون فاؤه الا واوا اِلاّيَدَيْ ولامه الا ياء. ولا يجئ الا من باب ضرب يضرب وعلم وحسب فتقول وقي كرمي يَقِي يَقِيَان يَقُوْنَ تَقِي تَقِيَانِ يَقِينَ تَقِي تقيان تَقُونَ. تَقِينَ تَقِيَانِ تَقِين اَقِي نَقِي. والامر.ق.على وزن.ع. ويلزمه الهاء في الوقف[1].

لەحاڵی سۆكی (في الجزم) ئەگەر زەننەدار بی (وتعود) لامولفیعل دیتەوە كە نونی تأكیدە مسۆگەری بەو فیعلەوە بنیّ (الام عند التأكید) وەك (استحینّ) لامەكە هاتیتەوە (وذلك) لاداني عـەینولفیعلی لەلفیفی مقرون بەبی عادەتی (لكثرة الاستعمال) چونكە زۆر بەكاردیّ پێویست بە سووكی‌یە (كما قالوا) وەك گوتییان (لاادر)بەلاداني لامولفیعلی (في لاادري) لەوە دەڵی نـازانم (ولم یـك) ئەسلی (لم یكن) بو بەبی دەستور لەبەرسوكی نونەكەمان لادا گەرا بە (لم یك).

(١) (ألخامس) ئەوە پێنجەمە (المعتل الفاء واللام) كە فائولفیعل و لامولفیعلی پیتـی نەخۆشـبی (ویقال له).پیِّ ئەگۆتری (اللفیف المفروق) لەنێوان هەردوو پیتە نەخۆشـەكە پیتـی سـاغ هـەبی (ولا یكون) نابیت (فائوه) فائولفیعلەكەی (الا واوا) دەبی هەرواو بی (الأیْدَي) ئـەو وشـە ئـەبی (لامـه الأیاء) لامولفیعلەكەی دەبی ییبی (ولا یجئ) نایی (الا من باب ضرب یضرب) لەبابی دووهـەم (وعلـم) لەبابی چوارەم (وحسِب یحسِب) بابی پێنجەم (فتقول) ئەتو ئەڵیَ (وقی) لامەكـە یێیە ئـەیگۆری بـە ئەلف (كرمی)(یقی) ئەسلی خۆی (یوقِي) واو لەبـەینی ییـی و ژیـری لامـاندا. بـەر لەسـەر ییـی لامولفیعلی گرانە بەرەكەمان لادا گەرا بە(یقي)لەبۆ یك پیاوی بزر مانا پاراستی (یقیان) لۆ دووانە واونە هاتیتەوة (یقون) ئەسلی (یوقیون) لەبۆ كۆی پیاوان وەك پێشان واومان لادا بەری ییمـان لادا سەرقافی یێی زەننەدارواو گەیینە یك ییی زەننەدار لادرا گەرا بە (یقـون) لـەبۆ یـك ژن ئـەڵێی (تقي) لەبەرئەوە لە (یقی) واومان لادا لەبەینی ییی وژێری جا لە هەموو فیعلی مۆڵاریعی داهاتوو لائەدەین هەتا هەموو یك ڕێز بن لەلاداني فائولفیعلی كە واوبـی (تقیـان) لـەبۆ دووان واو نایتـەوە (یقین) ئەوە لۆ كۆی ژنی بزرە (تقي تقیان تقون) لەبۆ یك و دووو كۆی پیاوی رووتێكراو (تقین) لەبۆ یك ژنە لامولفیعلی لادرایە ئەوییە ئی ژنی تاكە لەگەڵ نونی (تقیان) لـەبۆ دوو ژنـانی رووتێكـراو (تقین) لەبۆ كۆی ژنی رووتیكراوە لیرەش واوی فائولفیعل هەر لادراوە. بەڵام لامەكـە لانەدرایـە

. نحو قه تقول. قِ - قِيَا - قُوا - قِي - ِقيَا - قِينَ - على وزن - عِ - عِلاعُوا عِي عِلاَ عِلْنَ. وفي التأكيد قِيَنّ ِقيانّ قُنّ قِنّ قينّانِ. وبالخفيفة قِيَنْ قُنْ قِنْ[1].

ووَجِيَ يَوْجِي كرضي يرضى. والامر اِيجِ كارضِ. وولي يلي وليا. وقوقيتَ وضوضيتَ مقلوب الواوياء لوقوعها رابعة من اللفيف المفروق بمعنى مطلق ما فرق فيه بين حرفي العلة لا بالمعنى الذي قلنا[1].

نونەکەش لـەبۆ کـۆی ژنانـە (اقـی) لـەبۆ قسـەکەر و(نقـی)لـەبۆ قسـەکەرو هـەرچی لەگـەڵێدابی (وللامر)(ق) ئەمرەکەی بەس عەینەکە ماوە ئەسلی لە (توْقِيُ) وەرئەگرین تەبعەن زانیت واو کولادرا مادام ئەمرە.

(١) ئاخرەکەوی وەك مۆلاریعی زەننەدار ئەکەین لامولفیعلەکە کەڵێە لائـەدەین ئەگـەری بـە (ق) (علی وزن) لەسەر کێشەی (ع) (ویلزمه الهاء) پیویستە پیتی هیی پیوەبی (في الوفق) لـەحاڵی لـە سەرراوەستان ئیستاپ (نحو قة تقول) ئەلی (ق قیا)وێنەی دوای لـەبۆ دووانـە ئەسـڵی (قیـان) نـون رۆیشت لەبەرئەمری (قوا) لەبۆ کۆی پیاوان واوی پێوەیە نونیش لەبەرئەمری واوی فائولفیعل و ییی لامولفیعل دەزانن کو رۆیشتن (قي) لەبۆ تاکی ژنان یی لامولفیعل لادرایە ئەو ییـە کەهەیـە لـەبۆ تاکی ژنە نونەکەش رۆیشتیە (قیا) لەبۆ دوو ژن (قین) لەبۆ کۆی ژنان ئەو ییـە لامولفیعلـە نونیـش لەبۆ کۆی ژنانە هیك نارون (علی وزن) لەسەر کێشەی (ع.علا.عوا.عي.علا.علـن). (وفي التـأكید) کە نونی تەئکیدی پێوە بنی (قینّ) هاتیتەو (قیان) لتبۆ دووان (قُنَّ) بەلەبەری قافی لەبۆ کۆی پیاوان لە (قوا) واوی کۆمان لادا لەبە دوو زەننەداری بەری سەر قافی دەلالەت ئـەکا لەسـەر لادانـی واوی (قِنّ) لەبۆ یك ژن بەلەژیری قافی ییینەویشمان لادا لەبەر دوو زەننەداری ژیری قافی نیشانەیە لەسەر لادانی ییی (قینانّ) لەبۆ کۆی ژنان ئەسلی (قین) بەلامولفیعلیو نونی کۆی ژنان. کە نونی تەئکیدی کە نونی مسۆگەریە لەئاخری دانا ئەبیتە (قینن) سێ نون کۆبوونەوە ئەلفەکی ئەبزواو لەبەینی نونی فائولفیعلی و نونی تەئکیدی دائنین ئەگەری بە (قینـانّ) (وبالخفیفـة) کـە نونـی تـەئکیدی سـوکی پێوەبی دەلیْ (قِیَنْ).

(السادس المعتل الفاء والعين)

و لايكونان واوين كيين اسم مكان مخصوص. ويوم. وويل. ولا يبني منه الفعل.

(السابع المعتل الفاء والعين واللام) وذلك واو. وياء. لاسمي الحرفين واصل

---

(١) لەبۆ يك پياوی رووتيكراوه ئەسلی (ق) نونی توكيديمان پێوەنا ئەويش پێويستی بەلەسەری پێشەوە پێیەكە هاتەوە سەردارمان كرد گەرا بە (قِيَنْ) نونی سووك ناچێتە سەر فيعلی دوو وە كۆی ژن (قُن) لەبۆكۆی پياوان بەلەبەری قافی (قِن) بەلەژێری قافی لەبۆ كۆی ژنان (ووَجِيَ) بەماناسم هێشانی وولاغە بەرزەيە لە بابی چوارەمە لەفيفی مفروق وەكی موعتەللامی لەبۆی دەفەرموی (يوجی كرضي يرضي)ی بن جياواز (والامر ايج)ئەسلی (اِوَجْ) واوامان گۆری بەيی چونكە بەخۆ زەنندارەو پيشەكەشی ژێرداره (كارضِ) (ووَلِيَ) لەبابی پێنجەم دەستكاری ناكرێ (يلي) ئەسلی (يليی) بەلەبەری لامولفيعلی ئەويش گرانە لاماندا وەك (يرمی) ئەوەفيعلی داهاتووە (وليا) مەزدەرە لە چوار پيتی ئەسلی،جوابە لە پرسيار،كە دەڵی ئەو لفيفە،گۆتت ئەوەڵی واو لامەكەشی يی دەڵێ (قوقي) بەمانا دەنگەدەنگە وەك قوغەقوغی كەڵەشێر (وضوضو) بەمانا گاڵەگاڵە (مقلوب الواو) ئەوێیەی كەلە دواييە ئەوە واو بوو كرايە (ياء) (لوقوعها رابعة) چونكە چوارەمە. دەڵی ئەتو گۆتت دەبی لەفيفی مەفروق فائولفيعلی واو بی لامەكەشی يی بی لێرە يينيە و لەفيفی مەفروقيشە (من اللفيف المفروق) ئەويش دەڵێ كە لەففيفی‌مەفروقە (بمعنی مطلق) بە مانا تێكرای (ما فرق فيه بين حرفي علة) كە پيتی سەحيح كەوتيتە نێوان پيتە نەخۆشەكان وە بەمان لەفيفی مەفروقة (لا بمعنی الذي قلنا) نەك بەمانائەو لفيفەی ئێمە گوتمان چونكە ئێمە دەڵێن ئەو لەفيفە فائولفيعلی لەگەڵ لامولفيعلی پيتی نەخۆشبن وەعەينولفيعلی پيتی نەخۆش نەبی بكەويتە بەينيان ئەوجا ئەبيتە لەفيفی مەفروق دەبی فائولفيعلەكەی واوبی لامولفيعلە كەی يبی. بەڵام لێرە راستە لەفيفی مەفروقە وە كی ئێمە دەڵێن وانيە ئەوە فائولفيعلە كە پيتی نەخۆش نی‌يە مادام وابی بەخەرابە نايتە سەر دەستوری ئێمە كەباسمان كرد.

الواو.ووو. وقيل ويو. واصل ياءبَيَيٍ قلبتـالعين فيهما الفا كراهـة اجتماع حر فيِ علة متحركتين من جنس واحد في الأول[1].

ثم قلبت الياء همزة وان لم تكن بعد الف زائدة تخفيفاو لم تقلب الواو لانها اقـرب الى الف من الياء فهي اخف منها بعد الالف (فصل في بيان المهموز) حكم المهموز مـن حيث المهموز في تصاريف فعله حكم الصحيح لكنها قد تخفف اذا وقعت غير اول بأن يكون قبلها شئ لانها حرف شديد من اقصى الحلق. وذلك اما بـالقلب او الحـذف او

---

(١) (السادس) شەشەم (المعتل الفاء والعين) ئەوەیە عەینولفیعل و لامولفیعل پیتی نەخۆشـبن (ولا يكونان) فاو عەینی نابن (واوين) واو بين (كيينٍ اسم مكان) فائولفیعل و عەینولفیعلی پیتی یینەکە ناوی جێگاکییە وەك (وەرتة) (مخصوص) تایبەتە (ويوم) لەبۆ کاتە فائولفیعلی ییە عەنەکەشـی واوە (وويل) توك كردنە يا تورە بونە يا جێگـای ناخۆشـە لەجەهەنـەم (ولا يبـني منـه الفعلـی) فیعلـی لێ بنانا کرێ

بە رێککەوتی هەموو زانایان (السابع) حەوتەم (المعتل الفـاء والعـين والـلام) کەهـەر سـێ پیتەکەی پیتی نەشی بن (وذلك) وەك (واو وياء) ئەو دوانە (لاسمي الحرفين) ناوی دوو پیتانن (واصـل واو. ووو.واصل یاء ییی قلبت) گۆڕیمان (العين) عەینولفیعل (فيهما) لەهەردووکان (الفـا) بەئـەلف (كراهية اجتماع حرفي علة) نەیان ویست دوو پیتی نەخۆشی (متحركتين) هەردووك ئەبزواو بن (مـن جنس واحد) لەیك بن (في الأول) لة پێشەوە(ثم قلبت الياء همزة) جا ییمان گۆری بة ئـەلفي بـزواو (وان لم تكن بعد الف زائدة) با ئەو ییەش لەپاش ئەلفی زێدە نەبی چونکە دەستوورە لەپاش ئـەلفی زێدە ئەکرێتە ئەلفی بزواو (تخفيفا) ئەوخا سووکترە لەبەر هەندێ کرا بەئەلفی بزواو (ولم تقلب الـواو) دەڵێ ئەدی لۆ واومان نەگۆری بەئەلفی بزواو خۆ ئـەویش دەسـتورە (لانـها) چونکـە گوتنـی واوی (اقرب) نیزیکترە (الى الألف) لۆ ئەلفی (من الياء) لە یی. چونکـە گوتنـی واوی ئەکەویتـە دەری لێوان. گەتنی ئەلفی نەبزواو.

جعلها بين بين أي بينها وبين حرف حركتها هذا هو المشهور. وقيل بينها وبين حرف حركة ماقبلها[1].

فتقول اَمَلَ يَأْمُلُ كنصر ينصر. والامر اومل بقلب الهمزة واوا. لأن الهمزتين اذا التقتا في كلمة واحدة ثانيهما ساكنة وجب قلبها بجنس حركة ما قبلها كآمَنَ اُومِنُ إيمانًا. وان كان قبل الساكنة غيرها. او كانتا في كلمتين فالقلب جائز. وان كانت الثانية متحركة فلها أحكام. وهي ان الأولى ان كانت ساكنة كسّألُ مشددة تثبت

(١) ئەکەوێتە لێوان. گوتنی ییی ئەکەویتە پاتی زمانی جا واو لەئەلفی نەبزواو نیزیکـە نـایگۆڕین (فهی أخف) واو سووکترە (منها) لەیییی (بعد الألف) لەدوای ئەلفی نەبزواو. (فصل) ئەوە بەشێکە جیاواز لەرابردوو (في بيان المهموز) لەباسی ئەو ووشانەی پیتی ئـەلفی بـزواوی تێدابـێ هەرچـەندی هەبن (حكم المهموز من حيث الهمزة) ئیش لەگەڵ کردنی پیتی ئـەلفی بـزواو لـەو بـارەی کەئـەلفی بزواوە (في تصاريف فعله) لەکۆرانی فیعلی وی (حكم الصحيح) وەك پیتـی سـاغ وایـە نـەك پیتـە نەخۆشی‌یەکان (لكنها قد تخفف) بەلاّم زۆر جار سووك ئەکرێ (اذا وقعت) ئەگەر رویـدا (غـير الأول) لەپیشەوە نەبی (بان يكون قبلها شئ) ئەشتەکی لەپێش بی (لأنها حرف شديد) ئەلفی بزواو پیتەکی زۆر گرانە (من اقصى الحلق) لەهەرە ژۆرای گەرۆیـە (وذلك اما بالقلب) ئەوەیا بەراگواستن بـەگۆڕان (او الحذف) یا بەلادان (او جعلها بين بين) یان بیگـیری لەبـەینی خـۆیو غـەیری خـۆی (ای بینـها) لەیەنی خۆیو (وبين حرف حركتها) لەبەینی ئەو پیتـەی کەلـەبزوێنی ئـەوی پـەیدا ئـەبی (هذا هـو المشور) ئەوە بەینە بەینەی مەشورە بوینەلە (سُئِلَ) ئەلفەکە ژێر یهەیە بە دوو ژێـران یـەك پـەیدا ئەبی جا ئەو ئەلفە بزواوە لەبەینی ییو ئەلفی بزواو بخوێنیـەوە (وقيـل) گوترایـە بینـها) لەبـەینی خۆیو (وبين حرف حركة) لەبەینی ئەو پیتەی (ما قبلها) کەلە بزینـی پیتـی پێشـەخۆی پەیدائـەبی (فتقول) ئەتو ئەلیٚ (أمَل يَأمُلُ) لە رابدوو و داهاتوو. بەمانا نوسینە.

وان تحركت ايضا فالواجب قلب الثانية ياء ان انكسر ما قبلها او انكسرت كجاءٍ[1].

وائمة وواوا في غيره كاُوَيْدِمٍ. ويرد عليهم انه صح التسهيل أي بين بين في نحو أئمة والتحقيق أي اثباتهما مصرحاً[2].

---

(١) (كنصر ينصر) (والامر او مل) (بقلب الهمزة واوا) بەگۆڕانی ئەلفی بزواو (لأن الهمزتين) چونکە ئەلفی بزواو کە دوو بوون (اذا التقتا في كلمة واحدة) گەینە یك لە یك ووشە (ثانیهما) دووهەمەکە (ساکنة) زەنەداربو (وجب) پێویستە (قلبها) بیگۆڕی (بجنس) بەو (حرکة ما قبلها) پیتەی لەبزوانی پێشە خۆی پەیدا ئەبی (کآمن) ئەسلی (أأمن) ئەوەل بزواو دووهەم زەننەدار پێویستە زەننەدارەکە بگۆڕین بەجنس سەری پێشی کە ئەلفە نەبزواوەکی لیٚ پەیدانەبی دەلێین (آمَنَ) (اُو مـن) ئەوەل بەری هەیە دووهەم زەننەدارە دەیگۆڕین بەواوەکی لە دوو بەران پەیدا ئەبی (وان کان) ئەگەر (قبل الساكنة) لەپێش ئەلفی نەبزواو (غیرها) ئەلفی بزواو نەبو پیتەکیدی بوو (او کانتا) یان هەردوو ئەلفە بزواوەکان (فی کلمتین) لەیك ووشە نەبون (فالقلب) گۆران پێویست نی‌یە کە بشی گۆڕی دروستە (جائز) (وان کانت) ئەگەر (الثانیة) ئیدووهەم (متحرکە) ئەبزواو بو (فلها احکام) چەند شێوەی هەیە (وهي) ئەوانە (ان الأولی) یکەمیان (ان کانت ساکنة) ئەگەر زەننەدار بوو (کسَاٌلٌ مشددة) بەگرانی بخوێنیەوە (تثبت) دووهەمەکە ئەمینێتەوە ئەوە لەگەلەویدا بزر نەکەین لەبەرسوکی (وان تحرکت)ئەگەر نی پێشی نەبزواو بی (ایضا) وەکی ئەمیش دووای (فالواجب) پێویستە (قلب الثانیة) دووهەمەکە (یاء) بگۆڕی بەیی (ان انکسر).

(٢) (ما قبلها) کە پیشەکەی ژێردار بی (او انکسرت) یابەخۆی ژێردار بی (کجاء) هەندەك زانا ئەفەرمون ئەسلی خۆی (جاءِءَ) بووە ئەلفی بزواوی پێشی ژێردارە دووهەم بزواوە دووهەمەکە بەیی ئەگۆڕین ئەبیتە (جائيٌ) بەر لەسەرێی گرانە لای ئەدەین دوو زەننەدار ئەگەنە یك کە تەنوینە لەگەلٚ یێیی. یێی لائەدەین ئەبیتە (جاءٍ) (وائِمَة) لەکۆی (امام) ئەسلی خۆی (أإِمَمَة) دوو ئەلفی بزواو ئیی پێشی کۆیە دووهەم فائولفیعلە دەبوا ئی پیشی کرابا ئەلفی نەبزواو بەلاٚم چونکە دوو پیتی لە دوایە پێویست بەبزرکردنە ژێری میمی پێشیمان گواستەوە سەر ئەلفی دووهەم میمەکە لەدووهەمدا

والتزموا في باب اكرم حذف الثانية. وان كانتا في كلمتين فيجوز تحقيقهما او تخفيفهما او تخفيف احدهما على حسب ما يقتضيه تخفيف كل واحدة. وجاء في المتفقتين حركة حذف احداهما او قلب الثانية كالساكنة فيقلب في جاء احد الفاو في من تلقاء ابله ياء وفي يدرأ اولئك واوا. واما المتحركة التي قبلها حرف غير همزة فان كان ساكنة وهو واوا او ياء زائدتان لغير الألحاق[1].

بزركرا ئەلفەکەش ژێردار بوو کردمان بە یی گەرا بە (ائِّمة) (وواوا) یا ئەلفی دووهەم ئەگۆڕین بەواو (في غيره) کە بەخۆی یان پێشەکەی ژێردار نـەبی (کأُوَيْدِم) کەلوچوکـەی (آدم) بـی ئەسـلی خـۆی (أأَيْدَمَ) بەلەبەری یەکەم سەری دووهەم ییەکی زەننەدار لۆچووکە دووهەمەکەمان گۆری بە واو بەلاّم سەرەکە هەر مایە گەڕابە (أُوَيْدِم) ویرد(علیهم) لێرە دەمەوێ کەمەك دیـژی زانایـان بلـم. زانایـانی علمی نەحوی فەرموویانە واجبە ئەو گۆرانکاریـیە لەو وێنانەی رامانبـاردن مامۆسـتاش رەحمـەتی خوای لەهەموو لایەك بی دەفەرموی. بەخەرابەدیتە سەر نەحوییان کەبەواجبیان زانیی چونکـە (انـه صح التسهيل) کە ئەلفی بزواوی دووهەم دروستە بیکەی بە (بـين بـين) لەبـەینی ئـەلفی بـزواو یـێی بخوێنیەوە (في أيمة) لەو وێنەدا (والتحقيق أي اثباتهما مصرحا) هەم دروستە.

(١) هیچ دەستکاری تینەکەی هـەردووکان وەکـو خـۆی بیلیـەوە جـا کـە واجبیایـە گۆرانکـاری نەبەینەبەینە نەمانەوە یان وەك خۆ دروست ئەبو. بـەلاّم لەوانەیـە جوابەکـە ئـەوها بـی مەبەسـت لەواجب لەقەراخواستنی قیاس بی. (والتزموا) بەپێچەوانە یی قیاس کردیانـە دەسـتور نـەلفی (في باب أكرم) لەبابی (افعال) (حذف الثانية) لابدەن ئێدووهەم (وان كانتا) ئەگـەر هـەریك لەووشـەکی دابون (فيجوز تحقيقهما) دروستە کە هەردووکان بلێن (أو تخفيفهما) یان ئێکێ بگۆڕی لۆسـوکی جا ئێ پیشی بەقیاس ئیدوایی بەپێچەوانەی قیاس (او تخفيف احدهما) یان بەس بیکەی بگۆری (علـى حسب ما يقتضيه) بەگوێرەی پێویستی (تخفيف) سوکی (كل واحدة) هەریـەك لەهـەردوو ئەلفـەکان (وجاء في المتفقتين حركة) کەلە بزواندن وەکو یك بن،هاتیە (حذف احدهما) لادانی یکەکی (او قلب الثانية) یا دووهەم بگۆڕی (كساكنة) وەك ئەلفەکی نەبزواو (فيقلب) ئەگۆرێ (في جاء احد) دووهەم بەئەلفی نەبزو بەگوێرەی لەقەزا خواستن (وفي من تلقاء ابله) ئەگۆڕین بەیی (وفي يدرأ اولئك واوا)

قلبت الهمزة اليه جوازا وادغم كخطية في خطيئة ومقروة في مقروءة. وكثر في نبي وبرية. وان كان الفافين بين المشهور. وان كان غير الالف والواو والياء المذكورتين نقلت حركتها اليه. وحذفت نحو مَسَلَةٍ وخَبٍ وشيٍ وسوٍ وابو يُوب. في مسئلة وخبأ وشيئ وسوء وابو ايوب[1].

چونکه لێره بەرداره نەیگۆڕین بەواو (واما المتحركة التي) بەلاّم ئەو ئەلفە بزواوەی کە (قبلها) لەپێشەوی (حرف) پیتەك هەبی (غير الهمزة) بێی ئەلفی بزواو (فان كان ساكنا) ئەگەر پێشی ئەو ئەلفە بزواوەی زەننەدار بی (وهو واو او ياء) واوبی یائی (زائدتان) ئەزیدەبن (لغير الألحق) لەبۆ ئەوەش نەبن.

(۱) هەتاوەبابەکیدی بچن (قلبت الهمزة) ئەلفەکە ئەگۆڕین (اليه) بەو پیتە (جوازا) ئەگەر حەزت لێیە (وادغم) جا لە ئیدوای بزر ئەکەی (كخطية) ئەسلی (خطيئة) ئەلفەکەمان گۆری بەیی و ییەکەمان لە ئیدیدا بزرکرد گەرابە (خطيّة) (ومقروة) ئەسلي خۆي (مقروءة) ئەلفەکەمان گۆری بەواو لەیکماندان گەرا بە (مقروّة)(وكثر في نبيّ) بەمانا باسهینەرو خەبەردەرە ئەسلی خۆی (نبيئ) بە ییی گران (وبرية)بەمانا خوە ئەسلی خۆی (بريئة)ئەلفەکەمان گۆری بەیی ولێکماندان گەرا بە (بريّة)(وان كان) ئەگەر ئەو زەننەدارە لەپێش ئەلفی بزواو (الفا)کە ئەلفی نەبزواو بو (فبين بين المشهور) ئەوە بەینە بەینەی مەشورەکە رامانبارد کەلەبەینی ئەلفی بزواو نەبزواودا بخوێنیەوە (وان كان غير الألف والواو والياء المذكورتين) ئەگەر ئەو واوو ییيە لەبۆ هینانە گەڵ کێشەیەکی دینەبی لۆ ئەوەی نەبی کەوە وێنەکیدی بچی کە باسمان کرد (نقلت) رانەگوێز ڕێ بزوانی لۆلای پێشە خۆی (وحذفت الهمزة) ئەو ئەلفە لائەدرێ (نحو مَسَلَةٌ) ئسلي (مَسْئَلَةٌ) سینەکە زەننەدارە سەری ئەلفی رامانگواست لۆ سینی ئەلفەکەمان لادا گەرابە (مَسَلَة)(وخب) ئەسلی (خَبْأ) سەری ئەلفیمان راگواست لۆسەرێبی ئەلفەکەمان لادا گەرابە (خب وشي وسو وابو يُوب في مسئلة وخبأ وشيئ وسوء وابو ايوب خبأ) بەمانا داپۆشینە (خبأومسئلة) وێنەی هەندێن کە پیتی سەحیح لەپێش ئەلفی بزواوە هەیە.

وقد يدغم في باب شئ وسوء كالواو والياء الزائدتين والتزم النقل والحذف في يرى واري يرى. وان كان مافبلها متحركا فالهمزة اما مفتوحة أو مكسورة او مضمومة. وعلى كل تقدير ما قبلها كذلك. فالمفتوحة ان كان ما قبلها مضموما تقلب الواوا كموجل او مكسورا فياء كمية في مؤجل ومأة. والباقي بين بين المشهور وقيل في مضمومة ما قبلها مكسور وفي مكسورةٔماقبلها مضموم[1].

---

(١) (شئ)وينەی هەندیە کە پیشی ئەلفەکە پیتی نەخۆشییە بەلام ئەسڵی وشەکەیە (ابوایوب) ئەوە لەدوو ووشەیە لەهەمان بزواندنی ئەلفەکەمان راگواست لۆ پیتەکانی پێشەخۆی و لاماندا ئەوئەلفە (وقد يدغم) هەندەك جار بزر ئەکرێ (في باب شئ وسوء) لەو جێگایانە کەواو یان یێی ئەسلی وشەی لەپێش بی (كالواو والياء الزائدتين) وەك ئەوانەی کە زیدەن جا بزر بگرێن. بەلام رای پێشیو بچووترە(والتزم النقل) پێویستە رابگوێزرێ بزواندنی لۆ پێشەخۆی (والحذف) جا ئەلفەکە لابدرێ (لكثرة الاستعمال) (في يرى) ئەسلی خۆی (يَرْأَيُ) سەری ئەلفی رامانگواست لۆسەر. رییو ئەلفەکەمان لادا (واري يُرى) وەك پیشی دەستکار بکە (وان كان ما قبلها) ئەگەر پێشەکەشی (متحركا) بزواو بي (فالهمزة) ئەلفە بزواوەکە (اما مفتوحة) یان سەرداره (او مكسورة) یان ژێرداره (او مضمومة) یا بەردارة (وعلى كل تقدير) هەرکووەکی ببی (ما قبلها كذلك) پێشەکەشی ئەوها لایەکە (فالمفتوحة) سەردارەکە (ان كان ماقبلها) ئەگەر پێشەکەی (مضموما) بەرداربو (تقلب واوا) ئەو ئەلفە ئەگۆری بەواو (كموُجَّل) ئەسلی (مُأجّل) ئەلفەکمان گۆری بەواو گەرا بە (موجل) (او مكسورا) یان ژێرداره (فياء) ئەیگۆرین بەیی وەك (كمية) (في مؤجل ومأة) (والباقي) ئەوانیدی (بين بين المشهور) ئەویشت ؤانی (وقيل)گوترایە (في مضمومة ما قبلها مكسور كەئەئەکە بەری هەبی و پێشەکەشی ژێردار بی (وفي مكسورة).

بين بين البعيد. وجاء منساة وسال. واذا خففت همزة باب الأحمر فبقاء همزة اللام اكثر من حذفها فيقال. اَلحَمْر وَلَحَمر وعلى الأكثر قيل مِنَ لَحَمر بفتح النون. وفَلَحمر. وهذا كله مما نقلناه من الشافية اوصح واخصر[1].

وهو كثير الاحتياج في القراءة فليحفظه المبتدي ان لم تأخذه السامة. فان كانت الاولى همزة وصل تعود الثانية همزة عند الوصل نحو منهم من يقول اذن. ويازيد

---

(١) (ما قبلها مضموم) كه خۆی ژێردار پیشەی بەرداربی (بين بين البعيد) ئەو ئەلفە وەکی خۆی‌و ئەو پیتەی لەبزوانی وی پەیدائەبی (وجاء مساة) ئەسڵی خۆی (مسألة) لەبەنەوەی کەلەدوای ئەلفی بزواو سەر هەیە هەندەك لەعەڕابان دەیکەنە ئەئەلفی نەبزواو دەلێن (منساة) (وسال) لەزیاتی (سئل) برا گیان رەخنە مەگرەئێمەش لەزیاتی بۆ دەلێین. لۆ. چونکە ئێمەش هەندەکین لە کوردان (واذا خففت) ئەگەرسوك بکرێ بەراگواستنی سەری (همزة باب الأحمر) ئەلفی ئەو بابەی لۆسەرلامی تەعریفی پێناسەی (فبقاء همزة اللام اكثر) بەلام ئەلفی (احمر)کە دەروا ئەلفی سەرلامی پێناسینی بمینێتەوە زۆترە (من حذفها) لەلادانی ئەلفی پێناسەی (فياقال) ئەگۆترێ (الحمر)بەمانەوی ئەولفە کەلەسەر لاییە. هەندەکیش دەفەرموون (ولحمر) ئەو ئەلفەکە لەسەر لامێیە پێویستیمان پێ نەما لایئەدەین و لامەکە بەلەسەری ئەخوێنینەوە (وعلى الأكثر) لای زۆری زانایان بەپێویستیان زانییە کە پیتی (من) لەسەر (لحمر) ی دانرا نونی (منْ) سەردار ئەکرێ چونکە لامەکە لەحکمی زەننەدارێدایە بۆی دەفەرموی (قيل مِنَ لحمر بفتح النون) بەلەسەری نونی (من) (وفَلَحْمر) بەلەسەری فیی لەزیاتی (في لحمر) یبی (في) لائەدەین لەترسی ئەوە کە دەگەڵ ئەو لامەی لە حکمی زەننەداری‌دا بەلام کەمەکیش لەزانایان وەکی خۆی دەخوێن ئەوە دەفەرمون (في لحمر من لحمر) (وهذا كله) ئەو هەمووی (مما نقلناه من الشافية) لەوانە وەرمان گرتیە لە کتاب (شافية) کە کتابەکی ناسراییە نێ مامۆستا علامە ابن حاجبە عثمان شیرازییە خوا جزای بداتەوە دەگەڵ هەموو ئەو زانایانەی کەلە پێشان و ئێستا.

أ ـمل وحذفت في خذو كل ومر على غير القياس واصل حد تأخذ حذفت حرف المضارعة واسكن الأخروزيدة همزة وصل مضمومة ثم حذفت[١].

الاصلية فاستغنى عن همزة الوصل فحذفت. وكذا الأخيران. وقد يجئ اومر على الاصل عند الوصل كقوله تعالى. وامر اهلك بالصلوة. وازر يأزر. وهنأ يهنأ كضرب يضرب والامر ايزر. وأدب يأدب ككرم يكرم اءدب[٢].

---

(١) كه كەندەوی هەموو پیت و ووشەی عەرەبیان کردیە لەبەرخاتری قورئان وحدیث خوایە جەزایان بدەوە ئێمەش بێبەش نەکی (اوضح واخصر) بەلاّم ئێرە ناشـكراترو كورتـتره لەشـافيي (وهو كثير الاحتياج في القرائة) ئەوباسە زۆر پێویستە لەخوێندن (فليحفظه المبتدي) چاكی وەرگرە ئەی قوتـابی (ان لم تأخذه) ئەگەر وەری نەگری (السامة) دەردە ژەهر بخووە. ئەوجا دەفەرموو (فان كـانت الاولی) ئەگەر پێشەكە (همزة الوصل) ئەلفە بزواوەكە لۆ وەصل بوو مانا لە بەر زەنەداری هـاتبوو (تعـود الثانية) دووهەمەكە ئەگەرێتەوە (همزة) بەئەلفی بزواو (عند الوصل) لەكاتی كـە نەشـتەكی دیـت پێوە گوت (نحو منهم من يقول اذن لي) ئەو ئەلفی كە وەسل مانا لەبەر زەننەداری هاتیـە رۆیشـت ئەو ئەلفەی نەسلی وەشەیە هاتەوە. چونكە نەسلی خـۆی (اِءْذن) بـوو ئـەلفی دووهـەم كـرا بـەیی چونكە پیشەكەی ژێردارەو بەخۆشی زەننەدراە بەلاّم ئێستا ئەلفی كەلەبەر زەننەداری هاتبوو رۆیشت چونكە لامی (يقول) بەری هەیە كەوابوو ئەلفەكەی خۆی ئەگێرینەوە بە ئەلفی بزواو (ویازیدء١ مل) نەسلی خۆی (أأمل)بوو لەبەر ئەلفی پێشی كەبەری هەیە ئیدوای كرا بەواو دەگوترا (اؤمـل) بـەلاّم ئێستا بەزیدیوە نووسایە دالی زیدّ بەری هەیـە ئەلفـە وەسـڵەكە ئـەروا ئێدوایـی كـەكرابوو بـەواو لە بیتەوە ئەلفی بزواو (یا زید امل) پرسیار دەلیّ لەبۆ لەئەمری رووتێكراوان لە وێنەی (اكل اخـذ امـر) كەئەبو بلێ (اوخذ اوكل اومر) ئەفەرموی (وحذفت...علی غير قياس) بەبێ دەستور لادراون (واصل خذ تأخذ حذفت حرف المضارع) پیتی مۆلاّریعی لادرا (واسكن الأخير) زەننەدار ئەكرێ ئیدوایی.

(٢) (وزیدة همزة الوصل) لەبەرئەوە كە نەتوانیێ لە گۆتن دەسـتبە قسـەبكەی لەئـەوەڵ زەننـەداری ئەلفی (مضمومة) بەردار لەپێشی دائەنێین (ثم حذفت الأصلية) ئـەلفی خـۆی لائـەدرا لـە (أأخـذ) لەبەرسوكی نەبیتە(أُخُذ) لەبەرئەوەی تازە ئیشمان بەو ئەلفە نـەما (فاستغنی عـن همـزة الوصـل)

وسأل يسأل كمنع يمنع. اسئل. ويجوز على خلاف القياس سال - يسال - سل. وقيل هو اجوف عينه واو او ياء. وآب يأوُب. وساء يسوء كصان يصون وجاء يجئ ككال يكيل فهو ساء وجاء اصلهما ساوء وجايئ قلبت العين همزة كما في صائن وبائع[1].

چونكه لەبەر زەنندەداریمان هینابوو (فحذفت) ئەویشمان لادرا گەرا بە (خذ) (وكذا الأخيران) وەكی (خذ)(كل ومر) (وقد يجئ) زۆرجار دێت (اومر) كە گۆڕی بوومان بەواو كەواوی كیدی هاتە سەر ئەلفی پێشی ئەلفەكە دەڕوا جا ئەلفە ئەسلی‌یەكە دێتەوە (على الأصل) ئەسل وایە (عند الوصل) ئەگەر ئەشتەكی دگەلّ بخوێنیەوە (كقوله تعالى) وەك ئەوئایەتە پیرۆزە دەفەرموی (وامر اهلك بالصلوة) ئەو ئەلفە كەلەسەر (وامر) كرابو بەواو لەگەلّ ئەلفێ لەبەر زەنندەداری هاتبوو كە پێدەلێن وەسلّ ئەو رۆیشت ئەلفەكە گۆڕاوە جێگای خۆی (وازر) بە معنا یارمەتی‌دانە كەفالئولفیعلی ئەلفی بزواوبی (وهنأ يهنأ) كەلامولفیعل ئەلفی بزواوبی (كضرب يضرب) لەسوكی (والأمر ايزر) لە (تأزر)ی وەرگیرایە تی مۆلاریعەتی لانەدەین أخیرەكەشی ئەگیرین وەك مۆلاریعی زەنندەدار ئەلفی خۆشی زەنندەدارە ئەلفی وەسلی لە پێشەوە دائەنێین ئەگەڕێ بە (أُزُرْ) چونكە ئەلفی زیدە ژێری هەیە ئەلفی ئەسلیش زەنندەدارە گۆڕیمان بەیی دەلیّ (ايزر) (وادب يأدب) ئەوەش لەبابی شەشەم عەینەكە لەمالّی‌و مۆلاّریعاندا بەردارە (ككرم يكرم).

(١) وەك ئەوە لەبەر سوكی دەستكاری ئەكرێ (اودب) ئەسلی (أأدب) بو ئەلفی دووهەممان كردە واو بەدەستوری پێشی (وسئل‌يسئل) (كمنع يمنع)ی. وانە لەدەستكاری (إسئل) ئەمرەكەیەتی (كامنع) (ويجوز على خلاف القياس) دروستە بەپێچەوانەی دەستور (سال يسال) بەگۆڕانی ئەلفی بزواو بەنەبزواو (والأمر سل) لەبەردووزەنندەداری ئەلفەكەمان لادا (وقيل) گوترایە (هو اجوف) ئەو (سال) ئەجوەفە عەینەكە پیتی نەخۆشی‌یە (عيتة) عەینەكەی (واوا اوياء) یا واوە یا ییە ئەو فەرموودەیە (ابن مالك) ئەفەرموی (وآب) بە مانا گەرانەوەیە ئەسلی خۆی (اوب)وەك (صون)ەمان لێكرد (يأوب) فائولفیعلەكەی ئەلفی بزواوبی (وساء يسوء كصان يصون) مانا ئەجوەفەكە ئەلفی بزواوی ئەبی لەبابی یكەم چونكە ئەگەر ئەلفی بزواویشی لە ئاخیری بی عەینی دەستكاری ئەكرێ

ثم قلبت الأخيرة ياء لانكسار ما قبلها ثم اعلا اعلال غاز او نقلت الهمزة الى موضع العين ثم اعلا اعلال غاز. والوزن على الاول فاع وعلى الثاني فال وأسـ يئسو كدعى يدعو اوس. وأتى يأتى كرمى يرمى. ايت ومنهم من يقول.تِ. تشبيها له بخذ. وَوَأى يَئِي.إِ. كوقي يقي. ق.وأَوَى[1].

مادام ئەویش لە بابی یکەم بی (وجاء یجئ ککال یکیل) مانا ئەجوەفەکە ئەلفی بزواوی نەبی کو دەستکاری تیّ کرا. ئەحودڤی کەئەلفی بزواویشی تیّدابیّ بەهەمان شیّوەیە دەستکاری ئەکریّ مادام لەبابی دووهەم بن (فهو ساءٍ) لەئیسمی فاعیل لەبۆ یك پیاو ئەسلی خۆی (ساوء)بو (وجاء)ئەسلی (جایءٌ) بو ییو واو لەپاش ئەلفی زیّدە ئەگۆرین بە ئەلفی بزواو گەرا بە (حاءء ساءء) دوو ئەلفی بزواو کۆبوونەوە ئەلفی دوای ئەگۆرین بەیی چونکە لەرۆخە ئەگەریّ بە (ساءیٌ جاءیٌ) جابەر لەسەر ییی ئەگرانە بەرکەی لائەدەیی. دوو زەننەدار کۆ ئەبنەوە.

(١) ییو تەنوین ییەکەش لائەدەین ئەگەریّ بە (جاء وساء) بائەوەش بزانین ئەلفی یکەم لەئەسل هەتا ئیّستاش هەر ژیرداره جا لەبەر هەندی ئەفەرموی (واصلهما جاء وساوء قلبت العين همزة كما في صائن وبائع ثم قلبت الأخيرة ياء لانكسار ما قبلها ثم اعلا اعلال غاز) وەك بۆم گوتی پیّش ئیّستا (او نقلت الهمزة) یان ئەلفە بزواوەکە (الى موضع العين) لۆ جیّگای عەینولفیعلی (ثم اعلا اعلال غاز) (والوزن) کیّشەکە (على الاول) کەرانەگواستنە (فاع) لامولفیعلەکە لادرایە (وعلى الثاني) لەسەر بریاری دووهەم (فال)چونکە لامولفیعل راگواسترا هەلاّتە جیّگای عەینولفیعلی عەینولفیعل بەقوربانی لامولفیعلی بوو لادرا ئەوە لەسەر رای زانای بەناوبانگ (خليل) رەزای خوای لەمەش و لەویش بی (وأَسَا يَأْسو) مانا دەرمانکردنە (كدعى يدعو) مانا ئەو ناقیسەی لەبابی یکەم کە فائولفیعلەکە ئەلفی بزواو بی ئەلفەکە دەستکاری ناکریّ (اوس) ئەوەش ئەمرە ئەلفی خۆی کردمان بەواو چونکە ئەو ئەلفەی کەلەبۆ ئەمرە بەری هەیە (واتى يأتي كرمى يرمي) بابی دووهەم چناقیسیّ ئەلفیّ بزواو چ ی ئەلف وەکو یکن (ایت) ئەلفە بزواوەکە لیّرە کرایە تەیی چونکە پیشەکەی ژیرداره(ومنهم) هەندەك لەعەرەبان (من يقول.ت) بەس پیتی.تی. بەکاردینن. ئەلفەکەی خۆی لائەدەن جا پیّویستیان بەئەلفی ئەمری نامینی ئەویش لائەدەن (تشبيها له بخذ) لەبەر زۆر

يأوى ايا. كشوى يشوى شيا. إيّو كاشِو. ونأى ينأى كرعى يرعى. وكذا قيـاس رأى يرأى. لكن العرب قد اجتمعت على حذف الهمزة مـن مضارعـه بغد نقـل حركتـها كما هو قياس خذفها فقالوا يرى. يريان.يرون. ترى تريان. يرين.ترى.تريان.ترون[1]. ترين تريان ترين ارى نرى. واتفق في خطاب المؤنث لفـظ الواحـدة والجمـع. لكـن وزن الواحدة تفين ووزن الجمع تفلن[1].

بەكارهێنان وەك (خذ)ی لێمان لادا. (وأی ینئی كوقی یقي) مانا بابی دووهەم كەلـەفیفی مـەفروق بی.

(١) ئەلفی بزواوی هەبیٰ یا نەیبی وەكو یەكن لەدەستكاریدا بەلاّم وەكـو وینـەكانی دی ئەمرەكـەی وەك یك نین لۆی ئەفەرموی (ق) لەسەر یك پیت ئەمینیتەوە. جا ئەسـلی (یئـي یونـيُ) بـو بـەمانا وەعدەیە. واو لەبەینی ێیو ژێری لادرا كەزەننەدار بی. بەریش لەسـەر یـی گرانـه لادلا گەرا بە (ینی) (والأمر-إ) لەسەر یك پیت ئەمینیتەوە چونكە ئەسلی خـۆی (تئـي)بـوو تـی پیتـی مۆلاریعە لاماندا. ئاخیرمان وەكو مۆلاریعی زەنەدار لێكرد گەرا بە (إ)مانا بەلێن بدە (واَوٰی یَـأْوٰی ایا كشوی یشوی شیا) بابی دووهەم كەلەفیفی مەقرون بی ئەلفی بزواوی لـەپێش بـی وەك لـەفیفی مـەقرونی بیٚ ئەلفی بزواوە(اوی) ئەسلي (أوی) بییەكەمان كردە ئەلف بەلاّم هەر بەیی ئەنوسـین گـەرا بە (اوی)(وایّا) مەزدەرە ئەسلی (اویّا)بوو واومان كردە ییو لەئێدیاندا بزر كرد گەرا بة (ایّا) بەگرانی بلێین مانا جێكردنەوەیە (وایو) ئەلفی خۆی گەرا بەیی (كاشوی ونأی ینئي كرعـی یرعـی) بـابی سـێهەم كەناقسی بە ئەلف وەك ناقسی بیٚ ئەلفە (وكذ قیاس) ئەوەهایە دەسـتور لـە (رأی یـری) وەك (نـأی ینئي)ئەبوا ئەلفەكەی كەعەینولفیعلە مابـاوە بـەلاّم (لكـن العـرب) نـەودندە هەیـە عـەردبان (قـد اجتمعوا) یك دەنگ كۆبوونەوە (علی حذف الهمزة) لەسەرلادانی ئەلفە بزواوەكـە (في مضـارعـە) لـة مۆلاریعی كة (یری)یة (بعد نقل حركتها) لەدوای راگواستنی بزوانــی ئەلفەكـە لـۆلای فـائونفیعلی (كما هو قیاس حذفها) ئەگەر چی دەستور وابوو كەسـەری لابدەیـن نـەك رابگوێزیـن (قـالوا یـری) ئەسلی

واذا امرت منه قلت على الأصل. اِرْأَ - كارع - وعلى الحذف - رِ - علـى وزن - ف - ويلزمه الهاء في الوقف نحو.ره. تقول في الوصل بلا هاء - رِ- رِيـا - رَوا - رِى - رِيَا - رِينَ وبالتئكيدرِيَنّ رِيانّ رَوُنَّ رَيَنَّ رَيانِّ رَيْنانِّ وبالـخفيفة رين رون رين- فهو راء. رائيان. راؤن كراع راعيان راعون وذلك مرئى كمرعى(٢).

---

(١) (يرأى) سەرى ئەلفيمان راگواستە سەر ڕێىو لاماندا و بەرى سەرييشمان لادا گـەرا بـە (يـرى) لەبۆ يك پياوى بزر (يريان) ئەسلي(يرى) بۆ ئـەلفى رانـاوى دوانمـان پێوەنـا لەگـەڵ نونـى ئـەلفيش ئەخوازێ پێشەكەى سەرداربى بيەكەمان سەرداركرد گەرا بە (يريان)(يَرَوْن) ئەسـلى(يـرى) بـۆ واوى راناوى كۆى پياوانمان لەدواييى دانا لەگەڵ نونى (اعراب)واو ئەبى پێشەكەى بەرى هەبى بيەكـەمان بەرداركرد گەرا بە (يَرَىُ ون) بەر لەسەر ييى گرانە لاماندا دووزەنەدارى كۆبوونەوە بيـى لائـەدەين واوى كۆش ديلێنەوە گەرا بە (يرون)(ترى) لەبۆ ژنى بزر (تريان) لەبۆ دوو ژنى بزر ئـەويش وەك لـۆ دوو پياوە دەستكارى كرايە (يرين) ئەوە لۆ كۆى ژنى بزرە ئەسلى (يرى) يە كەنونى كۆى ژنان پێـوە ئەنێن ئەويش ئەبێ پێشەكەى زەنەدار بـێ گـەرا بـە (يَرَيْـن)(تـرى) لـەبۆ يـك پيـاوى رووتێكـراو (تريان)لەبۆدووانە (ترون) لۆكۆيە. وەكى پيشى دەستكار بكە (تريـن) لـەبۆ يـك ژنـى رووتێكـراوە ئەسلى(ترى)بو ييەكى راناوى ژنايەتى رووتيكراو لەگەڵ نونـى اعرابـى لـە ئاخـيرى دائـەنێين . دوو زەنەدار كەهەردوو يينە كۆبوونەو يى لامولفيعلمان لاداو ييى ديشمان هيشتەوە چونكە پيشـەكەى ژێردار نەبو گەرا بە (تَرَيْن)(تريان) لەبۆ دوو ژنى رووتێكراوە (ترين) لــەبۆ كـۆى ژنـى رووتيكـراوە ليرەش بەرابردوو بزانە دەستكارى (ارى) لەبۆ يك قسەكەرە (نرى) لەبۆ قسەكەرو ئەوەى لەگەڵيـەتى (واتفق) وەك يك ئەخويننەوە (في الخطاب) لە رووتێكراوى (المؤنث) من (لفظ الواحدة والجمع) يك بى يا كۆى ژن (لكن الوزن) بەلام كێشەكەى (الواحدة) يك ژن (تفين) مانا لامولفيعلەكە.

(٢) لادرايە (وزن الجمع) كيشەى كۆى ژنان (تفلـن) لامولفيعلەكـە لانـەدرايە بـەلام وەك هـەموو فيعلە مۆلاريعەكان عەينەكە لادرايە لەهەردووكان (واذا امرت) هەروەماى ئەمر بكەى بەو وێنە بڵێ (قلت على الأصل) بەئەسلى خۆى ئەمر ئەكەى كە ئەلفەكە دێتەوە ئەسلى خـۆى (تـرأى) بـەلادانى تيى مۆلاريع و دانانى ئەلفـەكى ژێـردار لەپێشـەوە لادانـى يێى لامولفيعلـى ئەبيتـە (ارأ كـارع)

وبناء افعل منه مخالف لاخواته ايضا. لكن في جميع تصاريفه هنا. فتقول أرى اصله أرأى نقلت حركة الهمزة[1].

لامولفيعلەکەی لادرایە (وعلی الحذف) بەلام کەلەئەسلی نیزیك کە ئەلفەکەمان لادابولۆ ئەمری بفەرموو(ر) کە یك پیت نەمینیتەوە چونکە لە (ترئ) تی مۆلاریع لائەدەین دەگەلّ لامی دەبیتە (ر) (علی وزن) لەسەر کیشەی (ف) جا (ویلزمها الهاء) پێویستیبەپیتی (هـ) هەیە (في الوقف) راوەستان. دە راوەستە باحەیرانەکی بلێم (نحوره) (تقول في الأصل بلا هاء) کە بەپیتەکیدی وەبلیّ بەهی (رەریا) لەبۆ دوو پیاوی رووتیکراو ئەسلی (تریان) پیتی مۆلاریع و نونی (اعراب لاماندایە). (رُوْا) لۆکۆی پیاوانە ئەسلی (ترون) پیتی مۆلاریع و نونمان لادان (ری) لەبۆ یك ژن ئەسلی (ترین) نون و پیتی مۆلاریعمان لادایە (ریا)(تریان) بەلادانی پیتی مۆلاریع و نونی اعرابی گەرا بە (ریا) لەبۆ دووانە (رین) لەبۆ کۆی ژنان پیتی مۆلاریعمان لادا وەنونەکی کۆی ژنایەتی لە ئاخیرمان دانا ناروا چونکە راناوی کۆی ژنایەتییە (وبتأکید) بەنون مسۆگەری (رِیَن) ئەسلی(ر) نونی مسۆگەری توندمان لەئاخیری داناییەکە بەلەسەری هاتەوە لەبەرنونی گەرا بە(رَیَنَّ) لەئمری یك رووتیکراو (ریانّ) ئەسلی(ریا) بو. نونی مسۆگەریان لەئاخیری داناو ژیردارمان کرد گەرا بە (ریّانّ) لەبۆدووان (روُنّ) ئەسلی (رَوْ) بو نونمان لەئاخیری دانا.

(١) دووزەننەداری گەینە یك واوی کۆو نونی تەئکیدە،مسۆگەری،هێکیان دروست نییە لابدەین نونەکە دیارە لەبەرچی. واوەکەش چونکە پێشەکەی سەردارە ناچار واومان بە شێوەی خۆی بزواند کەبەرە گەرا بە (رَوُنَّ) لەبۆکۆی پیاوان (رَینّ) لەبۆ یك ژنە ئەسلی (رَیْ) نونی تەئکیدەلەئاخیری دانا لامولفیعلەکەمان هێناوە بەلەسەری (وبالخفیفة) بەنونی تەئکیدی سوك (رَوُنْ) ئەسلی (رَو) بۆ نونی سوکمان لەئاخیری دانا واومان بەردار کرد لەبەرئەوە نەمانتوانی هێکان لابدەین گەرا بە (رون)(رین) بەنونی سوك. وەك نونی گران دەستکاری بکە (فهو راء) لەبۆ ئیسمی فاعیل لەو وێنە بەئەلفەکەوە دێت ئەسلی (رائیُ) بەر لەسەر ییی گرانە لاماندا دوو زەننەدار کۆبوونە تەنوینوییی. جا یی لادرا گەرابە (راء)(رائیان) لەبۆ دووان (راءون) ئەسلی خۆی (راء) واو ونونی کۆی پیاوانمان لەدوایی دانا پێش واوی بەردار ئەکەین گەرا بە (راءون کراع راعیان راعون) (وذلك مرئي) ئیسمی مەفعولە

الى الراء فحذفت فصار. ارى يرى. اصله يُرْإِيُ نقلت حركتها فحذفت فصار يرى يريان يرون. اصله يرايون حذت بعد نقل حركتها فصار. يريون فنقلت ضمة الياء الى الراء فحذفت للساكنين فصار يرون على وزن يفون اراءة الاصل ارايا. كإفعالا قلبت الياء همزة لوقوعها بعد الف زائدة طرفا وحذفت الاولى بعد نقل حركتها الى ماقبلها[1].

ئەلفەکە ئەگۆتری کەعەینەکەیە وەك ناقیسی بی ئەلف دەستکاری ئەکریّ (کمرعی) لە ناقیسی ئەسلی (مرءوی) واومان گۆری بە یی بزرمان کرد وە پیشەکەمان ژیردار کرد گەرا بە (مرئي) (وبناء افعل) بابی (افعال) لە (رای یری)(منه یخالف) جیاوازە (لاخواته) لەهەموو ئەو فیعلانەی کە ئەلفی بزواوی هەیە وناقیسە کەلەزیدەکراوان بی وەك جیاوازە لە هەمووان کە لیزیدەئەکریّ زیاد لە هەموان لە مۆلاریعی ئەلفەکەی لانەدی (ایضا) ئەوها لە مەزیداتان بیّت (لکن في جمیع) بەلاّم لەهەموو (تصاریفه) وینەکان و گۆرانکاری ودەست کاری دا .

(١) (هنا) لیّرە کە لیّی زیّدەکرا هەرچی لە (رای)کی بیّ جیاوازە (فتقول) ئەتو ئەلیّ (اری) ئەسلەکەی (اصله أرأیَ) بەلەسەری ئەلفی خۆی کەعەینە (نقلت) رامانگواست (حرکة الهمزة) بزواندنی ئەلفي عەینولفیعلي (الی الراء) کەفائولفیعلە (فحذفت) ئەلفەکەمان لادا وە یی بزواو پیشەکەی سەردار کردمان بەئەلفی نەبزواو (صارأری) گەرا بە ئەرا ئەوە مالیەکەیە (یُری) بەلەبەری پیتی مۆلاریعەتی وە ژیری ریّیی ئەسلەکەی (اصله یرأي) ژیّری ئەلفیمان راگواست (نقلت حرکتها) لۆسەریّی (فحذفت) جا ئەلفەکەشیان لاداو بەر لەسەریی لەبر گرانی لاماندا گە را بە (یُری)(یریان) لەبۆدووان ئەلف و نونی دوان لەدوایی داناو ییەکە لەبەرئەلفی سەردارکرا (یرون) لەبۆکۆی پیاوان (اصله یرأیون) بەئەلفی عەینولفیعل (حذفت) لاماندا (بعد نقل حرکتها) لەپاش ئەوە کە ژیرەکەی لادا سەرریّی (فصار یریون) بەری پیّیی یمان راگواست (فنقلت ضمة الیاء الی الفاء) لۆسەر فائولفیعلیّ ئەویشیان لادا (فحذفت لالتقاء الساکنین) لەبەر دوو زەننەداری (فصار یرون) (علی وزن یفون) بەس ریبەکە ئەسلی ووشەیە (ارائة) مەزدەرە ئەسلی خۆی (ارأیا) (کافعالا) (قلبت الیاء) ییمان گۆری (همزة) بەئەلفی بزواو (لوقعها بعد الف الزائدة طرفا) چونکە لەدووای ئەلفی زیدە

وعوض عنها التاء فصار ارائة. وأراء بلا تعويض ولما حذفت الهمزة من فعله ايضا لم يلزم التعويض كما في اقامة لانهم التزموا الحذف والتعويض في تعزية واجازة واستجازة. وقد جاء. فهي تنزي دلوها تنزيا كما تنزي شهلة صبيا. واراية بالياء نظرا الى ان التاء اخرجها عن الطرفية فهو مُر. اصله مرئيٌ مريان مرون. مرية مريتان مريات[1].

لەرۆخە (وحذفت الأولى) ئەلفی پێشیمان لادا (بعد نقل حركتها) لەپاش راگواستنی بزواندنی کەسەرە (الى ماقبلها) لۆسەر ریی گەرا بە (اراء) ئەوجا (وعوض عنها التاء) لەزیاتی ئەلفەکەمان تییەك لەئاخیری دانا (فصار ارائة) (واراء بلا تعويض) بەبی ئەوە چ لەجی ئەلفی بزواو.

(١) دا نێین (ولما حذفت الهمزة) لەکاتێك ئەلفی (اری یری) (من فعله ايضا) وەك مەزدەرەکەی لائەدرێ (لم يلزم التعويض) پێویست بە جیٚنشین نییە (كما في اقامة) هەروەك لە (اقامة)ی پێویستە چونکە لەفیعلی اقامە ئەلفەکە لائەدرا کە لە مەزدەری لادرا پێویستە جینوشینی هەبی (لانهم) چونکە سرفی (التزموا الحذف) پێویستیان کرد کەئەلفەکە لابەن (والتعويض) جینی شی بۆ دابنین (في تعزية) کە مەزدەری بابی (تفعيل)ە. لەقیی ئەسی خۆی (تعزيي) یییەکیان لادا و تییەکیان بەجینیش لەدوای دانا گەرا بە (تعزية) بەواجبی (واجازة) مەزدەری بابی (افعال) ئەسی (اجواز)بوو (واستجواز) بۆ سەری واویان لادا لۆسەر جیمی و کردمان بەئەلفی ئەجوزو ئەوو زەئەدەر کۆبونەوەیکمان لادا. تییەکمان لەدوای لەجیاتی دانا گەران بە (اجازة واستجازة) لەسەی (استفعال)(وقد جاء) هاتیە بەگەمی جیگیری لابدری وەك عەرەب دەڵێن (فهي تنزي دلوها تنزيا) ئەوە مەفعولی (المطلق)ە. لەبابی (تفعيل)ە. ییەکەمان لادایەو تییەکەمان لەزیاتی دانا لەئاخیر وەك (تنزية) جیگریەکمان لادا گەرا بە (تنزيا) ماناکەش ئەوهایان فەرمووە ئەو ووشترە دولکەی خۆی راوەشاند بەچراوەشاندنەك (كما تنزي شهلة صبيا) هەروەك ژنی عەقل تەواو منداڵی خۆی رائەژینی (واراية بالياء) کە نەیگۆری بەئەلفی بزواو (نظرا الى ان التاء) بنا لەسەری هەندی تییەکە (اخرجها) ییی دەرکردیە (عن الطرفية) لەرۆخی بەڵێ لە زیاتی ئەو پێچە لەسەری ئەنێ گۆپاڵی گاوانی وەرنەگری (فهو مُرٍ) لە ئیسمی فاعیلە بابی (افعال) ئەسلەکەی (مری) ئەوە ئەسلی نیزیکی.

واذاك مری اصله مرأيٌ مُرْيانِ مُرُوْنَ مُرَاةٌ مراتان مريات. وتقول في الامــر منــه اری اصله تأری اریا آرُو. آرِ اریا. ارین علی وزن افلن[1].

(١) ئەسلی دوری (مرئي) وەك (مكرم) لەپاش راگواستنی ژێر ئەلفی لۆسەر یـی ئەلفەكــەمان لادا لەبەر سوكی. بەر لەسـەر یی گرانە لاماندا دوو زەننەدار كۆبوونەوە یی و تەنوین یی مان لادا گەرا بە (مرٍ)(مریان) لەبۆ دوان ئــەلف و نونـان پێوەنـا ن (مـرون) لـەبۆ كـۆی پیـاوان ئەسـلی (مرئیـون) ئەلفەكەمان وەك جاران لادا بەر لەسەرێیی گرانە رامانگواستە سەرری لــەپاش لادانــی بزواندنــی دووزەننەداری كۆبەنەوەێییەكەمان لادا واوی كۆی راناوە هێشتمانەوە گەرا بە (مرون) لەبۆ ئیســمی فاعیل كۆی پیاوانە لەبابی (افعال) لە (اری) ئەوجا لـۆ یـك ژن دەلێ (مریـة) ئەسـڵەكەی (مرئیـة) چەرمی چاوم بەخۆ دەستكاری بكە (مریتان) لەبۆ دوو ژن (مریات) لــەبۆ كـۆی ژنـان بەئـەلف تـا كۆبوویتەوە ئەسڵەكەی (مریة) كەكۆمان كردەوە تیی یك ژن لائەدەین (وذاك مری) ئەسلی (مـرای) سەری ئەلفەكەمان راگۆلستە سەر ریێ و لاماندا.
یی بزواو پیشەكەی سەردار ئەیگۆڕین بەئــەلف دیســان دو زەننــەدار كۆبوونــەوە ئــەلف و تــەنوین ئەلفەكەمان لادا گەرابە (مُرىً) ئەوەش لە ئیسمی مەفعول لــە (یـری بـابی افعـال لـەبۆ یـك ئیـاو) (ومُرَیان) ئەلفی لادرایە ئەماییـنا چونكنی ئەلف پێویســتی بەســەری پێشــەوەیە (مـرون) بەلەبــەری پێشی و لەسەری ریی ئەسڵی (مری) واوونونی كۆی لەئاخیرمان دانا واو پێویســتی بەبــەری پێشـیە لامولفیعلەكە بەبەرەوە هاتەوە كەێیە ئەویش بەردارەگرانە بەرەكەی لائەدەین.
(٢) لەبەر دوو زەننەداری ییەكەیان لادا گەرا بە (مرون)(مرات) لەبۆ یك ژن ئەســلی (مـرىٰ) تێێی ژنایەتی لەدوایێییەكەمان دانا ێیەكەمان كردەئەلف هەتاوە وێنەی دوان نەچی (مراتان) ئەلفونونی دوانمان لەئاخیری دانا ئــەلفی دووان پێویســتی بەســەری پێشــەخۆ هەیــە تێیەكــەمان سـەردار كـرد (مریات) لە بۆ كۆی ژنان ئەلف و تێیەكەمان لە ئاخیری داناێییەكەێن بەســەرەوە هینـاوە گــەرا بــە (مریات)(وتقول) ئەتو ئەلێ (في الأمر منه) لەئەمری بـابی (افتعـال)لـە (تـری) تیـی مۆلاریعــەتی لائەدەین ئەلفی زیدەی بابی (افعال) دیتــەوە دوایەكــەش دەگـیرین بەوێنــەی مۆلاریعـی زەننــەدار بەلادانی ییی گەرابە (ار) بەلەسەری ئەلفی وژێری ریی (اصلە تأری) ئەوە ئەســلی دوو رە (اریـا)

وبالتأكيد ارِيّن اريان ارون ارن اريان ارينان. وبالخفيفة ارين ارن ارن. وفي النهي لاتر. لاتر يا لاتروا.الخ. وبالتأكيد لاترين لاتريان لاترن لاترن لاتريان لاترينـان. وتقـول في افتعل من مهموز الفاء ايتال كاختار. وايتلي كاقتضى. وخص هذا(١).

ييەكە هاتەوە لەبەرئەلفی دووان نونەکە لادرايە (اروا) ئەسلی (اريوا) بەرێ يێێ راهانگواست لۆسەر رێێ و لاهاندا لەبەر دووزەننەداری گەرا بە (اروا)(اری) لەبۆ يك ژن کيشـەی کـۆی پيـاو) (افـوا) (افی)يك ژن ئەوێييە لۆ يك ژنە (اريا) بەلادانی نونی دووان و تيی مۆلاريعەتی وەهينانەوەی ئەلفی ئەوەلی بابی (افعال) بەلەسەری لە (تريان) ئەگەری بە (اريا) لەبۆ دوو ژن (ارِيْن) لـەبۆ کـۆی ژنـان ئەسلی (ترين) بەلادانی تيی مۆلاريعەتیو هينانەوەی ئەلفی پێشی بابی (افعال) بەلەسەری گەرا بە (ارين)(علی وزن افْلِنَ) بەلادانی عەينولفيعلی.

(١) (وبالتأكيد) بەنونی تائكيدە مسۆگەری (ارينَّ)ييەكـە هاتينـەوە (اريـان)(ارُنّ) بـەلادانی واوی کۆی پياوان چونكە ئەو بەرەی لەسەرييە دەلالەت ئـەكات لەسـەری (ارِنَّ) لـەبۆ يـك ژن بـەلادانی هەردووێيان ژێری يی دەلالەت ئەكا لەسەر لادانی يیی ژنايەتی (اريان) وەك دوی پيـاوان دەسـتكار بكە (ارينان) ئەسلی (ارين) لەکۆی ژنان نونی تەئكيدیان لـە ئاخيری دانـا ئەلفەكـەمان لـە نێـوان نونەكاندا ناگەرا بە (اريناَنّ) بەلەژێری نونی تەئكيدە (وبالخفيفـة) بـەنونی سـوکی تـەئكيد (ارِيَـنْ) بەلەژێری ريیو سەری يی (ارُن) لەبۆ کۆی پيـوان بـەلادانی واوی کـۆی پيـاوان بـەرێ لەسـەرڕێـی نيشانەيە؟ (ارِن) لەبۆکۆی ژنان ژێر رێی نيشانەيە لەسـەر لادانـی تێـی کـۆی ژنايـەتی (وفي النـهی) لەنەهی دەلێن (لا تُرِ) بەلەژێری ڕيی و لاداناى عـەينولفيعل و لامولفيعل (لا تُريا) بەلادانی عـەينـی (لاتروا) بەلادانی عـەين و لامولفيعل و نونی کـۆی پيـاوان (وبالتـأكيد) بـەنونی تـەئكيدەو نـەفی (لاترِيّن) بەهينانەوەی لامولفيعل (لاتريان) لۆ دووان (لا ترن) لەبۆ کۆی پياوا بەری ريـی نيشـانەی لادانی واوی کۆيە (لا تَرِن) ژێری رێی نيشانەی لادانی يیی يك ژنە (لاتريان) لەبۆ دوانـە (لاترينـان) بەهينانی ئەلفەكی زيدە لەبەينی نونان (وتقول في افتعل) لەبابی (افتعال) (من المهموز) کـە ئـەلفی بزواوی تێدا پيتی ئەسلی بی (ايتال) بەمانا چەسپاندنە (ئەسلی(ائتال)د بەگۆرانی ئەلفی فـائولفيعل بەی (کاختار) لەوبابەی (وايتلي) ئەقتيسی.

الباب بالذكر اشارة الى ان الياء المبدلة من الهمزة لاتقلب تاء كما في ايتسر. واتزر في ايتز خطأ. واتخذ من تخذ بمعنى اخذ ويقال منه ايتخذ (فصل في بيان اسمي الزمان والمكان) وهو موضوع لزمان او مكان باعتبار وقوع الفعل فيه من غير تقييد بزمان او مكان معينين وفاعل ومفعول. وهو من يفعل بكسر العين على مفعل بكسره كالمجلس والمبيت[1].

---

(١) مانا كورت بوونه ئەسلى (ائتلي)ئەلفى فائولفيعلمان گۆرى بەيى چونكە خۆى زەننەدار پێشەى ژێردار بەمانا سوێند خواردنە (كاقتضى)يێيەكەش ئەگۆرين بەئەلف چونكە، لەرۆخاو پێشەكەشى سەرداره (وخص هذا الباب) تايبەتى كرد دانەر ئەو بابە (بالذكر) بەباس كردن (اشارة الى ان الياء) دەرخستنەكەى ئەو ييە (المبدلة) لەجياتى (من الهمزة) ئەلفى بزواو ئەسلى بێت (لا تقلب تاء) ناگۆرێ بەتى جالەتيدا بزربكرێ (كما في ايتسر) وەكى لە ئينسرەى ئەگۆرى بەتى و لەئيدا بزرئەكرى بەلام ئەوە وانيە. ئەدى چدەكەى لە (واتزر) كە بزر كرايە ئەويش دەلى (في ايتزر) كەلەوى بى (خطأ) وانيە غەلەتە تابى لەو بابەى بزربكرێ كە يێيەكە لەجياتى ئەلفى بى (واتخذ من تخذ) كە فائولفيعلەكەى تييە نەك ئەلف (بمعنى اخذ) بەمانى ئەوە لەبەرهەندى بزركرايە (ويقال منه) ئەگۆترى لە (اخذ)ەى (ايتخذ)بى دەستكارى.

لەباسى ئەلف دارى مەهموزى لەخۆ بووە جافەرمووى (فصل في بيان اسمي الزمان والمكان) ئەوە بەشێكە جياوازە لەرابردوو. باسى هەردوو ئيسمە كات و جێگايە (وهو موضوع) دانرايە (لزمان)لەبۆ كات (او مكان)يان لۆ جێگا (باعتبار وقوع الفعل فيه) بەو ئيعتبارەى كە ئيش لەوى ئەكرى (مطلقا) بەگشتى (من غير تقيد بزمان او مكان) بێ ئەوەى كات و جێگا ديارى بكرێ (وفاعل و مفعول) بى ئەوە ئيشكەر يا ئيش تێكراو ديار بكرێ (وهو من يفعل بكسر العين) لەو بابانە عەينولفيعلى لە مضارعى دا ژێردار بى (على معمل بكسره كالمجلس) بەلەژێرى لامى كەعەينەكەيە ئەو وينە لەپيتە ئەسليانى نەخۆش نەبى (والمبيت) كە پيتى نەخۆشى تێدابى. بە جێگاى شەوليمانە وەدەلێن.

ومن يفْعَل ويفعُل بفتح العين وضمها على مفعل بفتحة للتوافق في مفتوحه وتعذره في مضمومه لرفضهم مفعلا الامعونا ومكرما ولم يكسر لأن الفتح أخف كالمذهب والمقتل والمشرب والمقام. وشذ المسجد والمشرق والمغرب والمطلع والمجزر والمفرق والمسكن والمنسك والمنبت والمسقط بالكسر اذ المجزر في مغتوح العين. وما سواها من مضمومة. وحكي المسجَد والمطلَع[1].

---

(١) (ومن يفعل بفتح العين) ئەو فیعلانەی کەمۆلاریعەکەیان عەینی سەردار بی (وضمها) یابەردار بی (على مفعل بفتحه) بەلەسەری عەینی (للتوافق) هەتا وەك فیعلی خۆی بی (في مفتوحه) لەسەرداری فیعلی خۆی (وتعذره) عوزربەدەستە کە عەینەکەی بەرداربێ (في مضمومه) له بەرداری (لرفضهم مفعلا) چونکە زانایان رەفزیان کردیە کە عەینەکە بەری هەبی (الا معونا) کە مەزدەرە (ومكرما)مەزدەرە بەمان بەخشینە (ولم يكسر) دەلێن لۆ سەرداری ئەکەن ژیرداری ناکەن (لآن الفتحة) چونکە سەر (اخف) سوکترە (كالمذهب) بەلەسەرهیی لەبابی سێیەم (والمقتل) لەبابی یکەم بەلەسەری تی (والمشرب) لەبابی چوارەم بەلەسەری عەینی (والمقام)لەبابی یەکەم ئەجوەف بی (وشذ) لەبۆ ئەوانە بەلەژیری دەخویندریتەوە ئەویش دەلێ شازە (المسجد والمشرق المغرب والمطلع والمجزر) کە جیگای کوشتنەوەیە (والمسكن) جێگای مانەوە (والمنسك)جیگای عیبادەتە (والمنبت) جێگای شین بوونەوە (والمسقط) جێگای بەربوونەوەیە (بالكسر) بەلەژیری بخوینەوە شازە دەگەلٚ ئەوە قیاس وایە بەلەسەری بن (اذا المجزر من مفتوح العين) لەوانەکە عەینی سەرداره (وما سواها من مضموم العين) ئەوانی دیش لەبەردارانن (وحكي) لەبەزی عەرەبان وەرگیرا بە (المسجد والمطلع والمسكن) لەوانە (الفتح) بەسەری عەینوئفیعلی (وَاجیز في الكل) رێگرایە سەردار بی لەهەموان (هذا اذا كان الفعل صحيح الفاء واللام) ئەوەی رابەرد ئەو فیعلانەکە فئوئفیعل و لاموئفیعلی پیتی ساغ بی (واما غيره فمن المعتل الفاء) کە فئوئفیعلی پیتی نەخوش بی (مكسور عينه ابدًا) عەینەکەی ژیردار بی بەئەبەدی (كالموضع والموعد) وەك ئەمانە [illegible]

والمسكَن الفتح. واجيز في كلها. هذا اذا كان الفعل صحيح الفاء والـلام وامـا غـير: فمن المعتل الفاء مكسور عينه ابداً كالموضِع والموعِد. وشد نحو موجل بالفتح ومـن المعتل اللام مفتوح عينه ابداً كالمأوى والمرمـى ومعتلـها كمعتـل الـلام وقـد تدخـل على بعضها تاء الـتأنيث اما للمبالغة أو لارادة البقعة كالمنظنة والمقبرة والمشـرقة. وشـذ المظنـة بالكسـر والمقـبرة والمشـرقة. بـالضم. والقيـاس في الكـل الفتـح ايضـا لضمها[1].

---

(١) بالفح) بەلەسەری (ومن المعتل اللام) لامەکەی پیتـی نـەخۆش بـی (مفتـوح عینـه) عەینەکـە سەدار ئەبی (ابدا) هەر (کمأوا) جیگای مانەوەیــە (والمرمـی) (ومعتلـهما) کەهەردوکیشـی پیتـی نەخۆش بن (کمعتل اللام) بەلەسەرییە (وقد تدخل على بعضها) زۆر جار دەچیتـە سـەر هـەندەکان (تاء التأنیث) تیی ژنایەتی (أما للمبالغة) یا لەبەر زیدەزۆری (اولارادة البقعـة) یـا لەبـەر ئەوەیـە جیگایە کەدیارتەکەی (کالمطنة) جێگای گۆمـان (والمقبرة) جیگـای مـەییت شـاردنەوە (والمشـرقة) جێگای رۆژهەلات (وشذ المطنة بالكسر) بەلەژیری (والمقبرة والمشرقة بالضم) بەلەبـەری (والقيـاس في الكل) لەهەمووان (الفتح ایضا) وەکو ئەوانیدی بەلەسەری (لضمها) چونکە لەبـەرداری وەرگـیراینە (وان ارید بهما المکان المخصـوص) ئەگـەر بـەو دوو وینانـە مەبەسـت پـیّ جێگـای تایبـەت بـی (کالقارورة) کەبەو ئەشتە ئەلێن کە ئاوی ئیستکان،یا،زبلی مالی تیئە ئەکەن ئەمن پیّ دەلێـم خـل (لامفهوم المکان الذي) نەك ئەوەی کە مردی لیّ ئەشێرنەوە (یقبر فیه) ئەوە مەبەست نەبی (ویشـرق فیه) ئەو دەرەجەی کەتایبەت بی (فلا شذوذ) کەبەلەبـەری بخوینیـەوە (ومما زاد علـى الثلاثـة) کـە بیناکەی هەردوکان لەووینانەی کە لیّیان زیادئەکریّ یان لیّی زیاد ناکری بەلاّم چوار پیتە ئەسلی بـی (کاسم المفعول) وەك ئیسمی مەفعول بنا ئەکری (کالمدخل والمقام) لەبابی (افعال) (واذا کـثر الشـئ) ئەگەر لەجێگایەکی ئەشتەك زۆربیّ وەك گورگ یا مار وەك ئەشـتی وا (قیـل فیـە مفعلـة) بەلەسـەری میمیو عەینولامان دەگەل زەنی فائولفیعلی کەلەسێی پیتی بی (من الثلاثي المجرد کارض مسـبعة) کە زۆر دوزندەی لیّبی (ومأسدة) کە زۆر شێری لیّن (ومأذبة).

وان اريد بهما المكان المخصوص كالقارورة لامفهوم المكان الذي يقبر فيه ويشرق فيه فلا شذوذ. ومما زاد على الثلاثة كاسم المفعول. كالمدخل والمقام واذا كثر الشئ بالمكان قيل فيه مفعلة من الثلاثي المجرد كارض مسبعة ومأسدة ومذئبة من الثلاثي المجرد ومبطخة ومقثاة من مزيده بحذف احدى الطائين والثائين والياء والالف. ويقال في غيرهما كثير الثعلب كثير الجحمرش وكذا مزيدهما (واما اسم الالة) وهو ما يعالج به الفاعل المفعول[1].

---

(١) كه زۆر گورگی لێبی (من الثلاثي المجرد) له سێپیتی (ومبطخة ومقثاء من مزيده) زۆر گندۆرەو خیارو تەرۆزی لێبن له سێپێته لێزیادکراوان (بحذف احدى الطائين) بەلادانی تییەکی له وینەی ئەوەلی (والثائين) بەلادانی سێیەکی له دووهەم (والياء) لەئەوەلی (والالف) لەوینەی دووهەم (ويقال في غيرهما) ئەگوتری لەغەیری سێپیتی رووت یا لەلێزیده کراو[1](الأرض كثير الثعلب) لەچوار پیتی (كثير الجحمرش) دیاره سوق الشیوخ زۆر پیرەژنی لێنه. ئەوەش له پێنج پیتی (وكذا مزيدهما) ئەوەی لێش زیادبکری‌و وینەکەی لێبینا ناکری ئەبێ بیتەوه سەر موجەرەد (واما اسم الألة) ئەوانەی کاریان پێ ئەکرێ (وهو ما يعالج به الفاعل) بەو ئەشتە ئەلین کە ئیشکەر ئیشەکەی بەوی (المفعول) له ئیش تیکراوی بکات (لوصول الأثر فيه) هەتا شونەکەی لێدیار بکا (كمحلب) بەلەژێری میمی‌و سەری عەینی ئەستلی دەست بیریان (مكسحة) بەلەژێر میمی و (بفتحتين) بەدو لەسەران (قبل التاء) لەپێشی تیی (ومفتاح ومصغاة) شەرابی پیپاك ئەکریتەو (اصلها مصفية قلبت اليا) پێی گیرا بەئەلف (وقالوا مرقات) بەلەژێری میمی (على هذا) بنا لەسەرهەندی کەناوە لەبۆ ئەو ئەشتەی کە پێوەسەرئەکەون. قادرمە (ومن فتح الميم) بەلەسەری میمی (اراد المكان) مەبەستی ئەو جێگایە یە کە پێوەسەرکەون (وشذ) لەدەستور دەرچووە (مُدهن) بەلەبەری میم و هێی بە ئەستبرێشك دەلین ئەستیریشك رونی تێدا هەڵ ئەگرن (ومسقط) بەبەری میم و عەینی بەقودیەی برموت ئەلێن. یان برلوت (ومدق) بەلەبەری هەردووکیی پیشی (ومنخل) بەلەبەری میم و خێی (ومكحلة) کلدان وەکی ئەوانیدی کێشەکەیان (ومحرضة) (بضم الميم والعين) بەلەبەری هەردووکان (شازن)

لوصول الأثر اليه كمحلب بفتح العين ومكسحة بفتحتين قبل التاء ومفتاح ومصغى اصلها مصغية. وقالوا مرقات على هذا ومن فتح الميم اراد المكان وشذ مدهن ومسقط ومدق ومنخل ومكحلة ومحرضة بضم الميم والعين وهي اسماء لظروف مخصوصة عند سيبويه ليست جارية على الفعل والا لما اختصت الا المنخل والمدق على ما في الشرح وكلها على ما في المراح. وجاء مدق ومدقة بالفتح على القياس. (والمرة) من الثلاث المجرد مما لاتاء فيه على فَعَلَةً بسكون بين فتحتين كضربت ضربة واتيته اتيانة ولقيته لقائة شاذ وبكسر الفاء للنوع كضربة وهما مما عداه على المصدر المستعمل كاناخة. والفارق القرائن كحسنة واحدة[1].

---

(١) (وهي اسماء) ئەوانە ناون (لظروف مخصوصة) لەبۆ چەند تاوراني(عند سيبوية) لەكن زاناى بەناوبانگ سیبوەیهی رەزای خوای لیّ بی (لیست جارية على الفعل) ئەوانە هیچ پەیوەندییان بەفیعلیوە نییە (والاّ) ئەگەر لەفیعلی وەرگیرابان (لما اختصت) ئەوانە تایبەت نابون بەهاورە دیاریکراوەکان ئەوانەی ئەشتیان تیّ ئەکریّ (الا المنخل والمدق) ئەو دووانە ئەتوانی بلیّی ناوی ئەمرازن کە لەفیّعلیّ فاعیلي وەرگیراینە بەلام شازن لەدەستوری سەرفیان لادایە ئەبوا بەلەژیری میمی بی (على ما في الشرح) کەلەشەرحی تەفتازانی وا ئەفەرموی (وکلها على مافي المراح) هەموویان لەمراحی ئەفەرموی ئەوانە لەفیّعلیّ وەرگیراینە (وجأمدق ومدقة) هاتیە بە تیّی وبەبیّ تی(بالفتح على القياس) بەژیری میمی سەری دالی بەدەستوری سەرفیان (المرة) مەزدەری مەرە (من الثلاثي المجرد) لە سیّپیتی رووت (مما لاتاء فيه على فعلة) کە تی لەئاخیری مەزدەری ئەو فیعلە نەبی لۆ مەزدەری مەرە لە ئاخیری دابنیّ (بسكون بين فتحتين) بەزەنێ لەنیّوان دووسەران (كضربت ضربة) اما (واتيته اتيانة ولقيته لقائة شاذ) لەدەستوریان لایدایە ئەبوا (اَتْيَةً ولَقْيَةً) بان(وبكسر الفاء) بەلەژێری فائولفیّعلیّ (للنوع) لەبۆ جۆرە شیّوە (كضِربةً) (وهما مما عداه) مەزدەری تاك و جۆر لەماعەدای سیّپیتی رووت بەبیّ تیّ (على المصدر المستعمل) لەسەر شیّوەی مەزدەری فیّعلەکەی خۆی دیّ (کاناخة) بەمانا لەگریدانە (والفارق القرائن) جیاوازیان بەقەرینەیە

فان لم تكن تاء وذلك في غير الثلاثي المجرد زدتها[1].

(كحسنة واحدة) ئەوە لەبۆ تاكە بەقەرینەی (واحدة)(فان لم تكن تاءً) کە تیی پێوەنەبی (وذلك في غير الثلاثي المجرد) لە ماعدایی سێپیتی روت بی (زدتها) ئەگەر تیی پێوەبنی لەبۆ مەردیە یك جارە.

(١) وە (انطلاقة) لەبۆ مەزدەری تەئکیدی تاکی (وانطلاق) ئەوەش لەبۆ جۆری نەوعی والله اعلم بالصواب. هەر خوا ئەزانی راستی لەخوار جودا بکاتەوە (تمت) والخوایە ئەوەندەم نووسی بی پاداشم نەکەی لەرۆژی قیامەت خوایە لە من و دایك و بابی من خۆشبی خوایە سود بەخش بی لەبۆ هەموو برا کوردی موسڵمان امین یارب العالمین وصلی الله علی سید المرسلین وعلی اصحابه البارین بدماءهم واموالهم لاعلاء کلمة الحق والدین.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

١٠ ربيع الثاني ١٤٢٢

بدأت به في اوائل الف بعد العشرين

ختمتها فيها وسط السين بعد العشرين

برۆم لێ هەڵداوێ سەردەری دەرکە — بەسە نۆرەت رۆژی ... دەکە

راستە وا موی سپی و دەستی لەرزی — بەخێچی و خەوری ... کەرجی

هەندێگ پیت و ووشەی کەلەو کتابەم بەکارهێناین

ووشە	ماناکەی
ادغام	بزرکردن یا ئیدغام
فتحة	سەر َ
ضمة	بەر ُ
كسرة	ژێر ِ
سكون	زەننە
اعلال	دەستكار
مضاعف	دووبارە یان مولاعەف
مضارع	داهاتو یان مولاریع
ماضي	رابردوو یان مالّی
نقل	راگواستن
ابدال	لەجیات
كلمة	ووشە
حرف	پیت
تنوين	دووسەر یا دووژێر یا دووبەر
ئاخير	دوایێ یا ئاخیر
فاء الفعل	فائولفیعل
عين الفعل	عەینولفیعل
لام الفعل	لامولفیعل
جمع	کۆ
مفرد	تاك یا یك
تثنية	دوو
جمع تكسير	کۆی تەکسیر
الف	الفی نەبزواو

ووشە	ماناکەی
الهمزة	الفی بزواو
الحرف العلة	پیتی نەخۆش
الحرف الحلق	پیتەکانی گەرو
فك	هەڵوەشاندنەوە
متعدي	مەفعولی پێ بوێ
لازم	مەفعولی نەوێ
ضعيف	زەعیف
مصدر	مەزدەر
نون الثقيلة	نوونی گران
نون الخفيفة	نونی سووك
حذف	لادان
الالحاق	هینانە گەڵ
اعادة	هێنانەوە
بۆ	لەبۆ یا لۆ
تصريف	گۆڕان
جمع الصحيح	کۆی بە واو ونون یا بە الف وتاك